

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI CHOLNOKY JENŐ

A

SÁRKÁNYOK ORSZÁGÁBÓL

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

321875

A
SÁRKÁNYOK ORSZÁGÁBÓL

ÍRTA
CHOLNOKY JENŐ

164 KÉPMELLÉKLETTEL, TÉRKÉPPEL

ELSŐ KÖTET

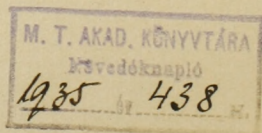
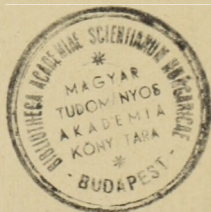
MTAK

0 00003 01612 1

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

109488

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

Van nekem egy kedves, jó barátom, aki mindent tud, vagy legalább is mindent jobban tud, mint más — de azért mindig kérdezősködik. Igen gyakran látogat meg — amikor éppen nem kellene s óvatosan letűnik a látóhatárról, amikor szükségem volna reá. Nem szokta levetni a télikabátját, hanem annak a zsebeibe merítve kényes kacsóit, disputál ernyedetlenül, disputál minden felett és disputál egészen a felbűszülésig.

Amint meghallotta, hogy Kínába utazom, persze azonnal feljött. Akkor én már pakoltam. A ládaipar egyik csodája, valósággal feneketlen örvény tátongott előttem és mindenféle holmit raktam bele. Pakoló ember! kész marta-lék az én disputáló rémemnek.

— Hát te már pakolsz? Hisz csak egy hét mulva indulsz!

— Honnan tudod?

— Hát hisz csak december harmadikán indul a hajó.

— De korábban megyek, hogy családomtól elbúcsúzhassak.

— Azt nem jól teszed, jobb minden búcsúzkodás nélkül menni. De hogy engem nem is értesítettél! Remélem, nem akartál úgy elmenni, hogy tőlem búcsút sem veszel? — Minek pakolod azt papirosba? Jobb volna vászonba pakolni! — Mikor indulsz?

— Holnapután este.

— Jobb volna, ha reggel indulnál. — Segíthetek talán valamiben?

— Kérlek, igen megköszönném; légy szíve, csomagold be azokat a könyveket ott a mosdó sarkán papirosba.

— Minek ezeket papirosba pakolni? Aztán miféle könyveket viszel? Hadd látom! «Williams: Middle Kingdom!» elavult salabakter! Mi az ördögnek ez neked? 1876-ban jelent meg!

— Még ma is a legjobb összefoglaló mű Kínáról...

— Ugyan hogy lehet ilyent mondani? Nézetei elavultak, leírásai még jobban, mit tanulsz te ebből? Semmit! Amit tudsz is, elfelejtet, ha ezt olvasod!

— Legalább ami benne van, az legnagyobbbrészt igaz, és hű, nem pedig, mint a mai világhírű könyvei, hogy minden második soruk téves vagy hibás.

— Lári-fári! Mit tudtak még Williams idejében Kínáról? — Minek viszel magaddal vörös lámpát és tálcákat! Csak nem akarsz Kínában fényképeket előhívni? Hisz azt fogják hinni, hogy valami boszorkánymester vagy, és vörös fény mellett mérget keversz! Aztán az a vastag kötött ing is felesleges! Kínában meleg van!

— Ugyan kérek, pakold már azokat a könyveket! Kína északi részeiben bizony nagyon is hideg van, hidegebb, mint nálunk.

— Hát ne menj északra, maradj délen, mindjárt kevesebb vacak kell. De hát minek is mész te Kínába?

— Hogy világot lássak.

— De hát miért éppen Kínába, miért nem Ausztráliába vagy Dél-Afrikába?

— Először is, mert tudod, hogy nekem különös kedvem van a hidrografiához s Kínában két nagy és érdekes folyam van: a Jang-ce-kiang meg a Hoang-ho...

— Ha folyamot keresel, miért nem mész inkább Amerikába! Ott van az Amazonas, akkora folyam az, hogy csak győzd tanulmányozni. Nagyobb az, mint a te kínai folyóid.

— De nincsen szabályozva!

— Hát ott a Nílus, szabályozva van az, jobban mint a kínai folyók, aztán tetemesen közelebb is van.

— Szabályozva ám az alsó szakaszán, ahol a deltáján

jár, de feljebb bizony a maga ős természetességében pompázik az! Aztán felső folyásaihoz el sem juthatok, hisz oda nagy költséggel szervezett expedíció, egész hadsereg kell, azt az én tárcám meg nem bírja. A Nílus deltáját meg már sokan és alaposan tanulmányozták. Igaz, hogy ezt is szeretném látni, de hát nekem jobban tetszik a Jang-ce-kiang, mert a deltáját csodálatos partvédelmező mű óvja a tengertől és völgyében a legrégebb és legnagyobb szabású folyamszabályozások egyike látható. A Hoang-ho meg valóságos rejtély még ma a tudomány előtt. Miért változtatja futását folytonosan? Miért nem sikerült szabályozni annyi évezred óta?

— Mennyit tudsz beszélni! Ezért még nem érdemes Kínába menni!

— No aztán vannak ám ott más érdekes dolgok is! Az egyik tudós azt mondja, hogy a Jang-ce-kiang valamikor a Tai-hu tavon keresztül is bocsátott ágat a tengerbe, a másik tudós azt vitatja, hogy az lehetetlen. Ott van azután a Hang-csou öböl özönárja, természetvizsgáló még nem látta; ott van Hang-csou vidéke, nyugat felé: teljesen ismeretlen. Ott van a Huai hegység. Csak annyit tudunk róla, hogy van! De hogy milyen, hogyan nyúlik el főgerince, miből van, mekkora? Azt mind nem tudjuk.

— Ugyan eredj! Ezek mind kicsinyes, kis dolgok. Nem volna sokkal érdekesebb valahol benn Tibet belsejében, vagy fenn a pusztákon, aztán Tibet keleti határainak ismeretlen hegységeiben utazni? Ott van Mandzsuoország, az is ismeretlen, ott van Dél-Kína hegyvidéke, az is majdnem egészen ismeretlen, miért nem igyekszel odajutni, ha már mindenáron Kínába vágysz.

— Tibetbe? Fizeted az utamat?

— No ugyan sokba kerülne! Tíz-tizenötezer forint untig elegendő volna.

— De nekem csak kétezer forintom van!

— Kétezer forintod? Te szerencsétlen vakmerő, te! Kétezer forinttal akarsz nekiindulni a világnak? Hisz mire Kínába érsz, nem lesz pénzed!

— No, no! Marad valami majd a kétezerből útra is,

aztán meg csak egyszer künn legyek, a többi majd magától jön.

— Barátom! én eddig okos embernek hittelek, azt hittem, lehet veled higgadtan beszélni. De úgy látszik, hogy ez rögeszméd, hogy Kínába akarsz menni.

— Tudod mit? Ahhelyett, hogy itt disputálunk, pakoljunk tovább. Vesd le a kabátodat már egyszer, még úgy sem láttam soha az alatta levő kabátodat. Látod, itt disputálunk, aztán a könyveket még mindig nem pakoltad be.

— Nem is fogom bepakolni! Én nem nyujtok segédkezet ilyen eszeveszett vállalathoz. Testileg is gyöngö vagy; ki sem érsz Kínába, útközben meg fogsz betegedni. Pénzed pedig éppen csak arra elég, hogy Sanghai-ba juss, meg onnan azonnal visszaindulj, mert ha csak három napig maradsz, már nem lesz elég, nem tudsz visszajönni s aztán mit csinálsz odakünn pénz nélkül?

— Beállok csizmatisztítónak. Majd visszatoloncolnak, ha megúnták az ábrázatomat.

— Ugyan ne beszélj ilyen vadakat! No de hát hisz a te gondod, ha kútba akarsz ugorni, csak ugorjál, én nem húzlak ki.

— Nem kívánom, hogy kihúzzál, csak segíts pakolni, mert eldisputáltad az időmet.

— Hogyne disputálnám el, mikor olyan rettenetes eszméid vannak! Ázsiába menni! Ott már volt magyar ember, ott volt Kőrösi Csoma Sándor, ott volt Vámbéry, ott volt Széchenyi gróf, meg még ki tudja, hányan. De Ausztráliában nem volt még magyar természetvizsgáló. Afrikában is nagyon kevesen. Én bizony inkább odamennék.

— De gondold meg, hogy azok mind civilizálatlan területek ott, ahol ismeretlenek. Egyedül Kína az, ahol civilizált viszonyok mellett rengeteg területet fed az ismeretlenség homálya.

— Civilizált viszonyok! Úgy látszik, te nem tudod, mi az a civilizáció? Kína civilizált! Ahol bambusszal verik az embereket, meg kígyót, békát esznek, copfot eresztenek, az nem civilizált ország.

— Ezelőtt ötven esztendővel nálunk is deresre fektették az embereket a kihágásokért . . .

— No a kínaiak ugyancsak sokat kihágdoshatnak, mert azokat mindig ütik.

— Remélem, nem komolyan állítasz ilyen badarságokat! Aztán a kínaiak kígyót, békát sem esznek! Van eszükbe! Biztosítalak, hogy jó konyhájuk van, csak a világjárók fognak rájuk mindenféle ostobaságot.

— Hát a copf?

— Copf van itthon is elég. Csak ne csinálnátok ilyen ostoba külsőségekből olyan nagy dolgot. Nem badarság-e a frakk, a tánc, az a sok «ünnepélyes felvonulás», katonai parádé stb. Illik-e a XIX. század alkonyán, felvilágosodott férfiakhoz, hogy nem egészen illedelmesen öltözött hölgyeket ugráló lépésben, taktusra megráncigáljanak?

— Hohó!

— Aztán illik komoly férfihoz «ünnepélyesen felvonulni»? Hazudik, aki a felvonulást vezeti, mert alig várja, hogy vége legyen, hazudik a díszesen öltözöttek egész serege, mert csak a ruháját bámultatja, s hazudik az egész bámész publikum, mert csak a skandalumban gyönyörködik.

— Ez túlzás! Ez nem így van!

— No ahogy nektek szabad a kínai szokásokat torzképpé festeni, úgy van nekem is jogom az európai szokásokon is kacagni. Bizony valami marsbeli ember alighanem kinevetne mindkettőnket, a kínait is, meg az európaiat is.

— De csak nem akarod rám disputálni, hogy mi európaiak futóbolondok vagyunk?

— No azt nem, hanem hogy tulajdonképpen semmi-vel sem vagyunk különbek a kínaiaknál. Azoknak legalább annyival eszélyesebb a civilizációjuk, hogy nem fizetnek olyan rengeteg sok adót, meg nem tartanak annyi ingyenélő katonát, mint mi.

— Meg is verték őket a japániak úgy, hogy jobban sem kell!

— Az már más nemzeteken is megesett. Látod, az is bizonyos, hogy most még Kína belsejében igazi, hamisí-

tatlan ős-kultúrát fogok találni. Milyen érdekes lesz az ősfoglalkozásokat, a kínaiak tehnikai tudását, földművelésüket, halászatukat, iparukat és építkezésüket tanulmányozni!

— Hisz arról már annyit írtak, hogy egész sajtos-üzletet el lehetne velük látni!

— Írtak ám! De mit! A kuriózus dolgokat, azokat a szokásokat, ünnepélyeket, társadalmi dolgokat, amelyek először tűnnek fel az utazónak, különösen ha dilettáns vagy laikus. De láttál-e már kínai ekét pontosan lerajzolja? Láttál-e már kínai ház szerkezetét behatóan tárgyalva? A halászatukról mit olvastál? Azt, hogy hálóval halásznak meg kormoránokkal. Egyebet nem tudsz róluk.

— Ezt sem tudtam. De hát te mindent akarsz oda-künt tanulmányozni? Geológiát, hidrografiát, topografiát, folyószabályozást, néprajzot, talán még botanikát és zoológiát is? Nem tanulmányoznád még azt is, hogy hogyan oltanak a kínaiak himlő ellen? Tisztelem a gusztusodat! Járhatsz folyton gyalog, gyűjthetsz köveket, csigákat, növényeket, állatokat, rajzolhatsz folyton térképeket, kopogtathatod a köveket és még este hozzá fényképeiddel meg a csillagokkal vesződhatsz, mert ezek után helymeghatározást kell végezned. Ember! Ez sok! Aztán mindezt kétezer forintból!

— A pénznek ahhoz semmi köze sincs. Tudom azt, hogy nem multság kedvéért megyek. Minden utazónak kötelessége mindent, amit csak tehet, tanulmányozni. Az aneroidea mindig a nyakamban fog függeni, a mágnestű szakadatlanul velem, az egyik zsebemben a hőmérő, a másikon sósavas üveg a kövek vizsgálásához, kezemben kalapács, vázlatkönyv, jegyzőkönyv, ceruza, nagyítóüveg. — éjjel pedig jegyzetek tisztába írása, fotografálás, csillagmérés. Mindezt nagyon jól tudom s éppen ez lelkesít. Dolgozhatom szakadatlanul, teljes odaadással, minden időmet az észlelésekre fordíthatom. Nagy öröm a könyvekből tanulni, de még nagyobb öröm a természettől magától hallani a tudományt. És azután milyen határtalan öröm lesz az, ha este végig fogok pillantani az elmúlt nap mun-

káján s azt látom, hogy vannak benne becses felfedezések, érdekes újdonságok, megoldott kérdések. Oh! nem érti azt az, aki nem szereti a természetet és a tudományt! Lelkesülök a célért, ami kivisz messze túl a tengeren, érzem, gyorsabban lüktet a vérem, vágyom, vágyom már künn lenni ismeretlen bércek közt, élvezni kilátást olyan vidékekre, amelyek a térképen be sincsenek rajzolva, csak mint nagy kérdőjelek állanak a bűvár szeme előtt! Jární utakon, ahol minden lépés új okulás, minden forduló új meglepetés és minden este halmaza a szép eredményeknek. — Siessünk, siessünk pakolni, hogy el ne késsem, még nagyon sok dolgom van!

— No, ez az ember kezd megháborodni, egész szónoklatokat tart! Jó, hát segíték pakolni. Hol van papiros?

— Ott a széken.

Azzal elkezdett az én barátom pakolni. Nagyon ügyetlen volt, semmire sem ment vele s ammellett minden könyv ellen megtette kifogásait.

Nem igen figyeltem rá, nagyobb gond volt az, hogy a műszereimet rázkódás ne érhesse. Teodolit, sextans, fotografáló gép, finom hőmérők, aneroida, sebességmérő műszer, kompasszok stb., stb. s mindennek nagy gonddal kellett elhelyezve lennie, mert a ládákkal bizony nem bának kíméletesen!

Persze minden műszerért megkaptam a magamét: ez nem szorul meg eléggé, amahhoz nagyon közel van valami súlyos, nehéz tárgy stb., stb. Végre elfogyott a türelmem:

— Ugyan ne okoskodj már annyit, pakold, amit mondok, aztán ne törődj vele, hogyan teszem be, majd csak kijut valahogyan Sang-haiba!

Ezért megharagudott. Lecsapta a félig becsomagolt csizmákat, vette kalapját és elment. Másnap levelet írt, hogy jó gondolata jött. Ne menjek Kínába, hanem menjek Szibériába, az is kultúraterület, ott is vannak nagy folyók, ismeretlen vidékek.

Persze nem hederítettem a tanácsára, hanem harmadnap megindultam Triest felé s jó időre elbúcsúztam a fővárostól.

ELSŐ FEJEZET.

Budapesttől Sang-haiig.

Szegény magyar ember! Ha egyszer Fiumében felül a Triest felé vivő vonatra, azután beutazhatja az egész világot, magyar szót ugyancsak elvéve fog hallani!

Triestből 1896. december harmadikán indultam az osztrák Lloyd Imperator nevű, gyorsjáratú hajójával. A magyar természetvizsgálónak persze kedvezményes jegy mellett is csak a második osztályon jut hely, ott együtt utazhattam néhány svájci misszionáriussal, néhány kereskedelmi utazóval s véletlenül egy angol hivatalnoksaláddal. Eleinte örültem neki, hogy legalább ezek igazán művelt úri emberek, de később megbántam. Mert ámbár műveltségük iránt semmi kifogásom, de nagy baj, hogy angolok voltak. Miattuk az angol szokásokat kellett betartani, azok pedig néha cifrábbak a kínaiaknál. Így pl. reggel Mister Gr. olyan toalettkben jelent meg, hogy az osztrák és svájci nők sikoltva futottak vissza a kabinjukba. Hja! reggel 9 óráig minden öltözet szabad. Este hat óra után azonban nem lehet másban megjelenni, mint frakkban, fehér nyakendővel.

Ezen a kis dühöngésen persze minden magyar utazó keresztyülesik, de hogy is ne lenne dühös, amikor a Lloyd gőzösök konyhájáról azt hallotta, hogy talán az a legjobb minden hajóstársaságé közt, aztán kap olajban és vajban sült húsokat, mindenféle csodás zöldségekkel: angol és olasz koszt keverve! Egyenkint is rossz a kettő, hát még együtt! Egy jó magyar gyomornak! Eleinte nem tudtam, hogy a tengeri betegség bánt-e, vagy a halszagú konyhagőz,

vagy amit megettem, vagy mind a három együtt. Csak később jöttem rá, hogy ha megválogatom, amit élem adnak, aztán meg nem tartózkodom a konyha körül, hát akkor teljesen «seefest» vagyok, azaz hogy nem bánt a tengeri betegség. Ez a csúnya nyavalya némely útitársamat a spanyol inkvizíciónál is keményebben elővette.

Egy csinos olasz fiú, aki Massauába igyekezett kereskedőnek, egész nap az ágyában fetrengett, ha csak a fejét fölemelte, készen volt a skandalum. Az egyik misszionáriusnak nagyon vörös szőrzetet és csúnya szeplős arcbőrt adott a sors. Szeplői a hullámjárás legjobb mértékei voltak. Ezek síma tengeren alig látható, enyhe, barnás foltok. Kissé mozgó tengeren sápadt alapon ridegen sötétlő, csokoládészínű mozaik lett az arca. Nagy hullámveréskor a szeplők zöld alapon kidülledt, tüzes-barnán égő hepe-hupák, hozzájuk a lángvörös hajzat vulkáni véaszt jósló keretet szolgáltatót.

Ha én mindazt a szépet, amit egészen Sang-haiig útközben láttam, úgy akarnám leírni, hogy azt az én kedves olvasóm maga előtt lássa, ahhoz Jókai tolla kellene, mert csodákkal teljes az út s csak a legélénkebb fantázia tudna a mi kopott világunkban hasonlatot találni a trópusok pompájának ecseteléséhez.

A Szezi-csatornában a Szaharából és az arabiai sivatagokból jut egy kis kóstoló. Vakító fényű homok és réműletes kopárság környezi a csatornát, itt-ott egy-egy pálmaliget haragos zöldjén pihenhet csak a szem, mindenütt visszataszító fény és fullasztó száraz forróság.

Egész nap tartott az út a csatornán végig, éjjelre Szezi előtt horgonyt vetettünk, mert köd lepte el az öblöt. Hajnal hasadtával, amikor a köd felszállt, csodálatos panoráma vette körül a hajót. Éppen olyan sötétkék ég, mint amilyent azelőtt Ébner Lajos festményein nem hittem el, ölekezett volna még szebb, még mélyebb és még ragyogóbb kékszínű tengerrel, ha közöttük nincsenek Afrika homokfutta partjai, az a rózsásszínű sáv, amelyen lehelletfinomsága mellett is minden részletet fel lehet ismerni. Majdnem egészen vízszintesen fekvő sziklarétegekből vannak ezek a magas

partok, a Szinai-félszigeten is, meg Afrikában is, úgyhogy a Szuezi-öböl úgy látszik, mintha dobos-tortából kivágott szelet helye volna, amit ellepett a sós tengervíz. Csakhogy a krém helyett homok teszi sárgává ezeket a rétegeket.

Aden kis kopár bazalt-sziklán épült, a szárazfölddel csak vékony homokos földszoros köti össze. Az egész szigeten nincs más fa, mint a kikötő előtt a sétányon áll néhány rossz *Phoenix* pálma.

Annál csodásabb *Bombay* környéke! Sajnos, a pestis nagyon grasszált, a városban nem mozoghattunk egészen szabadon. De azért az ott töltött négy nap, majd visszajövet 8 nap alatt eléggé megtekinthettem a várost és környékét.

Bombay európai lakói abban az időben legnagyobb-részt elmenekültek, azért a híres Malabar-hill nyaralói, vagy amint az angolok nevezik, bungalói, üresek voltak. Pedig paradicsomi szépségű ez a villatelep. Pálma, banana, sicomora-, ficus stb. délszaki lombok alatt rejtőznek a szellős, könnyű épületek; erkélyükről belátni az egész óriási, morajló várost. A pompás kilátást a végtelen óceán horizonja határolja, csak kelet felé pillanthatunk az öböl ezer szigetére, köztük *Elephanta* sziklaszirtre, ahol a bazalt-sziklába barlang-templomot vágott a hindu rajongás.

*Bombay*ban átszálltunk a *Lloyd*-társaság *Meduza* nevű gőzösére, mert a gyorsjáratú hajók csak eddig közlekednek. Ugyanez a hajó az előző november 20-án hagyta el *Triestet*. Utasai között két magyar ember is volt, † br. Kemény Andor és *Del Medico* Ágost urak, mert Japánba igyekeztek. Velük igen kellemesen töltöttem a tengeri utazás unalmas napjait.

Karácsony napját *Colombo*, Cejlon sziget fővárosának kikötője előtt, vesztegzárban kellett töltenünk a pestis miatt. Így csak két napunk jutott a város és a sziget megtekintésére. Egyik nap, majdnem az egész hajótársaság együtt, vasútra kerekedtünk és kirándultunk *Kandy*-be, a hinduk és cejloniak híres búcsújáró helyére. Ilyennek képzelem én a paradicsomot, mint ez az áldott sziget! A vasút alpi tájak közt fut, de fenyők helyett pálma-

ligetek borítják a hegyoldalakat s a forróégövi növényzet örült bújasága között vakmerően kimagasló sziklaszirteken alig marad talpalatnyi hely növényi burok nélkül.

Es milyen változatosság a növényzet között! A völgy fenekén a lankásabb lejtőket az őslakók szorgalmas keze ezer és ezer apró terrasszá lépcsőzte a rizstermelés végett, mindegyik óriási lépcsőfok kis vízmedence s ezeknek megszámlálhatatlan apró tükörében a meredekebb hegyoldalak őserdejének lombjai tükröznek vissza. S az őserdők lombja milyen tarka! A kókusz és aréka pálmák nyers zöldje között forróégövi túlevelűek festői lombjai sötétlenek, a mocsaras lapályokat pedig olyan pálmaerdő borítja, hogy annak a napsugarakban ragyogó lomb-tengere visszfényével zöldre festi a felette úszó viharos felhőket . . .

De hisz kevés volna ez az egy kötet Cejlon pompájának ecsetelésére, gyenge az én tollam képet vetni azokról a változatos panorámákról, amelyek minden lépten-nyomón lebűvölik az idegent.

A gőzhajók a szigetet déli csúcsa körül kerülnek meg s úgy indulnak a Szunda-szigetek felé. A Bengáli-öbölben januáriusban az éjszak-keleti szél, az ú-n. téli monzun háborgatja az indiai óceán vizét. Régi, gyenge hajónkat ez a szél nagyon hátráltatta s késedelemmel értünk *Pulo-Penang*-ba. Ez angol gyarmatváros a Malakkai-félsziget nyugati oldalán, éppen Szumatra sziget éjszaki csúcsával szemben. Maga a kikötő és a gyarmatvároska nem a kontinensen, hanem kis parti gránit-szigeten fekszik. Ezt a kis szigetet éppen úgy ellepi a forróégövi növényzet, mint a Szunda-szigeteket általában s mint Cejlont. Különösen gyönyörű szép a városi park, benne van a gyarmatváros ellátására szükséges vízmedence. Egy bővizű hegyi patak egyetlen hatalmas szökéssel bukik le az óriási sziklafalról, bele a vízmedence gyűjtőjébe. A sziklafallal kerített, tágas cirkusz-völgyben a műkertészet szövetkezett a csodatevő természettel, hogy a világ egyik legszebb tündérkertje létesüljön.

Penangban érintkeztem először kínaiakkal. A város szatócsai, gyümölcs- és élelmiszerkereskedői már mind

kínaiak. A lakosság különben a kínaiakkal együtt csunya, szedett-vedett népség; a kikötőnek éppen olyan képe van, mint a többi angol gyarmatvárosokénak. Piszkos, hazátlan söpredék lepi el az utcákat, tiszta eredetiséget nem látni, összekeveredett Ázsia minden gyülevésze. A felületes világhírók pedig itt szokták «néprajzi megfigyeléseik»-et összegyűjteni, csoda-e aztán, ha a legcifrább zöldségek sülnek ki belőle.

Szingapur, a Malakkai-félsziget déli csúcsán éppen ilyen, csak nagyobb kiadásban. Látunk itt az európai kultúrával inficiált, ázsiai népfajokat minden választékban. Örültem, ha hátam mögött hagyva a bábeli zűrzavart, az angolok unalmas szabályos utcáit, kitevedhettem az őserdőbe. De még a növényzet is meg van hamisítva. A város szép botanikus kertjéből kiszabadult mindenféle afrikai, brazíliai és ausztráliai fajok keveredtek az őseredeti maláji és hátsóindiai flóra közé. Aztán hova nem tolakodik be az európai kultúra? A várostól jó messze, csupa maláji házak között egyszerre egy nagy állványon akadt meg a szemem, azon óriási betűkkel ragyogott a Kathreiner Kneipp malátakávét, meg az Odol.

Sőt egyszer átrándultunk a közelfekvő Dzsuhórába, az egyik hűbéres kis szultán fővárosába. Palotáját meg lehetett nézni belül is, mert a szultán ő felsége — Nizzában nyaralt! A palotában Kelet-India kincsei helyett európai gyártmányú bútorokat találtunk, rossz olasz gipsz-szobrokkal, angol gyártmányú «velencei» tükrokkal és Franciaországban készült «perzsa» szőnyegekkel elegy. Vezetőnk ugyan alulról egészen övig, felülről meg derékig mezítelen volt, de azért a lábán cugos cipő, valószínűleg Budapestről.

Szingapurban valami 400 kínai munkást vettünk a hajóra. Ezek éppúgy jönnek az angol gyarmatvárosokba dolgozni, mint a mi tótjaink Budapestre. Ezeket a hajón eleinte nagy lelkesültséggel nézegettem, tanulmányozgattam, de csakhamar rájöttem, hogy ezeken már, az öltözetükön kívül, majdnem annyi az angol, mint a kínai.

Szingapurban lenni különben azért kellemetlen, mert majdnem mindennap esik az eső. Megtörtént, hogy esernyő

nélkül áztam, de az izzadság jobban átnedvesítette ruhámat, mint a szakadó zápor, mert rettenetes forróságban és nedvességben az izzadság nem párologhat el az ember testéről.

Szingapurból *Hong-kong*-ba a hajók a Dél-kínai tengert szelik át. Ezt a tengert a rettenetes taifun* nevű forgószél teszi hirhedtté. Amikor mi ott jártunk, a tenger sima volt, mint a tükör. Impozáns ugyan a tenger akkor is, ha haragos és tarajzó hullámok nyargalnak indigó-kék színén, de nekem még jobban imponált fenséges nyugalmával, amikor a látóhatár körös-körül egyenes vonal s bár hajónk óránkint 15—16 km. sebességgel haladt, ez a változatlan látóhatár hat napon át éppen olyan maradt.

Egyszer aztán reggel arra ébredtünk, hogy kellemetlen hideg szél füttyül a kötelek között. Ismét belejutottunk a téli monzun övébe, csak hogy most már a szelet egyenesen a kihült kontinensről kaptuk s annak frissességét ugyancsak megérezte két hónap alatt a trópusos hőségekben elkényeztetett bőrünk.

Nemsokára fel is tűntek a kontinens sziklás partjai. *Hong-kong* szigetét csak keresve leltük meg szemünkkel a számos sziklás sziget-szirt között, majd ezek között átlavírozva, a sziget északi oldalán, szemben a szárazfölddel kötöttünk ki. *Hong-kong* kikötője tulajdonképpen az a kis tengersizoros, amelyik a sziget és a szárazföld között van (1. ábra). A sziget északi oldalán fekszik Victoria angol gyarmatváros, a sziklás hegyoldalon lépcsőzetesen emelkedve felfelé. Egyike ez a legszebb látványoknak. Az angol házakat ugyanis itt mind nyílt, boltozatos folyosók futják körül, hogy a szobák ablakai állandóan árnyékban legyenek; ezek a nyílt lodzsák azután messziről rendkívül kellemes benyomást tesznek.

Hong-kong szigetét az angolok 1841-ben foglalták el a kínaiaktól s ez az egyetlen egy európai birtok a kínai partokon még ma is. A többi hely, ahol európaiak laknak, az kínai terület, csak hogy a kínai kormány megengedte az európaiaknak a letelepülést. A sziget minden oldalán hatal-

* Tai-fun kínai nyelven van, annyit tesz, mint «igen nagy szél».

masan meg van erősítve, a mostani háborúra hajló időben pedig pompás armádia állomásozik a kikötő egyik zugában. Visszajövet éppen abban az időben voltam Hong-kongban, amikor Port-Arthur miatt majdnem kenyértörésre került a dolog az oroszokkal, harminchét pompás páncélos állomásozott a kikötőben. Az oroszok egyetlen kelet-ázsiai kikötőjében, Vladivosztkban nem fér el több 8—10 nagy hajónál, ott jártamkor csak öt hadihajó volt a kikötőben. Hogy milyen rengeteg nagy a kikötő, arról legjobban meggyőző egy tekintet a Bay-view nevű sziklafokról mert onnan nyugat felé belátni az egész öblöt. Különösen napnyugtával gyönyörű ez a látvány.

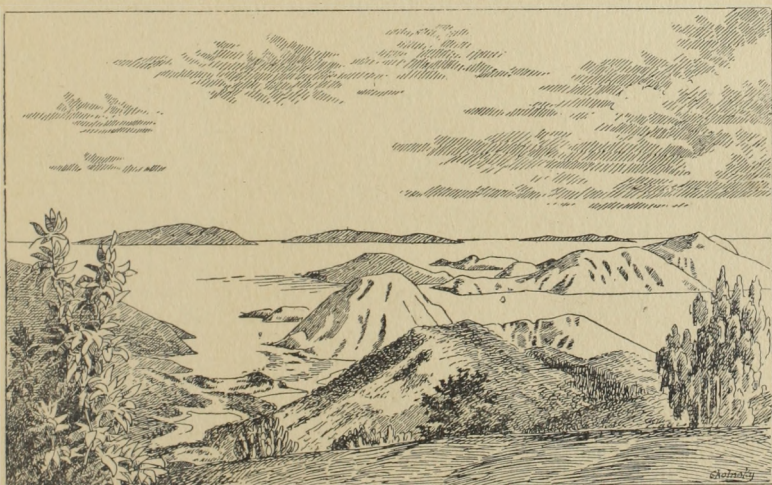
Hong-kong-nak az a része, ahol az európaiak laknak, az európai kultúra minden kényelmével el van látva. Pompásan burkolt utcák és utak, kitűnő elektromos világítás, jó vízvezeték. A vizet ugyan nehezen lehet nyerni! Fenn a hegy tetején, olyan helyeken, ahol a tenger felől ágyúval nem lehet elérni, nagy vízmedencéket építettek, esővíz gyűl össze bennük. Ezekből aztán remek fedett akveduktus vezet le a vizet a városba. Az akveduktus maga a legkellemesebb sétaút, fel a hegytetőre. Különben több gyönyörű árnyas, exotikus növényekkel környezett szerpentina visz fel a hegytetőre, de a rekkenő forráságban az angolok szívesebben használják a siklót. Fenn a hegytetőn, a merész csúcsokat szintén ellepik a bungalók, paradicsomi szép kéjkertek között s az angol közigazgatás uralma alatt minden oly szép tiszta, rendes! A hegytetőről pompás kilátás nyílik a környező szigetvilágra (2. ábra). Csunya, kopár, gyéren lakott sziklaszirtek ezek, köztük a kínaiaknak pompás tér nyílik a tengeri halászatra.

Az európai városrészek mellett ott bűzlenek aztán a kínai negyedek. Ezeknek a negyedeknek a lakossága sem tiszta kínai, hanem a világ minden szemetje csődült ide össze. Itt vannak először is azok a kínai gonosztevők, akik a kínai igazságszolgáltatás elől ide menekültek, az angolok nem vesződnek felkutatásukkal és kiadatásukkal. Azután az a söpredék, amit Kanton lökött ki magából, hisz ez a nagy kínai város gőzhajóval csak néhány óra-

járásnyira van a szigettől s a város annyira túl van zsúfolva, hogy a lakosság nagy része kényszerül kivándorlásra.

Azután a Makaóból elzülött portugalusok is jókora kontingenst tesznek ki. Különös népfaj ez! Kanton közelében, Makaóban volt a portugalusoknak telepe, de a telepek olyan rakoncátlanul viselték magukat, hogy a várost és környékét a kínaiak fallal kerítették el a többi helységtől. Később igen sok kínai vér vegyült az ősi portugalus pezsgő vérbe s a keveredés eredménye ez a mai korcs,

2. ábra. Kilátás a hong-kongi hegyekről dél felé, a dél-kínai partokat jellemző szigetrajra.

amit semmiféle nemzet sem tekint honfitársának. Elszédtek már mindenfelé a keletázsiai kikötőkben. Bár európai ruhában járnak, kicsiny, igénytelen termetük, sötét arcbőrük és kissé kínaias metszésű arcuk azonnal elárulja őket.

De ezeken kívül még perzsák, hinduk, arabok, perzsa zsidók stb. seregestül lepik el nemcsak Hong-kongot, hanem az ilyenféle gyarmatvárosokat mind. Egy magyar kereskedő-családdal ismerkedtem meg Hong-kong-ban, ők sok érdekes felvilágosítással szolgáltak. Így pl.: elvittek egy lebujsa, amelyre az a cím volt kiírva — persze angolul —

hogy «Magyar mulató». A mulató gazdáját kerestük fel. Csunya perzsa zsidó volt, egy szót sem tudott magyarul. Angoloknak adtuk ki magunkat s kértük, hogy beszéljen magyarul. Szavalt ezután valamit, de az alighanem arabusul volt, csak magyarul nem. A ruhája is valami csodálatos keveréke a szlávna és arabsnak, csak a kalapja, az volt pörge árvalányhajás föveg, azt valahol lopta. Lebuját részeg matrózok és kínaiakkal makaózó portugalusok töltötték meg, az ópium-szag, keverve az angol matrózok kapadohányának illatával, förtelmes büzzel töltötte meg a forró lokalitást.

Visszajövet Hong-kong-ból, ismerős társasággal, kis vasárnapi kirándulást tettünk a közeli kínai partokra. Gyéren lakott kopár partok ezek, a nép halászatból és rizstermelésből él. De az idevaló őslakók sem igazi kínaiak. Az éjszakai kínai ezeknek a beszédjét meg sem érti, szokásaik, ruházatuk más, az igazi kínaiak ezekről mint «kuan-tung-zsen»-ekről, azaz kantoni emberekről beszélnek, megkülönböztetésül az igazi kínaiaktól. Nem is olyan régen volt, hogy a kínai császárok ezeket a független néptörzseket leigázták, sőt még ma is élnek éjszakábbra a hegyek között félig független vad népek (a miau-c'-ok és a lo-lo-k).

Hong-kong nedves és mégis meleg éghajlata nyáron nagyon kellemetlen, a felhők lomhán megülik a hegyeket, fojtó szélsémben permetezik az eső s ez még sokkal kellemetlenebb, mint a száraz meleg.

Örültünk, amikor ismét hajóra kelve, Sang-hai felé indultunk. Hideg északi monzun állta útját hajónknak a Formoza-csatornában abban a szűk tengerszorosban, ami a kínai partok és Formoza-sziget között van. A Meduza félig üres volt, a propeller csavarja a nagy hullámverésben kinn kelepelt a levegőben, kegyetlenül rázva a régi alkotmányt. Az esőnek folyton lógott a lába, egyszóval igen kellemetlen utunk volt és a rossz géppel még hozzá négy nap helyett csak hét mulva értünk Sang-haiba.*

* A Meduza ugyanebből az útból hazatérve, Szumatra éjszakai csúcsánál, ismeretlen sziklának ment neki és elsüllyedt, de az utasokat megmentették.

Sang-hai a Jang-ce-kiangba ömlő Hoang-pu folyócska mellett fekszik. (L. a Jang-ce deltájának térképét.) A hajó először a Jang-ce folyam torkolatába fut be, aztán Vuzung erőd mellett a Hoang-pu folyóba s ezen fölfelé egészen Sang-hai elé és ott horgonyt vet. A folyó itt széles mederben folyik, elég hely jut a kikötőnek.

Bocsásson meg kedves olvasóm, hogy most egy kissé szárazabb részletekkel fogom úntatni, de ez szükséges a többiek megértésére.

1841-ben és 42-ben az úgynevezett opium-háború alatt foglalták el az angolok Hong-kong szigetét s kényszerítették a kínai kormányt, hogy néhány kikötőt megnyisson az angol kereskedelemnek. Ezek voltak: Kanton, Amoi, Fu-csou-fu, Ning-po-fu és Sang-hai-hszién.*

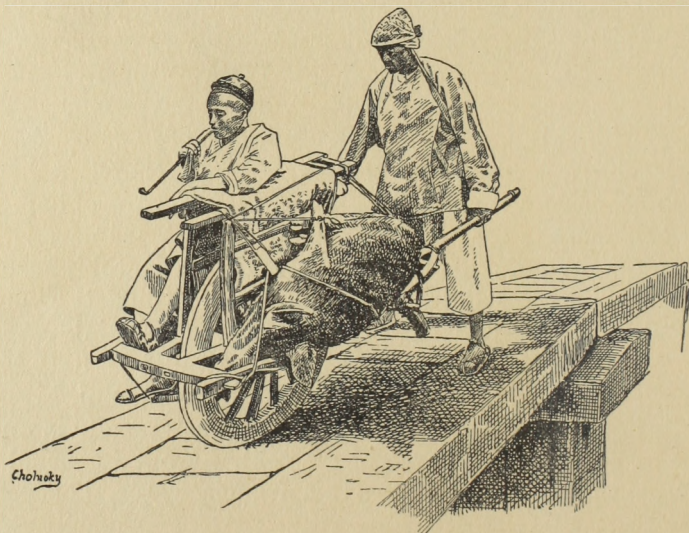
Később a többi nemzeteknek is megengedték a kereskedelmet és letelepedést ezekben a kikötő városokban, sőt még sok mást is megnyitottak az európaiak számára.

Sang-hai egyike azoknak, amelyekben a legtöbb európai telepedett le s a fallal kerített kínai város mellett gyorsan épültek fel a franciák, az angolok és az amerikaiak városai. Így most Sang-hai két részből áll: 1. A fallal kerített kínai város, ebben európainak nem szabad megtelepedni, kivéven a misszionáriusokat. 2. Az európai városrész, vagyis angolosan a settlement-ek (telepítvények), három főrészből: a a kínai város mellett van a kis francia város, középen a

* Kína belső része 18 tartományra oszlik. Ezek: Csi-li, San-tung, Ho-nan, San-hszi, Sen-hszi, Kan-szu, Sz'-csuenn, Hu-pé, Hu-nan, An-huái (v. Ngan-huái), Kiang-szu, Cse-kiang, Fu-kien, Kiang-hszi, Kuang-tung, Kuang-hszi, Kuéi-csou, Jün-nan. Minden tartomány megyékre és kerületekre oszlik. A megyéket kínai nyelven «*fu*» néven jelölik, székhelyüknek a nevéhez is hozzá szokás tenni a fu elnevezést, pl. Cse-kiang tartományban Ning-po megye székhelye Ning-po-fu. A megyék ismét kerületekre oszlanak, a kerületeket *ting, csou* vagy *hszién* névvel nevezik rangjuk szerint. A kerületek fővárosai ugyanezt a nevet kapják. Például Cse-kiang tartomány Ning-po megyéjének egyik kerülete vagy járása Csin-hai kerület, ennek fővárosa Csin-hai-hszién. Esszerint tehát Sang-hai-hszién, mint kínai város igen alacsony rangú város, hisz a hszién a legalacsonyabb a kerületek között. Ezért találjuk a térképeken mindenütt kis betűvel írva, holott az európaiakra nézve Kínának egyik legfontosabb helye, forgalma talán legnagyobb egész Kínában, lakóinak száma is igen sok fu városét fölülmúlja. (Ma már 1984-ben több mint 3 millió.)

legnagyobb és legszebb: az angol város és legészakabbra az amerikai városrész, ezt a kínaiak az odavaló dialektus szerint Hon-kiu-nak nevezik. Az európai város ügyeit közös hatóság intézi, de azért minden kerületnek megvan a maga autonómiája, külön rendőrsége, csak a kínaiakkal szemben viselkednek egységesen s akkor, ha a telep veszélyben forog. Ilyenkor ostromállapotot hirdetnek s a legidősebb konzult diktátornak választják. Amíg ott voltam,

3. ábra. Egykerekű taliga. Nyugodtan egyensúlyoz át a magas, korlátlan kőgerenda-hidon.

a taligások sztrájkoltak és fellázadtak az európaiak ellen. Az ostromállapotot azonnal kihírdették s az ügyek intézésére Stübel német konzult választották meg.

Az európai városrészekben persze teménytelen kínai is él, sőt jobban szeretnek itt lakni, mint a kínai városban, mert az rémítő piszkos, egyike a legpiszkosabb kínai városoknak, de az európai városban széles utcák, rendes házak, gáz és elektromos világítás, vízvezeték, fegyelmezett rendőrség nyujtanak szokatlan kényelmet.

Ilyen unalmas dolgokon bizony át kell esnünk kedves olvasóm, olyan ez, mint amikor valaki utazni akar, aztán előbb a menetrendet kell tanulmányoznia.

Nos tehát, amint a hajó kikötött, a parton a teherhordók és gyaloghintósok rémítő zshivaj közt a kikötő elé tódultak, képtelen lárma, verekedés támadt köztük, amíg aztán egy hatalmas hindu rendőr korbáccsal rendet nem csinált. Minden hajó kikötésekor ugyanez a jelenet, ugyanezeket az ütlegeteket kapják, de azért nem okulnak. Végre eggyel megalkudtam, aki a poggyászatot beszállítja a vendéglőbe, magam pedig gyaloghintót fogadtam.

A teherhordók kocsija egykerekű nagy fataliga, amilyent az 3. képen lehet látni. Két oldalán padkája van, erre rakják a terhet, vagy erre ül az utas. Utazó-célra persze az európaiak nem használják. Nyikorog a szerencsétlen szerszám kegyetlenül, de hát a talicskásnak ez tetszik.

A másik járómű nem igazi kínai, hanem Japánból származik. Nem is lehet Kínában másutt látni, mint az európaiak telepein. Kétkerekű, rugós, európai gyártmányú kis kocsik ezek, úgynevezett zsin-riksák. Jó tüdejű kínai fickó futva húzza, egy pár krajcárért kilométereket szalad és rendkívül ügyesen bujkál a tolongásban.

Ilyen díszes módon hurcolkodtam a francia város legelőkelőbb vendéglőjébe, a «Hotel des Colonies»-be, meg kell emlékezni róla, mert sokáig volt tanyám s a vendéglős előzőkenysége sőt jóindulata nagy segítségemre volt.

Gyorsan ismerkedtem meg a legjobb társaságokkal s csakhamar képet szereztem Sang-hai társadalmi életéről. Valami 5000 európai élt akkor itt. Kivéve a konzulátusok hivatalnokait, mind azért jöttek ide, hogy gyorsan meggazdagodjanak. Az egyik mint matróz kezdte, most nagy import-export üzlete van. A másik, mint vámhivatali írnok kezdte, aztán megtanult kínai nyelven, befont néhány kínai tőkepénzest, most azok írnokok a vámhivatalnál, ő meg elmulatta a vagyonát Párisban, most újra kezdte s már ismét háza van. Hogy miképpen szerezte, arról jobb hallgatni. Különben jellemző az egész társadalomra nézve egy odaváló öreg tudós megjegyzése: «Válassz ki Sang-hai-ban három

tetszőleges egyént, akközül a három közül kettő halálos ellenség és bizonyosan megfojtaná egymást egy kanál vízben, ha lehetne.»

A német és az angol klub a két fő társadalmi testület. A német klubban a mi szokásainknak jobban megfelelő viszonyokat találtam, mint az angolban, ámbár az igazi előkelőségek csak ebben vannak. A tanulmány-utazóval a német klubban rendkívül udvariasan bánnak és mesélnek neki rettentő sokat. Persze a kínaiakat szidják, mint a jégeső. Például:

«A kínaiak a legfukarabb, legzsugoribb emberek» — hogy nem hagyják kifosztani magukat.

«A kínai mind csaló, sikkasztó, hűtlen kezelő, jellemtelen fráter» — de azért az üzletkötésekben mindig a kínai húzza a rövidebbet. Az európai és kínai között felmerült peres ügyekben kínaiakból és európaiakból álló vegyes bíróság dönt: mindig az európai nyeri meg az ügyet.

«A kínai szemtelen, mint az őszi légy, még a járdán sem kerüli ki az embert» — ezt egy obskurus rapidíjas mondja, mert egy három nyelven beszélő, tetemes vagyon felett rendelkező, tisztességben megőszült kínai nem kerülte ki.

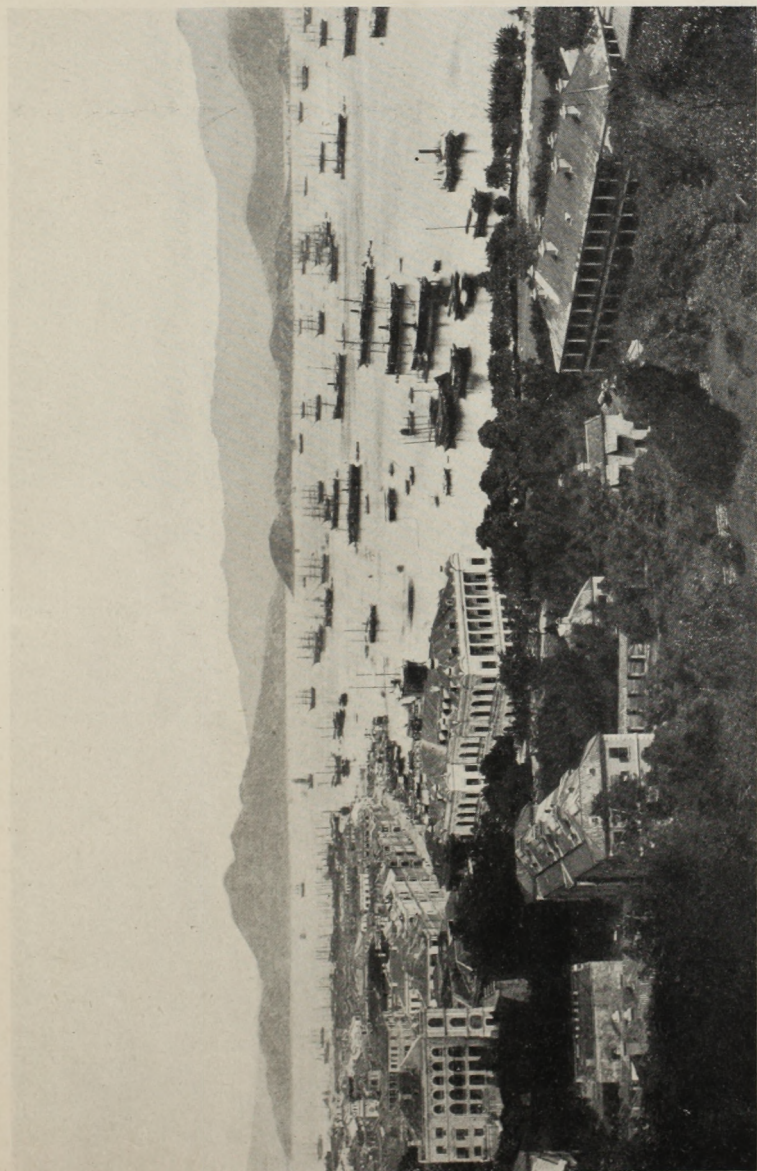
«A kínai mind piszkos, mosdatlan alak, minden évben csak egyszer vált ruhát» — hanem mivel olcsóbb és tisztább az európainál, mindenütt kínai szakácsok főznek, még a klubokban is s a tisztelt urak igen jóízűen szoktak a «mosdatlan» szakács keze után enni, különösen, ha potya.

No de hát azért van ám abban valami, hogy a Sang-hai-ban lakó kínaiak nem valami rokonszenves népség.

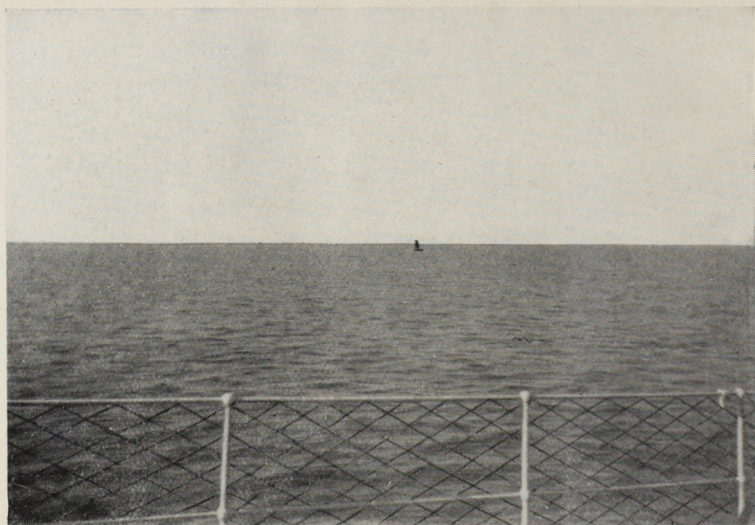
Az igazi kínai az európaikat lenézi, szokásait kineveti — a Kínában tartózkodó európaiakról meg nagyon jól tudja, hogy az miféle népség — tisztelet a kivételeknek. Milyen egészen másképp beszél az európaiakról az a kínai, aki «otthon», vagyis Európában ismerte meg őket, meg milyen egészen másképp beszél a kínaiakról az az európai, aki «otthon», tehát Kína belsejében ismerte meg őket!

Hagyjuk azonban egymással marakodni a jó sang-haiakat, tekintsünk körül kissé a városban, hogy aztán végleg

1. ábra. Hong-kong kikötője az egyik ház tornácáról nézve.

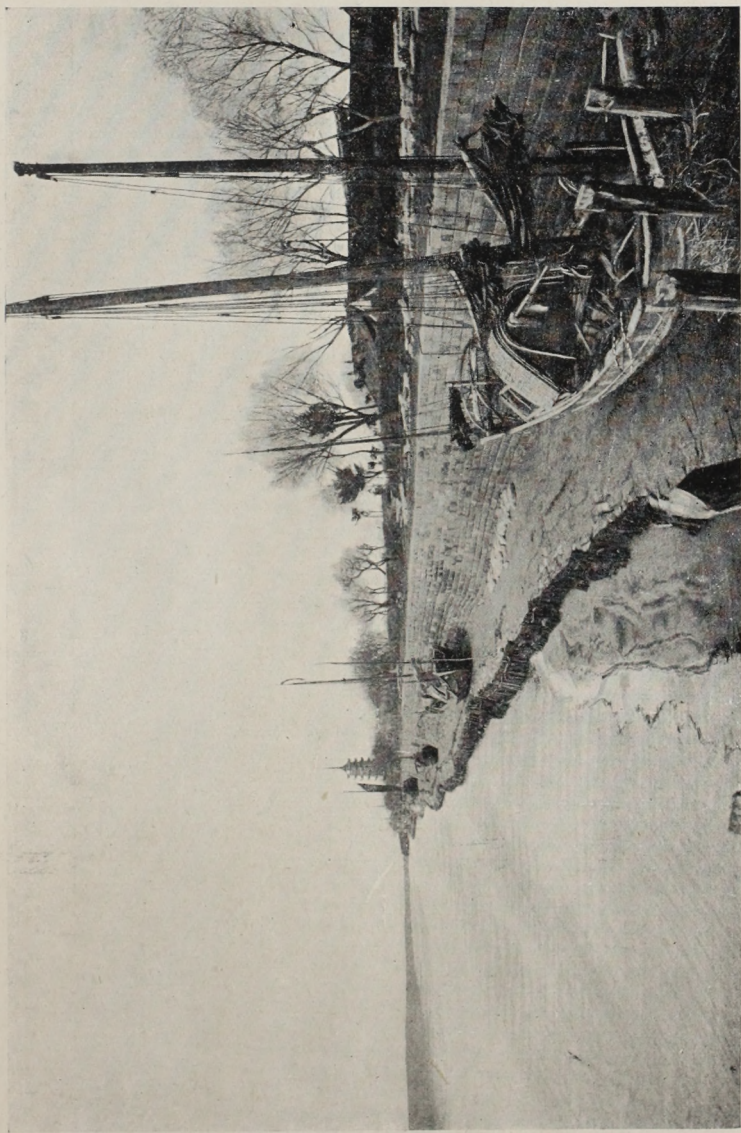

4. ábra. Jang-ce kiang a folyam közepéről nézve. Szerző fényképe.

5. ábra. Sang-hai vidéke a Zi-ka-véji obszervatórium erkélyéről nézve. Előtérben a meteorológiai obszervatórium eszközei, hátrább a misszió épületei, középen hajócsatorna. Szerző fényképe.

7. ábra. Tengeri partfal Hai-ning előtt, a partfal egyik kinyíró rőzsarkantyújáról. Hátul a Bó-tá pagoda. Szerző fényképe.

8. ábra. Az ősónár Hai-ning előtt. A bezúduló dagályhullám homloktala 4 m magas. Szerző fényképe.

elhagyva az európai kultúrát, megismerjük a kínaiakat a maguk valóságában, szép országgal együtt.

A Hoang-pu folyó mentén megy végig az ú. n. «bund» (m. bönd), a francia városrész előtt a vásárosok és a kínai hajók rakodója, az angol város előtt eszplanád és a személyszállító gőzösök és gőzbárkák kikötője, az amerikai városrész előtt pedig, mivel a folyó szerint ez van legalul s a torkolat is itt a legszélesebb, itt kötnek ki, vagy vetnek horgonyt a nagy tengeri gőzösök. Az amerikai városrészben van a legtöbb gyár, a legnagyobb raktárak stb. Az angol városrész a nagy üzletek helye. Szabályos, egymásra merőleges utcák rostélyozzák be; a Hoang-puval párhuzamosan futó utcákat a kínai tartományok szerint, a merőlegeseket pedig a nagy fővárosok szerint nevezték el. Ez igen ügyes dolog, mert könnyű a tájékozódás. A város Andrassy-útja a Nan-king utca, ott a délutáni kocsikorzóban gyönyörködhet az utas. Remek fogatokat lehet látni, de kínai kocsikázó éppen annyi van, ha több nincs, mint európai. A kínai nők itt az európai szokások befolyása alatt sokkal szabadabban élnek, mint Kína belsejében, pompás női toaletteket lehet látni, igazán mondhatni, hogy pompásakat, mert ami szépet a kínai selyemipar és selyemhímzés produkál, azt a nők ruháin lehet leginkább megcsodálni.

A Nan-king-utca kivezet a lóversenytérré, hogy is lehetne meg Sang-hai lóversenytérré nélkül, hisz ha valahol három angol, meg két ló letelepszik, ott a házépítésnél is előbbre való a lóversenytér (a harmadik angol lesz a totalizátor).

A lóversenytéren kívül aztán villák kezdődnek, majd kivisz az út a Zi-ka-vei misszió-telep felé, lesz még szó róla.

A kocsikorzó bámulása közben dobszó, vezényszó üti meg a fülünket. Az önkéntesek jönnek! Angolos egyenruhában, skót zenekar vezérlete alatt lépdél el előttünk Shang-hai minden nemzetiségű, fegyverfogható fiatalsága. Utánuk néhány nehéz ágyú gördül. Minden pénteken gyakorlatot tartanak künn a lóversenytéren. Csinosan rendezett, jól fegyverzett kis gárda, és minthogy Sang-haiban nem szabad katonaságnak állandóan tartózkodni, hivatta

van az európaiakat a kínaiak esetleges ellenségeskedésétől megoltalmazni. Van ugyan egy jó kis haderő az angolok kezében rendőrség címen: ezek válogatott, hatalmas szál hinduk, óriási turbánnal, védelemnek ugyan jók, mert ezeket durvaságuk miatt még jobban gyűlölik a kínaiak, mint az európaiakat, de rendőrnek nem valók, mert sem angolul, sem kínai nyelven nem tudnak, aztán durvák és ostobák.

A Nan-king-utca külső része is, meg a vele párhuzamos többi utcák legnagyobb része a kínaiak üzleteivel és lakásaival van tele. Rendesen egyemeletes, keskeny homlokzatú, de teljesen egyforma házak ezek. Európai vállalkozók építették s kínaiaknak adják bérbe. Éjjelenként van itt nyüzsgő élet!

A valódi kínai várost magas fal keríti. Ez már sokkal kellemetlenebb benyomást tesz. A falakon kívül sáncárok húzódik, a legrettenetesebb moslák és piszok tölti meg, szerencse, hogy a Hoang-pu folyó a tenger dagályával szintén megduzzad és ilyenkor kiöblíti ezeket az undok csatornákat, de még így is minden képzeletet felülmúl az a szenny, amit magába fogad. A kapuk alatt vonzózó nyomorékok, hihetetlen bűz fogadja a kíváncsit. A város belseje sem sokkal kellemesebb. Utcái olyan szűkek, hogy lovaskocsival nem lehet bennük járni. Nagy kőlapokkal van ugyan minden utca burkolva, de azért a szenny igen nagy. Uriemberek nem is laknak sem itt, sem egyéb kínai városban, az utcára, hanem az utcától magas fal keríti el az udvart, szűk kapun lehet bejutni s amint belép az ember, meglepi a kellemes, nyugalmas udvar, csend, rend és tisztaság, s az épületek ízléses elrendezése. Aki csak a nyüzsgő utcákon, a gyalogos csöcselék között jár, rendkívül kellemetlen benyomást nyer a kínaiakról. Milyen kellemes például valamelyik nagy templom udvarán és kertjeiben! ott a tisztaság valósággal a kényességig megy s a fantasztikus és ízléses díszítmények és kerti építmények között milyen szent nyugalom honol! Seholy Sang-hai-ban nem éreztem magamat olyan jól, mint a Csang-huang, azaz a hatóság templomában. Ez nem messze van az északi kaputól, mindenki könnyen megtekintheti. Bővebb leírását majd az

építészetéről szóló fejezetben fogom adni. A csendes udvarokon háborítatlan nyugalommal rajzolhattam és méregethettem, magamra hagytak, sőt a templomot őrző egyházi mindennap meg is hitt egy csésze teára. Kívülről a város nyüzsgő élete egyhangú morajként hatolt be, a kertekben pedig csak a szellő járt, megsuhogva az akkor rügyező fák tar lombjai között.

Sang-hai kínai városában az európaiak mindenütt bátorsággal járhatnak, pedig az európaiak közt általános az a vélemény, hogy oda nem tanácsos fegyver nélkül vagy kíséret nélkül belépni. Egyéb kellemetlenség nem érheti, csak a koldusok húzzák le. Mégis vannak, akik már egy évtizede laknak Sang-hai-ban és még nem volt bátorságuk bemenni a kínai városba. Különösen B. orvos urat emlegetik, hogy egyszer bement a városba, aztán nem talált ki többé, mert a kínaiak mindig félrevezették. Egyszer aztán megismerkedtem dr. B. úrral s következő párbeszéd fejlődött ki közöttünk.

— Hogy lehet az, hogy doktor úr eltévedt a kínai városban, hisz én mindennap magam, egyedül járok benn már három hete és még soha semmi kellemetlenségem nem volt!

— Hisz az természetes!

— Tessék?

— No igen, hát ön nem tévedt el, mert szilárd jellemű embernek ismerem.

— Doktor úr rejtélyekben beszél?

— Azonnal megfejttem ezt a kis rébuszt. Hát én szépen besétáltam a városba, nézegetni az üzleteket és a kínai életet. Megszomjaztam és betértem egy teaházba.

— Nem félt?

— Már hogy féltém volna! Hisz nagyon szívesen láttak! Csinos hölgyek szolgáltak föl, igen jól elmulattam velük. Aztán mikor hazamentem, ki fogadott? Az anyósom!

— No a többit értem! — mondám.

— De aztán el ne áruljon!

Megígértem, hogy nem árulom el, hisz magyarul nem tud senkisé is Kínában!

MÁSODIK FEJEZET.

A Jang-ce-kiang deltáján.

Sang-hai-ból két belvízi úton lehet eltávozni az ország belsejébe. Az egyik maga a Hoang-pu, mert ez az egész deltavidéknek a vizét vezeti le a Jang-ce-kiang-ba, a másik az úgynevezett Szu-csou-csatorna. Ez az angol és az amerikai városok közt, éppen a német konzulátus pompás palotája előtt nyílik a Hoang-pu-ba.

Mielőtt azonban megkezdeném utazásom leírását, kérem kedves olvasómat, kísérje figyelemmel azt a térképvázlatot, ami ehhez a fejezethez van mellékelve. Szükséges egy kissé megismerni ezt az érdekes vidéket, hogy megértsük, milyen csodálatos munkát végeztek itt a kínaiak s hogy mennyire egészen mások itt a közlekedés, kereskedelem, ipar, társadalom stb., mint nálunk s bizonyos tekintetben mennyire előbbre vannak itt a kínaiak, mint mi.

Amint látjuk, a térképen a Jang-ce-kiang, a legnagyobb kontinens legnagyobb folyama, hatalmas északnak domborodó ívvel ömlik a tengerbe. Torkolatánál, mint pl. Tung-csou városnál már szélesebb, mint a Balaton, egyik partjáról alig lehet látni a másikat. (4. ábra). Torkolata előtt áll éppen a hatalmas Cung-ming sziget, majd félmillió ember lakik rajta.

A térkép délkeleti részén hatalmas tengeröblöt látunk, Hang-csou-öböl nevezet alatt. Ebbe ömlik bele Hang-csou-funál, Kína egykori fővárosánál a Cien-tang-kiang,* erről

* Kiang az kínai nyelven van, s annyit tesz, mint hajózható folyó. «Ho» névvel jelölik a nehezen hajózható folyókat, mint pl. a Hoang-ho, ámbár nagyobb a Dunánál.

még csodákat fogok elbeszélni. A Jang-ce-kiang, meg ez az öböl háromszögletes lapályt fognak körül, a lapály nyugati határa az az egyenes vonal, amit Hang-csou-futól Csön-kiang-fuig húzhatunk. Ez az utóbbi város ott fekszik, ahol a folyam elhagyja a hegyeket.

Ezt a most kijelölt háromszögalakú területet a Jang-ce-kiang építette fel az ő hordalékából, ezt nevezzük a Jang-ce-kiang *deltájának*. A Jang-ce-kiang-tól éjszakra elterülő lapály szintén a deltához tartozik, azaz ez szintén a folyam lerakódásaiból képződött.

A delta közepét a nagy Tai-hu tó foglalja el, ez a gyönyörű szép víztükör. Majdnem minden oldalról hegyek veszik körül. A delta ugyanis nem olyan egyhangú, megszakítatlan síkság, mint pl. a Ganges deltája Indiában, hanem sok apró, kis, különálló hegy emelkedik rajta. Ezek valamikor olyan apró, elszórt szigetek voltak, mint amilyen most is teménytelen van a Hang-csou öböl előtt, az úgynevezett Csu-san szigetek. Amint a folyó mind újabb és újabb hordalékot rakott le a tengerbe, egy-egy ilyen sziklaszigetet mindig hozzácsatolt a szárazföldhöz.

A tengert a térképen úgy színeztem, hogy annál sötétebb kék legyen, minél mélyebb. Amint látjuk, a Cung-ming sziget mellett a folyam medre mélyebb, mint a torkolatnál a tenger. Ez onnan származik, hogy ahol a folyó vize még mozog, ott nem rakhatja le azt a sok iszapot, amit magával hozott, hanem továbbviszi. Amint a szigetet elkerülte, a folyó mocskos vize szétterül a tengeren, folyása megszűnik és a benne lebegő iszap lehull, mint a hó, a fenékén gördített homok pedig megállapodik. Ez az iszap- és homok-lerakódás mintegy elrekeszti a folyam torkolatát, és *rekeszzátónynak* nevezzük. A Jang-ce-kiang rekeszzátonya felett olyan sekély a víz, hogy a hajóknak ugyancsak vigyázni kell, amikor itt keresztül igyekeznek, hogy zátonyra ne kerüljenek. A tengernek azt a részét, ami világosra van festve, bátran tekinthetjük úgy, hogy ott a folyam már igen sok homokot és iszapot rakott le. Az előrenyúló delta már néhány évszázad mulva eléri a kis Gützlaff sziklaszirtet, rajta világítótorony és tengeralatti táviró-állomás van.

Hogy milyen gyorsan nyomul előre a delta, azt érdekes dolog bizonyítja. A delta végén, Sàng-haitól délkeletre, két csipkés vonalat látunk, ezek hatalmas földsáncokat jelentenek. A belsőt a XV. században, tehát ezelőtt 500 évvel építették, kétségkívül egészen ki a tenger partjára, mint a félsziget déli részén. De aztán a Jang-ce-kiang gyorsan hordta a homokot és az iszapot a töltés elé, csakhamar annyi szárazföld keletkezett, hogy érdemes volt a külső sáncot építeni. Ma már ezen is tetemesen kívül van a tenger partja. A hajósok nagyon jól tudják, hogy milyen gyorsan változik a meder alakja a torkolatnál, sőt a zátonyra jutott hajókat azonnal úgy körülsáncolja a folyam homokkal, hogy ha a hajót elég gyorsan le nem szabadítják, ott maradnak mindenestől!

Kedves olvasóm, én is úgy vigasztallak, mint az egyszeri káplár a halálra fáradt bakát: «Ne búsulj, öcsém, mindjárt fele útján leszünk».

De mi már ezen túl vagyunk, még csak arra a kérdésre nem válaszoltam, hogy minek kellett azokat a nagy föld-sáncokat építeni?

Csodálatos természeti tünemény az, amivel a kínaiaknak meg kellett küzdeniök, hogy a deltavidék alacsony lapályát lakhatóvá tegyék.

Azt hiszem, hogy mindnyájunknak fölösleges lesz megmagyaráznom, hogy mi az az árapály? Tudjuk mindannyian, hogy a Hold miképpen húzza, vonzza maga felé a tenger vizét, hogy asszerint, amint a Hold fejünk felett van, akkor felduzzad a tenger, ha meg kelőben, vagy nyugvóban van, akkor meg elviszi tőlünk a vizet és beköszönt az apály. Mikor a Föld úgy fordul, hogy a Hold éppen a lábunk alá kerül, akkor meg az előbb elvonszolt víz megint összefut s megint csak dagály van.* Napjában tehát kétszer megdagad és kétszer leapad a tenger.

Nyílt partokon a dagály és apály különbsége sokkal kisebb, mint öblökben, különösen olyan helyeken, ahol az

* Azt a dagályt, amely akkor áll be, amikor a Hold lábunk alatt van, nehéz népszerűen és egyszerűen megmagyarázni, nem szánhatok neki több teret itt.

öböl fokozatosan szorul össze, a mélység pedig rohamosan csökkenik. Ilyenek a körülmények éppen a Hang-csou öbölben. A Kínai-keleti tengert a nagy nyílt óceántól csak gyér szigetsor választja el. A szigeteken (Riu-kiu szigeteknek nevezik a japániai) belül a tenger általában nem több, mint 200 m, a szigeteken kívül egyszerre 4—5 ezer méterre süllyed a tengerfenék. A dagály ezen a hirtelen elsekélyesedő helyen már magasra szökve tart a Hang-csou öbölnek, ott pedig a folyton szűkülő partok és folyton sekélyedő meder annyira felduzzasztják, hogy az öbölben a dagály rendszeren 5—6 méterrel emelkedik az apály vízszíne fölé, de szökő árkor, holdujtság, illetőleg holdtölte idején a 10 métert is eléri. Ez magában még nem volna túlságosan nagy, vannak ennél sokkal magasabb dagályok is, de a tengerfenék hirtelen és lépcsőzetesen való emelkedése azt okozza, hogy a dagály lassú, egyenletes emelkedés helyett megtörik és óriási víztorlasz alakjában hömpölyög be a Cien-tang-kiang torkolatába.

Ha a nagy tengeri hullám nagyon sekély helyre ér, ott megtörik, előrebukik és zúgva, tajtékozva fut ki a partra. Ezt a tüneményt hullámmorajlásnak nevezzük. mi is gyönyörködhetünk benne a Balaton partján például Siófoknál, mert ott a sekély partszegélyen a hullámok tarajozva törnek meg és futnak ki a partra. A tenger dagályát is ilyen nagy hullámnak képzelhetjük, sekély vízre érve ez is megtörik és tajtékozó, zúgó vízfal alakjában fut ki a partra.

Emmiatt a csodálatos és nagyszerű természettünemény miatt kellett azt a hatalmas gátat emelni, ami a Jang-ke-kiang deltáját egész hosszúságában elkeríti a tengertől. Ezt a zúgó áradatot a franciák mascaret-nek nevezik, mi magyarul «özönár»-nak nevezzük. Elöntené az egész alacsony deltavidéket, ha a gáttal útját nem állanák.*

A kínai híradásokon kívül az angol tengerészeti hatóság

* A Föld más helyén is ismeretes ez a tünemény. A Seine torkolatában a folyó szabályozása előtt szintén látható volt, az Amazonas torkolatában, «pororoca» néven ismerik, de még több helyről is lérták már, de sehol sem olyan nagy mértékű, mint a Hang-csou öbölben. A Szent-Lőrinc-folyó torkolatában «bore» néven ismeretes.

tudósítása alapján is hallottunk már erről a csodálatos tüneményről, de természetvizsgáló még nem tekintette meg s ezért siettem februárius hó végén Sang-hait elhagyni s minél előbb eljutni a Hang-csou öböl északi partjára.

*

1897. februárius 22-én hosszas töprengés után végre elhatározó lépéssel bekopogtattam a vendéglős irodájába. Magát a vendéglőst találtam ott s minden bevezetés nélkül így szóltam hozzá:

— Mosszió, én holnap elutazom.

— Hová?

— Az ország belsejébe.

— Ah! Ez igazán szép és nemes vállalkozás, csak bátran, nem olyan rosszak ám a kínaiak, mint ahogy festik őket! Bátran járhat közöttük! Aztán az ország gyönyörű szép, igazán érdemes megnézni.

— De én még nem fizettem ki a számlámat, pedig már három hete . . .

— Oh, kérem, kérem, az nem sürgős, de ha kívánja . . .

— Köszönöm, majd ha visszajöttem!

Nagy szemet meresztett és egyet nyelt, de nem tudott szólni.

— No igen, — mondám — itt hagyom a műszereim javarészét, ruhatáramat stb. és elmegyek egy hónapra, mire visszajövök, itt lesz a pénzem Európából s akkor fizetek!

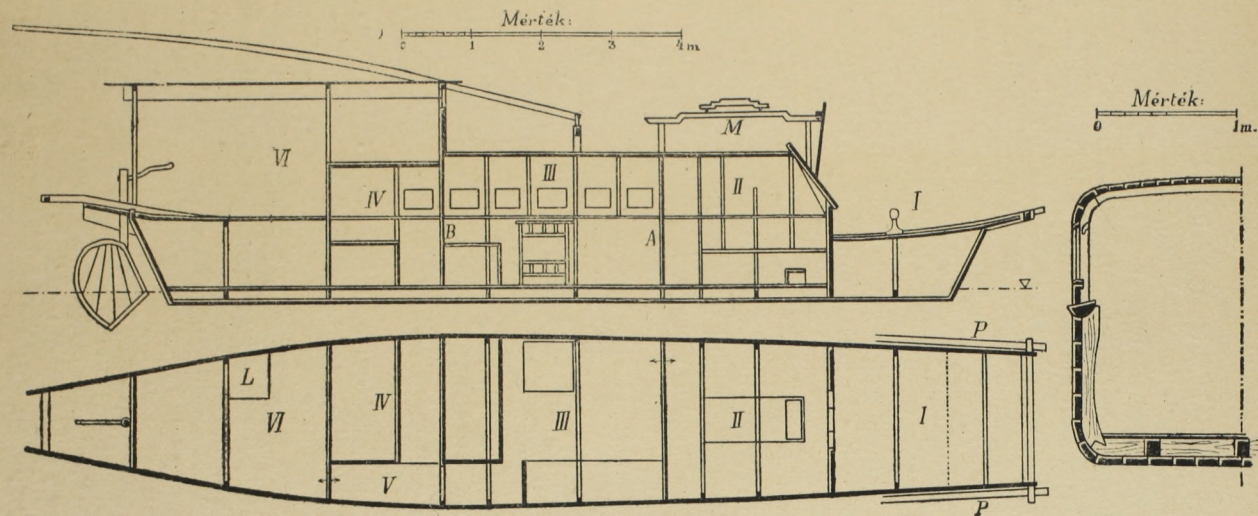
— De uram! Mit keres ön az ország belsejében!? Érdemes is azt megnézni! Aztán a nép ellenséges, majd megbánja, hogy elment; majd egyszer valahol agyoncsapják, tudom, hogy nem lesz kedve többet az ország belsejébe menni.

— Akkor már igazán nem lesz, de hát azt csak bízva reám! Hanem hát itt hagyom Önnek zálogban teodolitomat, meg pompás sebességmérő műszeremet. Aztán meg a ruháim nagy részét stb., stb., így már reményelem elereszt?

Nehéz szívvel ugyan, de mégis útnak bocsátott, hanem a műszereket elcsukta a kasszájába.

Kínai házhajót fogadtam az utazásra, napjára 3 mexikói

6. ábra. A házhajó szerkezete. Fenn hosszmetset, lenn alaprész, jobboldalt a hajó fél keresztmetszete. I. Előtér; II. befedhető veranda, konyha; III. utas-szoba; IV. cselédszoba; V. átjáró-folyosó; VI. matrózok helye; A díszes bejáró; M ponyvasátor állvány; L a matrózok lejárója a hajóüregbe.

dollár (mintegy 4 frt) volt a bérlet. Ezért csinos hajót kaptam, 3 fedett, kényelmes helyiség van benne s öt matróz volt a hajó személyzete. Előzőleg megfogadtam már dél-kínai szolgálmat.* A hajó belső berendezését és szerkezetét a 6. ábra mutatja. Volt kis konyhánk, nekem szobám ágygal, asztallal, székkal és polcokkal, meg szolgáltnak egy fülkéje. Emmögött hátul aztán a matrózok helyisége volt, ott eveztek, kormányoztak, főztek és aludtak.

A konyha berendezése nagy gondot okozott az én Tong szolgáltnak. Összevásárolt húst két hétre! Kenyeret egész vékákkal, mindenféle zöldséget stb. Persze egy hét múlva a hús ehetetlen volt s ki kellett dobnom, aztán egészen kínai kosztra tértem át.

A Hoang-pu folyón indultam meg fölfelé, sok időbe tellett, amíg kivergődtünk a kínai város előtt horgonyzó, teménytelen dzsunka közül s kiértünk az európaias gyárkémények füstjéből, hogy igazi, hamisítatlan kínai levegőt szívjunk. A folyón fölfelé való hajózás rendkívül kellemes, ha jó szél dagasztja a vitorlát, mert bár végtelen lapály terül el jobbra, balra, mindig van látni való, hol halásztelep, majd falusi idill, majd kis iparúzó városka, hemzsegnek előtte a vízi járóművek. Az egész vidék végtelen lapály, mégis változatos, mert az egészset sűrű lombok takarják, festői széppé tevén néhány részletet.

A Hoang-pu folyóról Szung-kiang-fu előtt tértem le dél felé. Kin-san-hszién felé.**

Keskeny kis hajócsatorna ez, bujkálva kanyarog a virányos lapályon, teménytelen mellékcsatorna ágazik ki

* Szolgáltnal angol nyelven érintkeztem, rettenetes angol nyelvet beszélnek a közönséges kínaiak! Az angol szokat a kínai nyelv szokása szerint halmozzák egymásra, szóbőségük alig terjed ki, 3—400 szóra, de azért úgy hadarják ezt a csodás zagyvalékot (portugalus szavak is vannak benne), hogy aki még nem hallotta, meg sem érti először, akármilyen jól tud angolul.

** Kérem kedves olvasómat, kövesse utamat a mellékelt térképen. Pontozott vonallal jelöltem lehetőleg eltűnő vonallal, mert nem az a célom, hogy az én utamról nyerjen az olvasó világos képet, hanem azokról a vidékekről, amelyeket leírok. Egészen más a tisztán tudományos munka, ott inkább a részletek pontos felsorolása a hasznos, az általánosítások csak másodrangúak.

belőle, de szárazföldi utat apró gyalogutakon kívül nem lehet látni. Ezen a vidéken az összes forgalom, a személy- és a teherforgalom, a vízen, hajókon bonyolódik le. A hajózó-csatornák éppen olyan sűrűn hálózák be ezt az országrészt, mint a mi földjeinket a kocsutak. Térképünkön csak a főbb csatornák és azok vannak kitüntetve, amelyeket európai utazók tudósításai alapján biztosabban ismerünk. De hát akkora kis térképen mindent nem is lehetne lerajzolni, hisz ez a térkép nagyobb területet foglal magában, mint a Dunántúl Horvátországgal együtt, hogy is lehetne pl. a Dunántúl összes kocsútjait ekkora térképre felrajzolni. (5. ábra).

Kin-san-hszién előtt értem az első sziget-hegyeket, régi vulkáni kőzetből valók, azonnal látszik rajtuk, hogy hajdan szigetek voltak.

Maga a város hatalmas falakkal kerített, terjedelmes négyszög. De milyen nagy volt meglepetésem, amikor a falakról széttelkintettem, s az óriási négyszögben egyetlenegy házat sem láttam. A hajdani város helyén szántóföldek vannak. Hova lett az a sok nép, amely kétségkívül sűrűn beépítette a falak közötti tért és virágzó ipart és kereskedelmet fejtett ki. Az egyik kapu körül, de a kapun kívül szorong néhány kis ház, ez az egész város! A többit a hatvanas években elpusztították a rettenetes tai-ping-lázadók. Ezeknek a kegyetlen pusztításairól majd később szólok.

Ez a város lehetett az arabok «Quin-sai» kikötője.

Kin-san-nál láttam először a partvédő műveket is. Azután Csa-pu, majd Hai-ji-hszién helyiséget érintettem. Hai-ji-nél az egyszerű földsánc helyett már 7 m magas, pompás faragott kövekből épült kőfal védelmezi a lapályt az özönár ellen. Azután Kan-pú-csönn helységnél gyönyörű fenyőlombokkal sötétlő sziget-hegyek közé kanyarodik a csatorna, sajnos, a szakadó esőben nem nagyon gyönyörködhettem bennük. Itt volt valószínűleg hajdan az a fényes kikötőváros (Kan-fú) amelyikkel az arabok folytattak nagy kereskedést, akkor még úgy látszik, hogy az öböl hajózható volt. Ma már nem lehet itt nagy forgalom az özönár miatt, hisz ez mindennap kétszer nyargal végig az öböl

vízszínén. A város elhanyaglott, ma csak rongyos helység, inkább halásztanya.

Aztán értünk Hai-ning-csou-ba. Az özönár itt tanulmányozható a legjobban.

A város előtt éppen olyan hatalmas partfalak húzódnak, mint Hai-ji előtt. Ezeknek a képét a 7. ábrán lehet látni, a fal tövében vitorlás hajók húzódnak meg, várják az özönár elvonulását, hogy aztán az özönár nyomában rohanó sebes árral felússzanak Hang-csou-fu-ba. A hajókat az özönár első rohamától félkörösen kiugró rőzsésarkantyúk védmezik. Erre a sarkantyúra álltam ki, hogy fényképfelvételeket készítsék a jelenségről. A 7. kép is az egyik ilyen rőzsésarkantyúról vététt fel, a másik messze a pagoda előtt látszik. Ezen a képen azt is lehet látni, hogy a tenger színében cölöpsor védelmezi azt a homokkal kitöltött emelvényt, amelyen a hajók nyugosznak. Ez a cölöpsor a fal alámosatását is megakadályozza. Mikor az előkészületek megtörténtek, kiálltam fényképezőgéppemmel a rőzse-gátra s izgatottan vártam az özönárt.

A folyam legkisebb vízállása volt akkor, a víz harogva, zúgva rohant ki a tenger felé. Olyan sebesen folyt, hogy felszíne szabályos ráncokba redőződött. Nemsokára távoli, tompa moraj volt hallható, mint közelgő égháború távoli, szakadatlan mennydörgése. Majd a nyílt tenger egyenes-vonalú horizontján fehér csík tűnt fel. A közelgő özönár homlokfalának tajtékzó habjai!

A moraj folyton erősödött, a hatalmas víztorlasz egészen közel jött, s az első fényképet készíthettem róla. A lemezt kiváltani, a gépet újra beállítani perc műve volt ugyan, de a rohanó áradat már akkor bömbölve, mennydörögve rohant el a rőzsésarkantyú előtt. Reszketett a föld, reszkettem én is az izgatottságtól, amikor a gépem pillanatzára másodszer csattant. Ekkor kaptam a 8. képet. Ismét kiváltottam az üveget, s az elrohant csoda felé irányozva, még egy felvételt készítettem róla, de izgatottságom, a körülálló kíváncsiak tolongása, az egész állvány félelmes reszketése, megghiúsították a felvételt.

A 8. kép nyujt legjobb fogalmat erről a csodálatos

természeti jelenségről. A kép közepén, ahol az álló kínai alak feje van, ott a víz még éppen olyan sebesen folyik kifelé, az óceán felé, mint annak előtte. (Az álló kínai alak is az óceán felé néz.) A fénykép baloldalán, ott ahol a víz felszínét tajtékozó hullámok zürik-zavarják, ott a víz felszíne 3 méter és 80 cm-rel magasabb, mint az álló alak fejénél, vagyis ilyen magas tajtékozó vízfalal rohan be az óceán sósvize a folyam kifelé hömpölygő édesvize felett!*

Az özönár a vágató paripa sebességével rohan be a Cien-tang-kiang torkolatába. Eltávozása után még sokat emelkedik a vízszín, mert a víz még mindig eszeveszett sebességgel fut fölfelé a folyón. Hogy milyen rettenetes ez a roham, arról fogalmat nyújt az az eset, ami Moore kapitány egy kis gőzkutterjével történt. A kis gőzöst közel vittek a déli parthoz, úgy, hogy nemsokára megfeneklett, sőt apálykor egészen szárazra is jutott. Ekkor a hajó nagy macskáját elásták a homokba, sőt megterhelték valami két mázsa vassal, a vasmacska 30 öles láncára még két mázsa kőszemet raktak. Ilyen előkészületek ellenére is az özönár a hajót felkapta, hatalmas rántással megindította, s bár a gőzgép teljes erővel dolgozott az áram ellen, mégis 25 perc alatt 5 $\frac{1}{2}$ kilométernyire ragadta el a folyón fölfelé. Amikor a macskát kivették, annak az egyik kapája, meg a lánc maga is olyan fényesre volt csiszolva, mint az ezüst. A szén a zsákokból félmázsa kivételével, teljesen elűszott, s a zsákok keményen meg voltak tömve homokkal.

A tünemény elvonulása után a körültem gyűlt kínaiak

* Ezt a tüneményt kicsinyben mindenki előállíthatja, aki hozzájut olyan fürdőmedencéhez, amelyikbe lépcsőn kell lemenni. Töltsük meg a medencét annyira vízzel, hogy a lépcső egyik fokán csak egy ujjnyi vastag vízréteg legyen, amikor már a medencében ül a fürdőző. Testének kis kiemelésével a lépcsőről gyorsan szalad le a víz: ez az apály, mert csakugyan a medencében alacsonyabban áll a víz. Ha most hirtelen visszaereszkedik, akkor a víz kis özönár alakjában fut fel a lépcsőre. — Amikor a síófoki mólók közt halad be a gőzhajó az állomásra, a két mólón az özönárhoz nagyon hasonló tüneményt látunk. A hajó teste ugyanis tetemes vízmennyiséget szorít ki a helyéből s a hajótest elmozdulása után, sebesen foglalja vissza a víz az előbbi helyét s az így keletkezett mesterséges «apály» és «dagály» gyors váltakozása a hajó nyomában, a sekélyebb parti szegélyen az özönárt utánozza.

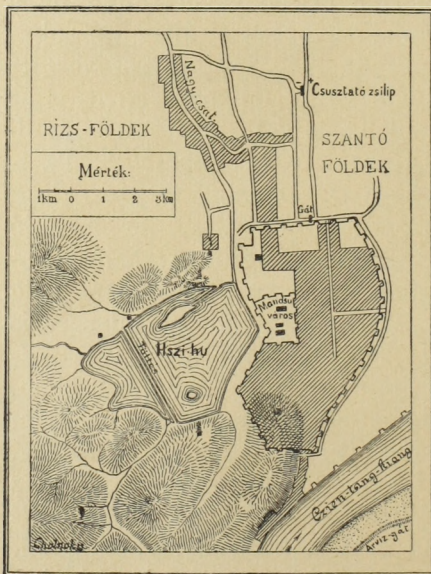

kíváncsiságból viccelődni és ingerkedni kezdtek. Sőt amikor mélyen elmerülve a látott csodás tünemény felett való elmélkedésbe, a város falai alatt hajóm felé igyekeztem, a falról néhány kődobás rezzentett fel. Kerülnöm a sánc-árok miatt nem lehetett, s túrnöm kellett, hogy alaposan meghajigáljanak tégladarabokkal, szerencse, hogy vastag prémes süveg és télikabát volt rajtam.

Éjjel, úgy éjfél tájban fényképeim előhívásával voltam elfoglalva. Ekkor ismét hallottam az özönárt mennydörögve elrohanni a város alatt.

A felejthetetlen Haining-ből először északnak, majd nyugatnak tartva, a Nagy-, vagy Császár-csatornába jutottam, erről majd következő utam leírásakor még szólni fogok. Ezen a pompás vízi úton végre Hangcsou-fu-ba jutottam.

A városnál végződik a fél Kínán végignyúló Nagycsatorna. De itt a Cien-tang-kiang-gal nem lehet összekötni az özönár miatt, ezért a Nagy-csatornán érkezett árukat

9. ábra. Hang-csou-fu vázlatos térképe.

szárazföldön kell átvinni a folyóra. A város forgalma rendkívül élénk. Órákhosszat jöttünk már a Nagy-csatornán, folyton ipartelepek, teménytelen hajó és szakadatlan házsor között, s ez még mind csak előváros! Aztán nem lehetett tovább menni, kikötöttünk. A kikötés helyétől még jó séta a város igazi faláig s mindig házak közt visz az út. A falakon belül azonban sok a pusztaság, beépítetlen, illetőleg elpusztult terület: itt is a tai-ping lázadók pusztítottak. Hanem aztán amikor belekerül az ember az utcák

tömkelegébe, akkor látja csak, hogy micsoda város-koloszszus ez! A városnak hozzávetőleges térképét a 9. ábra szolgáltatja, saját fölvételeim és egyéb források alapján. A város igazi nagyságát és pompás fekvését azonban csak a várost környező halmokról lehet megítélni. Különösen a város északnyugati oldalán van egy domb, régi pagoda áll rajta, onnan remek a kilátás! A város nyugoti falai ugyanis tóvá duzzasztják fel azt a folyót, ami a Nagy csatornát táplálja. Ez a híres Hszí-hu, a kínaiak egyik legkedvesebb mulatóvidéke.

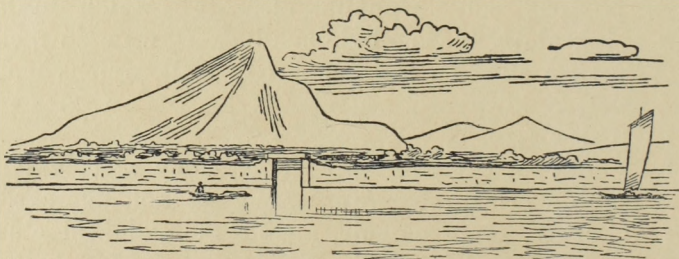
A város falai alatt lombos fák árnyékában teménytelen pompás kéjhajó himbál a kikötőkben, zeneszó, mulatóhelyek zsvajva hangzik, a szép alkonyattal eleven a tó partja, pompás selyemruhába öltözött sétálók hullámanak a fák alatt, mások hajóba ülnek és zeneszó mellett csónakáznak a síma tó tükrén. A tó az alkonyfényben ragyogó eget, a környező hegyeket s azoknak tisztos romjait tükrözi vissza.

Hang-csou-ról azt írja Marco-Polo, hogy «kétségtől a legnemesebb és legjobb város, amely a Föld kerekiségén van!» Akkor császárváros volt, mert a mongoloktól elűzött Szung-dinasztia itt húzta meg magát, ma már nagyon sokat vesztett ugyan jelentőségéből, de azért Kínának ma is egyik legszebb városa. A várost különösen az teszi fontossá, hogy a selyemiparnak ez a legfontosabb emporiuma. A melékutkáknak mindenfelé, ahol csak az ember benéz az ajtón, a szövőszéket látja dolgozni, a csatornák partjain pedig festik és mossák a selymet, azokkal a pompás és tartós színekkel, amiket nem tudunk még ma sem utánozni.

A város egyik déli kapuján át a Cien-tang-kiang partjára érünk. A folyó itt széles mederben folyik, a sziklás partokról pompás kilátás nyílik felső völgye felé, s aki az özönárra vár, órák hosszat elgyönyörködhet a jobbra-balra előtte fekvő kilátásban. Maga az özönár itt közelről sem olyan nagyszerű, mint Hai-ning előtt.

Hang-csou-fu vidékén igazán gyönyörrel sétáltam s csakis a folytonos esőzés tartott vissza, hogy a környező hegyeket jobban be ne járjam. De rendkívül kellemetlen,

esős, szeles idő járt, aztán az időm is nagyon ki volt szabva, siettem tehát utamat folytatni. Hang-csou-fu-ból egyenesen északnak tartottam a nagy Tai-hu tó felé. Ez az út északnak rendkívül érdekes, jobbról-balról teménytelen sziget-hegy emelkedik. Hogy milyen különösek ezek a meredeken kiemelkedő, magányos sziklabércek, arról fogalmat nyújt 10. képünk. Hát még a kilátás ilyen hegy tetejéről! Óriási messzeségbe el lehet látni, köröskörül végtelen alföld, csak a magányos sziget-hegyek szakítják meg itt-ott a kilátást. A hegy lábánál a rizsföldek vízlepte táblái csillognak, köztük a falvak, mint egy-egy egyenes vonalakkal határolt folt sötétlenek, lombok alá rejtve. A hajózó-csator-

10. ábra. Szigethegy a Nagy-csatornán, Hang-csou-fu közelében.
A csatorna mellett nagyszerű, falazott vontató-út látszik. (Szerző rajza.)

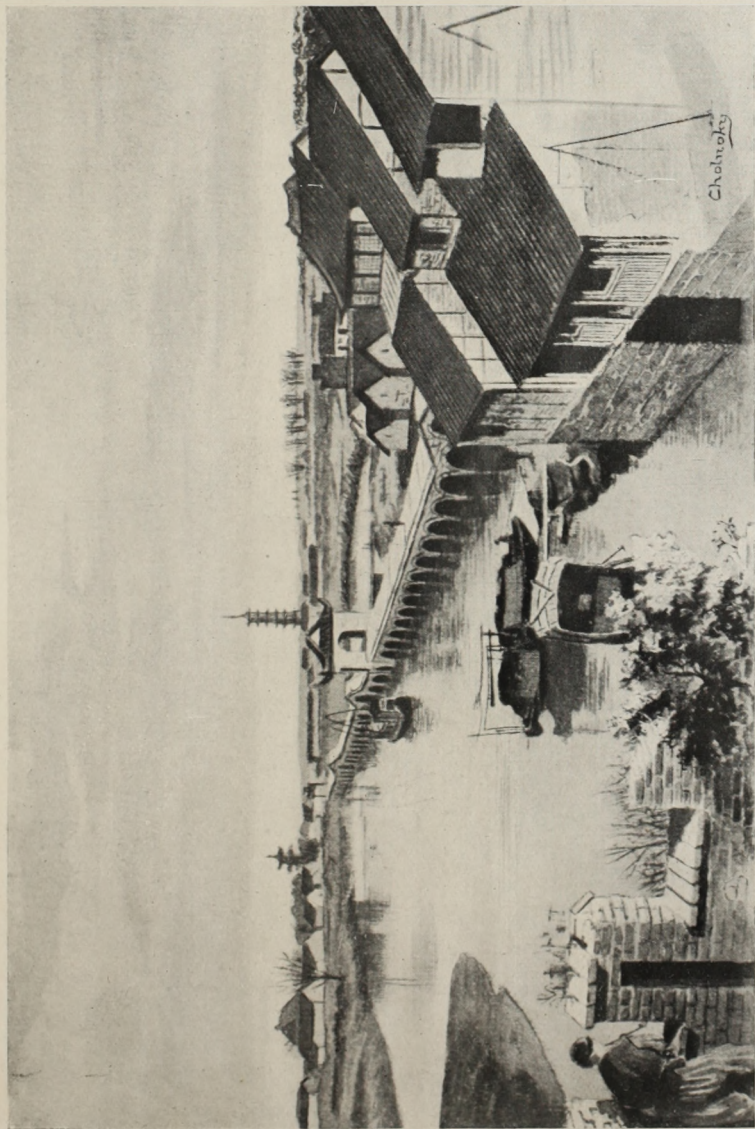
nák pedig véghetetlen kusza vonalakkal hálózzák és kígyózzák be a csillogó mezőket. Föltűnik európai fülünknek az a végtelen csöndesség, ami környez. Nálunk a hegytetőkre kocsirobaj, gépzakatelés stb. hallik fel: itt gépek nincsenek, a zörgő szekerek helyett pedig némán vitorláznak a hajók.

Hu-csou-fu városán magán nincsen semmi különös, sokkal érdekesebb és szebb a vidéke, hisz tőle északra ott van a pompás Tai-hu tó, Kínának ez az egyik gyöngye!

Meg kellett kerülnöm az egész tavat, mert laposfenekű hajómmal a viharos, változékony időjárásban nem lehetett a nyílt tóra mennünk.

Ping-vang-sz'n-nél ismét a Nagy-csatornába értem s az-

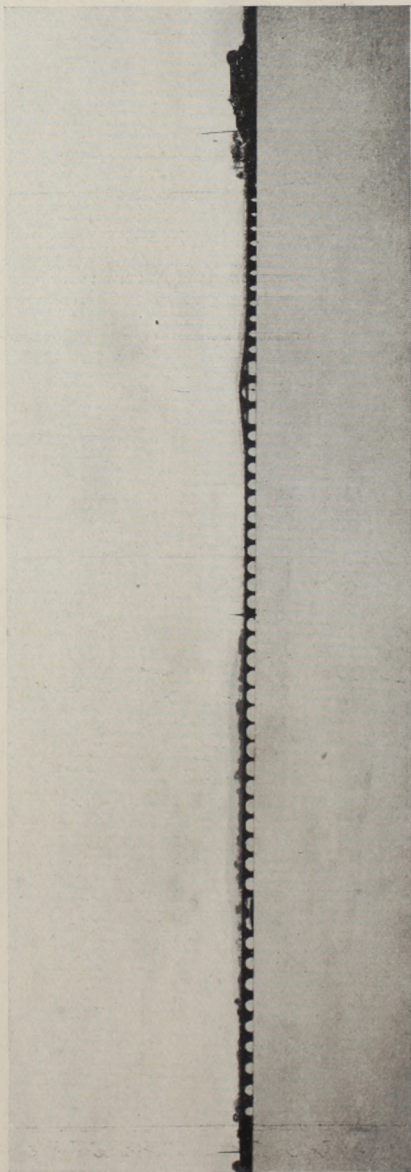

11. ábra. Vu-kiang-hszién a Nagy-csatorna mellett. Szerző rajza saját fényképe után.

12. ábra. Kilátás a Tai-hu-tóra Vu-hsi-hszien közeléből, Szerző rajza

13. ábra. «Kincses öv» viaduktja a Nagy-csatorna mellett, Vásárolt fénykép.

14. ábra. Tung-pa csúsztató zsilip Li-jang-hszién közelében. Szerző fényképe.

16. ábra. A sao-hsing-fui temető. Szerző rajza.

18. ábra. A Ta-kiang első szurdoka Soa-hszing-fu alatt. Szerző fényképe.

tán északnak tartva Vu-kiang-hsziénbe jutottam. Érdekes város ez, tele műemlékekkel, van szép négyszögletes pagodája, meg hosszú viaduktája. A város faláról való kilátást a II. kép mutatja.

Aztán rengeteg sűrű csatornahálózatba bonyolódunk, a forgalom folyton nőtt, míg végre feltűntek Szu-csou-fu város falai.

Hang-csou-fu után ez ennek a vidéknek legjelentősebb, de meg egész Kínának egyik legnagyobb és legszebb városa. Környéke lapályos, csak délnyugatra kéklenek a Tai-hu-parti hegyek. A város falai majdnem egészen szabályos, négyszögalakú tért zárnak be, a város sűrűn be van építve, bár ez is sokat szenvedett a tai-pingektől, hisz az a kegyetlenség, amit itt műveltek, az ember történelmének legborzalmasabb lapjaira való.

A város a legfinomabb kínai ipar termékeinek a forrása. A kínaiak éppen úgy beszélnek Szu-csou-fu-ról, mint mi Párisról és Londonról; ami finom áru, arra rögtön ráfognak, hogy Szu-csou-ban készült.

A város közepén pompás, ép pagoda áll, állítólag a legnagyobb egész Kínában. Ez meglehet ugyan, de nem a legszebb: túlságos tömeges, nehézkes, semmi különös architektura nincs rajta.

A város egyik sarkában egy hosszú és vékony, meg egy tömzsi alacsony pagoda áll egymás mellett. Ennek a kettőnek érdekes története van. Szu-csou-fu-ban ugyanis háromévenként nagy vizsgálatokat tartanak, ezekre sok ezer fiatal ember sereglik a város falai közé. Egy évben ezek a vizsgálatok igen rossz eredménnyel végződtek. Akkor még csak a hosszú, vékony pagoda állott és azt az írótpagodájának nevezték. A kormányzó megkérdezte a vizsgáló-bizottságtól, hogy mi az oka annak, hogy a vizsgák olyan rosszul sikerültek. A bizottság összeült és sokat töprenkedett azon, hogy mit feleljenek a kormányzónak. Végre kisütötték s felírtak a következőleg:

«A városban van egy pagoda, az írótpagodája. Ki látott írótpallat tintatartó nélkül? Az írótpall magában semmit sem ér. Másik pagodát is kell építenünk, a neve «tinta-

tartó-pagoda» legyen, akkor majd bizonyosan jobban fognak sikerülni a vizsgák.»

Így épült az alacsony, kis zömök pagoda. Hogy használt-e? azt a kínai krónikások bizonyosan igen szépen bebizonyítják.

Szu-csou-fu nyüzsgő, hemzsegő utca-tömkelegéből elegdő egy nap. Azután már vágyik ki az ember a délkeletre kéklő, gyönyörűen csoportosuló hegyek felé, de sajnos, én ide nem tehettem kirándulást. Sietnem kellett, még hosszú út állt előttem: a Tung-pá-hoz kellett eljutnom. A város falain kívül a csatornák téveteget útvesztőjét még folyton sűrű házcsoportok kísérik, a kikötött és összevissza hullámzó vízi járóművek között, a szűk csatornákon nehéz előrejutni, annál is inkább, mert a parti házak kidülő szárnyaiból lépcsők vezetnek le a csatornára, minden terv nélkül, a közlekedés akadályára, aztán minden léptenyomon híd, vagy keresztezés, heves kanyarulat stb. nehezítik az előrejutást. Végre elmarad a város. A zezugos apró csatornák hatalmas, sugáregyenes csatornába futnak össze: ez a Nagy-csatorna, annak egyik legszebb része, egészen Vu-hszi-hszién-ig vitorláztam rajta.

Ez a város nem is olyan régen még kis város lehetett, a rangja sincs meg, meg a falak nagyon kicsiny kis területet zárnak be, komplikált csatorna-tömkeleg egyik szigetén. A külvárosok azonban rengeteg nagyok. A Nagy-csatorna mellett óraszámra visz az út tégláégető kemencék mellett, a város déli részén pedig fazekasok és cserepesek óriási kolóniája van. Itt készítik azokat az óriási cserépfazekakat és medencéket, amit a kínaiak fürdköádnek használnak.

A kész árut zöldre, barnára, vagy fénytelen feketére festve emeletmagas gulákba rakják a fő utak mentén, néha egészen eltakarják velük a házakat.

Vu-hszi-ből a közelfekvő hegyekre tettem kirándulást.

A városból szép, kongó téglával burkolt sétaút visz a hegy lábához árnyas fák alatt. Itt nagy templom és kolostor van, az egyik udvaron forrás buggyan fel, a neve: Tien-sa-ti-ör-cüén, azaz «Égből szállott második forrás».

Ennek bővös hatást tulajdonítanak, betegeket gyógyít, csodákat művel.

Kis kerek kútba foglalták be a forrást, vize aztán kis medencét táplál, a hívők onnan merítenek. Engem nem engedtek a vízből inni, jóakarattból, mert állítólag az ország ellenségeinek romlására van. Furcsa paradoxon a hazaszeretet és a személyes rokonszenv között.

A kolostor körül kis falucska van, a falu minden lakója agyagszobrok készítésével foglalkozik. Idétlen kis alkotmányok ezek, emlékeztetnek a mi vásárainkon látható Mikulás, húsvéti bárány, bethlehem-szobrainkra stb. De vannak aztán szebb alkotások is, a kínai művészet itt ott felcsillámlik a maga pompájában. A hegy tetejéről remek kilátás nyílik a Tai-hu tóra, és számos nagy szigetére (12. ábra). Általában gyönyörű vidék ez, váltakozva lapály, bérc és végtelen víztükör. Bejártam volna ezt a hegyvidéket részletesen, de folyton szakadó esőzés akadályozott mindenben, a Napot már hetek óta nem láttam, emmiatt aztán geográfiai helymeghatározás sem volt lehetséges.

Vu-hsi-hszién-ből másodrangú csatornán indultam el nyugatnak, hogy előre menjek a csatornán addig, ameddig csak lehet. A csatorna a tó-parti hegyek éjszaki lábánál vezetett, majd csúnya, vizenyős, mocsáros vidékre értünk a Kao-hu (tó) vidékén. Nincs is erre felé nagyobb helység. első volt I-hsing-hszién szép kis tó partján. A tó lefolyása a városon keresztül megy, sebesen rohanva, mint megáradt folyam, aztán deltájára jut a város alatt, s úgy adja le a nyugoti hegyek vizét a Tai-hu-ba.

Innen aztán nyugat felé utunk többé nem hajócsatornán, hanem jókora folyón vezetett fölfelé Li-jiang, Na-du és Ting-pu helységeken át. A folyót magas árvízgátak szegélyezik, különösen Na-du vidékén.

Ting-pu-tól fölfelé még jókora utat tettünk meg a folyón. Olyan bővízű, hogy azt hittem, még egy hétig is elmehetünk rajta, amíg forrásaihoz jutunk. Egyszer aztán hatalmas kőgát állta utunkat, a híres Tung-pa, vagy magyarul: Nyugati csúsztató-zsilip. (14. ábra).

Ha a hajócsatornát magasabban fekvő térszín vizeivel akarjuk összeköttetésbe hozni, akkor a felső vizeket az alsótól először el kell zárunk zsilippel, hogy a magasabb térszínen a víz felduzzadva, hajózható legyen, aztán valami más úton kell arról gondoskodnunk, hogy a hajók az alacsonyabb vízszínről a magasabbra juthassanak. Vegyük csak példának a siófoki Sió-zsilipet. Ha a Sió-csatornából a Balatonba akarna jutni a hajó, akkor a zsilipet egészen ki kellene nyitnunk, hogy a víz ne rohanjon vízesésben, hanem egyenletes lejtővel. Igen, de akkor a Balaton esetleg úgy leapadna, hogy a Sió-csatornát nem is lehetne hajózni. Ha kínaiak laknának Siófokon, akkor a zsilip mellett volna olyan kőépítmény, amelynek lankás elülső lejtőjén a hajókat fel lehetne húzni a tóba s akkor aztán élelmes kínai hajósok még talán Steier ipartermékeit is hajón szállítanák a Zalán, Balatonon, Dunán végig keletre.

Nálunk nem ilyen lejtőket, vagy csúsztató-zsilipeket, hanem ú. n. csegéket, vagy hajózó-zsilipeket szokás építeni. Ilyenek vannak a Ferenc-csatornán is.

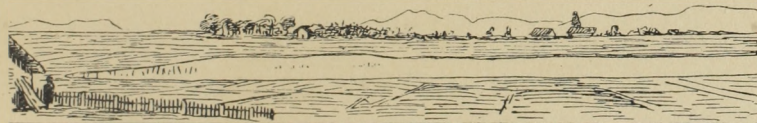
Majd a következő fejezetek egyikében egy kisebb ilyen csúsztató-zsilipet rajzban is be fogok mutatni. Ezen a nagy zsilipen úgy látszik, hogy ma már nem húznak fel hajókat. A Jang-ce-kiang gőzös-forgalma elnyomta ezt a kisebbszerű forgalmat itt. Így van az az európai kultúrával! Egy vállalat meggazdagszik, hogy milliók veszítsék kenyerüket.

Gyalog kellett felmásznom a gátra, és sétálni a másik, nyugati kőgáthoz, mintegy 4 km-nyire a keletitől. A kettő között van a magasabb vízszín, 3·5 méterrel az alsó felett. Ez a magasabb csatorna 17 m mély bevágásban van. Legnagyobb részt természetes patak völgy ugyan, de az ember keze sokat segített rajta. Az első csatornában állandóan tartózkodnak hajók, hogy az egyik gáttól a másikig vigyék át az árut.

A keleti gátat felmértem, de majdnem bajbakeveredtem. A falu népe kíváncsian csődült a kőgátra, hogy gyanakodó szemmel ellenőrizze, mit csinál ez a csúnya, ördögforma jan-kvei-c' (idegen ördög) az ő gátjakkal! Lassan

megett a gát emberekkel; néhány siheder rakoncátlanodni kezdett, s egymást nekem lökdösték. Eleinte nyugodtan rendreintettem őket, de ez nem hogy használt volna, hanem még kinevettek, sőt fenyegetni kezdtek, hogy belelöknek a vízbe! A jelszó ki volt adva, kezdtek tolni a gát széle felé, hogy csakugyan megfűrösszenek. Velem volt ugyan a hajóról az egyik matróz, de sokkal gyávább volt, hogyszem számíthattam volna rája, csakhamar el is tűnt a sokaság között. Magam ennyi nép ellen! Szerencsére a zsebemben hordtam mindig kis boxolókésemet. Csendesesen húztam a kezemre, s a legszemtelenebb suhancnak az orra alá tartottam. Szinte magam is meglepődtem, ahogy megijedt a fickó s ugrott a tömeg közé. A körülállók is rémült kiáltással menekültek, egy perc

15. ábra. Sekély tó a laterit-fennsíkon, a Tung-pa mellett. Szerző rajza.

alatt tiszta volt a gát, én pedig gyorsan illantam hajóhoz, mert ha eszükre térnek, bizony meglincselnek!

A Tung-pa vidéke egyhangú, hullámos plató, az úgynevezett laterit építi fel. Ezzel a rejtélyes anyaggal még lesz dolgunk, sok fejtörést okoz a természetvizsgálóknak. Most nem beszélhetek erről a megfoghatatlan, megmagyarázhatatlan anyagról, csak egy sajátosságát mondom el, aminek ismeretére nemsokára szükségünk lesz. Ez az anyag t. i. igen rosszul ereszti át a vizet, azért a platón enyhe mélyedésű zárt medencékben mindenütt megáll a víz. Így származnak azok a magaslati tavak, amelyek közül egyet 15. képünk mutat.

Visszatértemben ugyanazon az úton mentem egészen Szu-csou-fui-ig, amelyiken jöttem. Innen kezdve pedig Kun-san-hsién felé vettem utamat és pedig, mivel pénzem teljesen elfogyott, kis gőz vontatóhajóval vontattam a hajót.

Amióta a kínai kormány megengedte, hogy a kínai belvizek bizonyos vonalain kis gőzbárkával szabad közlekedni, de csakis úgy, ha annak tulajdonosa kínai, azóta a Nagy-csatornán, meg a többi fontosabb és nagyobb közlekedőúton rendszeres járatok vannak. Szu-csou-fu-tól egész Sang-hai-ig 10 frtot fizettem a vontatásért. A kis gőzbárkához öt ilyen házhajó volt hozzá kötve, mint az enyém. Egész vizi vonat ez tehát, de mindenkinek szalonkocsija van.

Olyan erős orkán támadt Szu-csou-fu-ban időztemkor, hogy a kis gőzbárkának is ugyancsak dolgoznia kellett, hogy másnap estére Sang-hai-ba juthattunk. A magunk kenyerén eltartott volna egy hétig is az út, aztán meg a gőzbárkát csak Sang-hai-ban kellett fizetni — hogy miből? Az még akkor a jövő titka volt előttem.

HARMADIK FEJEZET.

Kirándulás Sao-hszing-fu vidékére.

Komorán, mint elátkozott királyfi, dolgozgattam vendéglői szobámban Sang-hai-ban. Az úton készült fényképeimet másoltam hitelben vásárolt folyadékokkal, hitelezett papirosra. A vendéglős gyanús szemmel nézegetett rám, s műszereimet magánál tartotta: mind a ketten úgy tettünk, mintha elfelejtkeztünk volna róla.

Európából semmi vigasztaló hír, pedig már elutazásom előtt feladtam levelet, hogy ha pénzt tudnék kapni, azt küldjék táviróval. Semmi válasz.

Sötét, esős délutánon kopogtatnak az ajtón, a szolgál D. urat jelenti, egy nagy vállalat igazgatóját. Ez nagy úr! Vajjon mit keres nálam?

— Kedves barátom! — így kezdi. — Maga ugyan semmihez sem ért, hanem azért mégis meghívom most «szakértőnek».

— Kedves D. úr! Én ugyan csakugyan semmihez sem értek, és ön fenomenálisan tud gorombászkodni, de azért elmegeyek szakértőnek. Hány százat fizet?

— Mit? Még fizetni? Elviszem utazni magammal! Az egész útja nem kerül semmibe, láthat, tanulmányozhat, összefirkálhat mindenféle zöldet a jegyzőkönyvébe, csak nekem azt fogja megmondani, hogy mi az oka annak, hogy árvíz van ott, ahova viszem.

— No ez ugyan nem valami fényes honorárium, de azért megyek.

— Agyó!

— Megálljon, kedves D. úr! Hát mikor?

— Mikor! Hát holnap reggel öt órakor indulunk! Azt hiszi talán, hogy egy félesztendővel előbb bejelentem? De nagy úr az úr!

Alighogy kihúzta a lábát, persze azonnal kezdtem pakolni. Másnap reggel csakugyan megindultunk, kényelmes utazásunk volt: európai házhajóban (kínai mintára) külön gőzbárkával vontatva. Este már a Hoang-pu nagy kanyarulatánál voltunk, reggel pedig Kia-san-hszién-nél ébredtünk fel arra, hogy a tartomány határánál a vámon megállítottak. Gyorsan elintéztük dolgunkat, s a kis gép püfögött tovább Kia-sing-fu felé, a Nagy-csatornára.

Engedje meg kedves olvasóm, hogy megismertessem ezt a remek vízi utat, amely Hang-csou-futól egészen fel északra Tien-cin-ig visz. Legnagyobbrészt, mint pl. Kia-sing-fu-tól Hang-csou-ig is régi folyómedreket használtak fel az építéséhez.* De azért sok helyen bizony tetemes bevágásokat is készítettek, mint pl. Csönn-kiang-fu közelében, ott, ahol a nagy vízi út a Jang-ce-kiang-ba nyílik, délre le egészen Tan-jang-hszién-ig. Lóczy leírása szerint itt 22—25 m mély bevágásban szeli át a csatorna azt a földhátat, ami a keleti és nyugoti hegyeket összeköti.

A csatornát elejétől végig nagy pazarlással épített vontató út kíséri. Ahol valami mocsáron, vagy vizenyős lapályon megy át a csatorna, ott a vontatóút faragott kőből készült viadukta, mint amilyent a 10. ábra mutat. Szucsou-fu-tól délre a Nagy-csatornából öt nagy mellécsatorna ágazik ki egy helyen. A mellécsatornák összefutását pompás, 54 nyílású boltozatos kőhíd fogja át, a kínaiak «Kincses övhíd»-nak nevezik (13. ábra).

D. urat gyakrabban figyelmeztettem a csatorna egyes

* Ez a folyómeder a Hang-csou-tól nyugatra fekvő hegyek vizét vezeti le a most követett úton a Hoang-pu-ba s annak mintegy főága. A másik főág a Hszi-tai-hu felől jön s a Tai- és Hszi-tai tavak vizét vezeti le. Mindennek itt kell lemennie, mert dél felé nem mehet, följebb a Jang-cén pedig nem torkolhat a folyamba mellékfolyó erről a lapályról, mert a tartós nyári magas víz idején nagyon visszaduzzadna. Különösen komplikált itt a vízrendszer, teljesen megérteni csak akkor fogjuk, ha a vidék egyes részeinek finom magasságkülönbségeit ismerni fogjuk.

műépítményeire, a felelet mindig gúnyos «Szép, szép!» volt. Egyszer aztán kijött a türelemből:

— Ugyan mit mutogatja nekem itt ezeket az esetlenségeket! Sokkal érdekesebb az, hogy milyen könnyű volna itt vasutat vezetni a csatorna partján.

— Minek ide a vasút? Boldogabb ez a nép a maga őskultúrájával!

— Hát azt hiszi, hogy én is olyan hígvelejű humanista vagyok, mint maguk? Mit törődöm én ezzel a sok piszkos kínaival, a vasút nekem kell, nem ezeknek!

— De azért majd ha koncessziót kér, akkor minden igyekezetét arra fogja fordítani, hogy bebizonyítsa, mennyire szükséges ennek a népnek a vasút, s hogy milyen boldogok lesznek vele!

— Dehogy! azt fogom bizonyítani, hogy a császárnak, meg a mandarinoknak mennyi haszna lesz belőle.

— Szegények!

— Persze, hogy most szegények! Majd gazdagok lesznek, ha vasútkok lesz...

— ... igen, D. úréknak. —

— Ah! maga, kedves barátom, ehhez sem ért, mint sok másához. Maradjon csak maga a filozófiánál.

Megérkeztünk Hang-csou-fu-ba. Ott a hajót hátrahagyva, gyaloghintókon mentünk keresztül a városon, le a Cien-tang-kiang partjára. Ott a réven átkelve, Ven-csia-jenbe siettünk, hogy kis fedett ladikra telepedve, megint csatornán folytassuk utunkat Sao-hszing-fu felé. Útközben azt vettem észre, hogy minden háznak az alapzata kőből van: itt tehát már az árvizek sokat pusztítanak. Távolról gátak látszottak feltűnni, úgylátszik, itt is megvannak a védőművek az özönár ellen, Sajnos, a gátak nagyon nagy messzeségben húzódtak, nem tudtam őket a térképre helyesen bevezetni, azért nem is jeleztem. Délfelől szép hegyek látszottak, közöttük néhány különös, égő piros színben tűnt fel.

Másnap, hogy Hang-csou-t elhagytuk, délre megérkeztünk Sao-hszing-fuba. Délután a várost néztem meg: egyike a legcsinosabb kínai városoknak. A hajócsatornák

ezt is sűrűn behálózzák, mint a többi deltavidéket. Csinos mandarin-házba szálltunk meg, közel az egyik kis különálló pagodával ékesített sziget-dombhoz. A város tetemes nagyságáról csak ez a kilátás nyújtott valódi tájékozást, de egy-szersmind a vidék festői szépségéről is. Délfelé sajtáságos vörösszínben ragyogó hegyek, északfelé nagy lapály, de a tenger felé a kilátást megint néhány magánosan álló domb zárta el.

Amikor a várost bejártam, útközben az egyik bolt előtt meglepetve álltam meg: egy csomó kínai fényképe között hatalmas zsilip rosszul sikerült fényképe is volt a kirakataban. Persze azonnal megvettem. Sejtettem már az árvizek okát!

D. úrral estefelé felmentünk a pagodás dombra. Kérdezte, faggatta a kínaiakat, hogy honnan jön az árvíz, merre megy, mikor van stb., de persze az ő felvilágosításaik lehető legeggyűbbek voltak. A sárkány sok esőt hoz, egy másik sárkány, ami a tengeren mindennap kétszer végigsétál, az meg ezt a vizet nem fogadja be, akkor a két sárkány összevész és a vidék elpusztul.

A magyarázat egészen helyes volt, csak sárkány helyett tessék ezt a kifejezést betenni: «természettünemény, amit nem értünk».

Az egyik sárkány, amelyik a vizet hozza, az a zivatar, villámával és mennydörgésével, az a másik tengeren sétáló sárkány meg nem más, mint az özönár! Ha a hegyek közt felhőszakadás van, annak a vize nem tud lemenni a tengerbe, mert az özönár valamiképpen visszatartja. De miképpen? Önkénytelenül is arra a zsilipre gondoltam, aminek a fényképe már a zsebemben volt.

Dehát engem minderről nem kérdeztek, tehát hallgattam és mulattam azon a kapitális veszekedésen, amit D. úr információk beszerzésének nevezett. A szegény kínaiak izzadtak. D. úr káromkodott, utoljára a tolmácsát meg akarta verni. Végre hozzám fordult.

— Hah! ezekkel a rettenetes ostoba fickókkal semmire sem lehet menni. Itt nem tudunk meg semmit.

— No majd én kikérdezem őket.

— Haha! no azt szeretném látni, mikor filozófus beszél ilyen sült paraszttal.

Dehát magam elé állítottam egy toprongyos halászt, akit az elébb kétszer is elkergettek, mert szólni mert (amit az itt leírt párbeszédben zárójelbe teszek, azt D. úr veti közbe).

— Nos bátyám, hogy van apád?

— Köszönöm, már szellem. (Dehát csak nem akarja az egész rokonságát elkérdezni!)

— Korán költözött el, talán beteg volt?

— Nem, hanem belefulladt a vízbe.

— Hogy-hogy! Talán ő is halász volt?

— Nem, hanem zsilipnyitogató.

— (Hisz ez egy kötözni való bolond!)

— Aha! úgy-e ott lenn a tenger partján?

— Igen! — azzal lemutatott a hegyek felé a tengerre.

— Hát ez a folyó, amelyik itt a város alatt elfolyik, azon a zsilipen át megy a tengerbe, úgy-e?

— Ez is, meg amaz is. Összefolynak, együtt mennek le a Teumönn felé.

— (No, erre kíváncsi vagyok, hogy mi lesz ennek a fantasztikus örültségnek a vége.)

— Mi az a Teumönn?

— Kis falú, ahol apám lakott, nagy hegyek vannak a folyó mindkét oldalán, a falunál a víz nagyon sebesen folyik, az apám beleesett, aztán a zsilipnél a kőbe ütötte a fejét és meghalt.

— (Már megint az apja! az áldóját, de minek is tűröm ezt az idővesztegetést!)

— Hát, úgy-e, az a zsilip nagy?

— Igen, 23 nyílása van!

— Úgy-e, ilyen-e! — azzal előhúztam a zsebemből a fényképét.

— Ez az! Ez az! — ujongott a halász, D. úr meglepetve ugrott fel és bámulva tekintett a fényképre.

— (Hol vette ezt!?)

— A városban láttam meg és megvettem, gondoltam, hogy még hasznom lesz belőle!

— (Na, ezekkel a betyár magyarokkal nem jó kikötni, ezek mindig lefőzik a németet!)

— Nem úgy, kedves D. úr! A magyar ember akkor káromkodik, amikor kell, D. úr meg akkor keríti el legcifrábban, amikor éppen nem kellene!

— (Ne filozófiáljunk, kedves barátom, hanem hát mondja el, hogy mit gondol?)

Elmondtam neki, hogy a tenger dagálya milyen csodálatos tünemény képében fut be a Hang-csou öbölbe. Leírtam neki a tüneményt, aztán így folytattam:

— Amint láttam, itt a déli partot is magas töltésekkel zárták el az özönártól. Az északi parton könnyű a dolog, mert az az esővíz, ami a hegyekből a lapályra jő, az a Hoang-pu medrén szépen lefolyik a Jang-ce-kiang-ba. De bezzeg, itt ha elzárták a lapályt a tengertől, akkor a hegyekről jövő vizek sem tudnak ám lefolyni! Ez a zsilip valószínűleg arra szolgál, hogy a folyó torkolatát addig, amíg az özönár el nem vonult, elzárják a tengertől, hogy a tenger víze a folyó medrén fölfelé törve el ne öntse a lapályt. Itt a kínai mérnököknek három dologgal kellett számolni. 1. A lapályt a tengertől elzárni. 2. a A hajócsatornák számára elegendő vizet juttatni. 3. A felesleges vizet a tengerbe levezetni. — Holnap az legyen az első dolgunk, hogy lemenjünk a tengerpartra, megtekinteni ezt a zsilipet.

— (No, ez így mind nagyon szépen van elmesélve, igazán bámulom a fantáziáját! Ez csodásabb a kínai sárkánynál! Hogy a tenger előntsön egy alföldet! Még a nagyapám sem hallotta! De hogy is képzelheti, hogy én ilyen fantazmagóriákat elhiszek, amiket maga kínai sárkány-mesére alapított! Jól van azonban, holnap lemegyünk a zsiliphez, de ha felsülünk, akkor aztán maga fizeti az utat!)

Alkonyodni kezdett és hazavonultunk szép kis lakásunkba. Majd a házat még részletesebben leírom, amikor a kínai architektúráról szólok — volt időm este az egész házat áttanulmányozni, amíg D. úr a városi prefektus embereivel alkudozott ladikokért.

Tudtam, hogy ebből veszekedés lesz! A mandarin mindaddig, amíg telegrafikus izenetsváltást nem végzett a hang-

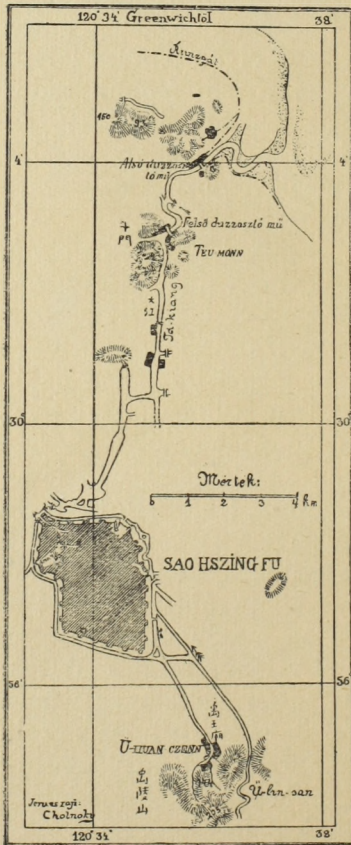
csou-fu-i kormányzóval, addig tudtam, hogy úgysem ereszt el bennünket. Mindenféle kifogásokkal álltak elő: holnap a sírok látogatásának ünnepe lesz, holnap nem mehetünk, mert nem lesz hajó stb., stb. D. úr disputált velük körömszakadtáig. Végre azok megígérték holnap reggel 7 órára a hajókat. Éjfélkor új staféta jött, hogy olyan sebesen folyik a folyóban a víz, hogy ha lemegyünk, nem fogunk tudni visszajönni. De ezt a hírnököt már csakugyan kilökte D. és ráizent a mandarinra, ha nem lesznek itt holnap reggelre a hajók, hát felgyújtja a várost, meglövéldözi a kínaiakat, összeszurkál mindenkit, aki elébe kerül.

Másnap reggel igyekeztek is a kínaiak lehető távol tartózkodni tőle, mert a hajók csakugyan nem voltak ott. Amikor kidühöngte magát, akkor engem kérdezett, hogy mit tegyünk. Mondtam neki, hogy a mandarin előbb megkérdezi a kormányzót; csak holnap reggel lesz itt a hajó, akármit csinál, sem mehetünk ma le a zsiliphez. Erre még jobban méregbejött, és elküldte a szolgáját hajóért. Az hozott is egyet, kikötötték a lakásunk közelébe. D. úr triumfálva rontott be hozzám, hogy menjünk, itt a hajó! Kételkedve indultam vele megnézni. Mialatt a szolga benn volt a lakásunkon, a fedett hajót kicserélték nyílt trágyahordó dereglyével, azon mosatlan, illatos állapotában lebegett a locsoló habokon. Szegény D.-t igazán majdnem megütötte a guta. — Rávettem, hogy jöjjön el velem sétálni, mutatok neki érdekes dolgokat. Útközben aztán fogtam egy üres bérladikot, azzal kimentünk a város környékét megnézni. Tetszett neki a kirándulás és délutánra ráállt, hogy ugyanazzal a bérladikkal elmenjünk a hegyekbe kirándulást tenni, mivel úgyis meg kell néznünk a folyó eredetét.

Kénytelen vagyok kedves olvasómat most arra kérni, hogy kísérje figyelemmel azt a térképvázlatot, Sao-hszing-fu vidékéről, amit a 17. ábrában mutatok be.

Lakásunktól elindulva, a várost északon megkerültük, s folyton a fal melletti csatornán haladva, végre kiértünk az Ű-huann-cenn felé vezető folyóba. A folyón a város délkeleti sarkánál 16 nyílású kőgerenda-híd vezet keresztül, a folyó partját pedig nyugatról remek faragottkő vontató

út kíséri. Maga a kis helység leírhatatlan szépen fekszik sűrű fenyvessel borított hegyek lábánál. A fenyves hegyek mögött azonban kopár bércek tűntek fel, de egészen vörös színűek voltak.

17. ábra.
Sao-hszing-fu környékének térképe.
Eredeti felvétel.

A fenyővel beültetett dombok telve vannak sírokkal. Amilyen nagy a kínai nép tisztelete az ősök iránt, olyan igazi tisztelettel veszik körül azok sírját is és a kínai ízlés dicsőségére legyen mondva, hogy az ilyen temetkezési helyek néha igazán meghatóan szépek. Ilyen az Ű-huann-cenn-i temető is: árnyas fenyők alatt, zúgó patakok, vízesések mellett, szűk szurdok völgyben, a sziklás oldalon szanaszét szórva nyugsznak szép kősírkukban az elhunytak. (16. áb.).

Ellenállhatatlanul vonzódtam feljebb és feljebb a hegyek oldalán, hogy elérjem azokat a csodás vörös dombokat. Szerencsére D. lenn maradt a faluban, kikérdezni a kínaiakat, Ugy látszik ezzel szenvedélyesen szeretett foglalkozni.

Végre elértem a hegytetőt, az a távol tündöklő vörösség nem volt más, mint az *Azalea* virága.

Az egész hegyet sűrűn, de sűrűn ellepte ez a csodaszép növény s most éppen virágpompájában állott. Ez leírhatatlan szép látvány, mit adnának a mi műkertészeink érte, ha a Gellérthegy Duna felőli oldalát így be tudnák vonni Aza-leával! Ennek a hegynek a virágmeze milliókat ért.

A kilátás is valami remek volt innen. A város felett sötét, szennyes levegő ült, de az előtér pompás üde zöldje (akkor kezdett a tavasz beköszönteni) ezernyi apró vízi útjával, a szanaszét sötétlő falvak, jobbról balról pompás bércek keretébe foglalva az egész tündéri látvány: egyikévé teszik az életemben látott legszebb látványoknak.

Lejövet egy kolostor felé jöttünk. Óriási konglomerátum sziklák rémes tömbjei között húzta meg magát, a kolostor mellett 40 m magasságból lezuhanó vízesés moraja zeng örökös zsolozsmákat. Mintha csak azokat az ábrándos kínai rajzokat látnám megelevenedni, amik olyan bizarr módon kevernek össze sziklát, vizet, épületet és felhőket.

Gyerünk, gyerünk az ábrándoknak ebből a szép országból, lenn a hegy lábánál a megtestesült «próza» már kürtjelekkel hív!

Vissza is kellett indulnunk, mert a Nap már nyugovóban volt, s a nyugati látóhatáron a homály kezdte takarni a bérceket. — Későn éjjel érkeztünk vissza lakásunkra.

Másnap reggel, amint megmondtam, csakugyan vártak a hajók és megindulhattunk a zsilipek felé.

A Ta-kiang (így nevezik azt a folyót, amelyiken a zsilip van, magyarul annyit tesz, mint Nagy folyó) eleinte lassan, alig észrevehetően folyik széles, iszapos medrében a lapályon. Ahelyett, hogy megmaradna tovább rajta, amíg a tengerhez nem ér, egyszerre befordul a hegyek közé, amelyek szigetszerűen, két csoportban emelkednek a tenger partján. Az első szurdok képét a 18. ábra mutatja. Ennek a képnek különös sajátsága van. A kép baloldalán a hegyoldalakon fehér foltokat látunk, mintha megannyi ház volna, pedig azok kősirok, szarkofágusok. A kép jobb oldalán közelebről is látni belőlük néhányat. Házakat csak a kép közepén, ott, ahol a folyó a hegyek közt hirtelen kanyarulattal eltűnik, ott lehet látni. Ez a kis Teu-mönn falu.

Amint a folyón hajónk lassan surrant alá, az én kedves utitársam lassankint egészen elnémult. Meglepték a körülmények, de még azért mindig nem hitt.

Teu-mönn falucskánál végre megtaláltuk az első duzasztó művet. Ez az egyszerű építmény arra szolgál, hogy

a folyót felduzzassza s ezzel a hajócsatornáknak elegendő vizet szolgáltatasson. Ezt a gátat mutatja alulról és felülről a 19. és 20. képünk. A töltés fedett hídul szolgál, közepén csinos kis templomocská és teaház áll. A kőpillérek közt nagy sebességgel folyt át a víz, alig tudtuk a hajóról a nyílások szélességét megmérni.

Ezután a folyó megint kiér rövid időre a síkságra, hogy csakhamar megint szigetdombok közé kanyarodjék be, ott áll a nagy zsilip. Ennek a nagy műépítménynek képét a 21. ábrán csodálhatjuk. Óriási munka bizony ez s magasra fejlődött kultúra kellett hozzá, hogy az intéző körök kezdetleges eszközökkel egész folyó átzsilipelésére vállalkozzanak. Miképpen foghattak hozzá? Hogyan kezdték az alapozást? Egyszerre kellett megbirkózni a folyóval és tengerrel. És már bizonyára századok óta áll a zsilip s ha nem is egészen tökéletesen, de mégis kielégítőleg teljesíti feladatát.

Ami a bajt csinálja, az a sokkal régibb felső gát a falunál. Ennek is kinyithatónak kellene lenni, mert így az árvizeket nem eresztheti le.

D. úr hosszan elbámult a zsilipen, mintha nem akarna hinni szemének. Végre megszólalt:

— Hihetetlen! Hogy ilyen örülségre képesek a kínaiak! Ide építenek ilyen nagy bolond zsilipet, ilyen otromba kőhatárt, — hiába! Teljesen feleslegesen! Ez mind kötözni való bolond! Azzal az egyik száj tátó sihederen végighúzott nádpálcájával.

— Puskaport! Dinamitot! Nem! Ekrazitot ennek a bolond építménynek, majd aztán nem lesz árvíz! Mi a csudának van ez itt!

— Hát még mindig nem hisz a tengeren járó sárkányokban! — kérdeztem kissé türelmetlenül.

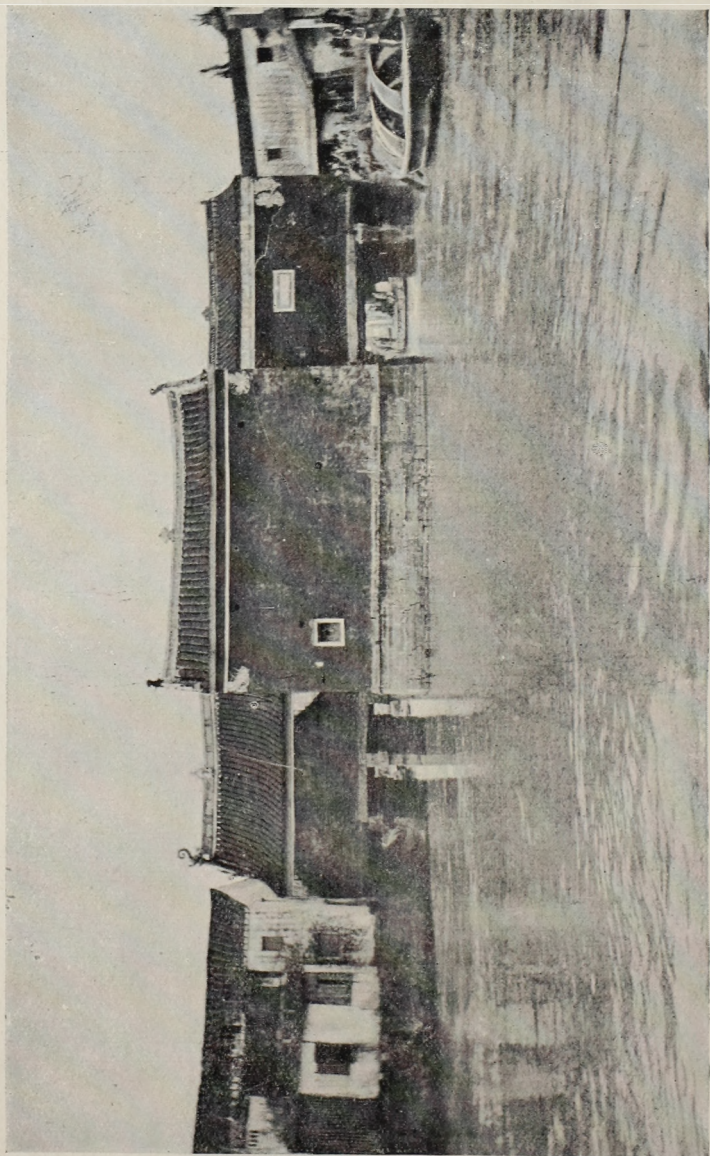
— Ugyan ne meséljen itt nekem sárkányokról! Dajkamésékről!

Az egyik zsilipelőtől megtudtam, hogy az özönár eznapi (1897. április 10.) este hat órakor fog jönni. Még kora délután lévén, bemásztkáltam a zsilipet környező hegyeket, D. úr pedig lefeküdt délutáni álmát aludni, a zsilip melletti

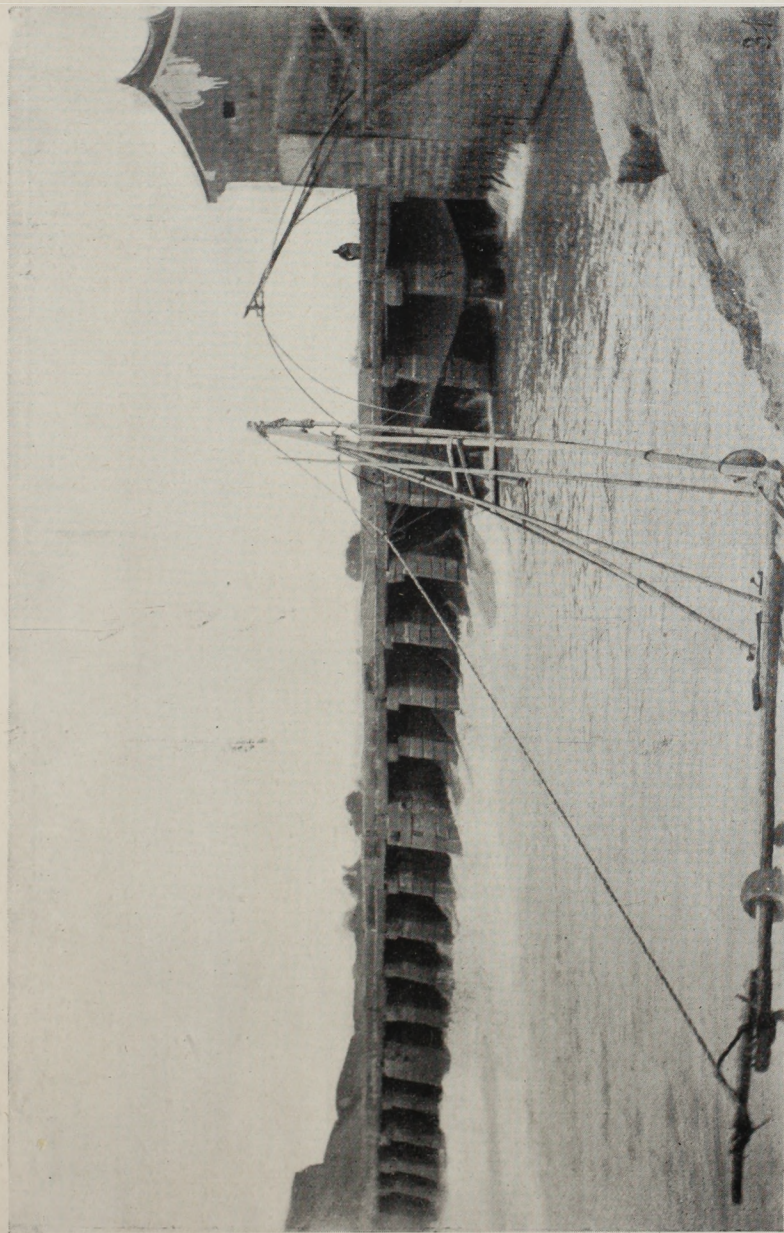

19. ábra. A Ta-kiang felső duzzasztó műve felülről tekintve. Szerző fényképe.

20. ábra. A Ta-kiang felső duzzasztó műve alulról tekintve. Szerző fényképe.

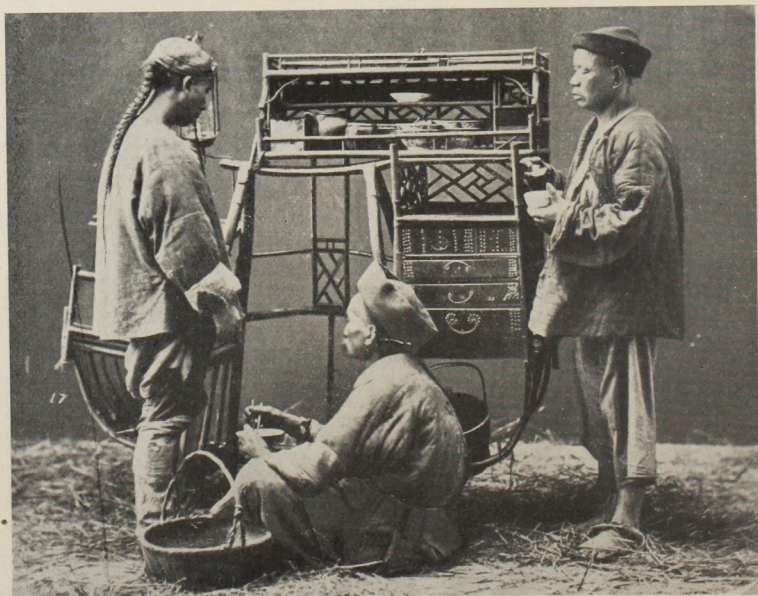

21. ábra. A Ta-kiang zsilipje. Szerző fényképe.

23. ábra. Esernyőjavító Peking utcáin.

24. ábra. Házaló «kifözde» Peking utcáin.

templom egyik hűs csarnokában. A hegyekről remek kilátást élveztem a tenger felé is meg a szárazföld felé is. Este fél hatra visszatértem s felrázva álmából a hitetlent, kihívtam a zsilipre, hogy teljes pompájában élvezhesse a látványt.

Morgott ugyan egy kicsit s azzal fenyegetett, hogy a vízbe dob, ha hiába vertem fel, de a kíváncsiság csak kihozta.

Nem soká kellett várnunk. A tiszta, derült kék ég alatt messze előre lehetett látni a tenger homokos partszegélyére. Egyszerre tompa dőrej kezdett hallatszani, majd a homokos partokon tajtékozó fehér csík tűnt fel, a zsilip alatt a víz kezdett duzzadni, az előbb még oly ragyogó fehér homokpartot a tajtékozó ár elnyelte s egyszerre a folyó torkán mennydörögve, tajtékot túrva, rohant be a dagály kisebbszerű özönár alakjában. Nekem is, aki pedig Hai-ning-nél egész fenségében bámultam már ezt a csodát, imponált ez a tünemény, de az én kedves D. barátom lélegzetét visszafojtva, belém kapaszkodva, lassan hátrált, amint a bömbölő csoda előre rohant. Rengett az egész szilárd kőgát, aztán a tajtéktúrás elementáris erővel rohant neki a zsilipnek. Recsegték az elzáró gerendák, magasra felszökött a hófehér tajték, de mégis megtörve rogyott össze az ember alkotása előtt. Ah! D. úr milyen megigézve bámult a forrongó, feldúlt habokba, amint itt-ott néha-néha még felszökve, mintha a sárkányt nézné, amit nem hitt, s amely most csodásan jelent meg neki.

Nem szólt egy szót sem. Kezét nyujtotta, komolyan, szótlánul, mintha bocsánatot kérne, aztán hajóra ültünk és ő egész este mereven, némán bámult az elsötétülő vízre, mintha a ragyogó Hold aranyos vízfényében a sárkányt keresné.

Ha megérthette volna, hogy az az égitest, amely olyan szeliden ragyogtatja tükörképét az evezőcsapás lágy redőin, ugyanaz a szelid égitest szólította elő azt a «rettenetes sárkány»-t, ami úgy megillette lelke mélyéig s amit a tudomány özönárnak nevez!

NEGYEDIK FEJEZET.

Peking.

Visszaérkezve Sang-hai-ba, tépelődhettem megint a szép emlékeken — pénz nélkül. Igazán kezdtem kétségbeesni, hisz lassankint a hitelem is elfogy, aztán most ki tudja megint mennyi ideig kell itt ülnöm s az időt töltenem hiába!

Másnap reggel az ínség első jele mutatkozott. Nincsen cigarettám s nincsen egy krajcárom sem, hogy hozathassak. Éppen a tegnapi estéről maradt szivarcsutákat próbáltam életre kelteni, amikor levelet hoztak. A német-ázsiai banktól jött. Ennyi volt benne:

«Címére 2000 forint érkezett, siessen a banknál felvenni!»

Hogy vágtam a sarokba háládatlan kézzel az égni kezdő csutakot, hogy rohantam mosdatlanul a bankba és vettem fel a pénzemet, illetőleg arra szóló szelvénykönyvemet — leírni nem tudom, mert nem igen emlékszem rá, hogy miképpen történt.

Büszkén fizettem ki a vendéglőst, mint valami hidalgó s délután már búcsúlatogatásokat tettem. Peking-ből csakis útleveleket küldtek, de sürgős kérelmem ellenére a kínai kormány minden segítséget megtagadott. Ezért Peking-be akartam felmenni, hogy a követség útján vegyem rá a kínai kormányt, hogy valami megbízatással küldjön az ország belsejébe, persze búsás honoráriumok terhe alatt.

Csinos angol gőzössel indultam Sanghai-ból, április 21-én. Kellemes tengeri út után, Csi-fu kikötő érintésével érkeztem Ta-ku erőd elé, a Pei-ho-folyó torkolatához. Milyen más világ van itt, mint Dél-Kínában!

A hajó megvárta a dagályt s aztán bement a folyó torkolatába az erőd ágyúinak toroka előtt. Véghetetlen messzeségben a szem nem lát mást, csak teljesen kopár sívó homokot, itt-ott csillogó víztükrökkel. A folyó partján a kis Tung-ku helységet alig lehet kivenni, a házak festetlen vályogból, sőt még a tetők is sárral tapasztott szalmából vannak, sárszínű minden. A nép legnagyobb része a tengeri só bepárolásából él. Vitorlás szélmalmok emelik be a vizet a párologtató medencékbe.*

Tong-ku-nál megállt a hajó, az utasok kiszálltak. Innen indul a vonat ma már Peking felé. Épp aznap nyitották meg a pályának nagy részét, úgyhogy kavics-vonathoz csatolt szalonkocsiban néhányan elutazhattunk majdnem Peking-ig. Azelőtt az út négy napig tartott rettenetes rossz utakon kocsikázva.**

A vasút szörnyen unalmas, fátlan, lapályos vidéken vezet, közel a kanyargós Pei-ho-hoz. Útközben Tien-cin az egyetlen nagy állomás. Ez az európaiak egyik legfontosabb telepe Kínában. Szép városrészük van, tiszta és széles utcákkal, csinos villaszerű épületekkel. Mellette a több százezer lakosú kínai város megint persze fallal bekerítve. Nem volt időm megnézni, csak néhány óráig tartózkodhattam — más alkalommal — itt, most pedig csak pár percig állt a vonat, aztán robogtunk tovább Peking felé. Innen kezdve a vidék valamivel sűrűbben lakott, de mindenfelé látszanak a folyam árvizeinek nyomai. Sok helyen el volt öntve a terület. Aztán meg futóhomok jelentkezett.

* A kínaiak már kitalálták a függélyes tengely körül forgó szélmalmost. Akármilyen irányú szél fúj, a malom mindig egyformán dolgozik, a szélmalom lapátjai helyett vitorlák vannak függélyes tengely körül úgy elrendezve, hogy egyik irányban fogják a szelet, a másik irányban kitérnek előle. A fehér ponyvák úgy tűnnek fel, mintha szellemek járnák örületes táncukat.

** 1893—4-ben nyílt meg a vasút San-hai-kuan és Tien-cin közt, Tien-cintől egészen a Khai-ping szénbányáig a kínai kormány építtette mintegy 4.400.000 tél, azaz mintegy hatmillió forint költséggel. Khai-ping-től San-hai-kuan-ig pedig kínai társulat építtette fel mintegy 3 millió forint költséggel, de ezt is megváltotta a kínai kormány. Ennek a résznek hossza mintegy 320 km. Tien-cin-től Peking felé még áprilisban nem nyílt meg egészen, de már ősszel teljesen készen volt.

Jókora buckákba kergette össze a homokot a szél s ez lepi el a mezőket, sok helyen tönkre téve a kultúrát.

Egyszer aztán végére értünk a vasútnak. Tovább nem volt még készen.

Ahol a vasút elvégződött, onnan kocsin kellett tovább menni. Akkor még nem tudtam, hogyan kell a kocsira ügyesen felülni s bevonultam a kocsi kipárnázott belsejébe. De ez az állapot tarthatatlan volt. Rettenetes dülőutakon kellett a város felé átvágnunk, a kétkerekű járómű a leghajmeresztőbb süllyedéseket és bólogatásokat, zökkenéseket és himbálásokat végezte, majd a kocsi hátuljának, majd oldalának dobott, máskor azt hittem a ponyvafüggönyök fölrepülök stb. Ki kellett szállni. Később megtanultam, hogy ki kell ülni a rúd tövére, a kocsis mellé, ott tűrhető a dolog.

Peking déli kapuján vonultunk be. A kínai architektúra egyik legszebb remeke díszíti, a kaputorony. Erről majd részletesebben szólok az építés leírásakor.

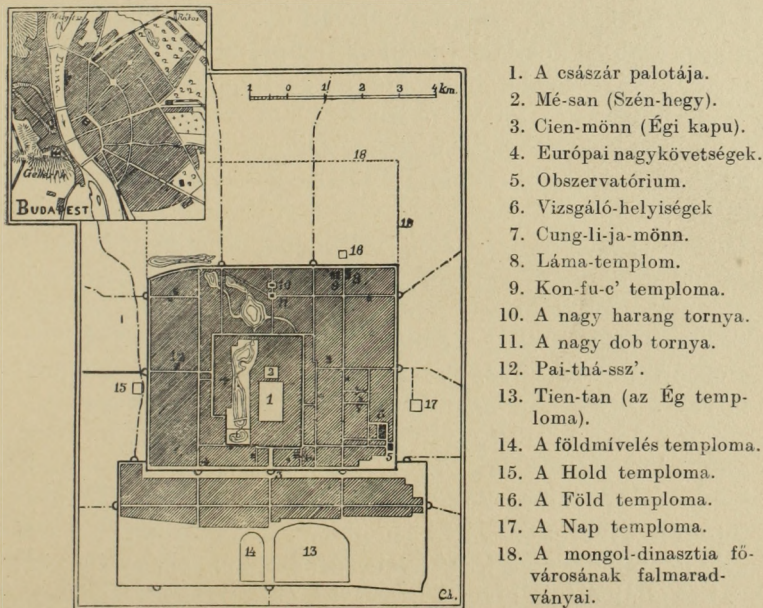
Pekingben van európai vendéglő, a lazarista misszionáriusok telkén, a kínai kormány engedelmével szabad volt felépíteni. De a követségeken és misszionáriusokon kívül másnak nem szabad Pekingben letelepedni.

Ennek aztán az az eredménye, hogy a kínaiak egészen más viszonyban vannak az európaiakkal. Igaz, hogy politikailag ellenségei, de bántódása Pekingben senkinek sem történik, gúnyos megjegyzéseiket sem lehet hallani az utcán. Sőt a kínaiak belátják, mennyivel jobbak az európai hivatalnokok, mint a kínaiak, mennyivel igazságosabb, tisztességesebb hivatalnokok azok, akik rendszeren éjjel-nappal dolgoznak, a kínai mandarin pedig a nap javarészét elpipálja.

Nem fogom Peking látnivalóit részletesen leírni, leírták azt már annyiszor, hogy kedves olvasóm bizonyosan könnyen hozzájuthat ilyen leíráshoz. Annál kevésbé teszem ezt, mert ha röviden akarom leírni a császárvárost, akkor unalmas nomenklaturánál egyebet nem adhatok, az pedig még magyar nevekkal is unalmas, hát még az idegen hangzású kínai nevekkal. Ha pedig egész részletességgel kezdenék bele, akkor aligha volna rá elég ez a kötet!

Rendkívül érdekes azonban a pekingi élet. A város utcái nem olyan szűkek többé, mint a délvidéken, hanem ellenkezőleg széles és nagy utcák szeldek a várost észak-déli és kelet-nyugati irányban. Peking mellékelt kis térképén (22. ábra) lehet látni, hogy az három részből áll. Délen van, külön fallal kerítve a kínai város, északon az úgynevezett tatár város, ennek közepén szintén külön fallal

22. ábra. Peking és Budapest összehasonlító térképe. Szerző rajza.

elkerítve a császárváros. A tatár város a régibb, sőt azelőtt sokkal nagyobb volt, mint jelenleg, ezt a város északi részén látható falromok mutatják. A kínai várost csak 1544-ben kerítették be. Amikor a mai mandzsu-dinasztia jutott trónusra (1644-ben), akkor a győzelmes mandzsuknak adták a tatár várost s csak néhány kínai kereskedőnek engedték meg a letelepülést ebben a városrészben. Ma már ez a különbség a két városrész között nagyrészt elmosódott, de

azért a mandzsú és tatárvér meglátszik ezen a népen, habár nyelvük és szokásaik egészen kínaiak is, de természetük magasabb, erősebb, mint a délvidéki kínaié. Csak a császárvárosban lehet látni még igazán őseredeti mandzsukat, a császár legfelső hivatalnokai között, hisz az udvari nyelv még ma is a mandzsú. (1896!).

Kezdjük a népet megismerni annak fején, a császáron. Sajnos, a mai viszonyok közt édeskeveset tudhatunk meg a császár életéről, szigorúan el van ő zárva a külső világtól, a nép csak akkor látja, amikor templomba megy, de akkor is csak zárt gyaloghintó homályos függönyein át.

Nincs is valami jó dolga a kínai császárnak. Folyton templomokat látogat, böjtöket, szigorú elvonultságú elmékedéseket tart stb. Palotájából csak keveset lehet látni a tatárváros déli falairól.

Előtérben nagy tér látszik, mögötte zömök hármaskapu, eredetileg vörösre volt festve. Ezen már európai halandó nem léphet be. Hátralátalmas tetők látszanak, remek aranyszínű majolikával vannak fedve, ezek már a császári palota egyes csarnokai. A vörös kapu mögött az udvar alacsony, hosszú épületében van a testőrség.

A palota körül a császárvárosban a legfőbb hivatalnokok és tisztek lakásai vannak. Az utcára persze csak kis kapuk és nagy kőkerítések néznek, az úri lakokból a tetőkön kívül nem látni semmit. Ez a városrész csendes, kihalt, mint valami európai város mágnásnegyede.

Annál élénkebb a tatárváros és a kínai város! A főutacskón pompás üzletek, a járdán tolong a nép, a kocsiúton pedig egymást érik a kocsik. Az utak ugyanis éppen úgy, mint a mieink, három részből vannak. A boltok előtt széles kövezetlen járda, azonban az utcai árusok igen sokat elfoglalnak belőle. Ezt a két járdát a sokkal mélyebben fekvő kocsiúttól mély árkok választják el. Az árkok keresztgátakkal medencékre oszlanak, hogy a víz megálljon bennük. Ezt az összegyűlt vizet használják az utcák öntözésére. Képzelné lehet, hogy milyen undok és förtelmes az a lé, ami ezekben az árkokban felgyűlik, hisz a város egyáltalában nincsen csatornázva. Az a rettenetes folyadék persze

tenyészőhelye mindenféle baktériumnak. Ráöntözik az útra : fél óra múlva megszárad s a szél hatalmas porfellegek alakjában szállítja a gyilkos szerves lényeket tartalmazó üledéket. Egyedül azokban az utcákban, ahol a külföldi nagyhatalmak követségei laknak, meg a nagyvendéglő van, ott öntöznek rendes kútvízzel s tartják némileg tisztábban az utcákat — de az európaiak. Az utcákat világítják is Pekingben, fából készült kis állványok állnak itt-ott, tetejükön papirossal borított kis dobozzal, ebben ég az olajméceses, de persze még a lámpa közvetlen környezetére sem terjeszt kellő világosságot.

Nappal az utcákon hemzseg a nép, s mivel a járdákat a sátorosok iromba építményei nagyrészt elfoglalták, továbbá a járdán keresztül folyik az utcára az udvarok tisztátalansága, a tolongásban nem valami kellemes résztvenni.

Aztán a tolongók nagy része házaló. Mindenfélét árulnak ilyen futva és kiabálva működő árusok : némelyik egész konyhát visz magával, tűzhellyel együtt a vállán, a másik gyümölcsöt, húst, orvosszereket stb., stb. árul, aztán vannak utazó asztalosok, cipőfoltozók, esernyő-csinálók, jóvendőmondók stb., stb., ki tudná mind elszámolni? — ezeknek aztán különféle csöngetyűjük van, hogy jelt adjanak magukról. Vendéglői szobámba is behallatszott ez a melankólikus zaj, a pengő hangvillák, tompán ropogó apró dobok s az árusok vontatott, fáradt kiáltásai összefolyva, idegenszerű, szomorú melódiába. Mintha az a nép jajgatna, amely óriási történelmi multja, magasra kifejlődött kultúrája, kitűnő erkölcei folytán jobb jövőre tarthat igényt, mint amit a mandzsudinasztia tehetetlen és uralkodásra nem termett mai ivadékai hoztak az országra.

Hogy a császári udvar életébe bepillantást nyerhessünk, elmondom, hogy miképpen házasodott meg Tung-csi császár 1871-ben. Az uralkodók rendszeren még trónralépésük előtt házasodnak meg s olyankor is már nagy ünnepélyességekkel szokott a családi esemény járni, hát még, amikor az a ritka alkalom következik be, hogy mint uralkodó válasszon magának élettársat!

Már két évvel ezelőtt császári parancs jött, hogy a leg-

felsőbb öt rangba tartozó polgári mandzsú tisztviselők s a két legelső katonai rangba tartozó összes mandzsú hivatalnokok 12—17 éves leányait össze kell írni s ezeket az özvegy császárnékból s a legfőbb udvari hivatalnokokból álló bíráló-bizottság elé kell vezetni bemutatás végett. Ezek közül az úrhölgyek közül választja ki a bíráló-bizottság azokat, akiket érdemeseknek tart a császár legmagasabb színe elé vezetni. A császár azután az eléje bocsátottak közül maga választ egyet törvényes hitvesének, hármat pedig társnőjének.

Hogy mennyire nem népszerű a császár az ő birodalmában, azt az is mutatja, hogy az előkelő családok leányai közül csak mintegy 150—200 jelentkezett, a többit szülők eltagadták, vagy betegnek, nyomoréknak jelentették be. Sőt még ezután kétszer megisméltődött az összehívás és csak harmadszor tudtak annyit kiválasztani, hogy kellő mennyiségben vezethettek a császár színe elé választottakat.

De nem is valami kecsegtető dolog ilyen összehívásra felmenni. A törvényes feleség családját ugyan hercegi rangra emelik és kellő jövedelemmel látják el, de a társnők szülői, bár lányuk kétes kitüntetés végett családjától úgy elszakított, hogy azt többé viszont nem láthatják, mégsem kapnak semmiféle rangbeli, vagy anyagi segílyt. Aztán az udvartartás olyan fősvény, hogy ebben az esetben a lányoknak mintegy 5—6 forintot juttatott kocsipénzre, de mire az a hivatalnokok kezén át illetősége helyére jutott, alig maradt belőle valami.

A hölgyek kocsijukon, pompás öltözetekben a palota előtt a négyszögletes téren gyülekeztek. Itt családjuk rangja szerint rendezték őket, aztán megindult a menet a császári palota északi részén levő mesterséges domb felé, ott a kocsik bizonyos sorrendben felálltak s a nők az éjjelt kocsijukon töltötték. Olyan szigorúak ugyanis a kínai erkölcsök, hogy a fiatal hölgyeknek nem volt szabad a császár palotájában egy éjet sem tölteni. De egyszersmind olyan fukaron is bánnak ezekkel az úri nőkkel, hogy bár egész nap a szabad levegőn voltak elfoglalva, bár az egész éjet, nem valami kellemesen,

a kocsijukban kellett tölteniök, mégsem kaptak még csak vacsorát sem a császári konyhából. A rokonok azonban velük lehetnek s ezek ellátják őket minden szükségessel, különösen bátorítással és buzdítással, mert arra szükségük van, hisz olyan nagy esemény elé néznek szegényké! — Másnap felvezették őket a palota egyik termébe. Itt a bizottság külső szépségüket, szellemi képzettségüket vizsgálat alá vette s valami 15-öt vagy 20-at vettek előjegyzésbe, hogy azokat a császár színe elé vezessék. A többiek azonnal hazamehettek, legnagyobb része örömmel, mert annak az egy kiválasztottnak ugyan jó dolga lesz, de a többi csak olyan rabszolgaszámba megy.

Olyan kevés volt az eredmény, hogy harmadszorra is el kellett rendelni a leányok behivatását, és pedig most minden rangfokozatbeli mandzsú hivatalnokét.

Az összes így kiválasztottak száma 50—60 előkelő hölgy, a mandzsú társadalom virágai, azután a császár közülük a mongol származású szép «Alute»-t választotta törvényes feleségül, Alute igen fiatal nagynénjét és más két hölgyet pedig társnőnek. Alute édesapja valami ötödrangú hivatalnok volt, most hercegi rangot s rangjához illő dotációt kapott. Alute nagyapja, tehát az egyik társnő apja, a hírneves Szai-sang-a, azelőtt Kuang-hszi tartomány kormányzója volt, de onnan elmenesztették, mert a lázadókat nem tudta leverni. Ő persze semmiféle javadalmasban sem részesült, bár vagyonának elkobzása nagy szegénységbe döntötte őt.

A kiválasztott négy hölgyet a császári palotától keletre fekvő kastélyban helyezték el, aztán az esküvőre készültek. A kastélytól a palota főbejáratához vezető utat pompásan kiépítették, a palota kapuját feldíszítették, aztán azokat a gyaloghintó-hordozókat, akik majd a császárt és mátkáját fogják a palotába szállítani, begyakorolták, hogy a leendő császárnő a legkisebb rázkódást se érezze. Minden nap reggel meg kellett nekik az utat néhányszor tenni, úgy, hogy a palankinba csészét tettek színültig tele vízzel s abból egy cseppnek sem volt szabad kilottyanni. A menyasszony hozományát is a császár adta, tekintettel a család

szegénységére. A szemtanuk állítása szerint érdemes volt megnézni azt a pompás készletet, amit átszállítottak a menyasszony lakásába, de még sem volt az olyan, hogy illetl volna 400 millió ember felett korlátlanul uralkodó császárhoz.

Csakhogy aztán a t. európaiak többet jogosan nem láthattak. A császár ugyanis két miniszterét küldötte az európai követségekhez, felkérvén őket, hogy az ünnep tartama alatt tartózkodjanak szépen otthon. Persze, hogy ez bosszantotta az európaiakat, de hát mit tehettek ellene? Azért sokan tetőkre stb. mászkáltak, sőt volt olyan is, aki, bár a falakra felmenni aznap szigorúan meg volt tiltva, mégis feltolakodott, éspedig egész családotól! Dehát természetes, hogy felkérték az európaiakat otthonmaradásra, amikor a kínaiaknak is mind otthon kellett maradniok s minden ház elé egy-két katonát állítottak, hogy valaki ki ne merészeljen az utcára lépni. Hogy lehet aztán rossz néven venni ilyen ősrégi szokást? Ki venné például rossz néven valamelyik püspöküinktől, ha az valami példán okulva, elrendelné, hogy a templomban mindenki hajadonfőt jelenjen meg, még ha az illető nem keresztény is!

Az egyik falra mászott szemtanu leírása szerint a menyasszonynak a palotába való vitele a következőképpen történt:

«Délután 4 órakor a menet előhírnökei a 400 méter hosszú előudvar legvégén jelentkeztek s egyszersmint a főkapu három ajtaja megnyílt. A menet csak lassan haladt előre s magas álláspontunkról mindent megfigyelhettünk. Legelől jött 48 fehér ló, sárgásselyem terítővel és szerszámmal; mindegyiket lovász vezette sárgavirágos, vörös selyem ruhában, fekete bársonycizmában és kakastollal díszített kalpagban. A lovak is, meg a menet többi része páronkint az út szélén haladt, hogy köztük a lehetőség szerint 8—10 m úttér legyen. A lovak után 16 pár szintén vörös és sárga selyembe öltözött zászlóvivő jött, tarka zászlókkal; utánuk 14 pár óriási legyezővel, mindenféle színben; utánuk hoztak 9 pár óriási napernyőhöz hasonló baldahinomot, a legnehezebb selyemből. Ezek között 1 pár

fekete, 1 pár fehér, 3 pár sárga, 3 pár vörös és 1 pár kék, mindegyiken igen ízléses, hozzá illő színű, pompásan hímzett császári sárkány. Ekkor jött a menet közepén az a világossárga baldahinum, amelyre a császárné jelvénye, arany főnix-madár volt hímezve. Mintegy 10 lépésre ezután lovagolt Kung herceg, az ünnepély rendezője, legpompásabb ünneplő ruhájában, remekül szerszámozott lovon; utána következett 96 pár tarka lámpás s ezek után a felséges menyasszony zárt palankinja, 16 jól betanított fickó vállán. Ez valamivel kisebb volt, mint az itt általában szokásos gyaloghintók; kettős teteje volt, fönt koronaszerű díszítményben végződött. A palankint vastag, világossárga atlaszszövet kendőzte s mindkét oldalon megint a császárné címere, az aranyvarrottas főnix. A palankin mögött a császári ház hercegei és az ünnepen részt vett legmagasabb méltóságok lovagoltak, mintegy 100-an. Végül a menetet 200 gyalogos mandarin zárta be, mindannyian pompás, ragyogó, új egyenruhában, tehát hosszú selyemruhában, elöl és hátul aranyhímzéssel.»

A menetet nem kísérte semmi zene, ezen a falramászott tudósító megbotránkozik, persze ő ünnepélyt csak rettenetes reklámmal képzel el, hatalmas tribünök, fény és pompa, amivel a hiúk egymást felülmúlni igyekeznek, ütik a nagy dobot, ahol lehet s minél nagyobb a népcsődület, minél több bámulója akad az olcsón, de ragyogón kiállított és fitogtatott toaletteknek, annál szebben sikerült a komédia! A császári házban az ősrégi «gong» és fadob az egyedüli hangszer, a császárhoz nem illik a sikoltozó kínai muzsika. De hallgassuk őt tovább.

«Este 10 órakor szállt be a felséges ara a gyaloghintóba s a menet pontosan ugyanabban a rendben indult vissza, amelyben délután elhagyta a palotát, csak azzal a különbséggel, hogy most a tele Hold és a lámpák világítottak. Amint nekem leírták, a palankint egészen a császár magánlakása elé vitték, ott a menyasszony kiszállt belőle, s vörösselyem fátyollal letakarva lépett a terembe, ott a császár, a két özvegy anyacsászárné s azoknak közeli rokonai várták. Menyasszony és vőlegény letérdeltek aztán

egymás előtt, homlokukkal a padlót érintve, aztán megint felemelkedtek, s ekkor a menyasszony levette a fátyolát. Ezzel vége volt a menyegzőnek.»

Igaz, hogy az ünnepély ősrégi hagyományok és szokások szerint folyt le, a nép teljes kizárásával, de közelről sem volt olyan pompás, mint hajdan, aztán meg a szeretett császárok alatt az egész ország ünnepelt, önszántából, annélkül azonban, hogy az udvari ünnepek a nép szemeláttára folytak volna le. A császár olyan magasan van a népe felett, hogy csakis az égietek ünneplik együtt.

Kedves olvasóm ezzel a hosszas leírással kis betekintést nyert a császár magánéletébe, de hogy mennyire nehéz erről valamit megtudni, azt abból is láthatjuk, hogy tudósítónknak kissé furcsán kellett az illedelem határait átlépni, hogy a kíváncsiaknak ilyen részletes leírással szolgálhasson.

Unalmas volna most sorra venni a rendkívül komplikált udvari és központi hivatalokat, aztán a rangok latorjáján követni lefelé a hivatalnokokat az irnokig. Azonnal áttekintést nyerhetünk azonban a kínai hivatalok és hivatalnokok felett, ha a «mandarin» fogalmát megértjük.*

A kínaiaknak öröklött rangja csak elenyésző csekély számban van, az is legnagyobb részét az udvartartás körül, meg a hajdani és mostani uralkodócsaládok leszármazottjai között. Örökölheto nemességet Kínában senki sem kap. A kínai felfogás szerint ugyanis a fiúnak nem érdeme az, hogy derék vagy kitűnő apja volt, hanem ellenkezőleg, az apa érdeme, ha a hazának hasznos és derék polgárokat ad és nevel. Esszerint valakit kitüntethet ugyan az uralkodó, de ez a kitüntetés nem az utódokra, hanem az ősökre származik vissza. Ha valaki a hazának kitűnő szolgálatot tett, akkor az illetőnek az apja, nagyapja stb. szintén megkapják azt a címet, de az utódoknak újra ki kell érdekelni azt.

Mivel tehát a kínai nemesség legnagyobb részét rég elhunyt ősök teszik, továbbá, mivel az örökös nemesek

* A mandarin szó a maláji *mantrin*-ből származik, annyit tesz, mint «tanácsos» vagy «miniszter.» A portugalusok előbb érintkeztek malájiakkal, mint kínaiakkal s így jöhetett bele a szó az európai nyelvekbe.

száma, mint pl. Kon-fu-c' vagy Konfucius leszármazottjai, igen csekély s ezeknek kezén sincsen nagy birtok, vagy nagy vagyon, tehát Kínában tulajdonképpenvaló nemessegről nem igen lehet beszélni.

Kínában az embert csak a képzettsége és szorgalma teheti naggyá. Sem a nagy vagyon, sem a papa protekciója nem segít, de a szegénység és a leszármazás sem akadály.* Oly szépek és szigorúak az erre vonatkozó törvények, hogy azokhoz hasonlókat a világ semmiféle institúciója közt sem találunk. Igaz, hogy visszaélések bizonyára itt is vannak, de amint a tények bizonyítják, általánosságban mégis érvényesül az a kiváló liberalismus, ami ezekben a törvényekben kifejezésre jut. Persze tehetséges és vagyonos apának itt is megvan az az előnye, hogy a fiú az apja tehetségét és vagyonát örökölheti, meg hogy a módos apa fiát jobban neveltetheti, azt fiatal éveiben a kenyérkereset alól felmentheti és a fiú tisztán a tanulmányainak élhet.

A fiúk neveltetése, úgy mint nálunk, 6—7 éves korukban veszi kezdetét. Magánmesterek járnak a házhoz, szegényebb szülők pedig közös mestereket tartanak, hogy a fiúkat írni, olvasni, erkölcsös mondatokra tanítsák. Az első könyv, amit a gyerek-ifjú kezébe kap, az úgynevezett Szan-cu-king. Ez 1068 írásjegyet tartalmaz, az alapvetőket az írás-olvasás mesterségében s ezek a jegyek egyszerűs mind bölcs mondásokba vannak szedve. A fiúknak szajkó módjára kell tudni ezeket s egy 8 éves fiú már el is tudja azt recitálni minden hiba nélkül, annélkül persze, hogy értene valamit belőlük, de hisz az még ráér, most csak az a fő, hogy ezek a mondások valósággal vérükké váljanak. A mondások ilyesmik:

«Az ember természeténél fogva jónak születik.»

«A természetek körülbelül egyformák, de a gyakorlatban messze szétágazókká válnak.»

«Ha a nevelés hiányzik, akkor az ember megtéved.» . . .

* Kivételek a színészek fiai és a hivatalnokok szolgálói és cselédei, mert ezeket hivatalnoki rangra egyáltalában nem lehet emelni.

«Ha a drágakövet nem csiszolják, nem használhatjuk ékszernek.»

Azután jönnek olyan mondatok, amelyek a gyerek szóbőségét mindenféle irányban fejlesztik, mint például:

«Három természeti erő van: Ég, Föld és ember.»

«Három világosság van: Nap, Hold és csillagok.»

«Háromféle köteléke van a társadalomnak: ezt az uralkodó és minisztere közt igazságosságnak, az apa és fiú közt szeretetnek; a férj és feleség közt engedelmességnek nevezik.»

Továbbá:

«Szeretet, igazságosság, tisztesség, bölcsesség és hűség az öt főerény.»

«Rizs, köles, bab, búza, rozs és árpa a hat fő gabona-nemű, amiből az ember táplálkozik.»

«Ló, marha, juh, szárnyas, kutya, és disznó az a hat fő háziállat, amelyet az ember tart.»

«Öröm, harag, szomorúság, félelem, szeretet, gyűlölet és vágy a hét fő szenvedély.»

«Tök, agyag, bőr, fa, kő, fém, selyem és bambusz a nyolc hangszerféle.»

Amikor ezeket a mondásokat már úgy tudja, mint a vízfolyás, akkor kap a kis fiú kezébe nehezebb klasszikust, míg aztán Konfucius és Mencius összes műveiben olyan jártasságot nyer, hogy vizsgálatra bocsátható.

Az első vizsgát minden fiú a kerületi székhelyen (hszién) állja ki. A másodikat a megyei székhelyen (fu) és a harmadikat a tartomány székhelyén tartják meg. Ezek már a sziu-cai nevet kapják, körülbelül a mi régi «baccalaureus» elnevezésünknek megfelelően. Háromévenként aztán megint a tartományi székhelyen tartanak egy vizsgát, ezen azok, akik sikerrel letették, a «Kjü-zen» nevet kapják, s ezek már jogosítva vannak bizonyos államhivatalokra. Ezeken a vizsgákon azonban két császári biztos és a legfőbb tartományi hivatalnokok is jelen vannak. Nagy csődület van ilyenkor a tartományi székhelyeken, mert 4000, sokszor 8000 vizsgázó is jelentkezik s ezek rokonaikkal együtt jönnek. Persze a rendőrség ilyenkor erősen mozgó-

sítva van, mert a bukottak néha lázonganak. Így pl. Oxenham leírása szerint Vu-csang-fuban 1870-ben 8—9000 jelentkező közül csak 61-nek sikerült a vizsga.

Ezek a nagy provinciális vizsgák háromszor három napig tartanak. A feladott kérdések részint a klasszikusokra vonatkozó tanulmányok, részint Kína történelméből és a közigazgatásból választatnak. Így pl. az egyik vizsgán, mint főkérdés a következő szerepelt:

«Cu-kung így szólt Konfuciuszhoz: Tegyük fel, hogy volna ember, aki olyan végtelen jótékony volna s ehhez az eszközei is megvolnának, hogy minden szükségben szenvedőn segítene: mit mondanál erről az emberről? Lehetne őt humánusnak nevezni? Konfuciusz így felelt: Elegendő a humánus szó? Nem kellene-e őt szentnek neveznünk?»

Ezt kell a vizsgázóknak taglalni. Éppen akkor éhinség volt Észak-Kínában, tehát a kérdés egészen időszerű és morális volt. A dolgozatok arról tanuskodnak, hogy a vizsgázóknak rengeteg olvasottságuk van s képtelen terjedelmű hazai irodalmukat nagyon behatóan ismerik. A történelmi földrajzból például a következő kérdést kapták: «A mai Hu-péi tartomány kerületei közül hány és melyek tartoztak a hajdani King-tartományhoz?» Éppen olyan kérdés, mintha minálunk valaki azt kérdezné, hogy a hajdani Zaránd megye mely községeit hova csatolták?

A vizsgázóhely rendkívül érdekes. Az udvar közepén nagy terraszos csarnok van, előtte jobbról-balról alacsony, keskeny féltetős épületek húzódnak. Ezek a keskeny épületek apró cellákra osztódnak, még pedig úgy, hogy aki az egyik cellában ül, az a szomszédjával nem érintkezhetik s maga előtt nem lát mást, mint a mellette levő épület komor falát. A vizsgázók mindegyikét ilyen cellába zárják, a vizsgálat ideje alatt ott tartózkodik, ott is eszik és alszik. Persze ez keserves egynehány nap, sokan belebetegsznek, sőt az öregebbeknek — hisz a vizsgázók közt 50—60 évesek is vannak — az életébe is kerül, mert hisz nincs ágy, ülve kell aludni, — nincs más mit enni, mint amit magukkal hoztak.

A harmadik fő vizsgálatra persze csak a kjü-zseneket

eresztik. Ezeket csak Peking-ben tartják s erre már sokkal kevesebb a jelentkező. Aki ezt a vizsgát is kiállta, az Csin-si, azaz «Előre haladott tudós» lesz, őrá már magasabb államhivatalok várnak. A legmagasabb tudományos képzettséget végre azok tanúsítják, akik az utolsó vizsgán is szerencsésen átestek s ezzel a pekingi tudományos akadémia (Han-lin-jüen) tagjai is lesznek. Ezek az úgynevezett han-lin férfiak, azaz az «íronád-erdő» tagjai.

Természetesen a vizsgák magasabb és magasabb fokozatai az államhivatalok magasabb rangú állásaira is adnak jogot. De persze az illetőnek hasznavehetőségét a gyakorlati téren is bizonyítani kell.

A mandarin már most nem más, mint olyan férfiú, aki államhivatalnok, azaz tehát legalább a Kjú-zsen vizsgát letette. A hivatalnokoknak egyenruhájuk van, rangjukat a kalapjukon ragyogó gomb színe mondja meg. Legmagasabb rangú a vörös kláris-gomb, a második rangnak gombja kék, a harmadiké a kristály, a negyediké a fehér, az ötödiké az aranygomb. A kalap mellé tűzött pávatoll éppen olyan kitüntetés-féle, mint nálunk valami rendjel, vagy ordó.

Jelvényeikhez tartozik még a dísz-köpönyeg mellén és hátán két nagy aranyos hímzés. Polgári hivatalnokok köpönyegére valamiféle szárnyas állat, a katonatisztekére pedig valami négy lábú vadállat van hímezve, ezek közt a legfőbb rangú kapja a mesés unikornist, az úgynevezett Kilint; aztán rang szerint az oroszlán, leopard, tigris, medve és panther jönnek. A szárnyosok között legmagasabb az arany fácán, aztán rang szerint: a vadkacsa, az ezüst fácán, a pelikán, egy fajta mandarin-réce és végül a fürj. A magasabb rangú mandarin nyakában még egy gyöngy-füzér díszleg, hüvelykujjukon pedig csőszerű, hosszas gyűrű ragyog, egészen kőből, az úgynevezett jü-kőből vagy nefritből.

A 25. ábrán teljes pompájában mutatok be ilyen magasrangú mandarint. Sajnos, hogy az én öreg barátomat, Csang-tyió urat, (az ő társaságában látogattam meg a mandzsuoországi ezüstmányákat) nem mutathatom be ün-

neplő ruhájában, hanem csak olyan hétköznapiasan, (26. ábra), amint hozzám szokott feljönni utazásom befejezése után Sang-haiban. Vizi pipáját, meg nagy ókuláriumát szokta magával hozni. Aztán egy kicsit elbeszélgetünk, de nagyon nehezen értettem, mert csúnya dialektust beszélt, rég elfelejtette már a hivatalos, úgynevezett mandarin-dialektust, hisz régen nyugalomba vonult az öreg.

Íróasztalom mellett nagy börső karszékbe szoktam ültetni, aztán ha belefáradtunk a diskurzusba, akkor valami képeskönyvet, vagy kínai folyóiratot nyomtam a markába, azon aztán elbóbiskolt, elolvasgatott, sokszor késő estig. Vacsorára nem szívesen maradt nálam, mert nem tudott késsel-villával enni, meg a teát sem főzték kedve szerint. Legszívesebben elnézegette, ha valamit rajzoltam, vagy fényképeket másoltam stb. Egészen benső jó barátok lettünk Mandzsuországban s benne megtanultam becsülni, sőt szeretni ezeket a véghetetlen udvarias, barátságos, jóindulatú embereket, s nem mindenki büszkélkedhetik azzal, hogy ennyire megnyerte előkelő kínaiak bizalmát.

Így aztán egészen másképpen ítéli meg az ember a kínai «mandarin»-t, mint az átfutó turisták. Mert ezek ki vannak zárva minden közelebbi ismeretségből, előttük a hideg udvariassággal álcázott politikai gyűlölet minden ajtót csukva tart.

No most én úgy bántam az én kedves olvasómmal, mint a kínaiak szoktak az olyan kérdezősködővel, akinek nem akarják a dolog lényegét elárulni. Beszéltem sok mindenről hosszan és össze-vissza, csak éppen Peking-ről nem szóltam eleget; de legalább befejezésül a város nevé-ről szólok pár szót.

A kínaiak Peking-ről csak úgy beszélnek, mint a «városról», vagy «főváros»-ról. Hivatalos neve «Sun-tien-fu».

Maga a Peking annyit tesz, mint «északi főváros», ellentétben «Nanking»-gal, azaz «déli főváros»-sal. Csakhogy mindenféleképpen ejtik ki ezt a nevet az európaiak! Az angolok «Pikin»-nek ejtik, a francia «Pöken» névvel tiszteli meg, a német «Peking»-nek mondja, pedig a helyes ki-

ejtés, amit az összes európai nyelvek közt csak magyarul lehet tökéletesen leírni: «Pei-tyinn». — Jellemző ez az eset arra, hogy mennyire elrontják a kínai neveket a rossz angol átírásokkal, hisz ezeket mindenki úgy olvashatja, ahogy néki tetszik. Legjobb volna persze minden nevet kínai jelekkel leírni, mert abban nem lehet tévedés, így pl. Peking jele ez:

北
京

Peking (északi főváros)
kínai írásjegyei.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A szél munkája.

Peking-ben memorandumot adtam be a kínai kormányhoz, hogy megbizatást kapjak a Hoang-ho folyó tanulmányozására. Nagykövetünk azzal vígasztalt, hogy a feleletet egy hónapnál előbb nem kapom meg. Amúgy is torkig voltam már a pekingi étellel! Egy hónapig azonban képtelen lettem volna tétlenül várni. Elhatároztam, hogy elindulok Khalgán felé s aztán Dolon-nor vagy Lama-miao helységen és Zsö-hol-on keresztül visszatérek. Ha azonban időközben akadna valami karaván, ami olesón elvinne akárhova, be Ázsiába, hát akkor veletartanék.

Egy kis kitérővel indultam el erre az utamra, amennyiben meglátogattam a Ming császárok sírjait Pekingtől északra. Ennek leírásába most nem bocsátkozom, majd az építés tárgyalásakor lesz szó róla.

Siettem aztán Nan-kou felé. Nan-kou annyit tesz, mint «déli torok», azaz a «szoros déli nyílása». Itt nyílik ugyanis ki a kínai nagy Alföldre az a szép hegyszoros, amelyen a belső Ázsiába vezető egyik legfontosabb karaván-út halad végig.

Az Alföldet itt a szoros bejárata előtt folyó-görgette kavics és futóhomok lepi el. Itt-ott egész sivatagképe van a vidéknek, ezt még jobban kiemelik a teve--karavánok, A magas pusztákról jöttek le, a távol tartományok terményeit kínai iparcikkekkel becserélni.

Itt-ott a homokos, kavicsos síkságból hirtelen szakadékkal, néhány méternyi magas parttal, kis fensíkok emelkednek ki. Ezeknek a tetején egyszerre megváltozik a vidék

képe. Alulról a kavicsos és homokos területről persze ezeknek a magaslatoknak a tetejére nem lehetett fellátni. De ha felhágunk rá, akkor egyszerre más világ tárul fel! Végzetlenül messzeségig, ameddig a szem ellát, zöldülő búzavetés, intenzív kultúra, helység helység hátán.

Kétségtelen, hogy a vidék jellegének egész mivolta itt a talaj minőségétől függ. A mélyebb síkon a meddő futóhomok nyargalász a szél szárnyain, fényesre koptatva a kavicsokat, de itt a magaslatok anyaga sajtószerű fakósárga földnem, a tudomány «lössz» néven nevezi.

«Agyaggödörök»-nek mondják a Dunántúlon azokat a meredekfalú szakadékokat, ahonnan a kályhasározók szokták az anyagot venni s ahova a «serdülő gimnáziumi ifjúság» cigarettázni szokott kijárni, meg azért, hogy a meredek falakba a plasztikus művészetek dísztelen remekait faragcsálja. Olyan mereven és szilárdan megáll ez az anyag, hogy még finomabb formákat is ki lehet belőle faragni. A lefaragott anyag mint finom por hull ki, néha-néha egy-egy gyökér kerül a kés alá, vagy elkorhadva, vagy még egészen életben. Az elkorhadt gyökér helyén függélyesen álló csövecske marad. Máskor meg nagyot varcog a bicsak és megakad valami kövesebb dologban. Ha ezt a köves valamit kiválasztjuk, sajtószerű, girbe-gurba, sokszor egész fantasztikus alakú csomó jön ki. Ezek az ú. n. lösz-babák, vagy ahogy az angol nevezi «kő-gyömbér»-ek. A tudományos neve ezeknek «konkréción» s eredetük nem más, mint hogy a föld felszínéről a mélybe szivárgó víz mindig vízle magával valamiféle oldatot, pl. meszet vagy kovasavat s ezekkel az oldatokkal összetapasztja, mondjuk összecementezi a laza alapanyag szemcséit. Ilyen lösz-konkréciót látunk a 27. ábrán is, eredetijét Lóczy Lajos dr. hozta kínai utazásából.

Azt azonban már a gödörkben kotorászó ifjú csemete aligha veszi észre, hogy néha egy-egy apró fehér kis csiga is kerül ki a falból, egyik parányi, kis hegyes csiga (*Succinea*), a másik meg, amikor csak fele látszik ki az anyagból, olyan, mint hófehér pici kis pincebogár (*Pupa*), aztán meg vannak olyan közönséges kis kerek csigák, mint amilyen a mezőkön van elég (*Helix*).

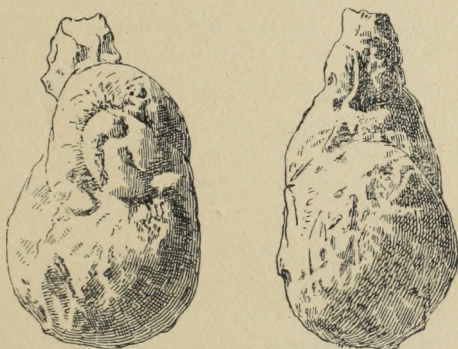
Az a különös, hogy ezek mind szárazföldi csigák. Hogyan kerülhettek bele olyan mélyen a föld belsejébe, hisz sokszor 10—15 m mélységben is lehet találni! Bizonyosan nem utólag kerültek bele, hanem együtt jutottak oda azzal a sárgás porhanyós földdel. De hát ez igen különös dolog ám!

Ha folyó rak le valami iszapot, homokot vagy kavicsot, abban édesvízi csigákat meg kagylókat találunk. A tenger lerakódásait azonnal fel lehet ismerni a tengeri állatok, csigák, kagylók, halak maradványairól. De mi rakhatta le ezt az anyagot, amelyikben csupa szárazföldi csiga, növénygyökerek maradványai, néha óriási szárazföldi emlősök, mammutok, ősbölgények stb. csontjai vannak, vízi állatnak nyoma sincs! Sőt azok a csigák, amiket a löszben lehet találni, azok jobbára csak száraz helyeken, *pusztákon*, gyéren gypes, kevés esőjú területeken élnek, de rövid életük csak a nedves évszakon át tart.

Richthofen Ferdinand báró lángelméje fedezte fel ennek a rejtélyes anyagnak az eredetét, mert négy évig tartó kínai utazása alatt éppen azokat a területeket járta be, ahol a világ legnagyobb ilyen képződményeit lehet találni. Észak-Kína négy nagy tartományában, Csi-li-, San-hszi-, Sen-hszi- és Kan-szú-ban a völgyeket ez az anyag tölti ki, néha több száz méternyi vastagságban.

Richthofen elmélete szerint ez az anyag nem más, mint a levegőből hullott por, A száraz, esőtlen helyeken nem hordja el a víz a tengerbe, hanem a gyér növényzet megköti.

Kérdezzük csak meg a háziasszonyokat, hogy csak-

27. ábra. Löss-konkréciók Kína Kan-szú tartományából. A term. nagyságnak mintegy fele. Lóczy Lajos gyűjteményéből, szerző rajza.

ugyan hull-e a levegőből mindig por? Ha a fényes asztaltáblán, vagy a zongora fedelén néhány óra alatt észre lehet venni a lehullott port, mennyinek kell ellepni künn a szabadban a tárgyakat, nem néhány óra, hanem évszázadok, évezredek multán? Persze a háztetőkről stb. lemossa az eső, fedett helyre meg nem hullhat elegendő, hanem nagy szárazság után bizony poros a világ, por lepi el még a legelrejtettebb zugokat is.

Természetesen a szobai por egészen más, mint az, ami künn hull a nagy természetben. A szobai pornak legnagyobb része korom, a ruhaszövetek finom foszlányai, teménytelen más mindenféle növényi és állati hulladék, amit különösen sárral hordunk be.

Egészen más persze annak a pornak a minősége, amit a sivatagról kapnak fel a szelek, aztán felvisznek nagy magasságba s ott hullasztják le, ahol a levegő sebes mozgása megszűnt. A sivatagon növény- és állatvilág alig van, a szélről felkapott por a kőzetek, sziklák finom kopadéka. Ebből lesz aztán a lösz. A Ming császárok sírhelyének egyik nagy templomában a földön néhány újjnyi vastag már a por, de ellepi a csarnok minden zeg-zugát, pedig állandóan csukva van, csak itt-ott, egy-egy beszakadt ablakon, repedésen stb. szökhetik be a szellő.

A lösz tehát Kínában a következőképpen keletkezett: Kínától északnyugatra magasan fekvő (itt-ott néhány ezer méter magasságú) pusztaság terül el. Ez az úgynevezett Han-hai, a kóbor mongol, tatár stb. népek igazi hazája. Han-hai kínai nyelven van s annyit tesz, mint «száraz tenger». Csakugyan, hirtelen kiszáradt tenger benyomását teszi az utazóra ez a végtelen, kopár terület, itt-ott rettenetes sivatag. Ne gondoljuk azonban, hogy az egész terület végtelen síkság. Közelről sem! Nagy hegyek, mély völgyek váltakoznak hullámos síkságokkal. Nagyrésze gyepes térség ugyan ennek a területnek, de másrésze áldatlan sivatag, semmiféle növényzet sem takarja ott a csupasz kőzeteket s azok gyorsan porlanak a forró napsugarak, a szél s a fagyasztó hidegek folytán. Nyáron a napsugarak forrósága rettenetes, hisz nincs egy tenyérnyi felhő, amely árnyékot

vetne s a nagy magasság miatt ritkább a levegő s ezen át akadálytalanul tűznek a perzselő sugarak. Fölmegy a hőmérséklet a 60° — 80° C-ra, hisz olyan forró a szikla, hogy megégeti a kezét, aki hozzáér! — Éjjel aztán leszáll a hőmérséklet a 0° alá, megfagy az a csekély harmat, ami a sóstavak körül lepi el a gyér növényzetet. — Tudjuk, hogy melegben a testek kiterjednek, hidegben pedig összehúzódnak. Ez a tetemes hőmérsékletváltozás persze a sziklák felszínén jelentékeny kiterjedést, majd összehúzórást okoz, a kőanyag egyes szemcséi között az összefüggés meglazul s nemsokára a szikla felszínéről darabok válnak le. Télen, amikor némi nedvességet mégis kapnak a sivatagrétegek is, ez a nedvesség beszívárog a kőzet repedéseibe, ott megfagy s ezzel valósággal szétrobbantja a kőzetet, mert tudjuk, hogy a jégnek aránylag sokkal nagyobb térfogata van, mint a víznek. A belsőázsiai puszták tele pedig igen kemény, hisz a mongol pusztákon májusban még egy hatméteres kutat befagyva találtam.

Így pusztulnak, porlanak a sivatagban a kőzetek, mert nem védi őket növényi takaró. A porladékot aztán a szél keríti hatalmába! A törmelék közül a durva homokot kihajtja s a földön csúsztatja tovább: ebből lesz a futóhomok; a finomabb por magasra felemelkedik a szél szárnyain a levegőbe s messze-messze elszáll, oda, ahol már erdők, zöld mezők borítják a hegyeket s az ember is felütötte tanyáját. Amikor aztán a szél megszűnik, a finom por lehull a levegőből, mint a hó s ellepi az erdőt és mezőt.

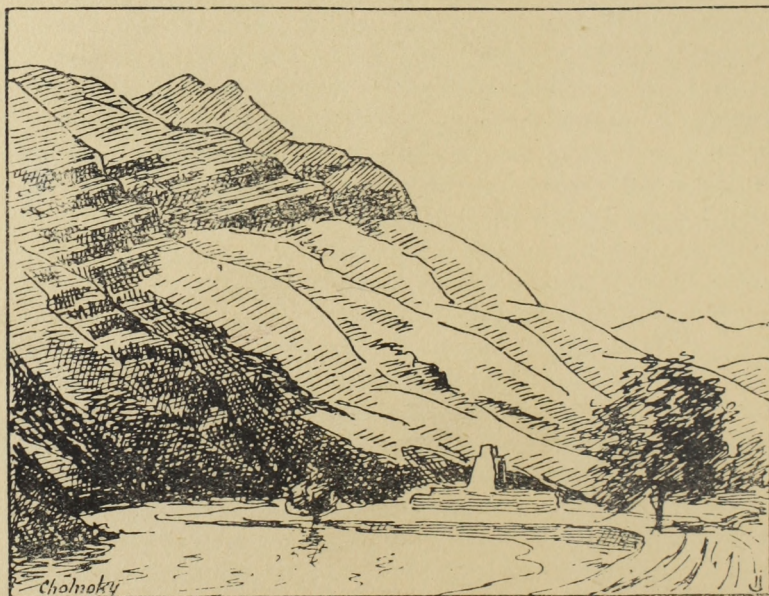
Észak-Kínában olyan erős még ma is ez a porhullás, hogy a földeket alig kell trágyázni, az áldott por megtermékenyíti azokat. Sőt elszáll az a por még a tengerbe is, a Pe-csi-li öbölben néha a hajókat egészen ellepi.

De hát miért viszi a szél a sivatagok porát éppen Kína felé, miért nem északnak, vagy nyugatnak? Ennek is megvan a maga nagy oka: a szelek járása.

Télen a belsőázsiai magas földek nagyon erősen lehűlnek, olyan erősen, hogy a levegő sűrűbb lesz, mint lenn a keletázsiai tengereken, mert ezek felett az óceán mérséklő hatása miatt mindig enyhe a levegő. A magas pusztákról

tehát ez a sűrű, hideg levegő lefolyik az alacsonyabb hegyvidékre, majd az alföldre és az oceanra. Kemény hideget hoz magával, hisz Peking-ben, ámbar ugyanazon a szélességen fekszik, mint Korfu szigete, ahol a pálmák a szabadban telelnek, mégis leszál néha a hőmérséklet — 40° C-ra is. Valóságos szibíriai telet kapnak ugyanazok a vidékek, amelyek Itália szélességén fekszenek. Ammellott a

28. ábra. Homokfúttá hegyek a Hun-ho egyik szurdokában. Szerző rajza.

szárazság télen rettenetes nagy. Peking-ből karácsony napján indultam el dél felé s egy hónapig tartó utamon alig láttam felhőt, mindig pompás, derült égről ragyogott le a Nap, de a hideg, az kemény volt nagyon.

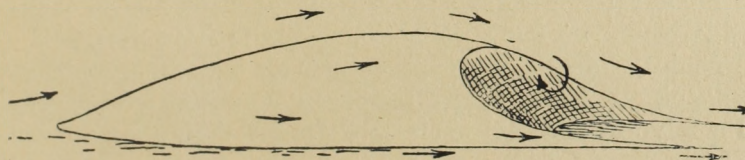
Ezt a száraz, hideg szelet téli monzunnak nevezzük. Ez hordja le a port és homokot a pusztákról és sivatagokról.

A hegyek északi oldalát egészen befújja a homok, mint télen a hó. Igen szép ilyen homokfúvásokat láttam azon az úton, amelyik Peking-ből Khalgánon át vezetett fel a

magas pusztákra. 28. képünkön látni ilyen homokfűtta hegyet, ez Csi-ming-ji mellett a Hun-ho egyik szurdokában van. Elül a folyó látszik, mellette a poros országút, ennek védelmére építették azt a magas tornyot a kép közepén. Balra meredek sziklahegységet lehet látni, ennek lejtőit egészen a meredek szikla-ormokig befújta a puszták homokja. Igaz, hogy itt a homok lehordásában a folyónak is része volt, de akármerre tekintünk, a hegyeket mindenfelé fehér-sárga homok tarkítja.

A homok mozgását nagyon érdekes szemmel kísérni. Lama-miao, vagy mongolosan Dolon-nor helységnél kis futóhomok-sivatagon vezetett át az utunk, óriási barkhánokba verődik itt össze a homok és mozog előre. Ezekről a homokbuckákról, vagy barkhánokról néhány szót kell

29. ábra. A futóhomok buckáinak befejezett, vándorló alakja a barkhán.
Szerző rajza.

szólanom. Rendesen az utazók egészen helytelen alakban rajzolják őket, mert a vakító fehér homok felületén semmiféle változatosság sincs, hanem rendkívül egyenletes, síma, azért nagyon megcsalja a szemet, egészen elvész az ember távlatérzéke.

Lama-miao-nál gondosan tanulmányoztam ezeket a szép homokhegyeket, sehol sem alkalmasabb erre a hely, mint éppen itt, mert a szél nagyon szabályos, mindig ugyanabban az irányban fúj. A homokhegy alakja mindig olyan, mint hosszában ketté vágott tojásnak egyik fele, azonban egy darabot karéjosan kivágtak belőle (29. ábra). A homokszemek a halomba gyűlt homok tetején és oldalain futnak, meg a lábánál, amint a 29. ábrán a nyilak mutatják. A szél tehát a homokot a bucka szél felé fordított részéről elfújja a bucka másik oldalára, ott meredek lejtőn

hull le. Rendkívül érdekes nézni a homok futását: apró kigyózó vonalakban húzódik az tovább, elején kis felemelkedő portornyocskával, mintha szellemkigyó kúsznék a földön.

Mindezt pedig azért mondtam el az én kedves olvasóimnak ilyen részletesen, hogy belássa, miszerint a homokbuckák, vagy barkhánok képződése tökéletesen olyan, mint a *folyami zátonyoké!*

A homokbuckák tehát a levegőbeli folyamnak a zátonyai.

De a folyók nemcsak homokot hordanak, hanem iszapot is. A homok a folyó-víz fenekén gördül, az iszapot pedig lebegve szállítja a víz tovább és ott rakja le, ahol a víz megszűnik mozogni. Ha pl. a Dunából kimerítünk egy pohár vizet, az bizony zavaros, nem is lehet rajta átlátni, de ha a vizet csendesesen állni hagyjuk, csakhamar leülledik benne az iszap és a víz egészen tiszta lesz.

Amint a folyók a tengerbe jutnak s a víz megszűnik mozogni, az iszap lehull a tenger fenekére. Ebből épül fel a folyó *deltája*. Így építette a Jang-ce-kiang is az ő deltáját.

Ugyanez a másik módja az anyagszállításnak megvan a levegőfolyamban is! A pusztákon felszedi a szél a port és messze-messze elszállítja, s csak ott hull le ez a por a levegőből, ahol megszűnt sebesen mozogni. A lehullott porból lesz aztán a *löss*, azért a pusztákról jövő levegőfolyam deltájának nevezhetjük.

Nem is kell olyan nagy szél ahhoz, hogy a por igen nagy magasságra emelkedjék. Sőt mondhatnám, hogy szél sem kell, teljes szélcsendben, amikor a felmelegedett talajról reszketve, vibrálva száll fel a felmelegedett levegő, ez a mozgás is elegendő, hogy a finom port a levegőbe ragadja. Alföldön élő olvasóim jól ismerik azokat a «tornyokat, amelyeket porból rakott a szél».

Apró forgószelek is már magasra felkapják az utca porát, hát még azok a hatalmas szélfogatagok, amik az igazi pusztákon sepernek végig! De nemcsak a forgószél, hanem minden erősebb szél felkapja a port és magasan felviszi a felhőkbe, ezt is láthatta már zivatarok kitörése

alkalmával mindenki. A nagyon poros pusztákon persze ez még nagyobb mérveket ölt s egész porfelhőket látni a levegőben. Ilyen látványt sikerült is lerajzolnom a mongol pusztákról (31. kép). Sárga az ég, sárga a föld és bágyadt sárga fénnel süt le a Nap a vígasztalan tájképre ; ameddig a szem ellát, nincs más épület, csak a pusztai csárda, a távoli homokos halmok füstölögni látszanak, a levegőben különös porfelhők úsznak, a földön pedig zizeg a gyér, sós füvek közt a sivó, futóhomok. Pedig ez még nem is vihar, csak erősebb szél!

Peking vidékén sokszor lehet látni, hogy a Nap sápadt, bágyadt fénnel süt, pedig alig van szél! A pusztákról azonban sok port lehordott s azzal van tele a levegő. Ez aztán lehull szép lassan s termékenyíti a földet, megnöveli a lösz-réteg vastagságát.

Van azonban a dologban egy bökkenő is : ha a pusztákról jövő téli monzun lehordja a port, miért nem viszi vissza ugyanazt a nyári monzun, hisz ez meg a puszták felé tart?

Igen egyszerű ennek az oka. A puszták körül fekvő vidékeken a lehullott port megkötí a növényzet, meg a nedvesség, különösen a nyári monzun sok esőt hord, olyankor nincs por, hanem sár!

Van egy elkeseredett ellensége ennek a lösz-elméletnek, az öreg K. úr Sang-hai-ban. Ő nem hiszi el, hogy a szél rakta le a löszöt, hanem azt vitatja, hogy az tengeri eredetű. Sokat vitatkoztam a jó öreg úrral, de sohasem hagytam kibeszélni.* Egyszer azonban megfogtam a következőképpen :

— Elismeri-e, hogy a pusztákon a kőzetek porrá mállanak?

— Igen.

— Elismeri-e, hogy ezt a port a szél képes továbbvinni?

— Igen.

— Elismeri-e, hogy a téli szárazságok alkalmával a pusztákról jön a szél, nyáron pedig az esős idők alkalmával a tenger felől tart a pusztáknak?

* Ezt különben minden disputáló ráfogja az ellenfelére!

— Igen.

— Mi lesz tehát azzal a porral, amit a pusztai szelek lehordanak?

— Nem tudom.

— Elegendő mennyiségű port hord-e a szél ahhoz, hogy abból évezredek alatt számottevő réteg legyen?

Kis gondolkozás után erre is azt felelte, hogy igen.

— Nos tehát, ez a lösz.

— Nem hiszem.

— No de hát mi lesz azzal a teménytelen porral?

— Nem tudom.

Ne neked! Itt abba kellett hagyni a vitát s barátságosan koccintottunk az öreg úrral, jóféle műbor ragyogván poharunkban. Hanem aztán többet nem disputált velem a löszről.

Tekintsük meg kissé a lösz-vidékeket, hisz csodálatosak azok a tájképek, amelyek ennek az anyagnak különös tulajdonságai folytán állnak elő.

Azt hiszem, hogy alig van olvasóim közt valaki, aki ne látott volna olyan meredek, sőt függélyesfalú, vízmosta szakadékokat a hegyoldalakon, amelyeknek fala sárgás-homokos löszből van. A lösz származásmódja magyarázza meg, hogy az tele és tele van hajszálvékonyságú, apró, függőlegesen álló csövecskékkel. A levegőből lehulló port ugyanis a szél további hurcoló hatása ellen csakis a gyp-takaró védi meg. A fűszálak közt húzódik meg a por, azokat lassankint eltemeti s az új térszinen mind magasabbra és magasabbra emelkedik a növényzet, az eltemetett fűszálak helyén pedig hajszálvékony csövecske marad. Ez a különös szerkezet aztán meg azt okozza, hogy a löszben a víz lesüllyed, eltűnik, mint a szitán keresztül.

Nagy mélységig, mondjuk az egész réteg fenekéig áthatja tehát a víz ezt az anyagot s nem mélyesztí ki a vízfolyás egyszerre egész hosszában kis völgyecskékké, hanem mély szakadékkal kezdi ki, ez aztán mind feljebb és feljebb harapódzik, útközben el is ágazik s a szép lankás lejtőt mély szakadékok hálózzák be, a járást megnehezítik, sőt veszélyessé teszik. A főváros közelében Hidegkúton meg

Nagymaroson lehet látni hatalmas ilyen lösz-szakadékokat, de a Bakonyban is van elég.

Ugyanezek a formák rengeteg nagy mértékben teszik csodálatossá a kínai löszös tartományokat. A kínaiak a löszt hoang-thú-nak, azaz sárga földnek nevezik és a legjobb búzatermő talajnak tartják. Ezért nevezik San-hszi, Sen-hszi és Kan-szu tartományokat Kína magtárának. De különös tartományok ezek!

Legnagyobb részüket vastagon takarja a lösz és ezekben mély, sokszor száz és száz méter mély szakadékokat vájtak a folyók, ugyanilyen szakadékokban járnak az utak is (30. ábra). Aki fenn jár a szakadékok felett, hullámos lejtőjű magaslatokkal váltakozó fennföldet lát, de ha tovább akar menni, csakhamar belebonyolódik a szakadékok útvesztőjébe, azok közt nem találja meg a kijáró utat s úgy eltévedhet, hogy sohase ismeri magát többet! Aztán ezen a magas térszínen fenn ugyan hiába keresne emberi lakást! Az emberek a szakadékos partokban, a löszbe vájt lakásokban laknak.

Pekingi szolgám még sohasem látott ilyen lösz-lakásokat. Amikor Khalgán felé jártunk, az egyik faluban meg akartam kérdeztetni, hogy nincs-e itt a vidéken lösz-lakás? Ezt a következőleg magyaráztam meg, angolul ugyan, de persze kínaias angol nyelven:

— I want look see one small town, have got earth inside! (Szeretnék látni olyan kis városkát, amelyik a földben van.)

— What fashion? (Miféle az?)

— Have got one hollow «hoang-tu»inside, this belong house! — (Van egy lyuk a sárga földben, az a ház!)

— No can! — (Az lehetetlen!)

— Ászki! — (Kérdezd csak!)

Hitetlenül fordult a vendéglőshöz és magyarázta neki az én érthetetlen kérdésemet. De a vendéglős aztán bizonyította, hogy ide félóra járásra már olyan lakásokban laknak az emberek. Olyan kíváncsi lett, hogy rögtön elindultunk megnézni. Amikor aztán már látta és hazafelé sétáltunk, akkor mindig csak azt hajtogatta:

— «This no belong good fashion!» (Ez nem jó szokás!)

Nem békült ki vele semmiféleképpen, hogy az emberek földbevájt kunyhókban laknak, pedig sokszor egész palotákat építenek a szakadékok falaiba! Hús, egészséges, száraz, télen pedig meleg lakások ezek s a falu mindenestre tűzbiztos. Aki hasonló löszlakást akar látni, az tekintse meg Aligán, a Balaton keleti szakadékos partjaiban Simon István halászkunyhóját.

Ilyen helyeken nehéz a közlekedés, nehéz a közigazgatás, de még nehezebb volna a hadviselés, hisz a rettenetes szakadékokban nagyobb hadtesttel előre mozogni majdnem lehetetlen! Fenn a platón nem lehet járni, lenn a mély utakban pedig az egész sereg ki volna szolgáltatva a bennszülött fegyveresek kegyelmének.

HATODIK FEJEZET.

Kirándulás a mongol pusztákra.

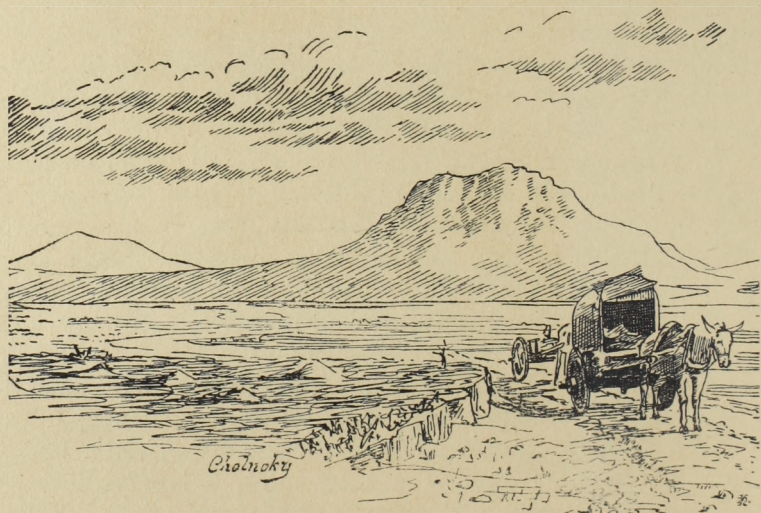
Az előbbi fejezet elején már eljutottam egészen Nan-kou-ig, ott búcsút mondhatunk az alföldnek s vándorlásainkat hegyek közt kezdhethük meg.

A Nan-kou szorosban meredeken emelkedik fel az út a hegyek közé. Szép festőies szurdokok követik egymást, a nagy út építése nagy nehézségekbe ütközött, de a támasztó falak, sziklabevágások, hidak stb. segítségével mégis sikerült jó állapotba hozni. Az út legmagasabb pontján a nagy fal egy kapuján át kijutunk a szurdokból s szép nagy medence tárul ki előttünk, körös-körül magas hegyek veszik körül. A nagy fal a Nan-kou hegység gerincén szalad s innen hirtelen ereszkedővel fut le az út a medencébe. De ennek a magassága már 550 m a tenger színe felett. Különös világ ez már! Amerre a szem ellát, a lapályt lösz és homok fedi, s ezeknek egyhangú, fakósárga színéből rideg ellentéttel, meredeken emelkednek ki a teljesen kopár hegyek. Valami véghetetlen sivárság van az egész vidék jellemvonásán, olyan kis kóstoló a sivatagból. Csak a medence közepén csillogó folyó vize emlékeztet rá, hogy még olyan területen járunk, ahonnan a víz lefolyik a tengerbe. A kis Huai-lai-hszién helyiségben háltunk meg, csinos, rendes falakkal kerített kis helység ez. A kapunál fenntartott bennünket egy hatvan tevéből álló karaván kivonulása. Peking felé indultak.

Útunk másnap megint ugyanebben a medencében folytatódott, míg végre estefelé elértük északnyugati kijáratát, ahol a Hun-ho vize szurdokon át belép a medencébe.

Itt mint hatalmas őrtorony a Csi-ming-san állja útját a folyónak és útnak.

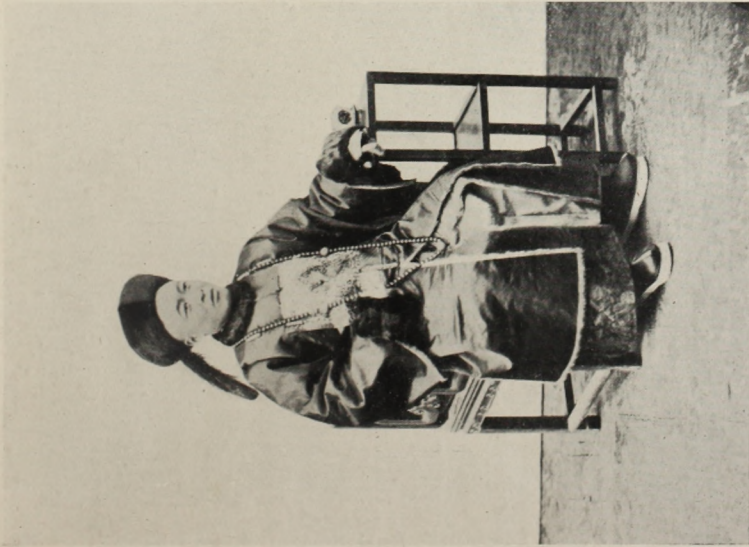
A hegy (33. kép) mögött szénbányák vannak, de ezeket nem látogattam meg, hanem ehelyett felmásztam a hegy tetejére. A lankásabb hegyoldalból hirtelen, majdnem függőlegesen, hatalmas sziklafalak meredeznek ki, mint a hegyzöm legfelső koronája. Eddig csak egyszerű gyalogösvények ágaztak szanaszét a bozótos lejtőkön, itt azok mind együvé futnak egy kis kápolnához, az egyet-

33. ábra. Csi-ming-san mészkőszirt a Hun-ho völgye mellett. Szerző rajza.

len feljáró kezdetéhez. Ez a feljáró már aztán műút, nagy fáradtsággal készült a hegy oldalában, illetőleg annak kürtőszerű, szakadékos beugrásában. A kápolna magassága a tenger szintje felett mintegy 1100 méter, fenn a sziklaorom teteje 1500 méter. A szerpentina mentén az erre alkalmas kis párkányokat is felhasználták s ezekre is paplakokat, kolostorokat építettek. Nehezen kapaszkodva a sziklafalakon, végre fölér az út a tetőre, ott van a kolostor java-része. Régi lehet nagyon, mert a bejárónál igen réginek látszó, hindu motívumokkal kevert, szép kőkapu áll (34.

25. ábra. Előkelő kínai hivatalnok (mandarin), hivatalos ruhában. Vásárolt fénykép.

26. ábra. Csang-tyió úr, hétköznapi ruhájában, sang-hai szobámban. Szerző fényképe.

30. ábra. Lősz-mélyút Észak-Kínában. Szerző rajza.

31. ábra. Homokvihar, porfelhők Csa-fang csárdánál Dolon-nor közelében.
Szerző rajza.

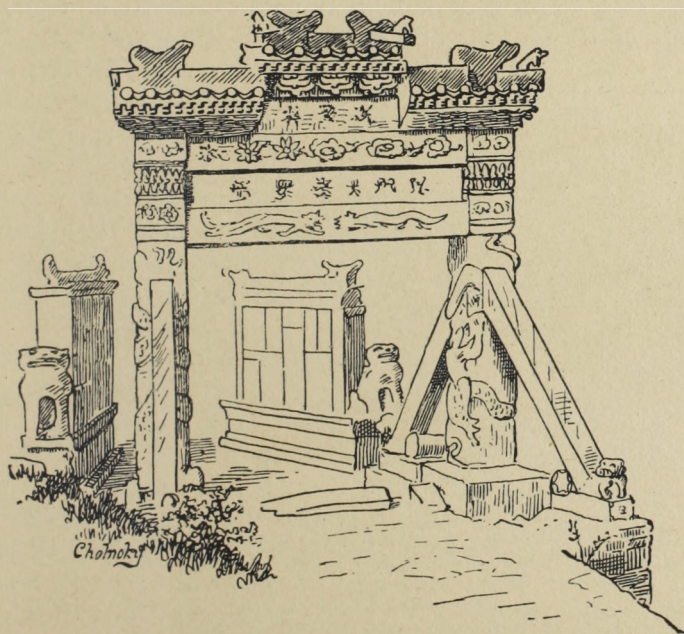
32. ábra. Karavántábor Sibirthai mellett a Mongol-pusztán.
Szerző fényképe.

41. ábra. Gránit-szurdok a Luann-ho felső völgyében. Szerző fényképe.

kép), mögötte két domborművekkal telerakott díszfal. A barátok igen szívesen fogadtak, megmutattak mindent s én barátságos útmutatásuk szerint nevezhettem meg vázlataimon a környező vidék elnevezéseit. Gyönyörű volt innen a kilátás! Keletre és nyugatra a Hun-ho két nagy medencéje látszik. Vakító fehér homok fedi s déli szélén

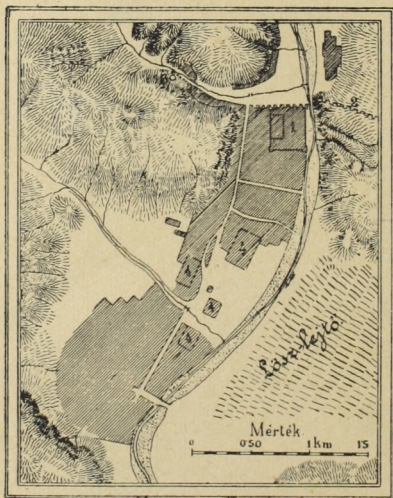
34. ábra. Kókapu a Csi-ming-san tetején lévő kolostor udvarán.
Szerző rajza.

a szél kis forgatagokban kapta fel a homokot s egészen elmosódottá tette a medence déli határát. A hegy lábánál egyesül a Szang-kan-ho és a Hun-ho. — Északra hullámos löszvidéket látni, nagy messzeségre. Ez már hatalmas vas-tag löszlerakódás.

A hegytetőn a templomot és kolostort úgy építették, hogy mindent gyalogszerrel hordtak fel, várvetett bambuszrúd két végére függesztett kosarakban. Még a vizet is

így cepelték fel, nagy kínnal és fáradsággal a meredek kapaszkodókon, lépcsőkön. De hogyan vitték fel azokat a nagy köveket, amiből az a szép kapu van?

Ottjártamkor is hurcoltak fel téglát, vizet, cserepet, gerendákat. Minek? Ideális eszmétől hajtva. Annak a csinosképű, feketeszemű fickónak, aki kipirult arccal, izzadó homlokkal, lihegve viszi fel a vállán átalvetőjét, téglákkal megrakva, talán már a nagyapja is ide hordott téglát és egyéb építőanyagot, hisz a templom és a kolostor ilyen módon való felépítéséhez évszázadok kellettek!

35. ábra. Kalgán térképe. szerző felvetelei szerint. 1. Vár, 2. nagy fal, 3. kis kápolna, 4. kaszárnyák és karaván-vendéglők.

Csi-ming-ji-ből délután indultunk tovább a Hun-ho völgyén fölfelé. A folyó itt szurdokokban kanyarog, nagy esésben, sellőkön és zuhogókon át. A szurdok északnyugoti végénél hatalmas homoktömegek lepik el a hegy oldalát (28. ábra).

Ezen túl aztán ismét szép nagy medencére ér ki az út, de ez már 7—800 m magasan van a tenger színe felett. Itt fekszik Hszüen-hua-fu város, egyike Észak-Csili legnagyobb városainak. Szép szabályos négyszöget kerítenek be a falai, de a

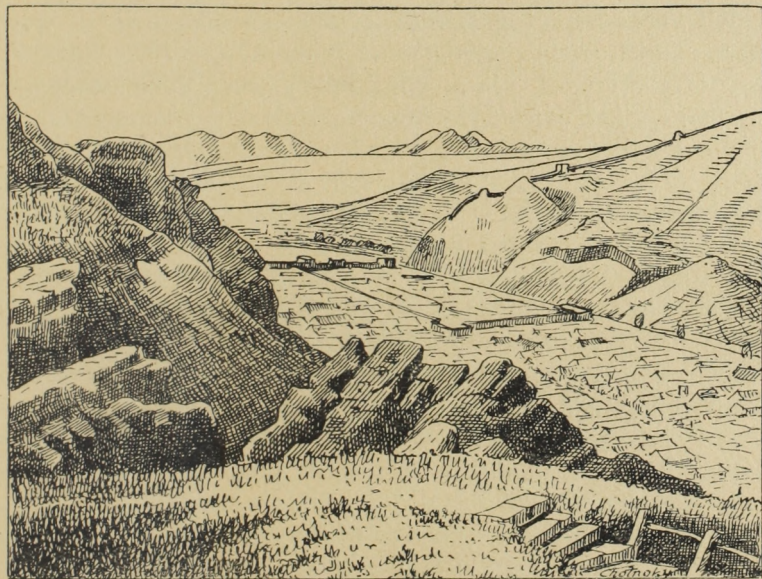
falakon belül nincs az egész terület beépítve, sőt meglehetősen szegényesen fest az egész helység, alig találtam tisztességes vendéglőt, ahol megállhattunk ebédre.

Ebben a medencében már igen sok a lösz és a futóhomok, egész pusztai képe van a vidéknek, csak az alacsonyabb lösz-területeken van intenzívus kultúra, de ez aztán annál szebb. A hosszan elnyúló medence legészakibb végén van Kalgán vagy Csang-tyia-kou.

Örökre felejthetetlen marad előttem ez a város. Tér-

képét a 35. ábrán tanulmányozhatjuk.* Két részből áll a város. A déli része igazi kínai város, szűk, kövezett utcákkal. Az északi részben úgy látszik, hogy a nagykereskedők laknak, külön fallal van elkerítve a mandzsú katonák városrésze, jobban mondva erődje. A város északi határánál húzódik át ugyanis a külső kínai nagy fal.

36. ábra. Kalgán északi részének képe, a város fölött nyugaton emelkedő szikláról nézve. Szerző rajza.

Az a vendéglő, ahol megszálltam, az északi városrészben, a nyugati sziklafalak lábánál volt. Innen a vendéglő épületének tetején keresztül, mivel a sziklához volt építve, a kínaiak nagy gaudiumára, felmáztam a sziklák tetejére. Innen készült a 36. ábránk. Közepén látjuk az erődnéyszöveget, jobbra tőle a külső nagy kínai falat látjuk felfutni

* Noha a térkép részleteit csak szemmérték szerint rajzoltam, a főbb pontokat háromszögeléssel határoztam meg.

a hegyre: alig lehetne felismerni, ha magasabb és szilárdabbul épített tornyai erősen ki nem tűnének.

Hátul a város mögött hatalmas löszplató látszik, csak a hegyek sziklás gerince emelkedik ki belőle. A jobbról látható hegyek oldalán is sok a lösz.

A város lakosainak száma bizonyosan több százezernél. Amit a kép mutat, az csak a legészakibb, csekély része, a déli városrész az igazi zsúfolt hely. De ammellett a nagy falon kívül messze szanaszét nyúlnak a külső városok. A keleti völgyben van a görögkeleti orosz missziónak egy kis cifra kápolnája. Misszionárius jelenleg nincsen itt, de egy orosz kereskedelmi ügyvivővel találkoztam, aki állandóan itt lakik. Elmentem hozzá és próbáltam vele beszélni. Megszólítottam franciául, angolul, németül, latinul, görögül, közben magyarul káromkodtam, de még ezt sem értette meg. Végre szolgálaink tudományát kellett elővenni, az övé tudott oroszul, az enyém meg angolul. Szolgámtól tehát megkérdeztem a kérdeznivalómat angolul, az a másik szolgának továbbadta kínai nyelven, így aztán muszka nyelvre fordult szerény kívánságom.

A város népe rettenetes keverék. Van itt Ázsia minden népfajából mutató, hisz ide futnak össze belső Ázsia legfontosabb karavánútjai. Ide fut be az a nagy karavánút Kiahtából, Urgából, amelyen néhány tudós és több turista megfordult már, a többi közt Zichy Jenő gróf is itt szelte át a pusztákat. Ide jönnek be aztán azok a nagy karavánutak, amelyek Uliasz-szutaiból, aztán meg Barkulból kiindulva szelik át a Han-hait. Különösen ezen az úton szerettem volna elindulni, a sivatag legismeretlenebb részeit átkutatandó, de sajnos, megakadályozott benne a pénzhiány. Pedig vállalkozó akadt volna, aki velem jön, elég, még kínai szolgám is hajlandó volt.

Sokkal kisebb, sokkal egyszerűbb dologgal kellett megelégednem: a puszták peremén fölfelé északkeletnek egész Dolon-nor-ig, vagy kínaiasan Lama-miao-ig elindulhattam.

Kalgán felett meredek szerpentina-út vezet fel a völgyből az igazi magas földre, a mongol pusztákra.

Ez az út szintén egyike azoknak a képeknek, amelye-

ket sohasem felejték el. Már az egész úton teménytelen kordé-karavánnal és teve-karavánnal találkoztam. Kalgán utcái nyüzsögnek tőlük, de a Kalgántól észak felé vezető úton majdnem szakadatlan sorban követték egymást. Ez az út szűk völgyben vezetett fölfelé, de nem nagy magasságú hegyek között. A homokos és kavicsos völgyfenék tele és tele volt részben pihenő, részben továbbvonuló teve- és kordé-, meg öszvér-karavánokkal. A völgy aztán összeszűkül, hatalmas görgetegek lepik el a patak medrét s az út felkapaszkodik a majd 2000 méter magas platóra. A feljáró szerpentina-út sokkal szűkebb, hogyszem két karaván egymásnak kitérhetett volna, azért a felsőknek mindig meg kellett várni, amíg az alsók egy része felcihelődött és fordítva. Hihetetlen torlódás támadt ebből. Ezernyi és ezernyi szekér közt kellett keresztülvergődnünk s aztán a kapaszkodón életveszéllyel utat törnünk. Fenn a platón ismét tengernyi, beláthatatlan sokasága a szekereknek és tevéknek, ezek mind a lejövetelre várnak. De még elszórva, egyes táborokban is rengeteg mennyi karaván állomásozik, igazán nem emlékszem, hogy ekkora forgalmat láttam volna valahol, nagyobb ez talán a mi nagy vasúti gócpontjaink forgalmánál. Egyedül a nagy tengeri kikötők múlják felül. 32. képünkön látni ilyen karaván-tábort, itt is kitűnik, mennyi teménytelen kordé állomásozik itt egy határon. A kordék egyszerű kétkerekű faalkotmányok. Az első kordé alatt három-négy nagy, mélyhangú kolomp csüng, a szekéroidalba kelevéz van tűzve s a kocsihoz lánc köt egy-egy hatalmas vérebet. A kis kordén a poggyászt gyékénytakaró fedi le, a kísérok gyalog mennek a karaván mellett: sötét napbarnította férfiak, edzve hideghez és meleghez s az út minden veszedelméhez.

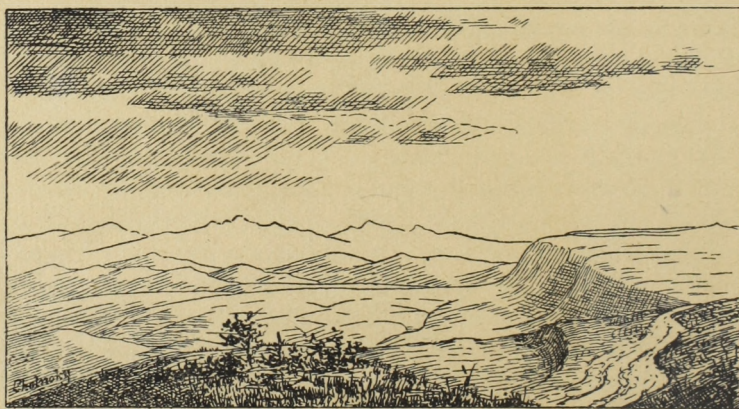
Mondhatom, hogy különös, egészen megillető látvány ilyen karaván, amint némán, gépszerűleg vonul végig a hangtalan, végtelennek látszó pusztákon.

Az első éjjelt a pusztákon kis házcsoportnál töltöttük. Itt kínai telepítvényesek ütötték fel tanyájukat, mert van víz, tiszta, iható víz, nagy faragott kövekkel szépen

kirakott kis kútban. Annyi mindenféle idegen volt itt, hogy megjelenésem feltűnést sem keltett. A kis oázist Sibirthai (a. m. «sáros») néven nevezik, persze mongolosan, de a kínaiak a maguk jegyeivel írják le ezt a szót is, hogy legalább megközelítsék az eredetinek a hangzását. Így lett belőle kínaiasan: Sö-pan-thai. Ilyen esettel még igen sokkal fogunk találkozni, különösen Mandzsuoországbán.

A következő napokban aztán gyorsan utaztunk végig a puszták szélén Lama-miao-ba, s öt nap múlva érkeztünk meg oda. Az egész út mintegy 2000 méter magasságban

37. ábra. A mongol fennsík pereme Kalgán fölött. Jobbról a fennsík kis darabja, hátul magas hegység, középen lankás lösz-terület. Szerző vázlatos rajza.

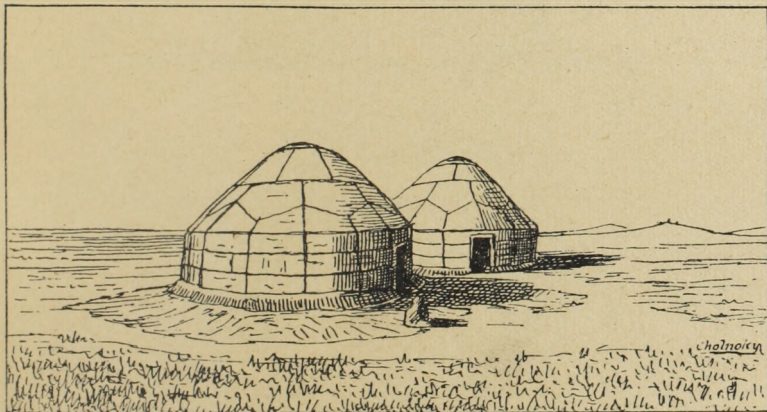
vezet, legnagyobbbrészt végtelennek látszó síkságon. Legalább észak felé óriási messzeségre el lehet látni, bár itt-ott halmok, magaslatok fogják el a kilátást. Délkelet felé ugyanilyen halmokat lehet látni nagyobb sűrűségben, vagy pedig távoli hegyek csipkés konturái szakítják meg a kilátást: ezek azok a hegyek, amelyek között a folyóvölgyeken át felhozott az utam ide a magasanfekvő pusztákra.

Hogy milyen viszonyban vannak a hegyek ehhez a magas pusztához, arranézve legjobb tájékozást nyújt a 37. ábra vázlata. Ez nagyon futólagosan készült rajz, de igen alkalmas arra, hogy a puszták különös, hirtelen

kiemelkedő peremét feltüntesse. Alul, közvetlen a fennsík párkánya alatt lankás lejtőjű, össze-vissza vagdalt löszmagaslat fekszik, hátul magas hegyek látszanak, de alig emelkednek magasabbra, mint a puszták plató-pereme.

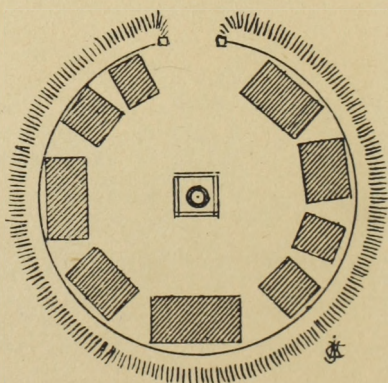
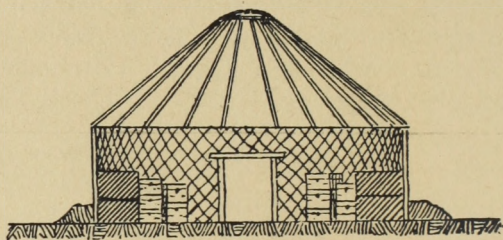
Utam legnagyobbbrészt gyepes, homokos pusztákon vezetett át, de a nyers kőzet mindenütt kibukkant. Itt-ott azonban tőzeges, mocsaras a föld, alig lehet ilyen helyeken a kocsival előre haladni. A kimagaslóbb dombok tetejére a mongolok emlékeket (obókat) állítottak, ilyen helyekről rendszeren végtelen messzeségre be lehet látni a pusztákat.

38. ábra. Mongol sátrak Dolon-nor közelében. Szerző rajza.

A mongolok vastag nemezéből épült, «jurt»-nak nevezett sátorban laknak. A sátor közepén van a tűzhely, köröskörül szép pirosra festett, sárgarézzelel kivert ládák, előttük a földön állati bőrök, ezeken foglal helyet az egész család. Megtörtént, hogy ilyen jurtban kellett megszállnom. Az öreg mongol gazda, mielőtt beeresztett volna, tolmács útján kikérdezte szolgálmat, hogy ki vagyok, mi vagyok, becsületes kenyérkeresetem van-e, nem vagyok-e kóbor rabló vagy efféle, nem vagyok-e üldözött gonosztevő stb. Mikor aztán megtudta, hogy egészen józan polgára vagyok egy messze-messze fekvő országnak, s csak világot látni

járok erre, ahol még a madár sem jár, akkor beeresztett s ettől a pillanattól kezdve a vendégjogot élveztem, teljes mértékben, mert a familiája kiköltözött a másik sátorba. Igazán különös érzés fogott el a sátorban. A piros szekrények olyanforma alakúak, mint a mi paraszt pohárszékeink, meg a tulipántos ládáink, a fényes sárgaréz «vasa-

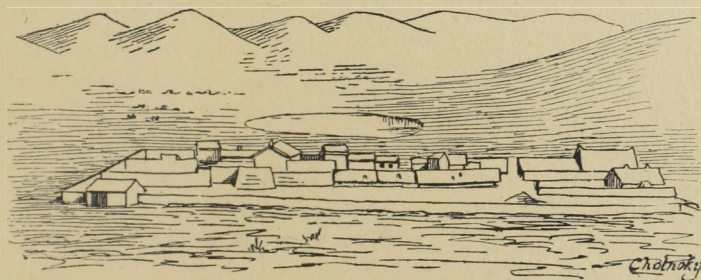
39. ábra. A mongol sátor szerkezete és berendezése.
Fenn keresztmetszet, alul alaprajz. Szerző rajza.

lás» a mi díszkötéseinkre emlékeztet, de sok kínai motívummal. Az egyik szekrényből fakulacs került elő, egész utazásom alatt nem láttam másutt, csak ezen a vidéken. Az etnográfus alighanem érdekes dolgokat találna itt. A 38. és 39. ábrán látunk ilyen mongol jurtot és annak részleteit.

A kínai telepítvényesek, ahol csak lehet, feltúrják a földet, de ugyan gyarló eredményre jutnak, a homokban

nehéz valamire menni, elviszi a szél, meg a hirtelen záporok tönkretesznek mindent. Leginkább kereskedők és a mongolokkal tartják fenn a közlekedést. Csárdák, útszéli kocsmák gazdája is mindig kínai. A mult fejezetben a 31. képen látjuk Csá-fang csárdát, éppen úgy van építve, mint a közönséges házak Csi-liben. Ahol több ház kis községgé összeépült, ott az épületcsoportot fal keríti, illetőleg az egész olyan szorosan összeépült, hogy csak házak kapuin át lehet bejutni az épületek közé. A 40. ábrán látjuk Ha-pa-csao falucska képét, előtte kis sóstó, legelésző nyájak a parton s a háttérben homoktól fehérlő, alig begyepesedett hegyek.

40. ábra. Ha-pa-csao falucska a mongol pusztákon. A falu mögött kis sóstó. Szerző rajza.

Május 19-én egész nap különös idő járt. Az ég fakó-sárga színű volt, a Nap csak halványan sütött át a poros levegőn és mégis tikkasztók voltak sugarai. Köröskörül a délibáb játszott s magasra felkapta a forgószél a port, amerre a szem látott, mindenfelé nyargalásztak ezek a portornyok, de a szél nem volt erős, sőt hébe-korba nyomasztó szélszönd állt be. A lovak bogarasak, türelmetlenek voltak, az emberen pedig bizonyos lehangoltság vett erőt. Ammellett abban a kis csárdában, ahol ebédeltünk, annyi mindenféle rablói történetet meséltek, hogy szolgámnak a foga is vacogott féltében s alig akart tovább jönni.

Délután még sivárabb helyeken, majdnem tiszta futóhomok-térségeken vezetett át az út, és sem emberi lakást,

de még állatot is alig lehetett látni. Három óra tájban egy dombon fenn mászkálva, messze keleten valami fényeset láttam csillogni a bágyadt napfényben, de úgy hittem, hogy a délibáb játssza ezúttal igen különös játékát. De ugyanekkor meglepetve láttam, hogy a nyugoti láthatáron éjfekete felhő emelkedik, még pedig nagy sebességgel.

Nemsokára vágatató mongol lovas ért utól bennünket s ránk kiáltott, hogy siessünk, amennyire csak lehet, mert jön a «sárga-szél». No hisz ütlegelték erre a lovakat! Vágatva rohantunk a homokos halmok közt, amerre a kocsinyom vitt bennünket; a szél erősbödött, élesen vágta a homokot ember és állat szeme közé, ettől aztán még jobban megbokrosodtak a lovak. A Napot eltakarta a felhő, sűrű homály borult a vidékre. Messziről lehetett már látni az iszonyatos portölciséreket, amiket az orkán hajtott maga előtt s ha nem találunk azonnal valami emberi hajlékra, ott ér bennünket a szélviharok legrettenetesebbike.

S amint egy dombra felkanyarodunk, előttünk kis falu terült el, közepén szép nagy katolikus templom, fényes bádogtetővel, alacsony tornyocskával; ez a nagy bádogtető csillogott a messzeségből.

Csak éppen hogy befordultunk az udvarra, teljes erővel tört ki a sárga-szél (kínai nyelven hoang-fung), alig lehetett a lovakat kifogni, majdnem kiverte a szemünket a homok! Tudtam már, hogy miért hívják sárga-szélnek!

Egész gomolyokban vágta a homokot az ablakhoz, a templom fényes bádogtetejéhez, úgy zúgott, úgy sercegett minden, mintha a legpusztítóbb jégeső verné a vidéket. Ez a sok homok csiszolja fényesre a bádogtetőt, ez veri le a vakolatot a falakról s ez homályosította el a misszionárius ablakán az üvegtáblát, az egyetlen üvegtáblát sok-sok mérföld kerületben.

Hanrath Henriknek hívják azt az apostoli férfiút, akit itt találtam, mint misszionáriust. Valóságos apostola a vidéknek. Az a kis község, Pingtinobo, ahol a temploma áll, egészen az ő nyájához tartozik, mind a nyolcszáz ember buzgó katolikus, a templomnak mindig nyitva kell

lenni, hisz ezen a helyen, ilyen szörnyűséges természeti viszonyok között mindig van elég imádkozni valója a népnek. Szép nagy ősz szakála van Hanrathnak, véghetetlen jóság és szelídség tükrözik szép kék szeméből, a nép valósággal rajong érte: ő gyógyítja a betegeket, segíti minden működésükben, még a házépítésben, földmívelésben stb. is mindenütt ott van jó tanácsával, szeretetteljes biztatásával. Szolgám nem győzte nekem mindazt a sok szépet és jót elmondogatni a későbbi napokban, amit ezektől a jó emberektől hallott. Sőt még pogányok is, messze vidékről, mongolok és kínaiak hozzá jönnek tanácsért, útbaigazításért, s ő, tekintet nélkül mindenre egyformán osztja szívének jóságát a hozzáfordulóknak. Rendkívül kedélyesen töltöttük az időt, félig európaias vacsorában is volt részem, ámbár konyháján legnagyobb részt kínaiasan főznek, szobái is egészen kínaiasan vannak berendezve. Mint minden belga misszionárius,* ő is kínai öltözetben jár. Panaszkodott azonban, hogy télen nem igen mehet ki, mert európai cipői elfogytak, a kínai cipők nem alkalmasak a sárban, hóban és hidegben való járásra. Csizmám kitűnően illett a lábára, ott hagytam tehát neki. Vadonatúj pár jó magyar csizma volt, Budapesten készült. Semmi sem viszonzhatta volna ezt a csekélységet olyan bőven, sőt túlságosan, mint az a két könnyecsepp, amit az öröm csalt szemébe.

Adott is másnap az útra egész kuglófot, meg egy üveg bort, aztán megmutogatta a falu környékét stb., egyszerűen ami tőle tellett, megtette. Másnap végighallgattam a miséjét, tele volt a templom ajtatos hívőkkel, valami meghatóan egyszerű, mélabús áriát énekeltek.

Pingtinobo után homoksivatagon vitt át vándorutam s pár nap múlva elértem célomat, Lama-miao-t vagy Dolonnor-t. Nagyforgalmú, nagykiterjedésű város ez, a mongol lovakkal való kereskedés fő gócpontja.

Amint megérkeztem, azonnal elküldtem névjegyemet a

* Teljes címét ekképen adta meg: Henri Hanrath, missionnaire Congregationis Immaculati Cordis Mariae, Mongolie centrale, Pingtinobo.

mandarinhoz. Névjeggyel viszonzta s egyszersmint látogatását is bejelentette. Nemsokára jött is. Tizenhat szép lovas mongol vágatott előre, berobogtak az udvarra és ott 'sorfalat álltak. Aztán jött a mandarin kíséretével, zárt hordószékben. A szék előtt futár siet, hatalmas réztányért döngötte, ez az úgynevezett gong.

El voltam készülve reá, hogy a mandarin kínaiasan fog üdvözölni és azért szobám padlóját be is terítettem szőnyeggel, de mily nagy volt meglepetésem, amikor szívélyesen nyújtja kezét és rossz francia kiejtéssel mondja: «bonjour monsieur!» De azonnal fölvilágosított, hogy többet nem tud ám európai nyelven, ezt is Tien-cinben tanulta, mert pár évig ott tartózkodott. Aztán meghívott magához vacsorára. Ekkor már egészen kínai volt, rettenetes udvarias és agyonkínált mindenféle földi jóval, de legnagyobbbrészt nem kínai dolgokkal; sonka, pezsgő, kúrasszo stb. volt az asztalán. Nagy baj volt azonban, hogy zsebkendő helyett egy kis sárgarézibriket használt, gyakran és nagyon, amitől nemcsak hogy étvágyam ment el, hanem gyorsan búcsút kellett vennem s elvégre is a dolognak rossz vége lett.

Másnap a mandarin ízletes reggelit küldött át, meg meleg selyemköpönyeget, ugyancsak el is kelt, mert hideg volt nagyon.*

* Nagyon érdekes világot vet a plató klimaviszonyaira az a körülmény, hogy milyen hőmérsékletű volt a kutak vize a pusztákra vezető úton fölfelé. Álljon itt a következő táblázat:

Hely neve	Körülbelül való magasság a tenger színe fölött	Kút hőmérséke Celsius fokokban
Pingtinóbo _ _ _ _	1420 m.	Be van fagyva
Khou-mönn _ _ _ _	1140 m.	+ 4·2°
Pao-pej-san _ _ _ _	890 m.	+ 5·0°
Niu-tyuen-cz' _ _ _	740 m.	+ 6·7°
Fong-ning-hszién _	615 m.	+ 7·5°
Tung-jing-fang _ _	585 m.	+ 8·6°
Szan-csá-kou _ _ _	320 m.	+ 6·0°
Ku-péi-kou _ _ _ _	218 m.	+ 12·6°

Pingtinóbóban a kút 4·3 m mély volt s így elég mély ahhoz, hogy a

A hideg ellen ugyan keveset védelmezett a selyemköpönyeg, de rettenetes tekintélyt kölcsönzött, és ez itt a jóindulatú nép között előnyömre volt.

A pusztákról levezető út igen szép, gyönyörű szurdokokban, meredek hágókon keresztül lehet lejönni Ku-péi-kou felé. A szurdokok egyikét mutatja 41. képünk.

Itt, ebben a szurdokban «veszedelmes» kalandom is volt. Kísérő katonám messze elől ballagott, a két kocsival rettenetes nehéz volt az útnak nevezett, görgetegekkel telt patakmederben előre haladni. A szép, meredek gránittal lefényképezéséhez fogtam éppen, amikor a balkéz felőli sziklákon néhány toprongyos, doronggal felfegyverezett alakot láttam óvatosan lebotorkálni. Úgy látszik, támadásra készültek. De hisz, gondoltam, ezeket előbb lefotografálom, aztán riasztom csak el. Alig, hogy feléjük fordítottam azonban a gépet, azt valami Maxim-ágyúnak nézték s eszeveszett futásnak eredtek; igazán irígylésre méltó tüdejük van, bámulatos, milyen gyorsan kúsztak fel a meredek sziklákon.

Ku-péi-kounál ismét kapuja van a nagy falnak. Rendkívül érdekesen fekszik a kis városka, meredek sziklafokon a Csau-ho folyó óriási széles, homokos medre felett.

A nagy fal persze nem megy át a homokos folyómedren, hanem itt éppen megszakad. A folyó balpartján a várost kerítő fal ágazik ki belőle, a folyó jobbpartján pedig másik, védelem szempontjából épített faldarab nyúlik ki belőle. Ezt az utóbbit mutatja 42. képünk baloldalán a folyó völgyig lenyúló részlet. A jobboldali rész, amelyik nem jön le egészen a folyóra, az az igazi nagy fal s felkeresve mindig a legmagasabb gerinceket, hegyen-völgyön keresztül fut csodálatos hosszúságban kerítve belső Kína északnyugati részét.

Sokat gúnyolták, szidták már ezt a nagy falat s a kínai elzárkózottság gúnyos szimbolumaképpen sok tudatlan író

---

vizet a külső levegő erős befolyásától védve tartsa. Amint látjuk, a magasság növekedésével a kutak vizének hőmérséklete igen egyenletesen fogy, ezzel egyszersmind az illető helyek klímáját is igen szépen jellemzi.

vette már tolla alá. Pedig hát tekintsünk végig kissé hazánk területén: találunk itt rengeteg sáncokat, óriási védőműveket a római időkből. Csakhogy megszoktuk már ezeket az alkotásokat nagyrabecsülni, megcsodálni. S aztán mik ezek a kínai falhoz képest? Céljuk ugyanaz volt, mint a kínai falnak, elzárkózni velük a barbárok elől. Sokan mondják nagy szellemesen, hogy a kínai fal a legjobb dokumentuma a kínaiak gyávaságának: mernők ugyanezt mondani a rómaiakról?

S hogy a kínai fal jobban teljesítette hivatását, mint a római sáncok, azt a két nagy nemzet története világosan tanusítja.

A nagy falat Kr. előtt 250—300 évvel kezdték építeni. Elhatározó befolyású volt a fal Európa történetére. A belső-ázsiai puszták pásztor-népei eddig legkönnyebben Kína felé találtak kijárót a pusztákról. Rendkívül érdekes, hogy itt Ázsia belsejében egymásután tűnnek fel néptörzsek, lassankint megerősödvé, megszorodva csakhamar kifelé törekszenek a sivár pusztákról. Annál csalogatóbb volt rájuknézve Kínának a pusztákkal határos, dúsnépességű gazdag vidéke, s nem is szűntek meg az országot rablóberohanásaikkal folytonosan zaklatni. A kellemetlen szomszédság kizárására igen alkalmas volt a nagy fal. Hiszen különösen lovas hordák ellen jó védelem, a falakon könnyen lehetett egyik fenyegetett ponttól a másikig csapatokat mozgósítani s azoknak a fegyvereknek, amelyekkel pusztai rablóhorda támadta meg, könnyűszerrel ellentállhatott a sokat gúnyolt nagy fal.

A falról visszavert rabló törzsek most mintegy visszaverődött hullám, széjjelterjedtek a végtelen pusztákon, kiriasztva helyükből félig-meddig megtelepült néptörzseket. Kína elzáródásával nem maradt más kijáró út a kietlen pusztákról, mint a Dzungáriai mélyedés. Ez a Balkas-tó felett nyílik ki az Aral-tó vidéki pusztákra, oda, ahol ma a kirgizek tanyáznak.

S a néptörzsek egymást szorítva, úzve, a nevetséges kínai falról visszavert hullám elhatott egész Európa szívébe s nem álltak neki ellent a rómaiak sokszor csodált

sáncai. A világtörténelem egyik legnagyobb epizódusának, a népvándorlásnak, indítóoka a kínaiak gyorsan megnőtt ellenállóképessége s ezzel együtt különösen a nagy fal volt.

A nagy fal egész hossza Richthofen térképén mérve mintegy 3200 kilométer hosszú. Magassága nagyon változó. A Nan-kou szorosban találkoztunk vele először, ott 9·4 m magas és olyan széles, hogy lovas csapatok is mozoghatnak rajta. Másutt persze változik ez a magasság, Kalgánál, a külső nagy fal ma már csak omladék, egyedül tornyai állanak még éppen, amint ezt a 36. ábrán már láttuk. Ku-peikou-nál, majdnem teljesen ép állapotban van s leírhatatlanul szép látványt nyújt. Mellvédői, fala és tornyai legnagyobbbrészt téglából, de itt, ahol alkalmas kő kínálkozott, terméskőből épültek. Lóczy Lajos dr. leírása szerint Kan-szu tartományban a falon minden 5 li (2—3 km) távolságban egy-egy őrtorony van, ezeknek a tetejéről jeleket adtak tovább egymásnak a védelmezők. Valóságos táviró volt ez egyszerű jelzésekkel. Így pl. füstöt élesztettek, legjobban szerették a farkastrágyát, mert ennek a füstje állítólag minden szélben magasra száll fel. Még a Széchenyi-expedíció idejében is használatban voltak ezek az optikai távirók. Még egyszer találkoztam a nagy fallal, akkor, amikor Mandzsuországból visszatérve, San-hai-kuannál vasúton robogtam át a falon tört nyíláson. Itt ér le a tengerig a nagy fal s valami leírhatatlanul impozáns látványt nyújt, amint a város felett emelkedő, hatalmas sziklabércekről cikázva fut le a tenger partjára.

Nem tudom, nem bánja-e meg még valaha Kína, hogy rést engedett ütni a nagy falon a barbárok legbarbárabika, az üzérszellem számára.

HETEDIK FEJEZET.

Kirándulás Ning-kuo-fu vidékére.

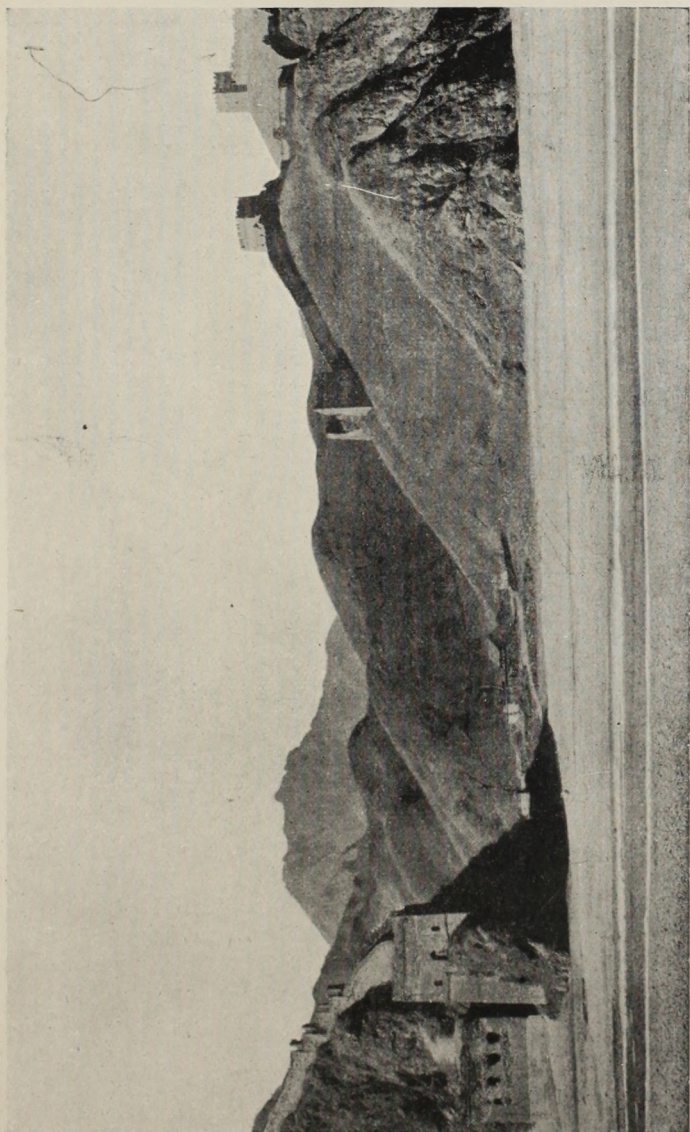
Amikor a mongol pusztákról visszaérkeztem Peking-be, azzal a kellemetlen hírral fogadtak, hogy a kínai kormány minden segítséget megtagadott. Minden gondolkozás nélkül visszautaztam tehát Sang-hai-ba, hogy megmaradt pénzemmel még egy utazást tegyek a délvidéken, aztán jöjjön, aminek jönnie kell.

Most ismét arra kérem kedves olvasómat, hogy vegye elő a Jang-ce-kiang deltájának a térképét, s kövesse rajta utamat, amit csak röviden vázolok.

Gőzhajóval indultam el Sang-hai-ból fölfelé a Jang-ce-kiang-on, egészen Vu-hu-hszién városig. Ezt Tai-ping-fu-tól délre, a térkép nyugoti szélén, a Jang-ce-kiang első nagy kanyarulatánál találjuk meg. Ámbár a város csak hsziénrangú, mégis óriási nagy és tekintélyes forgalma van.

A Jang-ce-kiang-nak ekkor igen magas vízállása volt, az árteret mindenfelé ellepte. Vu-hu-nál meglehetősen széles ágban hömpölyögve hagyta el a főfolyót az iszapos víz, egyenesen kelet felé. Én is errefelé távoztam, amint a térképen pontozva berajzolt útvonal mutatja. Azt hittem, hogy itt csakugyan van a Jang-ce-kiang-nak olyan ága, amelyik Sui-jang-csönn helységénél a Ta-nan tóba s innen a Tai-hu-ba ömlik, mert errefelé valamiféle folytonos vízi útról volt tudomásom. Nagy volt azonban a csalódás! Amint a kelet felé tartó csatornából Sui-jang-csönn felé elfordultunk, elmaradt a velünk tartó folyamág, csendesen szemben kezdett a víz áramlani. Ez a víz tehát a Ta-nan tóból folyik kifelé, a Jang-ce-kiang felé!

42. ábra. A nagy fal Ku-péi-kou mellett. Silvestri H. fényképe.

43. ábra. A sui-jang-esőnni hegylánc nyílása. Szerző fényképe.

46. ábra. Gyalogút Csing-hszién vidékén. Szerző fényképe.

47. ábra. A Hang-csou-hegység látképe a laterit-platókról, Ning-kuo-fu mellett. Szerző fényképe.

48. ábra. Falu a Jang-ce-kiang egyik mellékfolyójának árvizgátján. Szerző fényképe.

Sui-jang-csönn-től északra, a Tung-pá-nál láttuk már, hogy sohasem volt itt egyetlen ága sem a Jang-ce-kiangnak, most itt is bebizonyosodott, hogy ez a nyílt vízi összeköttetés sem kiágazása a folyamnak. Mivel a víz, bár lassan, mégis a Ta-nan-huból áramlik a folyam felé, tehát ez a tó magasabban van, mint a Jang-ce-kiang magas árvize. Sui-jang-csön-nél szép szabályos hegyláncon tör keresztül ez a folyó, a nyílás látványa igazán remek szép (43. ábra). A rendkívül szabályos hegylanc csapása északkelet-délnyugati.

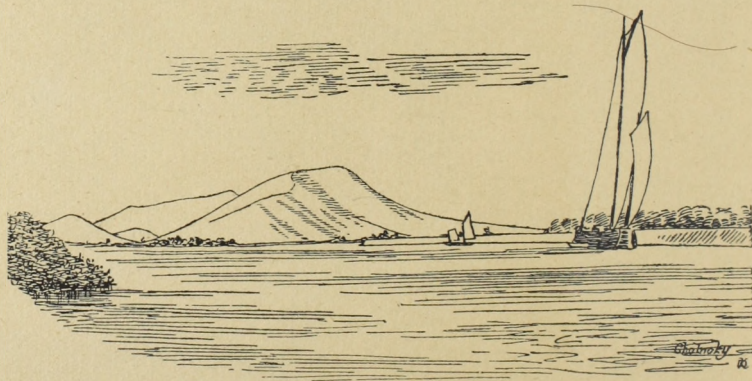
44. ábra. A sui-jang-csönni hegylanc képe a nyílás fölött. Szerző rajza.

Szabályosságának illusztrálására szolgáljon a 44. ábra. Ezen a helységtől északkeletre levő részt lehet látni. Ugyanezzel a láncsal párhuzamosan még több apró láncocskák is futnak rendkívül nagy szabályossággal. A párhuzamos hegylancok közt a térséget nem újabb képződésű mocsársíkföld, vagy folyami lerakódás tölti ki, mint pl. a Jang-ce-kiang deltáján a sokszor emlegetett sziget-hegyek közt a folyam hordalékának vízszintes rétegei fekszenek, hanem magasabb szintben fekvő, rejtélyes anyag, a *laterit* tölti ki a hegyek között.

Ezeken a laterit-magaslatokon fekszik fenn a Tán-hu tó.

Igazán már nem fogom kedves olvasómat ilyen nagyon tudományos dolgokkal fárasztani, hanem rátérek kirándulásom elbeszélésére.

Vu-hu-tól egészen Sui-jang-csön-ig, sőt tovább, egészen Ning-kuo-fu-ig kis ladikon tettem meg az utat. Eleinte esős volt az idő, de később kiderült s a legszebb június pompájában élvezhettem ennek a vidéknek a gyönyörűségeit. Mert igazán gyönyörű szép itt minden: alföldi a tájék és

45. ábra. Jó-csá-kou. Hátul a ning-kuo-fui szabályos hegyláncok egyike.
Szerző rajza.

mégis mindig hegyek teszik változatossá a kilátást. Milyen kedves hangulatú például 45. képünk, Jó-csá-kou vidéke! Itt megint északkelet-délnyugoti csapású hegylánc végződését lehet látni, Ning-kuo-fu-tól északra.

Maga Ning-kuo-fu csinos és nagy város, egyenetlen térszínen, éppen a laterit-dombok szélén épült. Itt el kellett hagynom a kis ladikot, amelyekkel eddig jöttem s szárazföldön kellett az utat folytatni. Csakhogy itt nincsenek ám kényelmes kocsik, hogy fel lehetne rakni a holmit s kényelmesen küldhetné előre az ember a karavánját. Itt mindent gyalogszerrel kell szállítani: még az utas maga is palankinba ül és úgy viteti magát tovább. Ilyen hordó-

széket méltóságomnál fogva kellett tartanom, de bele nem ülhettem, mert akkor az itinerárium készítése fennakad, tehát felhasználtam értékesebb műszereim, a teodolit és a fényképezőgép hurcolására. Kegyetlen hőség volt, délutánonkint árnyékban felszaladt majdnem 40° C-ra a hőmérő, a Nap kegyetlenül tűzött s a levegő nedvesége megakadályozván a párolgást, tűrhetetlenné tette a forróságot. Dehát gyönyörű vidéken, véghetetlen érdekes körülmények között vitt utam s így nem panaszkodom. Csak egy nagy mulasztást követtem el. Nem hoztam magammal szúnyoghálót és így az éjjelek pokoli szenvedéssel jártak. A falukban is, meg a városokban is csak bambusból vannak a házak, különösen a vendéglők és az útszéli kocsmák. A vendéglők szobái között csak papirossal beragasztott, fonásos választófal van, ezen a szomszéd szobák olajmécesének a füstje, meg undorító ópiumbűz árasztotta el az én szobámat, ott meg a szúnyogok milliárdjai zengtek szomorú halottas éneket az elhunyt Morfeus felett.

Ha ilyenkor hideg vizet iszik az ember, még inkább kívánja, de a forró tea elmulasztotta a szomjúság érzetét jó időre, igaz, hogy bőven izzad tőle mindenki.

Csing-hszién-nél, belátva a továbbutazás lehetetlenségét, visszafordultam.

Mindig könnyen vettem a pénzkalamitásokat, sohasem vette el a kedvemet, ha erre, vagy arra a mulatságra nem jutott, de itt, amikor a legérdekesebb helyeken járok s már-már nagy kérdések megoldhatása előtt állottam, itt véghetetlenül fájt nyomorúságos anyagi helyzetem. Ha még egy-két száz forintom lett volna, keresztülszelhettem volna a Hang-csou hegységet délkeletre, sőt talán kimehettem volna Ven-csou-fu-ba a tenger partjára, Kínának nagyon ismeretlen területeit szelvéen keresztül. De hát a sors nem így akarta. — Most is lehangol, ha rá gondolok, hogy milyen érdekes feladatokat oldhattam volna meg még némi pénzzel, de akkor a sok kellemetlen körülmény talán még inkább oda hatott, hogy a kínaiak szerint elpusztíthatatlan jókedvemen csorba essék.

Csing-hszién-től északra az út keresztülmegy azon a hegyláncon, amit már Sui-jang-csönn helységénél a víziúton keresztettem. Ebből a hegységből, illetőleg annak északi, platószerű lejtővidékéről való a 46. kép, a két szolga és teherhordó személyzetem állt ki rajta a tájképet föl-ékesíteni.

Buja, kiirthatatlan, meleg mérsékelt égövi növényzet lepi el a hegyoldalakat, dús kultúra a völgyeket s csodálatos mocsári növényzet az állóvizeket. A szitakötők ezrei repkednek a ragyogószínű virágok közt s mindegyik más színben pompázik: meggypiros, smaragdzöld, ultramarinkék, aranysárga, mint megannyi repülő, pompás drágakő, az opál szivárvány-színeiben csillogó szárnyak ékes keretébe foglalva.

A dombok közül nemsokára kiért az út a laterit-platók közé, aztán széles alluviális lapályra, már a Jang-ce-kiang birodalmában.

Nan-ling-hszién-ben a nép nagyon ellenségesen viselkedett már, közeledtünk olyan helyekhez, ahol jól ismerik az európaiakat. Itt hajóra ültem s nagy hamarsággal ismét a Jang-ce-kiang-on voltam. A folyam teljes árvizében hömpölygött alá s magasan álló vize annyira felduzzasztotta a Nan-ling-hszién felől jövő folyót is, hogy gátjai komoly veszedelemben forogtak

Rendkívül érdekes a Jang-ce-kiang völgyében az árvíz ellen való védekezés. A töltések olyanok, mint nálunk, talán még merészebben épülnek. Csakhogy a hajócsatornák miatt az egész ártér apró részekre van darabolva s minden csatornát árvízgátak fognak közre. Így tehát ha gátszakadás történik is, az nem nagy területet önt el. Igaz, hogy így rengeteg töltésező munkálatokra volt szükség, de hisz nem is készült az rövid 50 éven belül, mint a mi Tiszaszabályozásunk, hanem évezredek folyamán! Hisz már 2000 esztendővel Krisztus születése előtt biztos feljegyzések alapján tudjuk, hogy a kínaiak folyószabályozó munkálatokat végeztek.

Ez a biztonság-érzet tehát, hogy egy-egy gátszakadás nagy pusztítást nem okoz, valósággal könnyelműekké teszi

a kínaiakat. Minden félelem nélkül fúrják meg a gátakat, hogy a gátakon belül fekvő rizsföldjeiket megöntözzék. Ahol a hullámverés megtámadta a gátakat, ott egyszerűen úgy védekeznek, hogy a megtámadott helyeket gyékénnyel beborítják. Ilyen gyékényt az árvízgátak mentén bizonyos állomásokon hatalmas mennyiségekben raktározta. Ahol a gát már csurgat, annyira átázott, ott a gát külső oldalán a megtámadott helyet karókkal körülveszik, a karókon belül gyékényeket feszítenek s ezek mögé földet gyömöszölnek. A karókat az árvízgát koronájába vert erősebb cölöpkéhez szalma-kötelekkel kötik ki.

De van még egy nagyon fontos és okos szokása a kínaiaknak. Úgy látszik, évszázadok keserves tapasztalatai alapján tanulták meg és ez nagyban hozzájárult, hogy a gátszakadás nagy veszedelemmel nem jár. Ez a szokás abban áll, hogy a községeket az árvízgátra, illetőleg annak tetemesen kiszélesített részletére építik. Így látjuk a 48. képen is, hogy a háttérben a falucska az árvízgáton húzódik meg.

Árvizek alkalmával a mentesített területeken összegyűlt, fölös esővizet vízemelő gépekkel távolítják el. Ezeket a vízemelőket igen különféle módon hajtják, de maga a gép mindig ugyanaz: egyszerű páternoszter-szerkezet. Ilyent láttat az 49. kép.

A csodálatos könnyűséggel, hogy ne mondjam könnyelműséggel épített házokról majd az építésről szóló fejezetben részletes leírással fogok szolgálni.

Az volt a szándékom, hogy dél felé haladva, elérjem a Cien-tang-kiangot és annak völgyén végig menjek vissza Hang-csou-fuba, és onnan valamelyik víziúton visszatérhetek Sang-haiba. Nem mehettem azonban tovább dél felé, mint Csing-hszién, többrendbeli okokból. Először is a pénz! Mindig csak a pénz! A gyalogos teherhordók, a hordószek stb. oly drága volt, hogy láttam, miszerint egy kis fennakadás, vagy előreláthatatlan malőr a legkellemtlenebb pénzügyi zavarokba sodorna.

A második nagy ok az volt, hogy mind a két szolgám megkapta a váltólázat. Itt t. i. velem volt Tong is, akit

Sang-hai-ban fogadtam, meg húséges pekingi szolgám is, aki a mongol pusztákra való kirándulásomon kísért el. Ott látja kedves olvasóm mind a két szolgát 46. képünkön az úton állni. Az, amelyik hajadonfótt áll, az Tong. Őt már erősen gyötörte a láz, a másik, abban a terjedelmes szalmakalapban, a pekingi fiú (Thang), ez meg Csing-hszién-ben kezdett szintén vacogni.

Csodálatos módon én magam mentes maradtam ettől a kellemetlen betegségtől. A vu-hu-i misszionárius az erős dohányzásnak tulajdonította.

Csing-hszién igen szép helyen fekszik, szép, változatos hegyek, laterit-platók, széles alluvialis völgyek környezik, a Hang-csou hegységre szép kilátás nyílik a dombtetőkről. Különbözik a sziklás hegység már közvetlen a Ning-kuo-fu fölötti dombokról is látszik. Ezt mutatja 47. képünk, előterében a hatalmas laterit-plató látszik, meg egy bambusz-korcsma. Háttul bambuszliget sötétedik s a háttérben a Hang-csou hegység sziklás bérceinek festőies szilhuettjeit lehet látni. Igen jellemző ez a tájkép az egész vidékre, különösen az óriási kiterjedésű, rejtélyes lateritre nézve. Olyan teaház, mint amilyen ezen a képen látszik, minden 10 kínai li távolságban (5.5 km) van egy-egy s ez nagyon jó dolog! Ebben a rekkenő hőségben kitűnően esett egy-egy öt kilométeres futás után kissé az árnyékban megpihenni és egy csésze teát lehörpenteni.

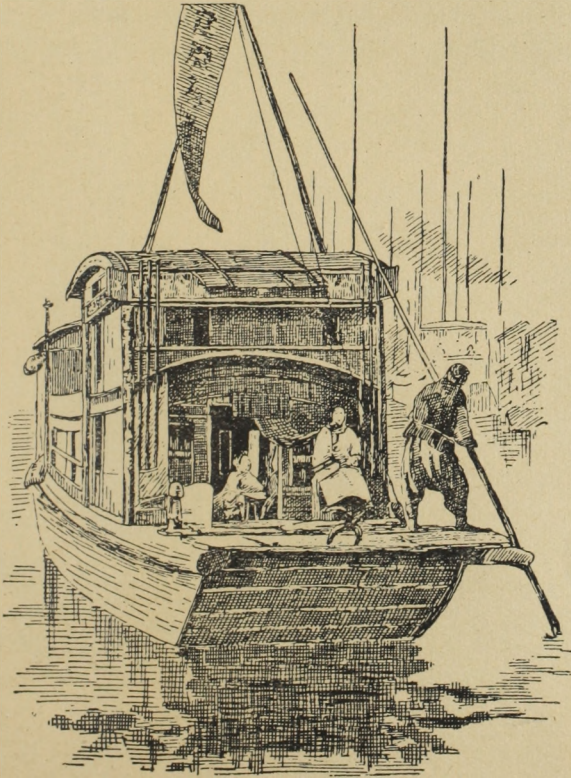
Nemcsak a szokás, hanem még az ország törvényei is a legelsőrangú közlekedésnek a belvízi hajózást tekintik. Ahol csak lehet, hajócsatornák ágazzák be a vidéket s amelyik folyót csak lehet, néha nagy nehézségek árán, hajózhajóvá tették. A terményekben fizetett adót nem szabad a tengeren vagy szárazföldön szállítani, hanem ahol csak lehet, belvízcsatornákon. Ezért építették a Nagycsatornát, másképpen «Jun-liang-ho»-t, vagyis «gabona-szállító folyó»-t, s ez lehetővé teszi, hogy a délvidékről a gabonát hajókon szállítsák Pekingbe.

A kínai belvízi hajók igen célszerűen épültek. Személyszállításra az úgynevezett házhajókat használják. Ilyent láttunk egyet, amelyiken én utaztam, a II. fejezetben a 6.

képen, de látni lehet díszesebb, úri személyszállító hajónak az elejét az 50. képen is.

A teherszállításra nagyobb ürtartalmú, mélyebb járatú hajók szolgálnak, ezeket dzsunkának nevezik. (51. és 52. ábra.)

50. ábra. Házhajó Dél-Kínában. A felhúzott lobogón hirdetés van. A hajó úszó mulatóhely. Fénykép után.

Szerkezetük külsőleg főképpen abban különbözik a mieinktől, hogy ezeknek a fara sokkal magasabb, mint az orra. Ez pedig onnan származik, hogy a kormányos előre láthasson a hajó teste felett. Feltűnnek még a hajónak ropant magas vitorláit. Olyanforma arányban vannak ezeken

a hajókon a vitorla és a hajótest, mint az északi sarkvidékre induló hajókon : az árbocoknak felül kell nyúlni a jégrögökön, jéghegyeken, hogy a szelet jobban foghassák. A kínai dzsunkák a szűk partok közé befogott hajócsatornákon, vagy a folyampartok mentén vitorláznak, azért olyan magas árbocúak, hogy mindig kiérjenek a partok fölé.

A Jang-ce-kiang-on persze sokkal nagyobb hajók járnak,

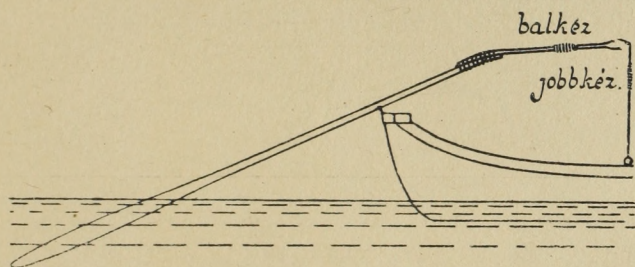
51. ábra. Kisebb vitorlás hajó (dzsunka) vázlatos rajza.
Szerző rajza.

mint a hajócsatornákon. Az 52. ábra ilyen Jang-ce-járó dzsunka képe, hatalmasan meg van terhelve a hajó, de ki is feszítette minden vitorláját! A vitorláknak nagy előnye, hogy azokat vízszintesirányú, könnyű bambuszbordák feszítik ki, ezzel eléri azt, hogy a vitorlát legfelül tartó keresztgerendának nem kell nagyon nehéznek és erősnek lennie.

A kisebb hajókat akkor, ha nincsen kedvező szél, evező-

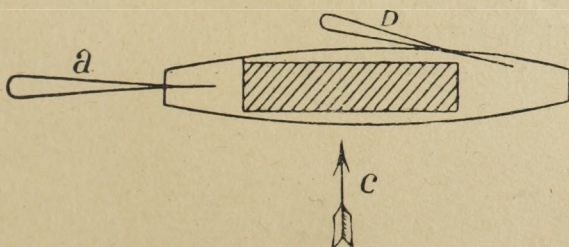

vel hajtják; de az evezők nem a hajó oldalán vannak, hanem hátulján, a kormány felett, még pedig rendes körülmények között egyetlen hatalmas nagy lapát. Különös, megtört alakú nyelével úgy hajtják, hogy a lapát mindig ferde

54. ábra. A far-evező használmódja.

irányban nyomódják jobbra és balra a vízbe, ezzel aztán a szerkezet hasonló lesz a propellerszár mozgásához, illetőleg erő kifejtéséhez. Az evező végét mindig lekötik, a jobbkez a lekötő kötelet, a balkéz az evező nyelének megtört

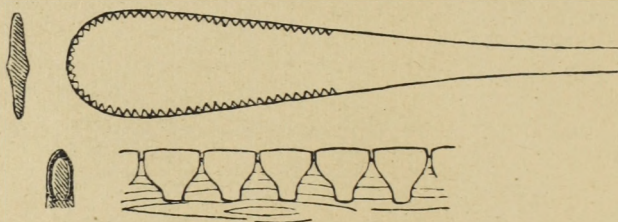

55. ábra. Az oldalevező használata a) farevező, b) oldalevező, c) a szél iránya.

darabját fogja meg s ezzel, ha most mind a két kezükkel mozgatják, akkor a lapát önkéntelenül is a kellő ferde állásba jut. (54. ábra.) Ha erős oldalszél terelné el a hajót a partnak, akkor a hajó oldalán is hasonló rendszerű evezővel segítenek. (55. ábra.) Az evezők nagy gondnal, kitűnő

anyagból készült lapátok, alakjukat az 56. ábrán lehet látni, a lapát éleinek vasalásával együtt.

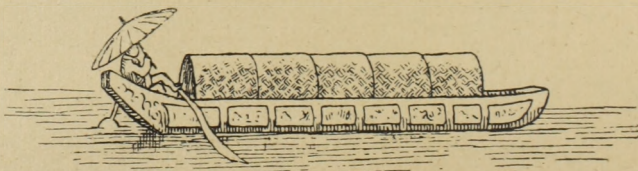
A kisebb terhek szállítására, vagy olcsóbb személyszállításra, aztán meg halászat, vízen való «házalás» céljából épült kisebb «edények»-et a kínaiak különböző vidékek sze-

56. ábra. Az evező alakja és vasalása.

rint, különbözőképen készítik. Sang-hai vidékén egészen egyszerű, erős, lapos fenekű ladikok ezek.

Délre a Hang-csou-öböltől, Sao-hszing vidékén sajátos, hosszú, keskeny lélekvesztők vannak, szép tarkára festve (57. ábra); a ladik orrára stilizált emberfejet faragnak ki, az egész ladikot boltívszerű gyékényfedők takarják, hátul ül az evezős és kormányos egy személyben, kezében

57. ábra. Lábbal hajtott evező kínai csónakokon.

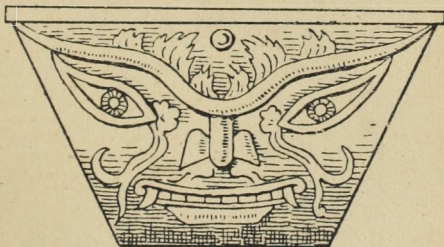
a kormánylapát, az evezőt meg — lábával hajtja. Eredeti látvány csakugyan a kényelmeskedő evezős: napernyője alá húzódva, egykedvűen hajtja a görbült evezőlapátot, s ammellett pokoli nyugalommal néz el a hajó gyékénytakarója felett.

Benn persze a ladikban sokszor egész familia kuporog,

hiszen pl. a vásáros hajókon, amelyek faluról-falura járnak tarka holmijukkal, rendszeren rajta él a hajós egész családja is: ott főznek, alusznak, a kis gyerekek ott nevelkedik fel, s akár férfi, akár nő, egyaránt ért az evező, kormány és csáklya kezeléséhez. A hajó orrán stilizált és dúsan aranyozott és festett emberfej díszleg, keményfából faragva. (58. ábra.)

A hajócsatornákon teménytelen járómű közlekedik, szorongva egymás hegyén, hátán. A rendet köztük a sűrűn és gyakran látható rendőrhajók (53. ábra) tartják fenn. Ezeknek ágyújuk is van, s ezt a kínai hajósnép nagyon respektálja. A kis hajó óriási vitorlafelülettel fogja fel a szelet, a vitorla rendszeren sötét-kék, azért olyan sötét a képen. A hajó farán kis kabinban tanyázik a tiszt, a legénységnek csak a nyílt fedélzeten jut hely. A képen is látni lehet őket foglalatoskodni, az egyik hátul kormányoz, néhányan a köteleket hozzák rendbe; hátul a törtnyelű evezők munkátlanul pihennek, nincs rájuk szükség, mert friss szellő hajtja a vitorlát.

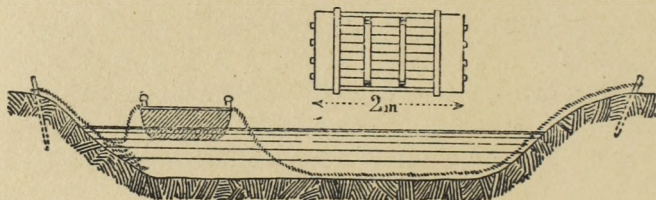

58. ábra.
Legszokottabb díszítés a ladikok orrán.

Nagyobb csatornákon rendes révközlekedés van, úgy mint nálunk, de az átszállítás díja 2—3 cien, azaz $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ krajcár, sőt mentem már át olyan réven is, ahol a révészdíja csak 1 cien, azaz $\frac{1}{7}$ krajcár volt. Egyetlen átszállítással tehát a révész nem nyer többet soha egy krajcárnál, mert a hajóba nem is fér bele több hét embernél. A hajó azonban folyton munkában van, két perc alatt szerez egy krajcárt igen csekély munkával, s egy nap alatt megkeresi a maga 40—50 krajcárját, ez pedig kínai napszámosnak igen tisztességes jövedelem. Koldusokat, gyerekeket ingyen szállít, sőt nem is nagyon ügyel rá, hogy ki veti a hajófenékre a kívánt pénzdarabot. A mandarintól persze többet vár,

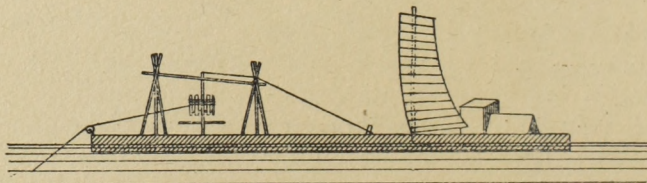
ámbár ez nem is köteles fizetni, sőt ilyenkor nem is vesz fel mást a hajóra. Az európai persze szintén mandarin-számba megy, sőt ettől már külföldi ezüstpénzt vár ott, ahol ismerik, mint pl. a Jang-ce-kiang deltáján.

De vannak aztán ingyen átkelő helyek is ott, ahol a

59. ábra. Egyszerű komp. Fenn a komp fölülnézete, lenn a csatorna keresztmetszete.

hatóságnak hidat kellene tulajdonképpen építenie. Ezek a kompok, vagy repülő hajók egészen egyszerű, négyzetes szekrények. Hosszú szalmakötéllal vannak a parthoz kikötve (59. ábra). Aki át akar kelni, az áthúzza a kis skatulyát, beleül és a másik partra szolgáló kötélfelszedésével

60. ábra. Tutajvontatás a hajócsatornákon.

átvonszolja magát. A kötélen fekszik a csatorna fenekén az iszapban, hogy ne legyen a közlekedés útjában, de persze így olyan ember, aki kényes a ruhájára, nem igen mehet át maga.

Igen érdekesek a kínai tutajok. Vitorlával, evezővel és gugarozással hajthatják előre (60. ábra), de olyan nagyok rendszeren, hogy útjában vannak a közlekedésnek. Még kelle-

metlenebbek az idéetlen bambusztutajok, mert ezek inkább tutaj-vonatok, több apróbb tutajt kötnek egymás után. Ez a hosszú kígyó idéetlenül követi a csatornák fordulatait, sokszor megreked és elzárja a közlekedést.

Ennyi mindenféle vízi járómű között aztán sokszor nehéz előrejutni. Egymás hegyén-hátán tolong a sok vitorlás, evezős, tutajos, vontatott szerszám stb., csoda, hogy nagyobb bajok nem származnak a tolakodásból. De hát a hajós nép rendkívül ügyes, kedélyes, jóindulatú, egymást kímélik és egymáson segítenek.

A Nan-ling-hsién felől jövő kis folyó torkolatánál jártamkor csúnya, szeles idő volt. Éppen olyan csatornába fordultunk be, amelyen keresztben fújt a szél, ugyancsak vigyázni kellett hát embereimnek, hogy a hajót a szélfelőli parton tartsák vontatás közben, mert ha átver bennünket a túlsó oldalra, a nagy hajót meg sem bírtuk volna mozdtítani. Két vontató húzta hajómat a parton, három másik matróz pedig evezővel, kormányval és csáklával igyekezett azt a part alatt tartani. Előttünk járt egy másik járómű, megrakva hasábfával, s nem volt rajta más, mint egy férfi, egy nő és egy kis fiú. A fiút ekkor kiküldték vontatókötéllel, a férfi kormányzott, az asszonymak meg az volt a feladata, hogy csáklával elnyomja a hajót a parttól.

A fiú nehezen húzott, az asszony még nehezebben csáklázott. Hisz lenyomított lábával erőt sem bírt kifejteni. Hogyan bírta volna az a két gyenge teremtes azt a megterhelt hajót rendesen vezetni, amikor az én üres házhajóm öt markos fickónak adott kemény munkát!

Persze az asszony végre is belefáradva, elejtette a csákláját, s erre a hajó egy fűzfatorzsnél megmozdíthatatlanul fennakadt.

Dühbe gurult erre a hajó ura, kapott egy hasábfát és

61. ábra. A far-evező használata kínai rajz szerint. Kínában majdnem annyi a balkezes, mint a jobbkezes, a munkások közt.

azzal alaposan eltángálta a feleségét. A gyerek az anyjáért a parton sikoltozott, az asszony fájdalomában a padlón hempergett, a férfi pedig káromkodott, mint a jégeső.

Érthető, hogy ennek a jelenetnek a láttára a hajót azonnal eleresztettem, a szél átcsapta azt éppen a fennakadt bárka mellé, s kapva sétabotomat, átugrottam a fedélzetre, s nem egészen barátságos indulattal közeledtem a durva férfi felé.

Ez persze európaít látva hajójára rontani, megrémült, eldobta a hasábfát, és kiugrott a partra. De a part sikos volt, megcsúszott, s derékig belepottyant a vízbe, de mielőtt utólérhettem volna, kimászott, és azon lucskosan futásnak eredt, mint a veszedelem.

Visszatérve, barátságosan mentem a nőhöz, hogy megvizsgáltjam, de ugyan nagyot néztem!

Az asszony úgy rohant nekem, mint a fúria, szidott gazembernek, idegen ördögnek, s ki tudja, még mi mindennek nem, hogy hogyan mertem én az ő urát megtámadni. Még egy hasáb fát is felkapott, hogy bosszút álljon rajtam az uráért. Csak amikor már jól kikiabálta magát, akkor futott le a hajó fenekébe, hozott fel egy csomó száraz ruhát, aztán szaladt az ura után.

Csalódva és mégis nagy lelki megelégedéssel mentem vissza hajómra, s igazán örömmel és csodálkozással néztem, hogy milyen szeretettel és gonddal öltözteti át a nő a férjét, azt a durva vadállatot, aki husággal viszonozza ezt az odaadást,

Matrózaim ezalatt a bajba került hajót újra kiszabadították, s aztán elvontatták addig, amíg a csatorna új kanyarulatánál ismét vitorlát nem feszíthetett ez a különös kis család, amelynek életfolyásába olyan meggondolatlanul nyúltam bele.

Egyszer meg az egyik helyen az árvízgátat akartam lefotografálni. Sok járókelő volt a gáton, s elfogták a kilátást. Matrózaimnak kiadtam a rendeletet, hogy a gátról szólítsák le az embereket, mert fényképezni akarok. Ezeknek sem kellett több, futottak előre, nagy lökdösés, káromkodás támadt, mert aki szép szóra nem tért ki, azt barát-

ságosan lelódították a gáttestről. Ezalatt néhány jegyzetet tettem, s amikor visszatértek a küldetésből, akkor néztem csak végig művüket. A járókelők lementek a gátról, ki szitkozódva, ki meg bámulva és ijedten álltak meg alul, lesve, hogy mi fog történni.

Csak egyetlen alak jött felém, terhet hozva ölében: hirtelen nem tudtam megismerni, miféle, s rászóltam a legényekre, hogy hát ez mit vétett, hogy nem küldték le?

A legények komolyan és némi nehezteléssel figyelmeztettek, hogy «azt» nem lehet lekergetni.

Lassankint közelebb jött az alak, s akkor láttam, hogy elnyomorított lábú nő, két kis gyereket is cipel az ölében.

Az anya gyermekével az ölében még Kínában is szentség!

NYOLCADIK FEJEZET.

Nan-king.

Júliusban rémületes hőség volt Sang-hai-ban. Majdnem mindennap esett ugyan az eső: előttünk elképzelhetetlen hevességű zápor öntözte meg minden délután az utcákat, de azért a hőség, sőt talán éppen azért, majdnem tűrhetetlen volt. Szomorúan végeztem sétáimat az utcákon ténferegve, nincs egy rokon lélek, nincs, akivel kedvem szerint beszélgethnék, senki, senki: nem beszélnek ezek az emberek, másról, mint a tűrhetetlen klímáról, szidják a kínaiakat meg a sorsot, hogy őket idevetette. Volt nekem akkor magamnak is elég bajom a sorssal, nem óhajtottam hallgatni a nyögéseiket.

Egyszer az ajtónálló kínai látogatót jelentett be. Néhány ásványfélést hozott, hogy vizsgáljam meg, nincsen-e benne arany. Persze, hogy nem volt. Néhány nap múlva elküldtem neki vizsgálatom eredményét.

Honorált érte!

Kedves olvasómat kérem, hogy higgye el nekem: fizetett!

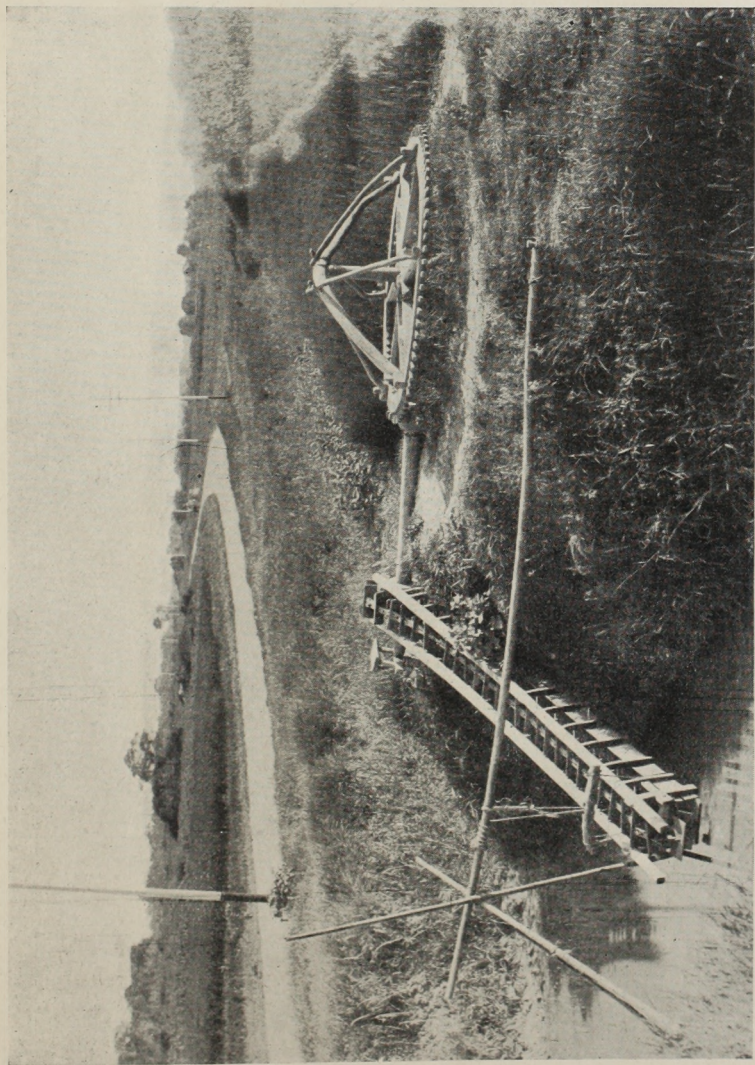
Még fel sem ocsúdtam a fizetés-felvétel mámorító érzéséből, amikor — másik kínai lépett be, és ez is ásványokat hozott. Nem árulta el, hogy honnan valók. Az egyik darab jó ólom és ezüsttartalmú érc volt.

Ez még jobban fizetett.

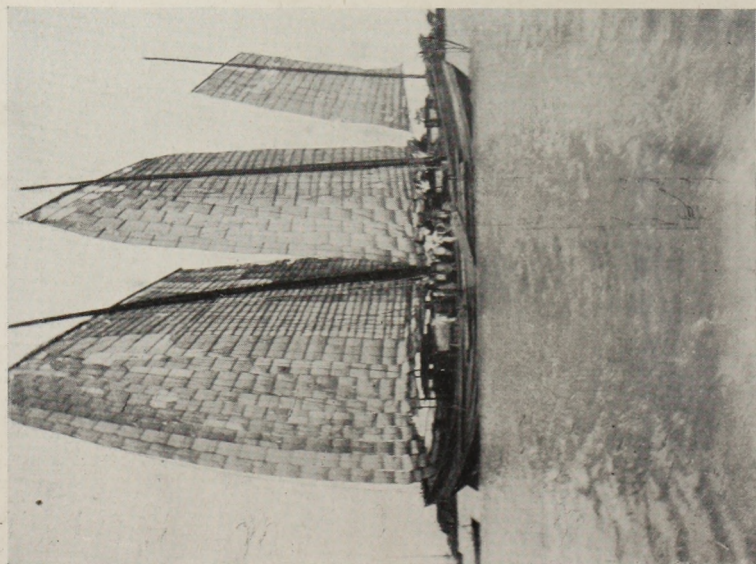
Kezdtem magamat elbízni, s büszkén léptem be D. úrhoz, akivel Sao-hszing-fuban voltam, s amúgy félvállról kérdeztem tőle, hogy nincs-e bányaszakértőre szüksége.

D. úr igen barátságosan fogadott, és sajnálatát fejezte ki, hogy jelenleg nincsen.

49. ábra. Járgányos vízemelőgép a rizsföldek öntözésére. Balra az európaiaktól épített műút Sang-hai és Zi-ka-vei közt.

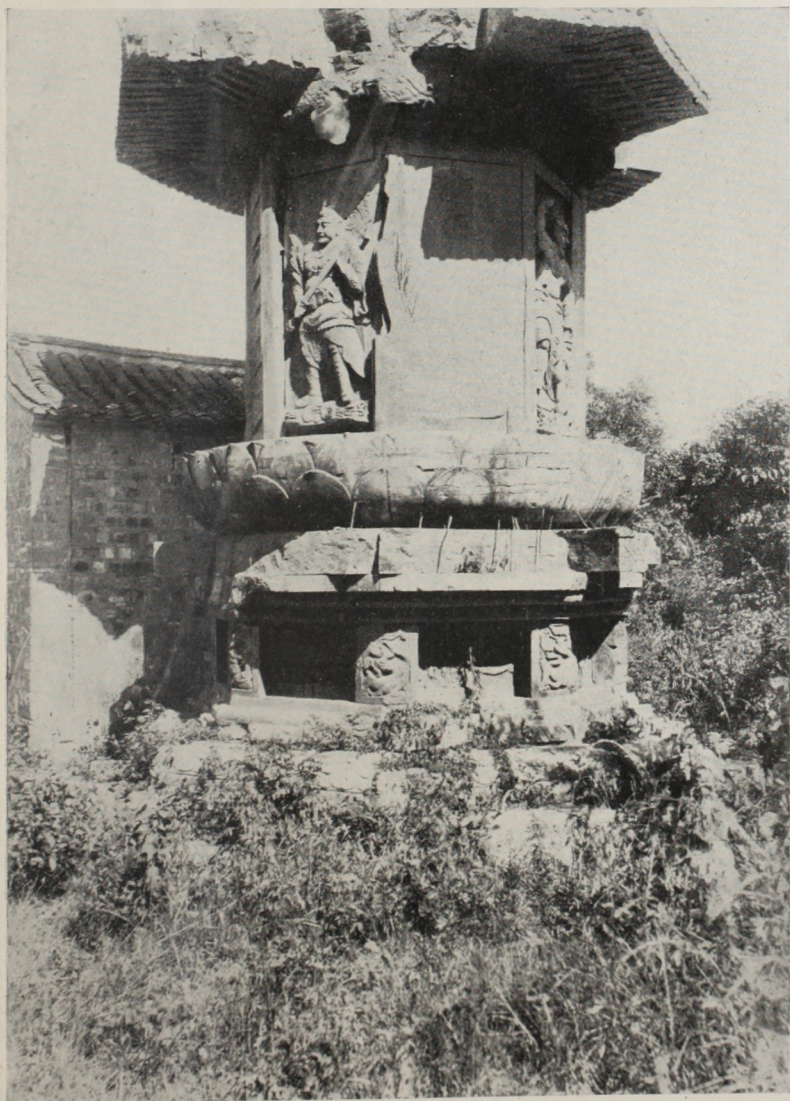

52. ábra. Nagy Jang-ce-járó dzsunka. Szerző fényképe.

53. ábra. Rendőrhajó a csatornákon. Szerző fényképe.

63. ábra. Márvány pagoda földszinti része Nan-king közelében.
Szerző fényképe.

65. ábra. Átkelés a Hung-csi-hón. Szerző fényképe.

66. ábra. A hun-csuenni vendéglő udvara. Szerző fényképe.

Ekközben egy alak vonult át a termen. Valósággal vonult. Csodás külseje, komikus és mégis sajnálatraméltó alakja meglepett, olyan jóslatszerű előérzet vett rajtam erőt, hogy ezzel az emberrel még nekem dolgom lesz.

Amint a külső irodaszobán át távozni akartam, az irodavezető megszólított.

— D. úr éppen keres egy bányaszakértőt, nem vállalkozna rá?

— Hisz most beszéltem vele, azt mondta, hogy nem kellek!

— Úgy? Akkor elszóltam magamat, kérem, ne áruljon el, de olyan égetően szükségünk van geológusra, hogy szolgálatot véltem tenni stb.

Másnap levelet kaptam D. úrtól, amelyben arról értesít, hogy legnagyobb erőfeszítései árán sikerült neki engem a vállalat igazgatója előtt annyira protezsálni, hogy a jelenleg tervezett bányavizsgálaton megengedték nagy nehezen, hogy mint szakértő szerepeljek. Valami kitűnően azonban nem honorálhat: az utiköltségek megtérítésén kívül még csak 100 mexikói dollár (mintegy 140 frt havonkint) lesz a fizetésem.

Igen udvarias levélben adtam tudtára, hogy kínai tőkékkel szemben annyira obligóban vagyok, hogy ilyen neveltséges, potom honorárium miatt azt fel nem adhatom. A levelet kengyelfutóval küldtem el.

Negyedóra mulva a kínai kengyelfutó ront be a szobámba bömbölve, halálra rémülten, utána D. úr mint mennydörgő fergeteg; majd ónossá lettem a meglepetéstől.

— Hogy mert nekemilyent írni? Hát talán bolondnak néz engem, hogy a maga zöld tudományáért én többet is adok? Ahhelyett, hogy megköszönné ezt az alamizsnát, amit olyan nagy nehézségek árán könyörögtem ki a számára...

— Alamizsnára nincs szükségem, a vendéglő csendjét pedig kérem, ne zavarja meg ilyen skandalummal!

— Hát nem lehet magával okosan beszélni?

— Sőt ellenkezőleg, csakis úgy...

— De hisz maga teljesen meg van háborodva az elmé-

jében, önt be kellene azonnal csukatni! . . . — de azt úgy ordította, hogy majd a fülem dobja repedt meg.

— Csendesedjék, kedves D. úr, hozassak orvost? vagy talán egy pohár hideg víz is elég lesz? Foglaljon helyet és gyujtson rá, aztán beszéljünk nyugodtan . . .

— Futóbolondokkal nem lehet nyugodtan beszélni! . . .

Lármázott még egy darabig, de aztán megcsillapodott, és végül udvariasan megkérdezte, hogy hát mint maniákus örült mennyiről ábrándozom?

Kereken kijelentettem, hogy 250 mex. dolláron alul nem megyek.

Erre a kijelentésemre, mint «villámtól sujtott fa, fordult meg saját tengelye körül» s elrohant.

Nagyobb hatással csakugyan nem lehetett volna a «jótevőt» adni.

Másnap a konzulátusra citáltak.

Elneveződtem ott háládatlan anakondának, rút csiga-héj gyöngyeitől megfosztott maradványainak stb., hogy D. úr végzetetlen jóságát ilyen kapzsisággal viszonzom.

Hallgattam, mert ha szólni kezdtem volna, alighanem nemzetiségi verekedéssé fajult volna a dolog, tekintettel arra, hogy a konzul morva. Végre is atyai intelmekben részesültem, s a konzul eddig tanúsított jóindulatának teljes visszavonásával fenyegetett, ha D. úr ajánlatát el nem fogadom.

Ridegen kijelentettem, hogy üzleti dolgaimba beavatkozást nem kérek, s hogy tegnap D. úr előtt tett kijelentésemről el nem állok. Ezzel távoztam.

A külső szobában a konzul vicéje fogott meg, s szintén atyai hangon integetett, hogy nem teszem jól, ha el nem fogadom ezt a szívesen nyújtott protekciót. A konzul is, meg ő maga is exponáltak magukat értem, és csak úgy sikerült ennyit a francia társaságtól kistrófolni. Megnyugtattam vicénket, hogy nem leszek háládatlan közbenjárásukért, de kifejtettem előtte, hogy otthon olyan bányavizsgálatért, amely nem tart tovább 1—2 napnál, s aztán vasúton utazik az ember, meg az élete sincsen veszélyben, szoktak 100 frt honoráriumot adni, sőt még meg is vendégelik az embert.

Itt, Kelet-Ázsiában, ha nem volnék rászorulva, havonkint 1000 forintot alul nem mennék el, s ammellett figyelmeztetem, hogy egy amerikai bányavállalat Kínában utazó szakértője havonkint 5000 frtot kap!

Mielőtt elszörnyedésének kellő pátosszal kifejezést adhatott volna, fagyosan távoztam.

Otthon D. úr levele várt rám. Ennyi volt az egész :

«Mosszió, fáradjon fel hozzám, hogy bemutassam utitársát és a szerződést aláírja. Üdvözli D.»

Rögtön mentem hozzá. Bemutatkoztunk azzal a sejtelmes alakkal, akit a minap láttam keresztülvonulni a termen. Ez B. úr volt, az École des Mines tanítványa.

Nem nagyon magas, de testes, elhízott férfiú volt, úgy a 40-es körül. Rövid, görbe lábait különösen vonszolta, úgy látszik, hibás volt. Igen udvarias, jószívű ember, távol legyen tőlem, hogy rossz színben óhajtanám őt feltüntetni. Töltöttünk egymással kellemes órákat is. Azt fogom róla kedves olvasóimnak elmondani, amit a szemébe is megmondottam : 1. hogy nem ért a bányászathoz annyit sem, mint a hajdú a harangöntéshez (eredetileg ügyvéd volt) ; 2. a kínaiakkal való bánásmódja minden kritikán alul volt, s ezzel együttlétünk idejét nagyon sokszor megkeserítette. Elválásunk után azonban olyan lovagiasan és szépen viselte magát velem szemben, hogy ezért mindig hálás leszek iránta. Ő volt ebben az egész ügyben az egyetlen, aki igazán javamra dolgozott, amikor minden ellenem esküdött.

Dehát erre is rá fog kerülni még a sor.

B. úr tehát azonnal kis olvasztókemencéjéhez vezetett, megmutatta, miképpen kell a galenitből az ezüstöt kiválasztani.

Az asztalon állt egy darab szürkés-fehér porfirtufa néhány igen apró markazitkristállyal, cédula feküdt mellette B. úr felírásával : «mészkő arannyal»!

Azonnal tudtam, hogy mennyiben áll t. c. utitársam tudományára.

Künn az asztalon várt már rám a kész szerződés, havonkint 240 mex. dollár honoráriummal (tehát 10-et mégis le

kellott engednem). A kiküldetés először a nan-king-i bányákba szült, aztán Mandzsuoországba.

Végre tehát nagyszabású utazásra nyílt kilátás. Amint a kínaiak megtudták, hogy Mandzsuoországba megyek bányákat vizsgálni, egy gazdag kínai tőkepezés keresett fel azzal a kéréssel, hogy ha már elmegyek Mandzsuoországba, keressen fel azokat az arany- és ezüsbányákat is, amelyeket az ott reám váró kalauz fog mutatni. A kalauz, vagy ágens viselni fogja az útiköltségeimet, ő pedig előleges honorárium fejében utalványt adott át 1000 kínai tél-ről (körülbelül 1600 forintból). Utazásom tehát biztosítva volt, mehetek ismeretlen vidékekre, tehetek olyan utat, aminek a tudományra nézve haszna lesz, hisz az utiköltségekkel együtt mintegy 5000 forintom volt!

1897. július 11-én hajnalhasadta előtt indultunk B. úrral Nan-king felé, szép nagy gőzössel a Jang-ce kiang-on fölfelé. Másnap hajnalban érkeztünk a város elé, kitétek bennünket a partra, de még nem volt más nyitva, csak egy kis szatócsüzlet, ott meghúzódtunk.

Az egész napot aztán Nan-king megtekintésére fordítottam, hisz annyi néznivaló van itt!

A XIII. században Marco Polo még a világ egyik legnagyobb és legszebb városának írta le. A Ming császárok, miután elűzték a trónról a mongol dinasztiát, ide tették át a birodalom székhelyét. Csak Jung-lo császár költözött Peking-be, s emlékezetül építette a világhírű porcellán-tornyot.

Amikor a mandzsu dinasztia került a trónusra, s vérbe fojtatta az országot, akkor Nan-king elpusztult. Azelőtt talán a milliót is jóval meghaladta lakosainak száma, a negyvenes években kitört háború alatt, az angolok Nan-king-ben járva, a város lakosainak számát 5—600,000-re becsülték, valószínűleg éppen úgy túlozva, mint ahogy mai napság a legtöbb nagy város lakóinak számát túlbecsülték.*

* Olvasóim egyrésze bizonyára emlékezni fog, hogy az iskolában úgy tanulta, hogy Peking-nek 2 millió lakosa van. Újabb becslések azt mondják, hogy semmi esetre sincs több, mint 600,000. Amennyire láttam és megítélni tudtam, én még annyira sem becsülöm Peking lakosságát. Emlékezzünk

A 60-as évek elején a tai-ping lázadók a várost teljesen elpusztították, akkor dőlt romba a porcellántorony, s a falaktól bezárt óriási terület, hisz a falak hossza majdnem 40 kilométer! ház nélkül maradt. Az északnyugati kapunál húzódik meg jelenleg (1897) egy házcsoport, nincsen több 20—30,000 lakosánál: ennyi maradt a milliókból!

A tai-ping lázadásnak tulajdonképpen ma sem ismerjük egészen sem az okát, sem a lefolyását, legalább is bizonyos dolgokat sűrű homály fed.

Mélyen elgondolkozva az elpusztult város szomorú története felett, alkonyattal érkeztem szállásunkra. Áttették ezt egyik gazdag kereskedő lakásába, kedves, tiszta és barátságos kertilakba, s ott kellemesen töltöttük az estét B. úrral és Cang tolmáccsal, azzal a fiatal, rendkívül rokonszenves kínaival, aki egészen folyékonyan beszélt franciául. Ott látjuk őt nagy napkalapban a 65. képen legeslegelől, hófehér selyemruhában. Ez ugyan Kínában a gyász színe, de hogy még sem gyászol, azt honfitársai azonnal felismerik élénk bronzszínű galléjéről és bokaszalagjáról.

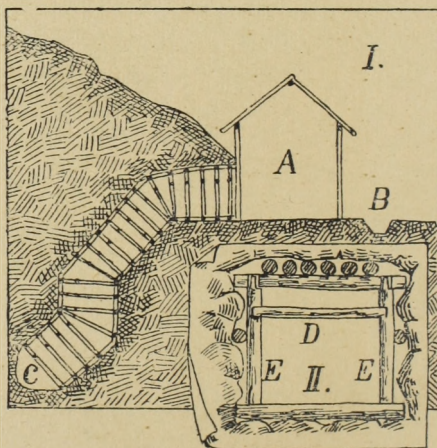
Másnap reggel kimentünk a város közelében fekvő bányákhoz, részben hajón, részben gyalog. Ha a mellékelt Jang-ce-kiang térképen megtekintjük Nan-king környékét, azonnal feltűnik, hogy a város északi sarkán a folyamnak mellékága válik el a főágtól, s közvetlen a hegyek lábához simul. Ezekben a hegyekben vannak azok a szénbányák, amelyeknek megtekintésére siettünk. A kínaiak nem tudnak vízszintes tárnákat készíteni, nem tudják azokat elég szilárdan kidúcolni, de viszont egészen függélyes aknákat

---

vissza Peking térképére, hisz beépített területe nincsen háromszor akkora sem, mint Budapesté, aztán Peking-ben a házak majdnem mind földszintesek, az úrilakokat, templomokat óriási udvarok, teménytelen melléképület közé építették, az utcák szélesek, a szétdarabolt, használatlan terület igen sok. Budapesten pedig 3—4 emeletes házakban laknak az emberek s bizonyosan tetemesen sűrűbben, mint Peking-ben. Ez az összehasonlítás is azt mutatja, hogy Budapestnél kevesebb lakosa lesz Peking-nek. Olyanformán van beépítve a város nagyrésze, mint Budapesten a város külső területei, ahol csak földszintes házak vannak. Ez a megjegyzés arra az időre vonatkozik, amikor ott jártam (1897—98). Azóta sok változás történt, jelenleg (1934) Peking lakosságát 1.500,000-re becsülik. Nanking lakossága ma 633,000.

sem tudnak készíteni, mert akkor a lejárát nagy nehézségekbe ütközik. Ezért igen meredeken, de lejtősen ássák aknáikat, amint azt a 62. ábra mutatja. Ilyen apró aknákkal mentek a szén után is Nan-king mellett. Persze az akna csakhamar megtelik vízzel, s akkor aztán nem tudnak tovább menni, bár vannak bambuszcsövekből készült szivattyúik.

Délután tovább folytattuk utunkat, számárháton, kelet

62. ábra. A nan-kingi szénbányák művelésmódja. I. Az egész bánya, II. az istolyok metszete. A) fedett félszer az akna előtt, B) vízmentesítő árok, C) munkahely, D) feszítő és lejáráskor kapaszkodó gerenda, E) a keretek dúcai.

felé, a Jang-ce-parti hegyek mögött. Itt ismét laterit-platók töltik ki a hegygerincek közeit, mint azt már Ning-kuo-fu vidékén láttuk. Rendkívül érdekes, változatos vidéken haladtunk át, aztán kiértünk a Jang-ce partjára, és érdekes hegyi templomban szálltunk meg éjjelre. A környező halomról gyönyörű kilátás nyílik a délen elterülő, változatos halom- és hegyvidékre. A kép közepét széles medence foglalja el, széles, kanyargós hajózócsatorna húzódik végig benne. A csatorna mellett kis falu sötétlik, s innen indul ki az a

kis ösvény, amely az előtérben levő völgybe vezet, ahol az éjjeli szállásunkul szolgáló buddhista templom állott. A kis kövezett ösvény néhány díszes kapun át végre a völgy felső tágulatába ér, ott áll a templom egyszerű épülete, s a kis pagoda. A templom felett kettéágazik az út, és szoros sziklaszurdokokba visz, a sziklák tele és tele vannak csinosan faragott Buddha-képekkel, sűrűn egymás mellett vájt kis fülkékben, mint domborművek. A dús növényzet, a festői sziklaszurdokok, a csodálatos kitartással vésett reliefekkel, s a pompás kilátás a délvidéki hegyes-völgyes vidékre: még a különben indolens B. urat is elragadták.

A kis pagoda földszinti részét a 63. ábrán látjuk. Erősen keveredve van rajta a kínai és a hindú stílus. A dús növényzet a hosszú évszázadok alatt sokat ártott a finom fehér márványnak, amiből a kis műremek épült, mert a növénygyökerek keresztülhatoltak a hézagokon, és szétfeszegették a köveket. Így hullott le valószínűleg az a nagy kő a földszinti rész eresztetejéről is.

Délután tovább indultunk a Jang-ce partján, miután a templom vidékén egy értelmet és némi kőszénbányákat megtekintettünk. Lung-tan helységig mentünk a folyam partján. Meredek sziklával végződik itt a déli part dombvidéke, a sziklák oduiban gyönyörű, regényes templomok és kolostorok húzódnak meg, a folyam alluviális lapályát pedig intenzívus kultúra, smaragd zöld lombok díszítik.

Ki írhatná le örömemet, amidőn Lung-tan helységnél a sziklákra pillantva, azonnal felismertem azt az érdekes geológiai képződést, — a kőszénkorbéli mészkövek különös gyűrődését, — amit az én tanítómesterem, Lóczy Lajos rajzolt le könyvében.* Még nagyobb volt ebbeli örömem, amikor azt láttam, hogy hű leírása alapján majdnem, hogy a lába nyomait követhettem, s folytatva felvételeit, azokat tetemesen bővíthettem.

Itt ismét szénbányákat tekintettem meg, aztán siettem a parton vissza B. úrhoz, mert már a második stafétát küldötték utánam.

* «Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredményei» I. kötet, III. szakasz, 346. lap, 11. ábra.

Hja! nagy is volt szegénynek az ő baja!

Kirándulásunk mind a négy napján szaharai forróság dühöngött, egy felhőske sem akadályozta, július közepén, Alexandria szélessége alatt, a perzselő napsugarakat. B. úr már Nan-kingban sokat szenvedett a hőségétől, s ammellett itta azt a sok rossz limonádot, meg mûbort és savanyúvizet,* amit vékaszámra hordatott maga után. Rettenetes gyártmányok ezek! még egészséges ember is megbetegszik tőlük, hát még, amikor a meleg valakit úgy elővett, mint B. urat. Másnap, mire a nan-king-i bányákba értünk, már nagyon rosszul volt, estére kelve komoly aggodalomra adott okot, de a kis hegyi templom hús csarnokában mégis némileg magához jött. De aztán a következő nap hordószékbe kellett ültetni, s végül Lung-tanban tökéletesen erőt vett rajta ennek a vidéknek kegyetlen betegsége, a *dizentéria*. Gyors segítségre volt szükség, annál is inkább, mert szakácsa meg váltólázban didergett, s tehetetlenül nézte gazdája kínos vergődését. Míg oda voltam a hegyekben délután, azalatt hajót akartak bérelni, de B. olyan goromba volt a kínaiakkal, hogy senki sem akart neki szolgálatára lenni. Effelett való bosszúsága és igazán nagymértékű betegsége valósággal megfosztották eszméletétől. Azonnal siettem a faluházára és sürgősen kértem hajó előállítását a bírótól. Nagyon tiszteletteljesen fogadott, s öt perc múlva ott volt a hajó, felpakoltuk a beteget, s szívélyes búcsút véve az érdeemes előljárósaigtól, siettem ki a Jang-ce-kiang-ra, hogy az első gőzössel felvétessük magunkat. De ez nem sikerült. Egész éjjel eveztünk aláfelé, s reggelre Csönn-Kiang-fu-ban partra szállottunk, s itt bevártuk a gőzöst, amelyik délután fel is vette kis vert hadunkat s másnap reggel Sang-hai-ban voltunk. Az orvos rendelete szerint egész nap hideg vízben kellett ülnie, de így is csak nagyon nehezen tért vissza egészsége a förtelmes sang-hai-i klíma alatt. Ez akadályozta meg, hogy nem indulhattunk augusztus 1.-je előtt Mandzsuoországba, nem sikerült őt kapacitálnom, hogy a

* Sang-haiban több «Ásványvíz-gyár» van, nyíltan ki is írják hatalmas betűkkel a palackokra is, hogy «Mineral water, made in Sang-hai», azaz «Sang-hai-ban készült ásványvíz».

klima megváltozásával egészsége is helyre fog állni. Végre nem állottam meg tovább, kijelentettem, hogy én átmegeyek Japánba és ott bevárom őt. De nem mert maga utazni, s így végre augusztus elsején indultunk.

De kellemetlen is ám ilyenkor Sang-haiban! Minden nap esik az eső, de nem csak úgy európaiasan, hanem valósággal özönlik, óriási cseppekben, mindig csak úgy délután, néhány órán át. S a szakadó esőben teljesen nyitott ablakok mellett, leírhatatlan toalettben ülven asztalom mellett, folyt rólam az izzadság!

Ilyenkor ugyanis a tenger felől jövő, páradús szelek a felmelegedett szárazföld fölé érkezvén: a nedves levegő hirtelen a magasba emelkedik, lehűl és özönnel önti az esőt a végtelen lapályra.

KILENCEDIK FEJEZT.

Vladivosztoktól Tien-pao-san-ig,

A kis «Chun-sang» angol teherszállító hajón utaztunk Nagaszaki japáni kikötő érintésével Vladivosztocka, Szibiria egyetlen igazi kikötőjébe.

Japán ma már annyira hozzáférhető és annyian beutazták, hogy kedves olvasóm bizonyára sok kedves és tanulságos leíráshoz juthat olyanok tollából, akik hosszabb időt töltöttek ezeken a kedves, szép szigeteken. Sajnos, én csak nagyon rövid ideig tartózkodhattam földjén, Nagaszakiban, s így nem is tudnék róla autentikusan írni.

Vladivosztocka kikötőjének két baja van. Először is télen befagy a tenger az öbölben, másodszer pedig nyáron igen sok a köd. Itt ugyanis közvetlen a part mellett hideg északi áramlat surranik el, ennek hideg vize felett köddé sűrűsödik a paradús óceáni levegő. Rendkívül érdekes ennek a látványa. A dúsan tagozott, zezugos, nagy öböl partjai mindenfelé meredek szikla-bércek s ezeknek tetejéről széttekintve, azt látjuk, hogy az öböl vizét úgy 40—50 m magasságra köd lepi el. Felülről gomolygó felhőnek látszik, s ez a víz felszínén úszó felhőzet gyorsan, de némán hömpölyög a festői sziklák lábánál, a sziklák szigetszerűen, komoran és sötéten válnak ki belőle. Fönn a felhőtlen ég-bolt ragyog, lenn pedig a ködben vészjeleket adnak a hajók és a világító torony ilyenkor szakadatlanul kongatja vészharangját, s időnkint egy-egy taracklövessel ad jelet a jövőmenő hajóknak hollétéről. Mi magunk is majdnem póruljártunk. Augusztus 8-án hajnalban a köd ugyanis olyan sűrű lett, hogy a hajó csak folytonos túlköléssel haladhatott

előre. Délután annyira sekély lett a víz (40 öl), hogy a hajó horgonyt vetett, és minden 10 percben hosszú kürt-jelet hallatott. Másnap reggel kissé felszakadt a köd, s mi lassan tovább indultunk, de csakhamar ismét levetettük a macskát. Néhány óra múlva megfordult a szél, s ekkor a hajó is átfordult vele. Ekkor vettük észre, hogy a kürtjelzésnek sajátságos, zengő visszhangja támad. Végre némileg felszakadt a köd, s egy meredek sziklafal ijesztő körvonalai bontakoztak ki, közvetlen a hajó faránál. Ha egy kicsit tovább megyünk, szétzúzzuk a hajó bordáit a sziklát környező szirteken. A köd ritkulásával az aggódó kapitány tájékozhatta magát, s folytonos kürtölés mellett fordultunk be a kikötőbe. Ott egészen derült volt az idő.

Vladivosztok festőiesen fekszik a zezugos, szikláspartú öböl északi oldalán, meredek lejtőn; amilyen festőies a város a tenger felől, olyan kellemetlen benyomás marad a város részletes megtekintése után. Utcái burkolat hiányában feneketlen sárral fedettek, a járdák csak padlóból vannak, a házak közt ugyan van néhány európaias is, mint a kínai-orosz bank háza, a kormányzó palotája, a Kunst és Albert cég óriási üzletháza, bank és nagykereskedés együtt, de ez látja el mindennel a várost, aztán meg a «Pacifique»-vendéglő is európaiasan, de oroszosan fest, szobái cifrák, de a tisztaság nem nagy. A házak legnagyobbbrészt alacsony, piszkos épületek, néha egészen orosz stílusban. Semmiféle kényelmet és tisztaságot sem nyújt a hatóság a lakóknak, de nagy terheket ró a vállukra s ammellett minden sarokon szuronyos rendőr áll. Az általános benyomás az, hogy itt nem az állam van a népért, hanem a nép van az államért.

Ami ízléses és szép a városban, az legnagyobbbrészt Európa más államaiból, vagy pedig Kínából vagy Japánból való. Így pl. a Pacifique-vendéglő szobáiban tiszta kínai bútortzatot látunk, japáni árukkal ékesítve, s hogy a tarkaság még szlávosabb legyen, néhány német olajnyomat ékeskedik a falakon japáni bambusz-rámában.

Néhány napig kellett várunk Vladivosztokban, amíg B. bevásárolt és néhány dolgot elintézett — csak a legfontosabbak egyikét nem tudta elintézni, t. i. hogy orosz pénztét

beváltotta volna kínai nyers ezüstre. Emmiatt aztán nekem gyúlt meg a bajom. Én ugyanis 500 mexikói dollárt beváltottam nyers ezüstre, de ennél többet aztán nem lehetett kapni az egész városban. Később aztán az utazás alatt kölcsön kérte tőlem, amikor az expedíció megszorult, s engem ezzel igen sok kellemetlenségbe sodort, majd elbeszélésem folyamán részletezni fogom.

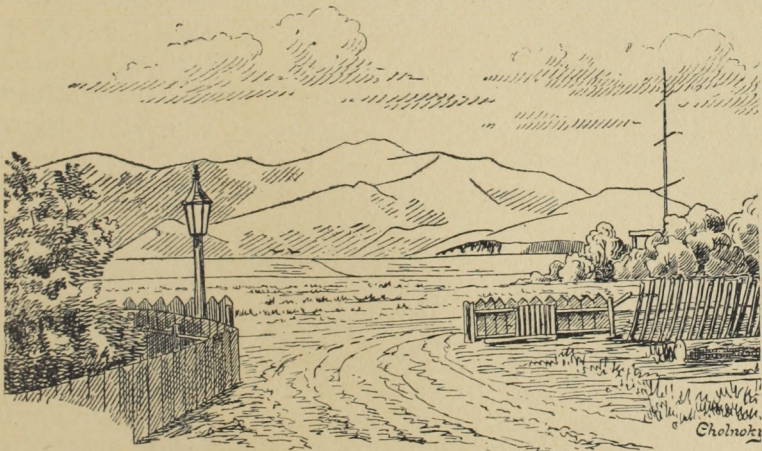
Augusztus 12-én indultunk el Vladivosztokból kis parti gőzössel, erősen háborgó tengeren. Ez B. urat harcképtelenné tette, s így teljesen demoralizált állapotban értünk Posszietbe, Vladivosztoktól délnyugatra, a mandzsu partok sziklás öblébe. A postaházban szálltunk meg, s ide is rendeltünk másnap reggelre 12 nagy társzekeret. Ezekre aztán felpakolva, másnap átmentünk Novokievskbe, a Possziet-öböl legbelső zugában fekvő kis városba. A partokat változatossá teszik azok az apró szigetek, amelyeket egészen fiatalkorú tengeri homoklerakódások csatolnak a parthoz. Ilyen odacsatolódtott szigeten fekszik a kis Possziet helység is. Novokievsk ennél valamivel nagyobb, de a helységet igazán fontossá tulajdonképpen az a teménytelen katona teszi, amit ide, a hármas határra koncentráltak. Itt van ugyanis Szibiria, Korea és kínai Mandzsuország határa, ahol a nagy Tú-mönn-ho, vagy Kauli-kiang ömlik a tengerbe. Novokievsknél körülbelül 14,000 katona van összpontosítva, s ezek hosszú sátortáborban települtek ammellé az országút mellé, amelyik Hun-csuenn-be visz, s onnan Mandzsuországba. Délben érkeztünk Novokievsk-be, s délután siettünk a kormányzóhoz. Egészen jól beszélt oroszon kívül angolul is, de franciául nem tudott egy szót sem. B. úr Sang-hai-ban nagyban adta a bankot, hogy mennyi bajom lesz nekem, hogy nem tudok oroszul, mint ő. A kormányzó azonban makacsul nem akarta megérteni azt a muszka-nyelvet, amit B. úr beszélt.* Mikor belátta, hogy nem boldogul, akkor hozzám fordult, hogy szólítsam meg őt angolul vagy németül. Angolul indult meg a párbeszéd, s pár perc

* Később kislát, hogy kissé tévedett. Ő ugyanis Bucurestiben az oláh nyelvet tanulta meg s azt hitte, hogy oroszul tud.

alatt elintéztük teendőinket, de engem figyelmeztetett, hogy a város körül ne térképezzek és ne fotografáljak, mert könnyen spionnak néznek, s bajba keveredhetek.

Alig vártam, hogy másnap elhagyjuk az orosz területet, mert itt az ember folyton rabnak érzi magát. De még mielőtt a határra értünk volna, még egy muszka kellemetlenkedést kellett megérnünk. A katonák gyakorlólóhelye ugyanis közvetlenül az országút mellett van, s ennek céljaira magát az országutat is lefoglalták, s hogy szekér ne járjon arra, egyszerűen ölnyi mély árkokat húztak az országúton ke-

64. ábra. Kilátás a novokievszki postaház udvaráról. Szerző rajza.

resztül. [Messze ki kellett kerülnünk [a rétekre, hogy [ki-jussunk a gyakorlatok lövő-távolságából, s majdhogy ott nem vezett mind a 12 szekér a felázott, tőzeges talajon.

De hát mit is cipeltünk mi 12 szekérral, méltán kérdezheti kedves olvasóm. Nos tehát egy szekéren volt az én holmim, konyhám, ágyam, műszereim, sőt még a szolgám is. A másik 11 szekeret megtöltötte B. úr mindenféle rety-muttyal, aminek alig vettük hasznát: teménytelen konzerva, bor, «ásványvíz» a javából, óriási konyhafelszerelés, temérdek meleg ruha stb., stb., a többi közt Vladivosztkban vett ismétlő-puskát, de csak 9 töltenyt vett hozzá,

persze egyszer sem mert, takarékoságból löni. Aztán meg pompás mexikói nyeretet is vett, de annak a nyikorgásától megvadult a lova, s majd hogy rosszul nem járt, egész úton kínlódott vele.

Novokievszknél a tenger partján három terraszt lehet egymás felett megkülönböztetni, ezek azt mutatják, hogy a tenger valamikor ezeken a terraszon járt. A legelső terras az a homokos, kavicsos képződmény, amelyről mondtam, hogy a szigeteket a parthoz kapcsolja. A második terras mintegy 15—20 m magasságban van a tenger mai szintje felett. Itt a tenger már lenyaldosta a sziklákat, s ennek a terrasznak egy része kemény szikla, más része pedig kavics meg homok. A novokievszki postaház udvaráról ezeknek a terraszoknak gyönyörű részletét lehet látni (64. ábra.) ott, ahova azt a két madarat rajzoltam. Hátral nagy gránit hegységre lehet látni, ennek déli lábánál vezetett az útunk, s ennek a gerincén húzódik az orosz-mandzsuhatár.

Amikor az alkonyodó Nap bűvös színekkel festette meg a felhők közt bujkáló merész csúcokat, akkor értünk fel arra a magaslatra, amelyen kis kínai templom jelöli az orosz-mandzsuhatárt. A templom kínai neve Fung-gyeimiao, 80 m magas platón áll. A plató nagykiterjedésű, s a 3. terrasznak felel meg, de ez már igen régi lerakódásokból épült fel. Sötét éjjel értünk az első kínai helységbe, kis erődbe, tekintélyes számú kínai katonaság állomására. Innen másnap reggel Hun-csuen-be értünk, Mandzsuoország déli részének fővárosába. A város előtt át kellett kelniünk a Hung-csi-ho folyón. Az átkelést mutatja a 65. ábra. A folyó közepén megy a komp, néhány egytörzsből vájt ladikra épített padlózat, s ezt a folyón átfeszített drótkötél mellett vontatják át. Amíg az áthurcolkodás tartott, azalatt készítettem ezt a fényképet, a gépet szolgálom nyitotta és csukta, azért kerülhettem magam is a fényképre. Jobbkezem felől áll Csang-tyió öreg barátom, az expedíció kalauza, napernyő árnyékában; köztünk B. úr szakácsa, balkezem felől Csang-tyió szolgálója, s legelöl áll Cang, a tolmács, az ő nagy kalapja éppen eltakarja a legérdekesebb látnivalót: B. urat.

Hun-csuennben a legelőkelőbb vendéglőbe szálltunk meg. Ennek az udvarát látni a 66. ábrán. Bizony nem fest valami előkelően! Gyarló faváz közé vályogból rakott fészek ezek, az udvar felé papirosablakkal. De ha tekintetbe vesszük, hogy úriember nem igen szokott ilyen helyeken szállni, hanem elmegy a ja-mönnbe, azaz a városházára, s hogy ez az óriási udvar karavánok befogadására szolgál: mentséget találunk a vendéglős számára. A kép közepén hű szolgálóm áll, hátul a ja-mönn tornya látszik. Az udvaron

67. ábra. Hun-csuenn látképe nyugati magaslatokról. Szerző rajza.

ácsorgó kocsik négykerekűek, de ezek nem kínai, hanem orosz kocsik.

Hun-csuenn igen csinos képet nyújt a várostól keletre fekvő platókról (67. ábra). Innen látszik, hogy a város ott épült, ahol a Hung-csi-ho beleszakad a Tú-mönn-hó-ba, s egyesülésük helyén nagy, termékeny medence képződött. A hátul látszó hegyek ugyanazok, amelyeket tegnap láttunk, csak hogy most már másik oldalukról. A városka tulajdonképpen nagyon kicsiny, rossz, vályogból épült fal keríti; mint város, nem is magasrangú, hanem igen magas katonai hatóságnak székhelye, s ez ad a városnak nagy fontosságot.

Hun-csuenn-ből már másnap indulni akartunk, de ugyanolyan nehézségekbe ütköztünk, mint annakidején D. úrral Sao-hszing-fu-ban. A mandarin ugyanis részletesen tudni óhajtotta, hogy mi a szándékunk, s hiába volt minden törekvésünk szekereket kapni, az nem ment mindaddig, amíg Kirinből telegrafikus úton tudósítást nem nyert. Ez pedig eltartott három napig. Ugyanaz a dühöngés, mint Sao-hszing-fu-ban, ugyanaz a fogás: küldenek három rossz kordét stb. stb. Hiába beszéltem neki, hogy hiába kiabál, hiába gorombáskodik, az nem használ, csak elkedvetleníti az embereit. Az öreg Csang-tyióval is olyan goromba volt, csodálom, hogy szegény fel nem mondta a dicsőséget és vissza nem tért. Végre aztán kijelentette, hogy ő maga megy a mandarinhoz. Ezt bejelentették a ja-mönnben, s előkészületek történtek a fogadtatásunkra. Beküldtük útleveleinket is, én kínai, ő pedig európai névjegyét csatolva melléje.

Csakhowy ekkor kellemetlen dolog történt a szigorú kínai illemszabályok miatt. Az útlevelem szerint ugyanis én mint harmadik — tehát igen magas rangú mandarin szerepeltem, de B. utitársamnak csak egyszerű kereskedelmi útlevele volt. A mandarin tehát értem 16 katonából álló kíséretet küldött, gyaloghintóval, B. úrnak pedig, az expedíció tulajdonképpen való vezetőjének csak névjegyét küldte át. B. ezért méregbe jött, s a szegény tolmácsot szidta. Persze azonnal átengedtem a palankint, s én egy bérelten foglaltam helyet. A ja-mönnbe érve, a mandarin fogadó szobájába vezettek bennünket. A szoba igen egyszerűen volt bútorozva, de minden darab egy-egy műkincs. A padlón gyönyörű perzsaszőnyeg, a falakon gyönyörű selyemhímzések és festmények. Kissé meg volt lepve B. úr, azt hitte, itt is csak olyan nagy hangon lehet majd gorombáskodni, mint a saját embereivel. De még jobban megilletődött, amikor a mandarin belépett. Az ajtó előtt álló őrség egyszerre haptákba vágta magát, vezényszó, fegyvercsörgés, az ajtó nehéz selyemfüggönyét a díszes portás félrekapja, s óriási magas, szikár, csontos férfi lép be, rendkívül előkelő, arrogans arccal, átható, fekete szemmel. Egyszerű selyem ruhája ízléses, szolid színű volt; kis fekete

bársonycsizmája azt mutatta, hogy lovon jött, kezében még ott villogott az ezüstnyelű lovaglókorbács. Az ő kalapján is vörös gomb csillogott, de Csang-tyiónak is ilyen ékesítette a fővegét, ennél fogva majdnem egyenrangúak voltak, de Csang-tyió csak agg korával érdemelte ki ezt a címet, a hun-csuenni katonai főparancsnok azonban viselte is ezt a különben is néhány osztállyal magasabb rangot. Ennél fogva letérdeltek egymás előtt, aztán került csak ránk a sor. A tolmács először B. urat mutatta be — a kínai etikett ellenére — kapott is érte egy szúró pillantást a nagy úrtól. B. előtt egyszerűen megbólintotta a fejét, nekem pedig kordialisan megrázta a kezemet és ülőhellyel kínált meg, — járatos volt már némileg az európai szokásokban — majd élénken kezdett velem diskurálni. Erre B. úr elvesztette minden nyugalmát, s karjánál fogva rántva el a tolmácsot, hangosan, haragosan kezdett követelőzni, hogy indítsa meg végre vele a mandarin a tárgyalást. Arcának kifejezése, heves, indulatos gesztusai rögtön elárulták, hogy most gorbáskodik. Erre a mandarin még egyszer megrázta a kezemet, s kínai nyelven, — mintegy szokásból mondta, hogy most bocsánatot kér, örült, hogy látott, de távoznia kell, erre én az ő meglepetésére szintén kínai nyelven — amennyire ment — kimentettem B. urat, hogy nem ismeri a kínai szokásokat — erre a generális megvető pillantást sujtva B. felé, gyors léptekkel elhagyta a termet, utána leeresztették a szőnyegajtót, de megint hirtelen felemelték, ami annyit tett, hogy mehetünk!

Ez bizony csúnya lefőzetés volt, még ma is arcomba szökik a szégyenpír, ha reá gondolok. Egész utazásom alatt soha semmi ilyenféle kellemetlenségem nem volt a mandarinokkal, ez volt az első eset, de B. úrral való együtt-létünk alatt volt még több ilyenben is részem.

Délután B. úr sétálni ment a tolmáccsal. Ezalatt belopózott hozzám Csang-tyió, szolgám kíséretében, s arra kért, hogy írjak egy udvarias levelet a mandarinhoz, amelyben bocsánatát kérem a történetek felett s megkérem, hogy küldjön kocsikat. A levelet szolgám írta le kínai nyelven, s én aláírtam, — magyarul — s el is küldtem azonnal szintén

a szolgálammal. A mandarin udvarias levélben válaszolt, hogy a kedvemért megteszi, hogy kocsikat küld, s egyszersmind meghívott vacsorára. De ezt nagyon megköszöntem, izen-vén, hogy már megvacsoráltam, s nem tudok többet enni.*

Estefelé csakugyan beállítottak a kocsik, mind a tizenketten. B. úr abban a kellemes illúzióban ringatta magát, hogy az ő gorombáskodásainak sikerült kierőszakolni a kocsikat.

Végre tehát augusztus 18-án megindulhattunk Hunsuennből. Utunk majdnem egészen kelet-nyugati irányú volt, s éppen hét napig tartott, amíg célunkhoz, Tien-pao-sanra érkeztünk. Az egész út valósággal döntötte a tudományos eredményeket, ezekből azonban csak a legfontosabbakat emelem itt ki néhány szóval.

Mandzsuoországnak ezt a részét északkelet-délnyugati csapású, párhuzamos hegláncok fedik igen régi kőzetekből felépítve.**

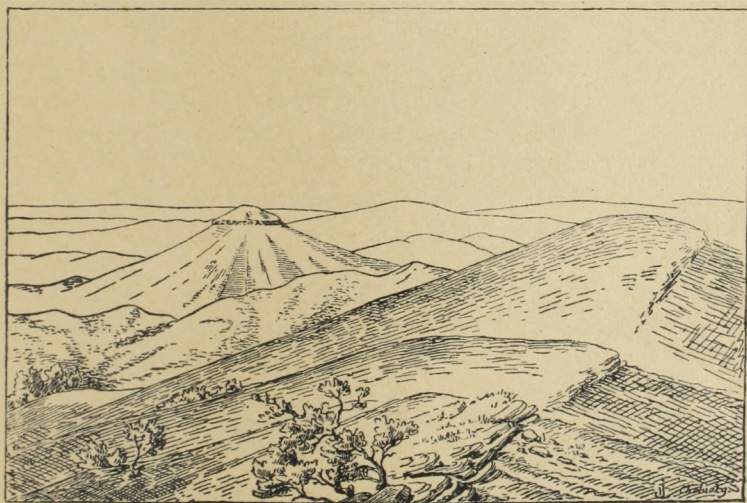
A hegyek magassága nem nagy, az 1000 méteren nem igen járnak felül a legmagasabb csúcsok. A Tú-mönn-ho a párhuzamos hegláncok egyik legnyugatibb hossz völgyén jön fel dél felől és aztán szép szurdokokban törve át a hegláncokat, Novokievszk-től délre a tengerbe ömlik. Utunk legnagyobb részt a Tú-mönn-ho völgyében vitt, de aztán ennek egyik mellékfolyója mentén elhagytuk a fővölgyet, majd a párhuzamos láncokat is és olyan helyre értünk, ahol a geológiai viszonyok nagyon komplikáltak. Merev vonal mentén megszűnnek az eddig előfordult alakzatok, s egészen más felépítésű a hegyvidék. Ennek a merev vonalnak külső

* Ez az egyetlen lehetséges kifogás a meghívás elől a kínai illemszabályok szerint.

** A kőzetek legnagyobb része gránit. A réteges kőzetek közül erősen gyűrődött arkózás palák, agyagpalák, ezek felett diszkordánsan települő zöldes homokkővek, kristályos mész és konglomerátum említhetők. A homokkő kivételével a többi mind kambriumelőtti, a homokkő valószínűleg színi. Azután nagy ugrás következik a sorozatban, mert ezeken kívül csak egészen fiatal, késő harmadkori képződményeket lehet látni, mint medence-töltelékeket: leginkább durva homok, kavics és konglomerátum. Az eruptívus kőzetek közül porfirit találtam s különösen, ami igen fontos: fiatal bázisos vulkáni kőzeteket, gyönyörű vulkánokban.

jelei is vannak: gyönyörű szép kialudt vulkánok, egyikét a 68. ábra mutatja. Ez a szép Petronella bazaltkúp. A kiömlött láva kerek foltban lepi el a gránitbérc tetejét, nagyon emlékeztet a Badacsony, Somlyó, Csobánc, Haláp és Szt-György formájára. De a Gulácsnak és a Tóti-hegynek is megvan a hasonmása, ez az a kis vulkán, amit a 69. ábra láttat. Meredek kis csúcs ez, lábánál tetemes kőfolyásokkal.*

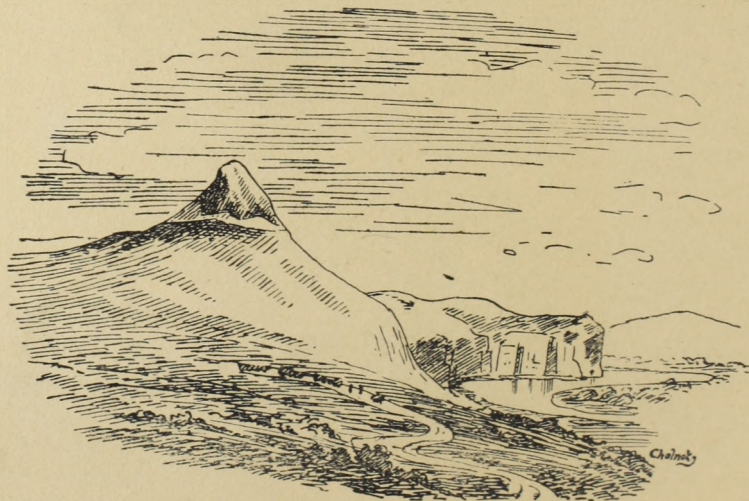

68. ábra. «Petronella» bazalt vulkáni kúp Dél-Mandzsú-oszágban. Szerző rajza.

A vidék lakossága gyér, apró kis falvakban laknak az emberek, a hegyek az országút és a falvak közelében kópárak, de távolabb sűrű rengeteg fedi őket.

* Ezt a kis kúpot Ku-lung-san-nak hívják. Nagyon megkéstünk, amikor a hegyhez értünk, de azért nem nyugodtam, s keresgéltem a lehullott kövek közt, meg is másztam a kis csúcsot. Ezalatt az expedíció nagyon előrehaladt s félig sötétben siettem az alig felismerhető úton utánuk. Végre az egyik kocsit elértem. Valami kellemetlenség érte s emmiatt tetemesen elmaradt a többtől s a kocsison kívül egyetlen katonát maradt velem. Lassan ballagtunk tovább, mígnem egy folyóhoz értünk, de ezalatt teljesen besötétedett. A folyón persze csak gázló volt, de úgy látszik, a sötétben nem találtuk el a helyes gázlót s a kocsit tengelyig süllyedt az iszapba — a folyó közepén! Bizony mindhármunknak le kellett vetkőzni s kihordani a holmit, meg a szekeret majdnem darabonként, szerencsére csak konyhafelszerelés és konzervák voltak rajta, ezeknek meg nem árt a víz.

Ezen az úton 25 kínai katona kísért bennünket, mert a vidék nem valami barátságos. Becsületes, edzett fickók ezek, durva, őstermészetes fiúk, akik fegyelmet ugyan nem ismernek, de amint később megismertem őket, képesek volnának életükkel védelmezni a reábízottakat — kivéve talán B. urat, mert vele nemhogy nem tudtak megbarátkozni, de ki nem állhatták, mert durva volt velük, mintha rabszolgái lettek volna. Különösen bántotta őket, hogy az

69. ábra. Ku-lung-san vulkáni cúp Dél-Mandzsú-országban. Szerző rajza.

öreg Csang-tyió-val is éppen olyan durva volt, mint a legutolsó sihederrel, holott a kínaiak előtt semmi sem olyan visszataszító, mintha valaki az öregeket nem tiszteli.

Útközben látva, hogy az úttalan utakon gyalog nagyon lassan menne az oldalkirándulás, és ammellett is gyorsan ment előre az expedíció, vettem egy kis lovat, nyereggel és szerszámmal együtt 25 télért, azaz mintegy 45 frtért. Hú kísérom lett az egész úton. De legnagyobbbészrt azért mégis gyalog kellett mennem, mert a geológusnak a kalapács nem

maradhat el a kezéből, aztán meg a ló hátáról nem lehet térképezni. Másrészt kényszerűségből is csináltam, t. i. amint azt látták, hogy felülök a lóra, azonnal az egész karaván trappolni kezdett, s az én lovacskámat ilyenkor semmi sem tartotta fel, hogy utánuk ne ügessen: persze eddig karavánokban szolgált, az összetartás eszméjét nem lehetett többé kiverni a fejéből.

Az útközben történt eseményeket nem részletezem, hisz valami olyan nagy dolog nem történt velünk, apró kalandocskák, B. úrral való kellemetlen böllenkedések hoztak egy kis változatosságot az egyhangú, fáradságos előrehaladásba. De annál nagyobb volt az az öröm, amit a tudományos felfedezések özöne nyújtott. Egy-egy hágóra, amelylyel a folyam járhatatlan szurdokait kerültük ki, mindig szívdobogással siettem fel, lesve a hágóról előre nyíló kilátást. Aki nem természetvizsgáló, az alig értheti meg azt az örömet, amit ilyen kilátás nyújt: olyan vidékre, ahol még előttem nem járt természetvizsgáló soha, sőt európai is csak kevés.

Utazásunk célja Tien-pao-san volt, kis bányahelység, ezüstöt, ólmot és rezet bányásznak mellette. Ezt a nevet a bányászok adták a hegynek, mert annyit tesz, mint «Égigazdagság-hegy».

A Tú-mönn-ho egyik nagy mellékfolyójának, a Csau-jang-honak szép nagy és széles medencéje van itt, ahol ennek a vidéknek legnagyobb helysége, Nen-kan fekszik. Ez is csak azért mondható nagyobb, mert sok katona táborozik itt néhány erődben. Erről a helységről neveztem el az egész medencét Nen-kan medencének. Az egészet, a folyók völgyeinek kivételével, vastag, laza homokkő és konglomerátum tölti ki, de ennek tetején több szép kis vulkáni kúp ül.

Ebből a nagy medencéből nyílik észak-nyugatra az a völgy, amelyikben Tien-pao-san fekszik. Gránit hegység veszi körül a völgyet, a gránitsziklák úgy ülnek az ormokon, mint óriási, lekopott kristályok valami puha anyagban. A nagy völgy egy helyen megint kettéágazik, s a kettéágazás helyén pompás sziklacsoport áll, mintegy örül, a kis

medence felett. (86. ábra). Más oldalról tekintve, úgy fest, mint nyugvó oroszlán a hegyormon.

S mivel ezen a vidéken nincs neve az ilyesminek, sőt egyáltalában még ember sem lakik, aki nevet adhatna neki: elneveztem Oroszlánkőnek. Amikor először láttam, nem hittem, hogy még valamikor kellemes órákat fogok a sziklatetőn tölteni, gyönyörködve a szép kilátásban.

Azon a napon, amelyiken Tien-pao-sanra értünk, nagy utat tettünk meg, s késő este volt, amikor a gyönyörű, erdőborította bércek ölén feltűnt a kis bányahelység (70. ábra). Az igazgatóság épületeiben tanyázik a katonai őrség is. Deszkaerítés veszi körül, a bányászok ezen kívül elszórt házikókban laknak. A hegyoldalakon a bányákból kihányt törmelék kúpjai fehérленek, s ami a legmeglepőbb, a háttérben amerikai rendszerű, nagy olvasztókemence épülete sötétlik: köröskörül érintetlen vadon, emberlakatlan őserdő!

S aztán azt mondják, hogy a kínaiak nem képesek fölvenni az európai kultúrát.

Ezen az egy európaias épületen kívül minden őseredeti kínai, s ez kellemetlen csalódásul szolgált, mert én mandzsu dolgokat reméltem, itt Mandzsuország szívében. Minden tiszta kínai.

A helységben nagy ünnepélyességgel, ágyúörgéssel és puskaropogással fogadták az expedíciót. Messze elmaradtam a karaván mögött, majdnem félóra járásra, s azért nem vehettem részt az ünnepélyes fogadtatásban. Amint később leírták, annál büszkébben vonult be B. úr pompás mexikói nyergén, olyan volt a feje tartása, mint győztes hadvezéré.

A pompás fogadtatásból nekem már csak néhány gúnymosoly jutott, a kínaiak részéről, amikor megláttak fáradtan, tépetten, kövel telt zsákot cipelve, bebandukolni a mellékkapun.

Az igazgató is nyájas leereszkedéssel fogadott, s B. úrnak pompásan berendezett, nagy szobát juttattak, nekem meg kellett elégednem kis mellékszobával, ezt azonban még az este barátságosan berendeztem, kitisztíttattam, s szolgálom

mondhatatlan öröme és büszkeségére a kis szoba csakhamar kedves kis szalon képét öltötte, B. úr ládákkal telepakott nagy pajtájához képest.

Megindultak másnap a bányavizsgálatok. Az épületcsoport felett, a hegyoldalon nyílt 4 nagy akna, mindegyik majdnem függőlegesen lefelé. A legmélyebb akna állítólag 50—60 m mély volt, de nem lehetett mélyebbre menni 31 méternél, a víz miatt. Ez a legnagyobb ellensége az egész bányászatnak, mert nem tudják kiszivattyúzni. Nem ásták az aknákat egészen függőlegesen, hanem meredek lejtőben, rendetlenül, amint a leggazdagabb erek után mentek jobbra-balra, helyenkint egész termeket vájtak a szikla belsejében. Tisztességes lejárót sem készítettek, hanem az omladozó sziklafalak kidúcolására használt kerek, síma fenyőgerendákon mászkáltak le s fel, s ezeken mászkálva szállították fel az anyagot is a dús ezüsttartalmú galenitet. Ez a kőzet belsejében nem fekszik telérek alakjában, hanem át meg áthatja azt s csak helyenkint egy-egy kis, néhány centiméter vastag telérben jelentkezik egészen tisztán.

B. úr hibás lába és korpulens testalkata miatt nem szállhatott le a veszedelmes lejárón, s ennél fogva fogalma sem volt az érc elhelyezkedéséről. Ez volt az oka első komolyabb összezőrdülésünknek. Mindenáron azt akarta, hogy valami hatalmas nagy telért fedezzek fel a füstös, nyirkos aknafalakon keresgélve, ő meg kis kézi olvasztókemencéjében egymásután csinálta a próbákat, hogy a galenit ezüsttartalmát meghatározza. Persze sohasem kapott, még csak megközelítőleg sem egyforma eredményt — hisz a vizsgált példányok egyike tiszta galenit volt, a másik meg galenittel áthatott kőzet stb. stb. — de ezen aztán olyan időtlen haragra gyúlt, hogy megverte a szolgáját. Még jobban dühöngött azonban, amikor kereken kijelentettem, hogy megközelítőleg sem tudom megmondani, hogy hány köbméter galenit van a hegy belsejében, s hány köbméter üres kőzet eltávolításával lehet azt megnyerni.

Nem hitt a szavaimnak, s maga is le akart menni a nagy tárnába, de ehhez nagy előkészületek kellettek. Kötélre köttette magát, nekem kellett előremennem, hogy ha le

talál zuhanni, biztos segítségre számíthasson (a kínaiakban nem bízott meg, sőt azt hitte, hogy azok őt biztosan le fogják dobni a félelmes, sötét üregbe). Alig haladtunk azonban néhány métert, a vékony jégkéreggel borított gerendákról lecsúszott,* a nyakam közé zuhant, s vadonatúj, fényes nyelvű, Michel-Lévy rendszerű kalapácsa visszhangozva hullott le, meg-meg pendülve a gerendákon. Kis híja volt, hogy le nem zuhantam, de el voltam készülve erre a malőrre. A rémülettől halálsápadtan húztuk fel a föld felszínére, s annélkül, hogy egy szót szólt volna, futva menekült a bányáktól, be egyenesen a szobájába, s fékezhetetlenül öntött fel egy üveg «ásványvizet» bátorításul.

Egészen jóhiszeműleg nyitottam be hozzá :

— Hát van télér?

Mintha mérges kígyó csípte volna meg, úgy ugrott fel s rontott nekem, jó, hogy a Michel-Lévy rendszerű kalapács leesett az aknába, különben beverte volna a fejemet.

Három napig nem szólt hozzám, pedig másnap a Michel-Lévy rendszerű kalapácsot is felhoztam az aknából, fennakadt egy hirtelen fordulónál a hidul szolgáló padlókon.

A haragnak ezt a három napját arra használtam fel, hogy a környéken rendszeresen kutattam az érc tartalmú kőzet elterjedését, mert ezt legfontosabbnak tartottam minden teendő között, hisz az világos volt, hogy az érc kitűnő és nagyon is érdemes a bányászatra, mert még a kezdetleges kínai módszerekkel is dúsan jövedelmezett, s csakis az okozta a munka megszűnését, hogy a bányákat ellepte a víz, s ezen a kínaiak nem tudtak segíteni.

Időközben a bányák igazgatója, kedves, művelt férfiú, meghívott bennünket ebédre. B. úr jött ugyan, de nem evett egy falatot sem, s ezzel nagyon megsértette a kínaiakat, különösen az öreg Csang-tyió személyesen panaszkodott, hogy fáj nekik B. úr nyers és lenéző modora.

Végre eljött az ideje, hogy meginduljunk az arany- bányavidék megtekintésére.

Szeptember 5-én indultunk neki először, felkészülve

* Az aknák hőmérséke állandóan 0° C volt.

2—3 heti utazásra, de most már kocsik helyett mulyákra pakoltuk a holmit, az egész kíséret is, úgymint Csang-tyió mandarin, aztán Lo úr, annak a kínainak az ágense, aki szintén bányavizsgálatokkal bízott meg, továbbá Cang, a tolmács, és végül a 12 katona, mind lóháton voltunk. Az öreg Csang-tyió azonban még életében sohasem ült lovon, s alig hagytuk el az udvart, lova kissé táncolni kezdett, s levetette az öreget. A lába beleakadt a kengyelbe, s így húzta a megrémült állat még pár lépést, de csakhamar elcsíptük, s kiszabadítottuk az öreget. Ájultan terült el, vérben, fagyban a földön. Tanácstalanul álltak körüle, s hagyták a porban heverni, amíg a szomszéd zsellérház udvaráról egy száradni kitett paplant nem hoztam ki, abba beletettük, s visszavittük a szobájába. B. úr azt mondta, hogy ő utálja a véres sebeket, s nekem kellett kimosnom, bekötözöm a különben nem nagy jelentőségű horzsolásokat, s egy kis hidegvizes borogatás, néhány kötés stb. csakhamar rendbeszedte a szerencsétlent. Persze az útról a mai napon le kellett mondanunk.

Mindezt azért mondom el olyan részletesen, mert amilyen összezúzottnak, tönkresilányítottak festett az öreg, éppen olyan hamar ismét talpraállt, s ez volt az oka annak, hogy «csodadoktor»-nak híreszteltek el!

TIZEDIK FEJEZET.

Szan-tao-kou aranymezői.

Csöndesen ballagott a karaván, utazásunk második napján, keresztül a Nen-kan medencén, ritkás cserfaerdőben, B. úr leszállt a lováról, mert a keskeny gyalogösvényen az ágak kiverték volna a szemét. Előreküldte lovát a karavánnal s mi ketten meglehetősen hátra maradtunk.

— Mondja csak kedves kartárs úr, miért csinálja ön ezt a komédiát, hogy az útvonalról térképet készít, a követ mindenütt tanulmányozza s nem restel emmiatt mindig gyalogolni, lélekszakadva futni a karaván után, telerakva magát közet-példányokkal — sőt még a házakat, szerszámokat is mind levázolja s este pihenés helyett exotikus hazai nyelvén jegyez mindenféle különös dolgokat. No engem ha fizetnének sem tenném, ön meg még a pénzét is erre költi.

— A tudomány érdeke úgy kívánja, hogy olyan helyen, ahol nem igen, sőt általában nem fordult még meg természetvizsgáló, ott minden észlelést megtegyen az, aki nem egészen laikus a dologban.

— Ugyan mi haszna van a tudománynak abból, ha tudjuk, hogy milyen kőzetekből épültek fel a hegyek a világnak ebben a legfélreesőbb zugában? Ha egyszer nincsen bennük bányászatra érdemes dolog, mit törődünk velük?

— Higyje el, hogy nem a praktikus haszon lelkesít, amikor ruházatom és testi épségem kockáztatásával gázolok keresztül a rejtelmes bozóton, bár ki tudja, nem lesz-e egyszer kellemetlen találkozóm valami bestiával.

Egyedül a tudomány, tudásunk határainak kibővítése az, amiért elhagytam hazámat s idejöttem küzködni a természettel és az emberrel.

— De hisz ez több a rajongásnál!

— Nem hallotta ön még híret szenvedélyes vadászoknak, akik elhagyva kényelmet és biztonságot, elmentek Afrikába oroszlánra vadászni.

— Azt értem! Az mulatság! de hogy mi mulatság van ebben, azt nem tudom felfogni.

— Nem nemesebb sport-e tudományos eredményekre vadászni, mint otromba vadállatokra?

— No ha ön csak sport-szenvedélyének kielégítésére jött ide, megérdemli-e a társadalom pártfogását? Az oroszlánvadász legalább ártalmas fenevadakat pusztít, de az ön kutatásainak semmi haszna sincs!

— Kedves B. úr! volt egyszer egy bolond francia, aki nagy kén-gömböket csinált, aztán azzal mulatott, hogy miképpen pattognak ki belőlük az elektronos szikrák, ha megdörzsölte őket. Az ön őselődjei, a nagy «praktikusok» éppen olyan gúnyos kérdésekkel ostromolták őt, mint ön engem. Egy másik bolond, valami olasz meg nem talált más mulatságot, mint hogy órákig gyönyörködött a békacombok rángatózásában, ha azokat boncoló késével érintette. Ezt is éppen úgy kinevették, mint a másikat. S lám ezek lettek az elektromosság alaptanainak felfedezői s az ő sokszor gúnyolt tanulmányaik alapján jutottunk az elektromos gépek, a világítás, a távíró, a telefon stb. stb. csodáihoz.

— No hát ez véletlen, de csak nem hiszi, hogy az ön feljegyzéseinek valaki még valaha hasznát veheti?

— Ki tudja? De nem is törődöm vele. Minden haladásunkat a természetvizsgálók csendes, a laikusok előtt érthetetlen tanulmányainak köszönhetjük. Ha a természetvizsgálók visszarettek volna B. úr prototípusainak gúnymosolyától, akkor ma aligha viselne szemüveget, aligha volna a vállán puská, alig hiszem, hogy gőzhajón jött volna ide az aranyat kutatni.

Ezalatt megérkeztünk Ta-ho-je-nbe, kis szétszórt hely-

ségbe a medence legdélibb végén. Gyönyörű tágas völgyben fekszik, a dombvidék egyhangú cser-erdői után jól esett a szemnek kultivált mezőkön, szétszórt házcsoportokon pihenni. Ta-ho-jen korcsmája tulajdonképpen kis erőd, udvarát a 71. ábrán látjuk, legelől látni lehet a gerendákat, amikkel a kaput betámogatták. Az udvaron szanaszét karavánunk holmijai hevernek. Hátul az idevaló építkezésnek igen jó példáját lehet látni. Az egész korcsmát téglából és vályogból épült fal keríti, s csak egyetlen ajtón lehet bejutni.

Az ajtónál fegyveres őr állott s mögöttünk azonnal elreteszelte a kaput. Az emberek az udvaron csoportokba gyülekezve, majdnem suttogva beszéltek. Lo úr aggódó arccal fogadott bennünket s elmondta, hogy a vidék rettegett Rinaldo Rinaldinije itt tartózkodik a közelben 300 fegyveres rabló kíséretében.

Meggondolatlanság volt ugyan tőlem, de azért menthető, hogy a szeme közé nevettem s kijelentettem, hogy nem hiszek belőle egy szót sem. S hogy bizonyítékát is adjam ennek a hitetlenségemnek, a készen levő ebédet bekaptam s azonnal siettem, egyes-egyedül a délen látszó hegyek közé, egészen egyedül; tehettem, mert nem volt szándékunk ma továbbmenni.

Minden kérésük, könyörgésük, sőt erőszakoskodásuk ellenére is elmentem s csak késő este jöttem vissza szép határ észleléssel gazdagodva. Távollétem alatt egész telebeszéltek B. úr fejét a rablóhistóriákkal.

— Mit tegyünk? ez volt az első kérdése.

— Mit? Hát holnap reggel tovább megyünk.

— Én nem veszélyeztetem az expedíciót.

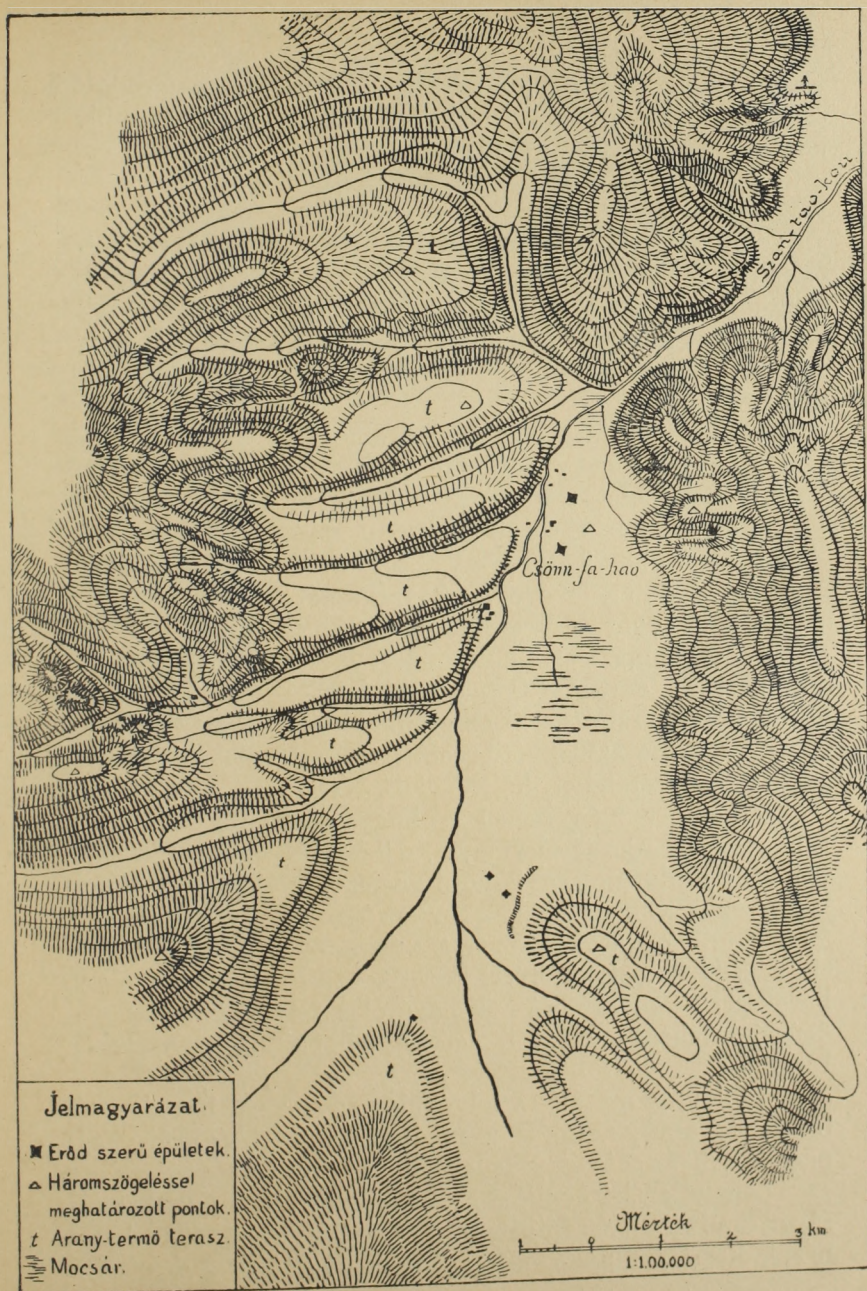
— Ne féljen, a katonákat nem bántják a rablók.

— Bánom is én a katonákat! De nekünk történhetik bajunk s nekem, mint az expedíció vezetőjének, nem szabad önt veszélynek kitennem.

— Sohase aggódjék miattam! Tíz katonánk kitűnő lövő, az megfelel 100 rablónak, a többi 200-at meg magamra vállalom.

— Önnel, úgy látszik, nem lehet komolyan beszélni.

74. ábra. Szan-tao-kou aranytermő medencéjének térképe. Szerző eredeti felvétele.

Kérem nyilatkozzék komolyan, akarja-e, hogy holnap továbbmenjünk, vagy pedig visszaforduljunk s abba-hagyjuk az egész expedíciót.

— Hát a katonák nem akarnak jönni?

— Félnek.

— Ugyan? Az lehetetlen. Félrehívtam kedvenc katonámat, aki aztán később az egész úton elkisért s megkérdeztem tőle, hogy fél-e? Dehogyan félt! Nekik úgy parancsolta a hadnagyuk, hogy a tolmácsnak beszéljék tele a fejét, hogy milyen félelmes az út. Esszerint hát Lo úr, meg a hadnagy féltek!

Persze hű utitársamat nem árulhattam el s azt mondtam B. úrnak, hogy kérdezze meg a hadnagyot, felelősséget vállal-e biztonságunkért s ha igen, akkor induljunk s ha nem, akkor kérjünk Tien-pao-san-ról erősítést.

Ezt az utóbbit határoztuk el s azonnal útnak is indítottunk két katonát, levéllel a bányaigazgatóhoz, hogy küldje el a főhadnagyot is még vagy 10 emberrel.

Ezek azonban csak harmadnap érkeztek meg s akkor indulhattunk tovább. Ottartózkodásunk ideje alatt csakugyan nem eresztettek ki az erődből s ott kellett tanulmányoznom a szárazmalmot, rostát, ekét stb. stb., s ezekről készítettem méreteket, hű rajzokat. Majd még szólok róluk.

Szeptember 9-én reggel csakugyan meg is indultunk. Elhagyva a ta-ho-jen-i völgyet, a Szan-tao-kou patak szűk völgyébe fordultunk, gyönyörű gnejsz-sziklák közé s mindjárt a szűk völgy elején aranymosókra akadtunk. Majd a folyó szurdoka járhatatlan lett s alacsony hágóval kerültük el ezt a járhatatlan helyet, leszelve ezzel a folyónak nagy, hurokszerű kanyarulatát. A hágóról a folyónak széles medencéjét lehetett belátni, egészen ellepte az aranymosók turkálása.

A 73. ábra mutatja a folyóvölgy egy részét, hemzsegnek benne az aranymosók s a kihányt értéktelen kavics kupacai borítják a völgy fenekét.

Lehetetlen leírnom azt a lázas, szinte örületos kapzsiságot, amivel B. úr futott egyik aranymosótól a másikhoz, nézni, hogy mennyit mostak ki, de főképpen a fényes, a

ragyogó arany látásán legeltette szemét, egy-egy nagyobb darabot kerekre nyílt, bámuló szemmel csodált meg, majdhogy le nem nyelte, alig bírtam továbbhúzni.

Az aranymosás főhelye itt a kis Zse-nao-kai falucska. Nagyon meglátszik rajta, hogy nem állandó letelepültek laknak itt, hanem az ország minden részéről összesereglett szerencsevadászok. A kaliforniai aranymezőik leírásai jutottak eszembe s nem nagy örömöm tellett a züllött, rosszindulatú csócselék látásán. Csakhamar tovább is mentünk, fölfelé a völgyön, ismét szurdokok közé. Elmaradtak az aranymosók s ismét vadregényessé lett a tájké, őserdőkkel borított hegyek lábánál, sellőkön morajló patak mellett kanyarog a kis ösvény. Egyszer aztán kinyílt a szurdok, háttérbe húzódtak a hegyek s óriási zárt medence állt előttünk, alig lehetett a végét belátni.

A folyó kavicsos árterén, gyér fűzesek és cserjék közt jutottunk ahhoz a kis erődhez, ami a tien-pao-san-i bányabirtokosság tulajdona volt, s amelyet lakóhelyül jelöltek ki a tanulmányok idejére.

A bokrok között apró házikók tüntek fel, egészen elütő módon építve, mint a kínai házak. Éppen olyan mohón siettem az egyikhez, mint B. úr az aranymosókhoz, szentül meg lévén győződve, hogy ezek az igazi mandzsu házak. Milyen nagy volt azonban csalódásom, amikor a házakból hófehérbe öltözött koreaiak jöttek elő (72. ábra).

Ez a vidék ugyanis tetemesen délre van Tien-pao-san-tól, egészen közel a koreai határhoz. Csönn-fa-hao-nak hívják azt az erődöt, ahol megszálltunk. Éjjelre persze eltorlaszolták a kaput, fegyveres őrök cirkáltak a falakon s nekünk is úgy kellett aludnunk, hogy a töltött fegyver az ágyunk mellé legyen fektetve.

Zse-nao-kajban látva azt a jöttment gyülevészt, magam is kezdtem a rablói-históriáknak hitelt adni, hisz megtörténhetik, hogy ha nem tudnak elég aranyat mosni, akkor a rablásra adják a fejüket.

Másnap siettünk arra a helyre, ahol a kínaiak az aranyat mosogatták s ahol a tien-pao-san-i bányabirtokosság többet szeretett volna találni. Ez a hely közvetlenül a nagy

medence kijárata előtt volt, a folyóhordta homokban és kavicsban. Ez persze engem nem nagyon érdekelt, amikor megtudtam, hogy az aranyat a folyó kavicsában és homokjában találták, hanem megszőktem a csapattól s felmásztam a hegyoldalra, hogy széttekinthessek a medence felett. Ekkor tűntek fel azok a saájtságos, szabályos terraszok, amiket legjobban a 75. ábrán látunk, de helyzetüket a 74. ábrán, a vidék térképészvázlatán értjük meg legjobban.

Azonnal siettem vissza a terraszokhoz, de útközben elcsiptek a katonák, akiket B. úr küldött utánam, hogy visszatartsanak a magányos kőborlástól. Sőt B. úr is utánam nyikorgott pompás mexikói nyergén s egész haragosan fordult hozzám :

— Uram, most nem tudományos dolgok kedvéért jöttünk ide, hanem aranyat keresni, kérem, mondja meg itt a véleményét!

— Itt az alluviumban, a folyó hordalékában keressük az aranyat?

— Hát hiszen itt vannak az aranymosók!

— Hiszen akkor felesleges itt minden további vélemény. Látja, hogy mosnak belőle, hogy van benne arany. Tessék próbamosásokat csinálni, hogy megtudjuk belőle, érdemes-e itt nagyban kezdeni. Erre a folyóhordalékra nem mondhatok többet.

— De hisz tudjuk, hogy nincs benne elég arany, mert még az apró vállalkozóknak sem fizet eleget.

— Hát akkor mi a csodát csináljak a folyó-kavicsal és homokkal? Én nem tudok aranyat varázsolni bele!

Ez alatt a diskurzus alatt majd megpukadt mérgében s végre kifakadt.

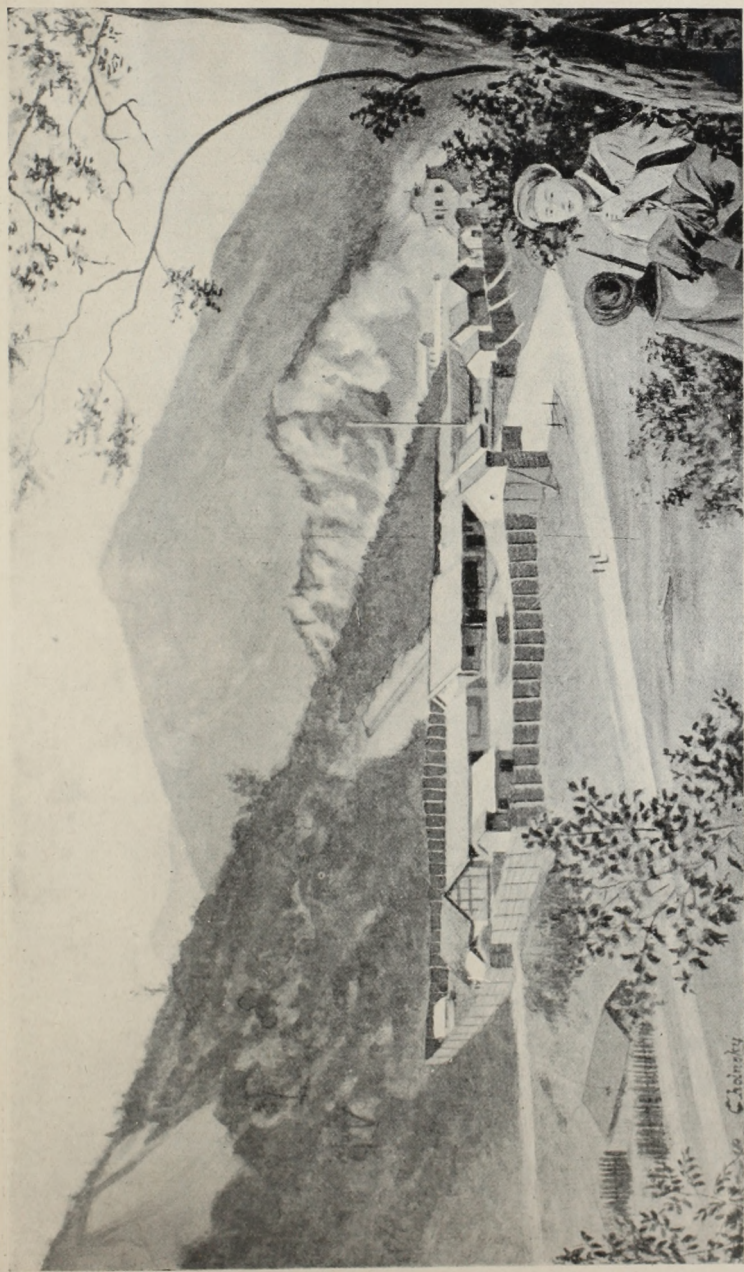
— Bánom is én! Menjünk hát haza! Rablókkal tele a vidék, arany nincs, minek bolondítanak ide bennünket ezek a fertelmes kínaiak! Hazamegyünk! Indulj!

Azzal hátba lökte az első katonát, akit útban talált.

— De hisz nem azért jöttünk ide, hogy most meg hazamenjünk! — vetém némi indulatossággal közbe.

— Hanem azért, úgy-e, hogy ön itt tudományos sportszenvedélyét kielégítse, nemde? De azt már nem enged-

70. ábra. Tien-poa-san bányahelység. Szerző rajza.

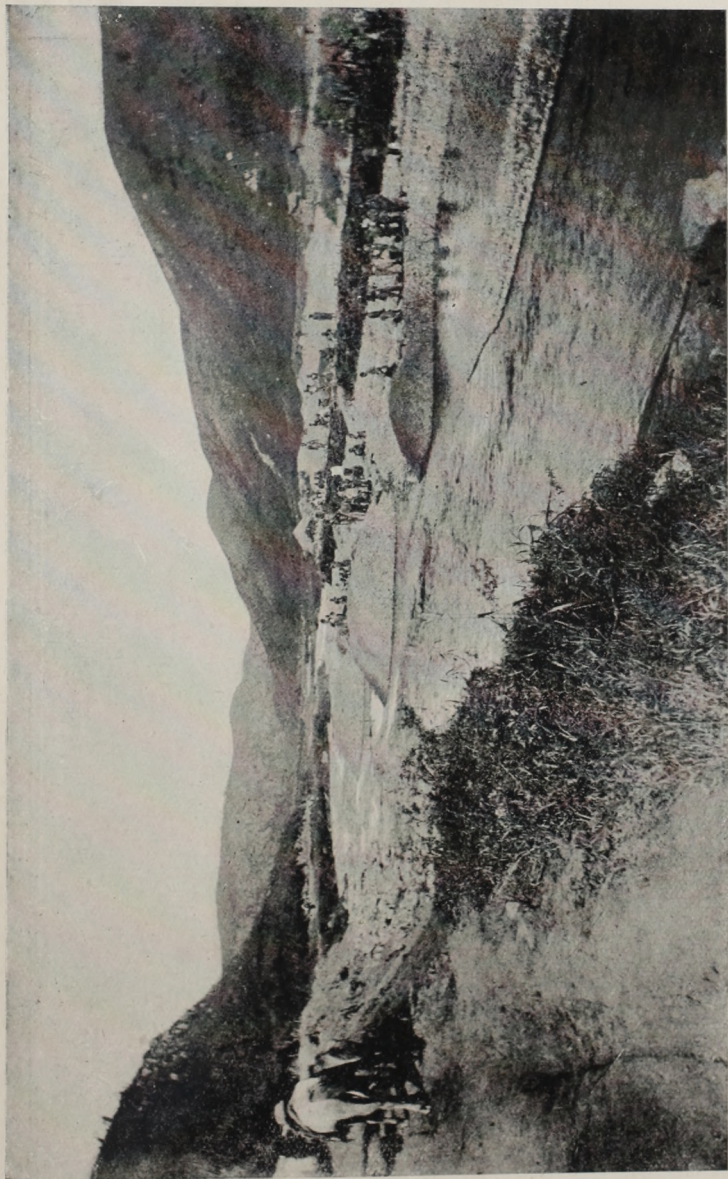

71 ábra. A ta-ho-je-ni megerősített kocmaudvar. Szerző fényképe.

72. ábra. Koreai nép, koreai parasztház udvarán, Mandzsuriában, a Szan-tao-kou-medencében. Szerző fényképe.

73. ábra. Aranymosók a Szan-tao-kou-ho völgyében. Szerző fényképe.

76. ábra. Aranytermő terraszok a Szan-tao-kou-medencében. Szerző fényképe.

hetem meg, induljunk haza!

— Minden további szöbeszéd helyett kérem, jöjjön fel velem oda a sziklaoromra, ahol az elébb voltam s majd mutatok valamit.

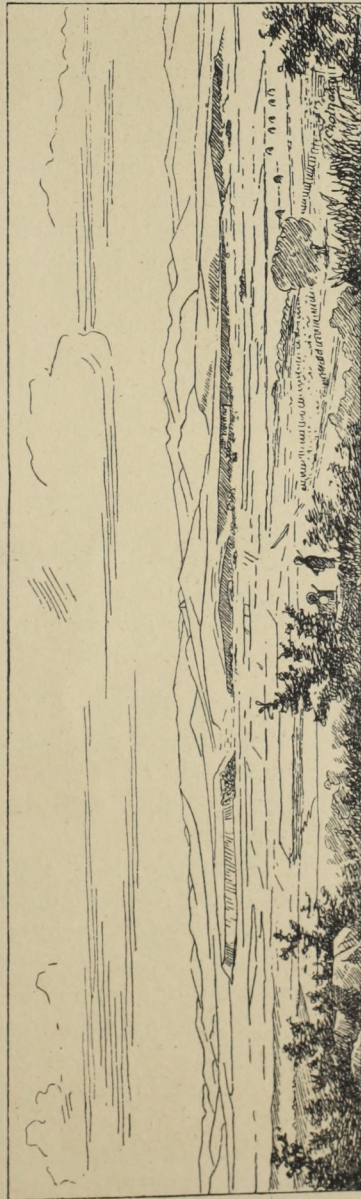
Némi rábeszélés után beleegyezett, hogy felmászik a sziklaoromra. Egyik katona húzta, a másik tolt a s így nagy keservesen feljutottunk a tuskés bozót-, száraz avar-, mállott sziklákon át a kijelölt sziklafokra, onnan gyönyörű kilátás nyílt az egész óriási medencére. Körülbelül ez az a kilátás, amit a 75. ábrán kis tollrajzzal mutatok be.

— Nos, kedves B. úr! úgy-e szép innen a kilátás?

— Szép, szép, hanem fűh! ide nehéz feljutni!

— No de megérdemli ám ez a gyönyörű panoráma, ezekkel a különféle hegyformákkal, a fáradságot, mert ez nem mindennapi látvány.

Kétségbeesett rémulattal tekintett fel reám, míg izzadságát törülgette :

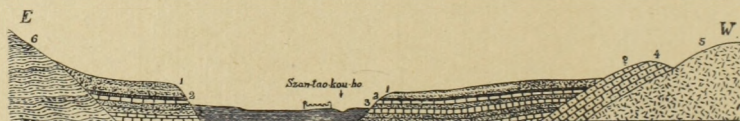
75. ábra. Szan-tao-kou aranytermő medencéjének panorámája a keleti határhegyekről. Szerző rajza.

— De reményelem, hogy nem a szép kilátás miatt csalt ide fel?

— De éppen azért! Ez a kilátás nemcsak szép, hanem nagyon tanulságos is. Látja Ön azokat az óriási kiterjedésű terraszokat, amelyek a medence nyugati felét töltik ki?

— Melyikeket? Aha! most látom csak! Azokat a magaslatokat, hullámos dombokat érti úgy-e?

— Igen. Amint látja, azok a terraszok szép lankás lejtővel esnek a hegyek lábától a folyó széles völgyéig s ott hirtelen, meredek fallal szakadnak meg. Azokon a meredek függélyes sziklafalakon innen is ki lehet venni, hogy nem egynemű kőzetből vannak, hanem alul valami szürkés, tömörebb kőzet lehet, fenn pedig valami élénk vöröses-sárga színű lazább anyag, ami kavicsnak látszik. Ha az

77. ábra. Szan-tao-kou medencéjének keresztmetszete. 1. Durva kavics és homok; 2. aranytartalmú kavicsréteg; 3. homokkő, konglomerátum stb. (harmadkori rétegek); 4. idősebb homokkő; 5. gránit; 6. gnejsz.

tényleg kavics és homok, akkor nagyon érdekes a dolog. De legérdekesebb, hogy miből van a terraszok alja? Mi az a tömörebb, szürkés kőzet? Annak a megtekintésére siettem, amikor útközben feltartóztatott.

— Úgy-e mondtam, hogy valami tudományos bolondság sül ki az egészből! — s tolmácsához fordulva, fájdalomosan tekintett reá — hiába! nem fogunk mi itt aranyat bányászni.

— Várjunk csak, kedves B. úr! Nekem, igaza van, legérdekesebb az a tudományos kérdés, ami itt megoldásra vár, de önnek még érdekesebb lesz, ha megmondom, hogy abban az esetben, ha a terraszok felső része kavicsból és homokból van, az bizonyosan dús aranytartalmú, sokkal dúsabb, mint a folyó hordaléka s talán olyan dús, amilyenről nem is álmodtunk!

De erre már felugrott ám B. és rohant le a lejtőn, sze-

rencse, hogy valamelyik markos fickó elkráglizta, különben elesik és legurul, meg sem áll a hegy lábáig.

Mire magam leértem, már nyikorgott a mexikói nyereg s harsány hangon vezérelte embereit a terraszokhoz, szerencsére nem értették, hogy mi az a terrasz, maga B. úr meg úgy sem talált volna el, tehát nem hagytak magamra.

A terraszok felépítését rendkívül érdekesnek találtuk. Alul ferde fekvésű, nem nagyon kemény homokkő-rétegek voltak (76. ábra), ezek felett pedig vízszintes fekvésű kavics- és homokrétegek terültek el. A 76. ábrán lehet látni azt az éles választó határt a kettő között. A kép előterében, ahol a két katona áll, a folyó alluviális (jelenleg is képződő) kavicsos-homokos árterét lehet látni.

Még jobban megmagyarázza ezt az érdekes dolgot a

78. ábra. Szan-tao-kou medencéjének hosszmetzete. 1. Durva kavics és homok
2. aranytartalmú kavicsréteg; 3. homokkő, konglomerátum stb. (harmadkori rétegek);
4. idősebb homokkő; 5. gránit; 6. gnejsz; a) helyen kőülettartalmú réteg.

77. és 78. ábra. Az előbbi az egész Szan-tao-kou medence keresztmetzetét mutatja keletről nyugatra. Közepén a folyó széles völgye látszik, a kis Csönn-fa-hao erőddel, ebben voltunk szállva. Jobbról és balról a lankásan lejtő terraszok következnek, sötét vonallal jelöltem meg rajtuk az aranytartalmú réteget. A kép két szélén régibb kőzetekből felépült hegyek zárják be a medencét.

A 78. ábra a medence nyugati terraszainak geológiai hosszanti metszete. A terraszok alsó része változatos, homokkő, agyagos homok, konglomerátum stb. rétegekből van, ezek hullámosan fekszenek, felettük pedig a sötétebb csík a dús aranytartalmú, vízszintesen fekvő kavicsréteget jelzi. Hátul ugyanazokat a hegyeket lehet látni, amelyet a 75. ábrán, mint panorámán.

Bocsásson meg kedves olvasóm, hogy ismét ilyen tudományos dolgokkal terhelem, de büszke volnék rá, ha meg-

értené minden magyar olvasóm, mert B. úr az École des Mines tanítványa, nem értette meg!

De bízott bennem s nagy reményeket kezdett táplálni a sárgás, vöröses kavicsrétegek iránt. Azonnal odarendelt egy csomó aranymosót, hogy kifejtsék a megjelölt réteget, mialatt ebédeltünk. Ebéd után kiültünk a ház elé pipázni, várván az aranymosókat. Egyszerre nagy zaj a falakon kívül, futó lépések, újjongás hangjai s a sáros, piszkos aranymosók rohantak be, a kísérő katonák szintén ugrálnak, mintha a rossz lélek szállta volna meg őket, egyenesen elé, ott mind valamennyi térdre veti magát, homlokát a földhöz veri s aztán előáll a legidősebb s habozó oldalpillantást vetve B. úr felé, odanyujtja a markában szorongatott papirdarabkát, amelyben mintegy 4—5 forint ára mosott arany volt. Ezt egyszerre mosták ki, néhány óra alatt, úgy, hogy a kavicsot leszórták a patak partján s ott mosták ki a folyóvízben.

És most ebben különbözött B. úr D. úrtól, hogy felállt, ünnepélyesen eléjött, megemelte a kalapját s megrázva a kezemet, szívélyesen gratulált s kijelentette, hogy nem fog többé a tudomány felett kicsinylőleg nyilatkozni.

S aztán őszinte jókedvvel tette hozzá:

— Bizony, ha tíz esztendeig itt lakom, akkor sem gondoltam volna soha ezekre a csodálatos terraszokra.

Ez a szerencsés fordulat a következő napokra felszabadított. B. urat az aranymosókkal hagyhattam, magam pedig bejártam a terraszokat és a környező hegyeket. Első nap egyedül mentem, korán reggel indultam azzal, hogy nemsokára visszajövök. De bizony csak a késő este vetett vissza. Kis lovacskámmal egész mulatság volt. Ha valami sziklára másztam, alul megkötöztem valami fához, de akkor nem legelt, hanem folyton engem figyelt s örömeinek adott kifejezést, ha visszajöttem. Este azonban nagy dorgatoriumot kaptam, mert aggódtak miattam s másnap nem is eresztettek el egyedül, csakis két katona kíséretében.

* Egy kellemetlen incidens azonban még jobban megkorklátotta a szabadságomat. Valamelyik szomszéd tanyát pár héttel ezelőtt feldúlták a rablók, elvittek mindent s a

lakósok közt az egyik fiatalembert meglőtték úgy, hogy annak benne maradt a golyó a combjában. Kínai orvoshoz fordultak, az orvos higanyt töltött a sebbe s néhány óra múlva azt kiöntve, kijelentette, hogy most már a golyó felolvadt a higanyban s be lehet gyógyítani a sebet. Persze a golyó még mindig benne volt, gyulladást okozott s a fiú állapota veszélyesre fordult. Ekkor hozta az apja hozzám.

A seb már félig behegedt, de felnyitottam s finom körzömmel szépen kihúztam a golyót: pompás, Berdanka-fegyverből való golyó volt! Mikor B. úr a golyót meglátta, kijelentette, hogy induljunk haza!

Csakugyan, ha vannak, akik az idevaló telepesekeket megtámadják, kirabolják s ilyen jól fel vannak fegyverkezve, akkor nem bátorságos a környéken egyedül való kóborlás.

De jöttek komolyabb események is. Délutánra kevés katona maradt otthon, egy csomót B. úr vitt el, más rész pedig velem jött kirándulásomra. Távollétünk alatt gyanús alakok jelentek meg a ház körül s mindenáron be akartak hatolni az udvarra, majdnem csetepaté lett belőle.

Magam is az egyik szűk völgyön hatolva előre a nyugati hegyekbe, az egyik kanyarodónál, az őserdő egyik kis tisztásán fegyveres alakokat pillantottam meg, hevenyészett gunyhó előtt sűrögni. Elég időm volt még visszavonulni s az egyik hegynyergen keresztül katonáimmal együtt a másik völgybe átsietni, onnan kissé megkésve, azonnal hazafelé tartottunk.

Ahogy ezeket a kóbor kalandorokat leírják, nem igen lehetnek kínaiak, hanem azt hiszem sok közöttük a Szibíriából megugrott deportált.

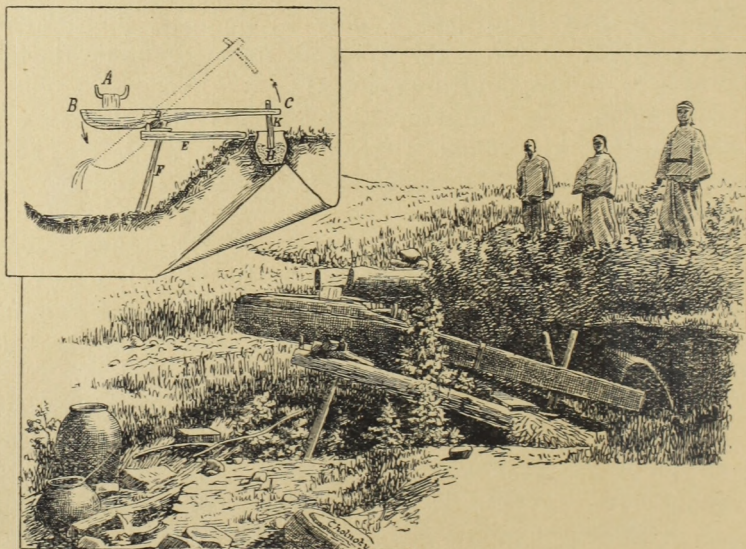
Éjjel aztán csakugyan történt kísérlet a támadásra, de persze sikertelenül.

Bármennyire titkoltuk is ezeket a dolgokat B. úr előtt, mégis csak neszét vette s többé semmi sem tarthatta őt vissza. Másnap reggel felpakoltunk és sietve visszautaztunk Tien-pao-sanra, kérelmemre más úton, mint amelyen jöttünk.

Sajnálattal hagytam ott ezt a gyönyörű vidéket, hisz

annyi kellemes napot töltöttem itt, ismeretlen, európai által sohasem látott területeken kóborolva, érdekesebbnél érdekesebb dolgokat látva és tanulva.

A koreaiakról már szóltam, de elmondok még róluk egyet-mást. Kellemetlen helyzetük van itt nagyon, mert inkább csak túrik őket a kínai telepések, minthogy polgárjogot adnának nekik. Azonkívül nagyon sokat szenvednek

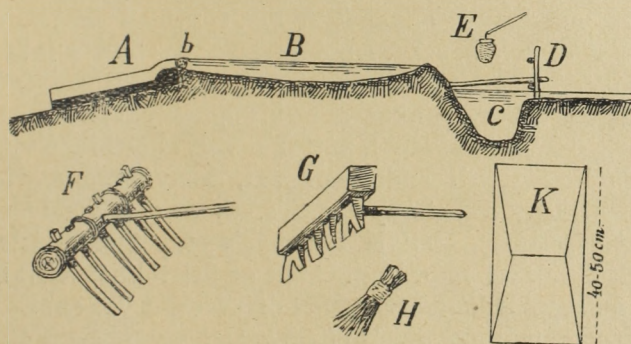
79. ábra. Koreai kölesháncsoló malom. A) A beömlő vályú; B—C) nagy kanál; D) a kanál tengelye, ekkörül billen le és föl; E), F) tengelytartó állvány; K) kalapács; H) a kölessel telt edény. Szerző rajza saját fényképe után.

a rablóktól. Nyáron éjjel tárva-nyitva hagyják a házukat s ők maguk elrejtőzködnek a közeli csalitokba, bozótokba, mert védelemre úgyis képtelenek. Kis viskóik is úgy elrejtőzködnek lombok alá, völgyzugokba, hogy alig lehet rájuk akadni s a hegyoldalokról egész lakatlannak festene a vidék, ha nem emelkednének itt-ott a kínai telepések erődítményes épületei. Persze sokkal jobb volna szegény ördögöknek, ha összecsoportosulva, várost építhetnének, azt fallal körülvéve, holmi kóbor hordák támadásai ellen

könnyen megvédelmezhetnének. Erre azonban a kínai területeken nincs joguk. Némelyik hágóról átláttam a koreai területekre is, ott mindenütt kerített és erősített helységekből laknak.

Az egyik völgyzugban nagy meglepetésemre különös szerkezetű köles-háncsoló malmot találtam, működése módjára nézve a 79. ábra ad kellő felvilágosítást. Egyetlen nagy törzsből óriási nagy kanalat vájtak ki, ezt vízszintes tengelyre úgy erősítették fel, hogy ha a kanál víztartója a föléje állított csurgóból vízzel megtelik, akkor lebillen,

81. ábra. A szan-tao-koui aranyosók szerszámai. A betűk magyarázata a szövegben. Szerző rajza.

kiönti a vizet s ekkor visszazuhanva, a fakanál nyelére erősített kalapáccsal a háncsolni való köles közé sujt. Egy éjjel alatt szépen megháncsolódik tíz-húsz liter köles. A kölest sajátságos, ősrégi alakokra emlékeztető cserépedényekben helyezték a háncsoló alá.

A koreaiak ezen a vidéken a földművelésen kívül foglaloznak még halászattal és aranyosással is. Halászatuk legnagyobb részét azonban csak annyiban áll, hogy rostélyt helyeznek a felduzzasztott vízbe s ezen a rostélyon fennakadnak az apró halak. A rostély mögött felduzzasztott patak részletben szitával és rostával is halásznak. Ilyen nagy halászó rostély van a 80. ábra előterén is.

Az aranyosók szerszámai meglehetősen egyszerűek,

minden eszközük rajta van a 81. ábrán. Az érdeklődők kedvéért egészen röviden leírom, hogy miképpen használják őket.

Az aranytartalmú kavicsos homokot az *A* vályúba hányják, mialatt egyik munkás a *C* kútból, *D* állványon ülve, *E* kosárvödörrel vizet mer a *B* medencébe. A vizet a *b* fasinaköteg duzzasztja fel, aztán ennek kiemelésével rábocsátják a homokra, mialatt *F* gereblyével visszavissza kotorják. A vályú egy törzsből van vájva. Amikor így a durvájával végeztek, kevesebb vízzel és *G* kis, rövidnyelű fagereblyével kicsinyben ismétlik ugyanezt, majd végül a megmaradt anyagot *H* kis söprűvel összekotorják s a *K* teknőcskében végleg kimossák. Ez a kis teknőcske igen siker, egy darabból készült és finoman van faragva. Mialatt az egyik munkás a *G* kis gereblyével dolgozik, a másik a durva kavicsot lapáttal a vályuból kikotorja.

Végül meg kell említenem azt, hogy ezen a vidéken nagyban megy a dohánytermelés. B. úr nem gondoskodott kellő cigarettáról, elszívta az enyéimet s így én is az itt termelt dohányra szorultam. Amit az üzletekben lehet kapni, az nem európaiaknak való, mert ópiumos. A katonáim szokták megdézsmálni a dohányföldet, hogy ellássanak vele.

Az elrejtett völgyzugokban, ahova út is alig vezet s a vadállatokon kívül alig fordul meg élő lény, itt-ott emberi lakásokat találtam. A lakosok öltözetein meglátszik, hogy nem eredeti, mert van rajtuk koreai is, meg kínai is, meg még valami idegenszerű. Lakásaik is olyan furcsák, mintha a koreai házak és a kínai házak részletei volnának felrakva valami épületre, de ez egészen más, mint amazok. Másutt meg láttam olyan épületet is, amely valami jégveremre emlékeztet, egész labirintus a bejárata, de ezt már le sem rajzolhattam, mert lakói barátságatlan, sőt ellenséges fogadtatásban részesítettek.

Mindezek a különös dolgok arra a gondolatra vezettek, hogy itt valamiféle őslakosok utolsó nyomai vannak eltűnőfélben, félénken meghúzódva ott, ahova sem az igénytelen koreai nép, sem pedig a mindent elnyomó kínai kultúra nem hatolhatott el.

1000. 0. 816 / 37
Kötelező példány
FRANKLIN-TARULAT

Földr. 0. 816 / 37 / II.

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI CHOLNOKY JENŐ

A

SÁRKÁNYOK ORSZÁGÁBÓL

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

A
SÁRKÁNYOK ORSZÁGÁBÓL

ÍRTA
CHOLNOKY JENŐ

164 KÉPMELLÉKLETTEL, TÉRKÉPPEL

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Kövedéknapló
1935 438.

R
1977

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Tien-pao-san.

Mint a vert hadak, úgy érkeztünk vissza Tien-pao-sanra. B. úr egész úton nem beszélt másról, mint a rablók-ról s valósággal lázálmai voltak. Ha magában volt, akkor fegyverét próbálgatta, úgy tett, mintha célozna, löne, aztán a puská tusával verekednék láthatatlan megtámadóival. Rettenetesen siettetta a menetet és sohasem engedte meg, hogy a karavánból bárki is elmaradjon. Csak velem nem bírt, nem engedtem el szükséges oldalkirándulásaimat, csak annyit tettem meg a kedvéért, hogy mindig inkább előbbre jártam, minthogy elmaradtam volna. Ez megnyugtatta őt, mert így, ha csakugyan megtámadnak bennünket, akkor elsősorban engem ütnek s a többi megmenekülhet.

Tien-pao-sanon az öreg Csang-tyió fogadott bennünket, teljesen felépülve s némi örömmel, mert már ideges volt miattunk, hogy hol maradunk annyi ideig.

Másnap már pakoltak a katonák is, B. úr is vissza, Vladivosztokba, nem tarthatta volna őt többé semmi sem itt, ahol úgy megijesztették. Engem azzal a biztatással hagyott hátra, hogy pénzemet 8—10 nap múlva visszaküldi Vladivosztok-ból s én folytathatom utamat az ország bel-seje felé.

1897. szeptember 23-án végre kigördültek a nehéz társzakerek a bányatelep főkapuján, B. úrral együtt eltávozott a bányák igazgatója és az öreg Csang-tyió is,

velem csak Lo úr maradt, kínai megbízóimnak az ügynöke, s így további útjaimon az elem kerülő bányahelyeket volt hivatva megmutogatni.

Alighogy kihúzta B. úr a lábát, azonnal nekiláttam tudományos működésemnek. Pontos háromszögeléssel kezdem a vidék topografiai felvételét, hogy aztán a geológiai adatokat, amelyek éppen ezen a helyen olyan komplikáltak, jó térképre vezethessem be.

B. úrnak azonban nehézségei támadtak. Nem tudott Vladivosztokban pénzt kapni, pedig telegrafált jobbra-balra, még Párizsba is. A francia szindikátus azonban olyan megfoghatatlanul viselkedett, hogy az minden kritikán alul volt. A katonák Vladivosztokból, illetőleg Hun-csuenből csak október közepén érkeztek meg, és így csak október 15-én indulhattam el. A katonák azonban akkor sem hoztak pénzt s így a legnagyobb kellemetlenségbe kerültem. Szerencsére azonban a katonák annyira megszerettek, hogy azoknak egyik tizedese, egy öreg tőkepezes kíségtett és adott kölcsön annyit, hogy abból Kirinbe utazhattam.

Ha tudtam volna, hogy ilyen sokáig kell Tien-pao-sanon maradnom, nagyobb, néhány napra terjedő kirándulásokat is tettem volna, miután a közvetlen környék geológiai viszonyaival tisztába jöttem.

Így azonban nem igen mertem hosszú időre elmozdulni, félvén, hogy éppen az alatt az idő alatt jönnek meg a katonák s emmiatt az előrehaladt évszaktól ismét néhány napot fogok veszteni.

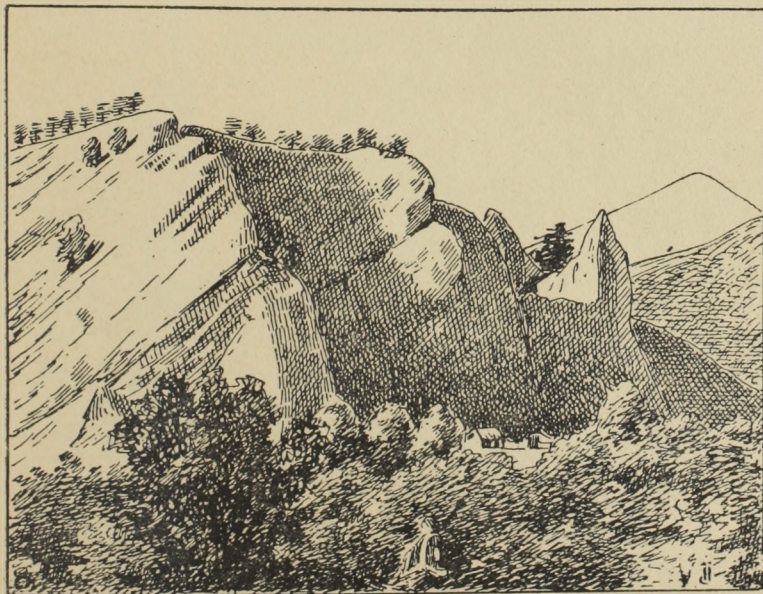
Gyönyörű szép napokat éltem azonban itt, távol minden európai kultúrától, egyedül a tudománynak élve. A vidék bővelkedik szebbnél-szebb, változatos tájképrészletekben, s minden megmaradt őseredeti vad állapotában.

A kis falucskától napi járóföldre nincs emberi lakás; amióta a bányaműveléssel felhagytak, a szénégetők is eltávoztak, le a nagy Kauli-kiang völgyébe, mert ott a bevándorolt kínaiak telepei sűrűn követik egymást, vagy pedig elmentek a Szan-tao-kou völgyébe aranyat mosni. Régi lakásaik omladozó romok, benőve az irtatlan erdőség

bozótjával. Csak egy remete lakott a nagy patak völgyének festőies szurdokában, mintegy hat kilométerre a falucskától. Hatalmas gránit sziklafal tövében építette fel kis tanyáját, mellette szép pirosra mázolt fakápolnáját, hajdan a szénégetők jártak bele a rossz szellemeket kiengesztelni. (83. ábra.)

Itt, a patak völgyében visz fel az egyetlen út, különben az erdőkben még gyalogösvény is csak elvétve akad ; eze-

83. ábra. A tien-pao-sani remete lakása a nagy gránit sziklafal lábánál. Szerző rajza.

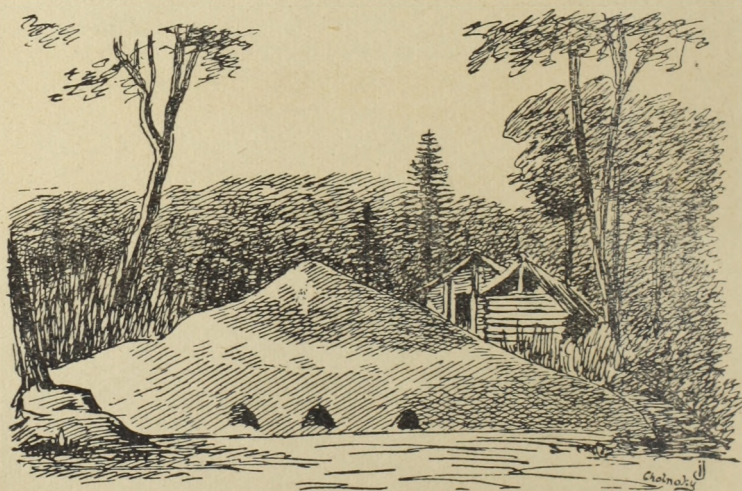
ken járnak a bányafalú katonái cserkészni, meg ezeken hordták be azelőtt a szenet az ezüstolvasztókba. A kis csapások rendszeren egy-egy elhagyott, félig összeomlott szénégetőkemencénél végződnek. Itt ugyanis nem égetik a szenet kupacokban, boksákban, hanem valóságos, állandó kemencét készítenek a fa elszenesítésére. Ilyen kemencét látunk a 84. ábrán egy faóriás árnyékában.

Ezeken a kis csapásokon kívül, hacsak nem vízmosáson,

vadcsapáson, amit néha veszedelmes követni, mindig a teljes érintetlen vadonban kóboroltam. Az őserdők növényzete, bár a vidék Itália szélességén fekszik, mégis egészen más, mint a déleurópai erdőségeké.

Hogy megérthessük ennek a különbségnek az okát, kedves olvasómat arra kell kérnem, hogy kísérje figyelemmel azt a pár sort, amiben Mandzsuoország éghajlatát igyekezem megismertetni.

84. ábra. Szénégető kemence Tien-pao-san vidékén. Mandzsuoországban.
Szerző rajza.

Mandzsuoországnak ezen a vidékén nyáron a hőség majdnem trópusi, olyan, mint Dél-Olaszországban. Télen azonban a hideg éppen olyan kemény, mint Szibíriában. Közép-Európában a januáriusi középhőmérséklet a 0° körül jár, a júliusi pedig mintegy $+20^{\circ}$ C., Mandzsuoországban a januáriusi közepes hőmérséklet -20° C, a júliusi pedig $+24^{\circ}$ C hozzávetőlegesen.

Amint a 85. ábrán lehet látni, Mandzsuoország körülbelül azon a szélességen fekszik, mint Közép-Európa délibb vidékei. Húzzuk meg ezen a térképen azokat a vonalakat,

80. ábra. Tájkép Szan-tao-kou medencéjéből, előtérben halfogó rostély.
Szerző fényképe.

Tung-ó falu.

A Sá-ho kanyónja

82. ábra. A mandzsú láva-fennsík Tung-ó falu mellett. A bozót a Sa-ho
kanyónját takarja. Szerző fényképe.

93. ábra. A Csau-jang-ho felső völgye a folyó folyásával szembe nézve.
Szerző fényképe.

94. ábra. A Csau-jang-ho szurdokai, a folyó folyása szerint lefelé nézve.
Szerző fényképe.

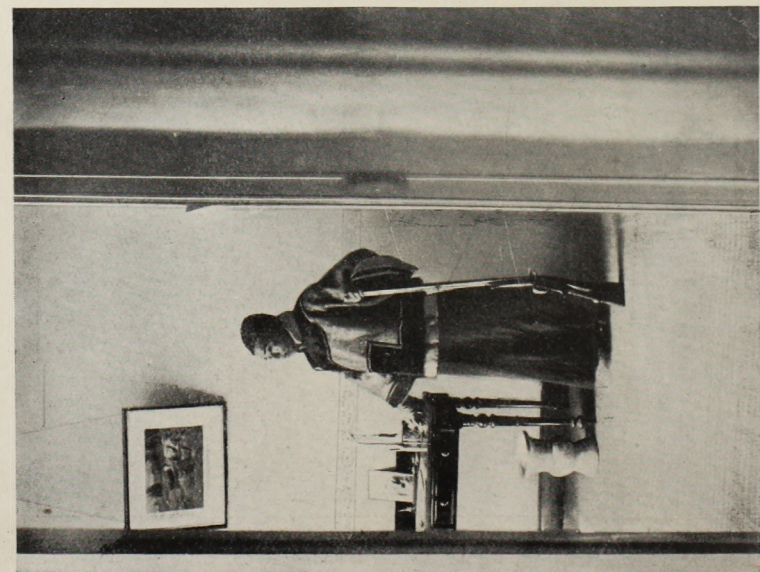

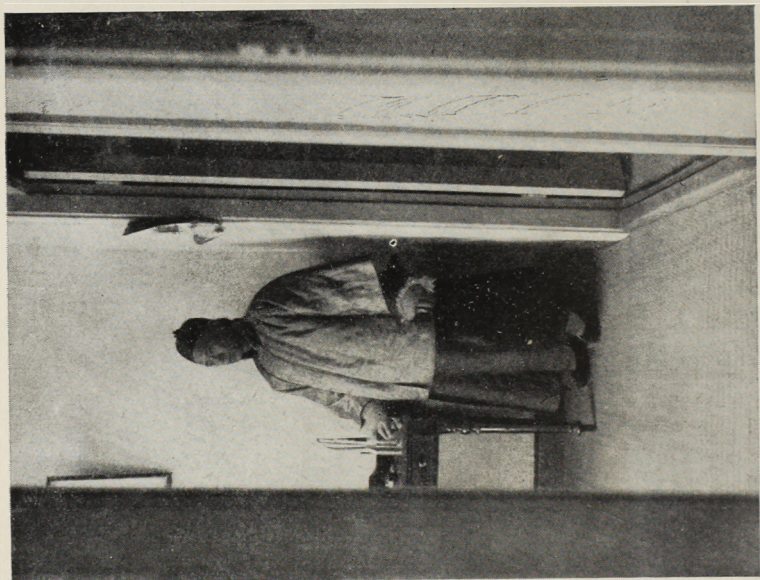
95. ábra. A Mu-tang-kiang kanyonjának kijárata az O-mo-szó vidéki síkságra.
Szerző fényképe.

96. ábra Út az őserdőben, a mandzsuriai láva-fennsíkon, a Cang-kuang-
cei-ling hágón. Szerző fényképe.

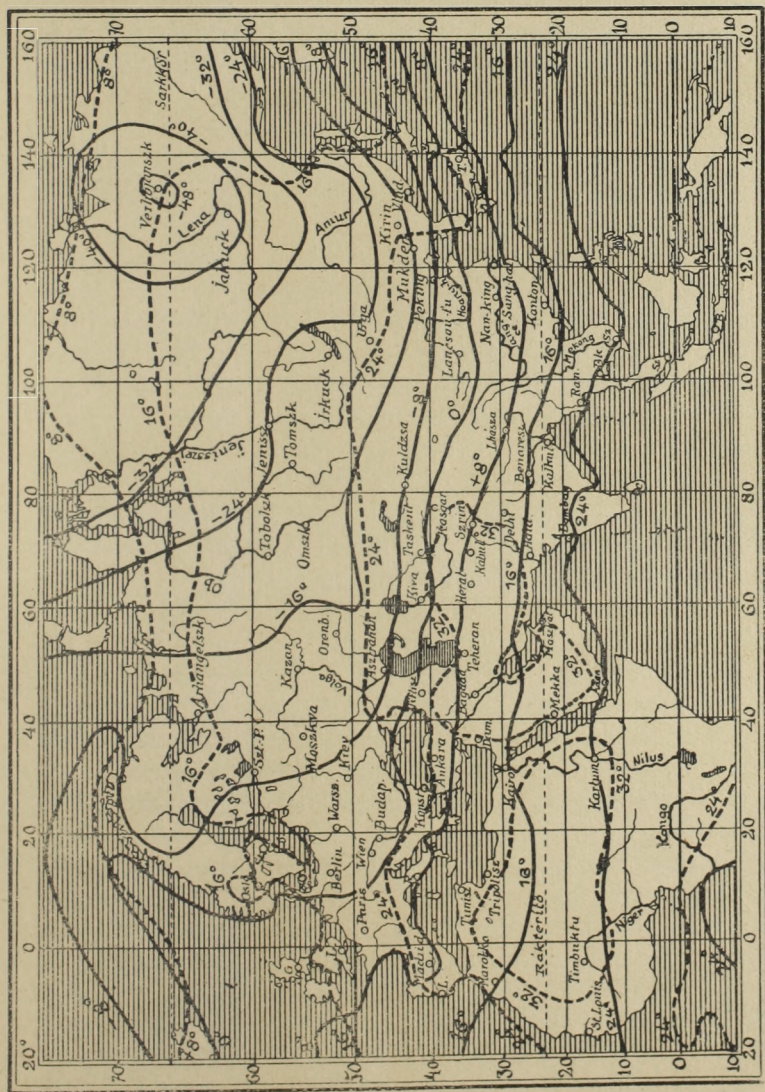

103. ábra. Csau-jöng-hsziang hűséges kínai katonám,
Szerző fényképe.

104. ábra. Pekingi szolgám, Thang.
Szerző fényképe.

85. ábra. Európa és Ázsia izotermás térképe. Az egészen kihúzott vonalak a januáriusi izotermák, a szaggatott vonalak a júliusi izotermák.

amelyek összekötik azokat a helyeket, ahol januárius hónapban a közepes hőmérséklet ugyanaz.* Így pl. januáriusban 0° körül jár a közepes hőmérséklet: Izland déli partjain, aztán Norvégia déli partjaitól nyugatra, a tengeren, azután ezeknek a helyeknek az összekötő vonala lejön Dánián és Németországon át a Balkánra, majd a Fekete-tenger északi partja mentén a belsőázsiai puszták déli peremére fut s Közép-Kínán, Koreán és Japánon át kifut a Csendes-Óceánra.

Már a -16° C közepes hőmérsékletű helyek összekötő vonala a Spitzbergákról jön, Oroszországban majdnem meridionális irányban fut le az Aral tóhoz s aztán Mandzsúországon és Kamcsatkán keresztül Alaskának tart. Így tehát Mandzsúországon januárius hónapban átlag éppen olyan hideg van, mint az Aral-tó északi partjain, mint Novaja-Zemlja déli felén, a Spitzbergák-on és Kelet-Grönlandban.

Egészen más képet mutatnak a júliusi izotermák. Ezek két nagy gócpontot zárnak be: a Szahara és Arábia meg Perzsia a Föld legforróbb nyarú helyei. Már a 24° -os izoterma a Verde-foki szigetektől Spanyolországon, Dél-Európán és Közép-Ázsián keresztül Mandzsúországnak tart, s ott majdnem meridionális irányban Korea déli csúcsáig leszalad.

Mandzsúországnak nyáron tehát egészen rendes a hőmérséklete, de télen sokkal hidegebb, mint kellene, illetőleg, mint amilyenhez mi vagyunk szokva Európában. Ennek az oka igen egyszerű s már egyszer szoltam róla kedves olvasóimnak, amikor a szél rendkívül szabályosjárásáról beszéltem.

Télen az úgynevezett téli monzun szél a kontinens felől fúj, mert a kontinens jobban hűl le, mint az óceán, tehát levegője sűrűbb lesz, mint az óceáné. Ezek a kontinentális szelek kegyetlen szibíriai hideget és roppant szárazságot hoznak magukkal. Nyáron azonban a belső-ázsiai

* Ezeket a vonalakat januáriusi izotermáknak nevezzük. Éppen így lehetnek februáriusi, júliusi, szeptemberi izotermák. Ez a szó görög eredetű s szóról-szóra annyit tesz, mint egyforma hőmérsékletű.

magasföldek a napsugarak hatása alatt rendkívül fölmelegessznek, a felmelegedett levegő kiterjed s fenn a magasban szétáramlik. Emmiatt a föld felszínén megcsökkenik a nyomás és az óceánokról betódul a levegő a földszinten. A vége a dolognak cirkuláció lesz, ennek következtében a meleg könnyű levegő felszáll s helyébe tódul az óceánok páradús levegője, hozva magával tavasszal és nyár elején bő esőzést és tűrhetetlen forróságot. Az ország időjárása csak ősszel kellemes, mert akkor a monzunok szünetelnek. Így tehát Mandzsúrország és a Közép-Amur vidéke télen a sivatag telét kapva, teljesen kontinentális éghajlatú, nyáron pedig az óceánok időjárásának befolyása alatt éghajlata is óceáni lesz.

Itthon, Európában az Atlanti-óceánról jövő, állandó nyugati szél annyi meleg levegőt hoz a kontinensre, hogy ez valósággal fűti Európát. Ez az oka, hogy Európában a januáriusi izothermák magasan fenn járnak északon s a tél sokkal enyhébb, mint a Föld egyéb helyein.

Mandzsúrország erősen ingadozó éghajlata persze elhátározó befolyással van a flóra kifejlődésére. A nyár képes volna a pálmát és banánát, a délolaszországi flórát zöldelésre és virításra bírni, de a kegyetlen télben még a mi többéves, vagy éppen örökzöld növényeink is tönkremennek. Hosszú bolyongásaim alatt nem emlékszem, hogy efeut láttam volna. Általában a több évig élő növények mind a zordabb éghajlatok alól valók, az egy évig élő növényzet között pedig délibb fajokat is találunk, a mérsékelt égöv egyévi növényzete meg hatalmas arányokban fejlődik ki.

Ennek a különös zónának tele sarkvidéki tél, nyara pedig szubtrópusos és felterjed egészen a középső Amur vidékére, ott északi határát a Jablonovoj, vagy Almahegység szegi, délkeletre pedig a parti hegységek. Az Amur mentén az orosz természetvizsgálók régen észrevették már, hogy a növény- és az állatvilágban sajátos ellentétek találhatóak. Schrenk említi már azt a feltűnő ellentétet, hogy itt, a Közép-Amur völgyében a rénszarvas, a fóka, az arktikus fehérhal (*Delphinapterus leucas*), meg a füttyülő

nyúl (*Lagomys hyperboreus*) mellett a bengáli tigris is ott található.*

Szép szavakkal mondja Radde,** amikor a Közép-Amur állat- és növényvilágát ecseteli: hogy minő meglepő az ellentét. «Amikor az eget viharteljes felhők borítják s a lég nyomasztóan forró, a tűz körül, amit a tigris eljlesztésére táplálunk, ezrével röpködnek az éjjeli pillék és sajnáljuk, hogy olyan sok elpörkölte szárnyát és nem kerülhetett épségben a gyűjtő-skatulyába, egyszerre különösen megragadja figyelmünket egy óriási lepke bűgása. Ő is, mint annyi kisebb társa, csakhamar belepottyanik a hamuba s csak vigyázva húzhatjuk ki onnan. De milyen csoda! Ez az éjjeli pillangó a *Tropea*-faj egy példánya és ennek rokonai Kelet-Indiában, Észak-Amerikában és Dél-Kínában élnek s milyen szépen átalakulhat itt, bár télen —35° C-ra lemegy a hőmérő.»

Tavasszal a szibíriai telet az itáliai nyár kezdi felváltani s a növények éledése bámulatos gyorsan megy. Radde tapasztalta, hogy az Amur völgyében 1858. május 1-jétől 4-éig (az orosz naptár szerint) egy *Calamagrostis* (sás-fű) féle kibújt a földből és 46—50 cm magasra nőtt. Ha felveszük, hogy a növények éjjel is olyan nagyot nőnek, mint nappal, pedig ez nem áll, akkor ez a növény óránként több, mint öt millimétert nőtt. A fekete nyírfa levelei május 3-áról 4-ére éjjel kezdtek kibújni s a vénebb fákön két nap alatt egy hüvelyk hosszúra fejlődtek.

A Jablonovoj hegységen túl azonban nem terjed ez a különös keveredés. Ott igazi szibíriai éghajlat kezdődik, mert oda már a tengeri szelek nem hoznak meleg és nedves nyarat. Ez a különös, kettős éghajlatú zóna egyedüli kiváltsága annak a vidéknek, ahol a téli és nyári monzun váltakozása a hidegebb égöv alatt is szerepel.

Ilyen hely csakis Kelet-Ázsiában van, az Amur vidékétől dél felé, egészen a kínai nagy alföldig. Nagyon valószínű, hogy a nagy alföldön és Peking vidékén éppen olyan

* Peterm. Mitth. 1860. 203. lap.

** Peterm. Mitth. 1861. 262. lap.

ellentétes volna a flóra és fauna, ha a kultúra el nem takarná, mint amilyen Mandzsu országban. A bengáli tigris valószínűleg Kelet-Indiából felterjedt egész Kínán át Koreába és Mandzsuországba, de a kínaiak erdőpusztítása és minden zugba betérjedő kultúrája kipusztította onnan. Különben nem is tudnók megmagyarázni a keletindiai állat- és növényfajok elszigetelt előfordulását Mandzsuországban. A kínai sárkányban és egyéb fantasztikus állatképeiken a tigrisnek igen nagy szerepe van, holott a mai kínai tigrist nem igen láthat.

De most térjünk vissza Tien-pao-sanra, hogy közelebbről szemügyre vegyük a mandzsu-országi őserdőket.

A mi fogalmaink szerint az erdők csak ritka helyen szépek, amint az erdészek mondják, az erdők «zárlata» ritka helyen tökéletes, de hisz ez így van minden őserdőben. Csakis széltől védett völgyzugokban, vagy délnek néző lejtőkön vannak szálas erdők, egyebütt az irtatlan, rengeteg bozót lepi el a hegyoldalakat, összevisszaságban csonkult faóriásokkal, megtépett koronájú százados törzsekkel s toronymagas fenyőkkel. Ahol pedig a mandzsu-cédrus (*Pinus mandchurica*) lepi el ligetekben a sziklásabb hegyhátaikat, ott rendesen nincsen kellő talaj egyéb bozótnak, hanem csak a sziklarepedésekben tenyésző aljanövényzet borítja a sziklatalajt.

A mandzsu-cédrus vöröses törzse, magasból induló, ritkás koronája, görcsös, viharral dacoló ágai festői fává teszik ezt a bércakót. Nem él ott, ahol buja talajban, széltől védett zugokban, egymás hegyén-hátán tolong a bozót, a tüskés vagy tövises ágak átlábolthatatlan labirintusa, hanem büszkélkedve húzódik fel a sásfészkes sziklaormokra, ahova csak kevés rokona meri követni, ahol élete folytonos küzdelem a táplálékért és a létért. Ritkás koronájával, csoportosan ülő, lenge túleveleivel kevés támadó felületet nyújt a szélnek, izmos gyökerei pedig görcsösen kapaszkodnak a sziklafokba s csak akkor dől ki, ha a szikla is vele zuhanik. Másutt, ahol valami hegynyeret szép zöld, havasi rétre emlékeztető növényzet fed, tele ezerszínű virággal, ott a mandzsu-cédrus rit-

kás pagonyokban virít, olyan egyforma mindegyik, mintha emberkéz ültette volna. Messziről olyan nyájas, olyan szelíd ez a kis pagony, mint azok az ősi, fenyővel beültetett sírhelyek, messze-messze lenn a kínai nagy lapályon.

Hanem ez csak látszat. A hegynyergen hatalmas szálfák fekszenek tövestől kiszakítva a földből. Az egyiknek óriás törzse, amit két ember bírna átölelni, zuhantában leütött, még másikat is, annak csonka törzsén csak az egyik vízszintesen kinyúló ág zöldel már, a felső része a törzsnek lenn hever a száraz ágak s az elbukott óriás törzse alatt; mindezt belepte a zöld moha, a felnyúló ágakon meg a szakállas zuzmó (*Usnea longissima*) fürtei hazudnak sápadt lombokat. A faóriás, amint kiszakadt a földből, kuszált gyökereivel tonnás köveket feszített ki s a lapos gyökhálózat most 2—3 öles meredek falban állja útját az őserdők vándorának. Az ilyen helyeket mégis jó volt felkeresnem, mert a legjobb feltárást nyertem a kőzetanyagban. A többi bozót ritkás, egyéves gaz, a többi ismerősnek itt nincs helye, csak a mandzsu-cédrus áll tépetten, de kevélyen.

Ezek a kis pagonyok ott élnek, ahol más fa nem birkózik meg a természettel: hegynyergeken, ahol a szelek mintegy átjárót találnak, s legbőszültebb orkánná fajul a téli monzun; meg magasan fekvő völgykatlanok kijáróinál, ahol a magas földekről lezuhanó légáramlat akadályt nem ismerve rohan ki, valami szélesebb völgymedencébe.

Védettebb völgyekben azonban a lombos fák jutnak uralomra. Valami cser- vagy tölgy-féle a legtöbb; ennek a levelei majd akkorák, mint a lapulevél, de lombjuk nem szép, a fák nem nőnek nagyra. Az jutott eszembe, hogy ezeket alighanem a téli szelek nyirbálják meg, mint valami műkertész, attól lesznek aztán olyan természetes levelei, vagy, hogy a meleg nyáron a többi növényzettel együtt ez is rendellenes nagyságú lesz. Legszebb fák ezekben az őserdőkben a juharfélék; legnagyobb részük finoman ujjazott, vékony és áttetsző levelű, rendkívül finom lombjukon gyönyörűen dereng át a napsugár. De néhány kőris-féle szintén dísze az erdőnek. Sok van még a sötétlombú hárs-

fákból, bálványfákból, szilfákból stb., aztán meg van egy különös diófa, levelei keskenyebbek, levélnyelei hosszabbak a mienknél, gyümölcse is hosszabb, hegyesebb, alig van benső tartalma, olyan vastag a csontos, kemény héja. Sajnos, én már csak sápadtan láttam, amikor az ősz hidegek megcsípték az illatos leveleket.* Ritkásabb helyeken a nyírfa is fehérlik, kérgéből az amurvidéki tunguzok törékeny csónakokat készítenek, s azzal keresik a rénszarvast a mocsaras bozótokban.

Ezek alatt a sűrű lombok alatt a bokorvilág úgy hasonlít a mienkhez és mégis más. Ott a rózsatüske, de más annak a csipkéje, a levelei is olyan idegenszerűek. Azután meg a galagonya, rengeteg tövisekkel, de a borbolya szintén elállja a betörő idegen útját szuronyos ághadaival. Legjobban haragudtam egy különös cserjére, amelynek még eddig nem sikerült a nevét megtudnom. Olyan levelei vannak, mint a kőrisfának, de durván fűrészesek, aztán egyenes, fás törzse van, ez meg a bodzára emlékeztet, hanem a törzse, még akkor is, ha araszos vastagságú, tele van hosszú, tűforma tövisekkel, olyan sűrűn, hogy nem lehet belekapaszkodni, pedig szép, egyenes törzse ezt csábítóan kínálgatja, amikor a tikkasztó napsugárban kínlóva verekedik fel a kutató a bozótrengetegen át a sziklás hegyoldalán.

Ezt a bozótrengeteget, meg a fatörzseket, de meg az álló fák ágait is aztán telefutja az iszalag, meg ennek sok más faja, továbbá a japáni komló, meg a vadontermő szőlő, savanykás, sötétkék bogyóit éppen érésben találtam. A szőlőt Mukden-ben a misszionáriusok termesztik, jó édes, fekete bort szűrnék le belőle, de így művelés alatt télire erősen be kell takarni őket. Aztán az olasz jázmin, meg néhány loncféle lepik el virággal a téli viharoktól megtépett fatörzseket, zsongó méhrajt csalva maga körül bódító illatárjával.

Egyik-másik kúszó hatalmas vastagságú szárával túl-

* Itt nem mondhatjuk, hogy a dér csípte meg a lombokat, mert a hidegek beálltával olyan száraz lesz a levegő, hogy alig van valami dér.

terhelte az ágat, amire felkapaszkodott, azt magával rántotta a földre, az embertörzs vastagságú ág kérgével még az ágon függ, de koronáját ellepte a tolakodó vendég, aztán a letört ágon tovább kúszott fel a fa legmagasabb csúcsáig, s most annak lombjával összekeveredve dugja elő bolyhos gyümölcseit, a fatörzset pedig a leírhatatlan összevisszaság, s az egymással küzdő növényzet zürzavaros torlasza hozzáférhetetlenné teszi.

Lenn, a széles, homokos és kavicsos, itt-ott iszapos folyó völgyön a nyárfák, meg a fűzfélék élnek csak, mint fák, de ezeknek koronája alig látszik ki abból a növényzetből, ami az alluviumot ellepi. Ez a legmeglepőbb és legkülönösebb. Egy darab valóságos préri, de rengeteg egyévi növényzettel. Messziről virággal telt mezőnek néznéd, közletről ölnyi magas, különös bozót, a farkasok és tigris igazi tanyája. Pedig mind ismerős ám az a fűféle, meg a többi virágos növény, ami itt terem, hanem csodálattal áll meg előtte az utas: ki vagy te óriás? Az alluviális lapály magas partját sűrűn szegélyező, vastagtörzsű fűzek alatt még futók és apró cserjék vannak; köztük egy csalán-féle nyújtja fel hosszú, égetően csipő kóróját a fűz lombja közé, aztán meg a mi vadrezedánk, de embermagas! Virágfüzére lábnyi hosszú, virágai sokkal nagyobbak, alig ismerni rá. Amott meg egészen a szakadék szélén, virít az őszirózsa vadon, de bokrai alatt árnyékot találni, szürkés ibolyaszín virágai ellepik a bokor déli oldalát. Aztán valami nádfélék kezdődnek, ezek már olyan magasak, hogy felnyújtott karral sem érni el a virágát, míg végre az igazi lapály-növényzet veszi át az uralmat, s a főszerepet a fekete üröm viszi. Mintha valami kis csodálatos szálás erdőben járnánk, alul már nincsen levél, csak felnyúló függélyes szálak, leginkább üröm, nád, meg valami ernyős-féle. De ott van köztük, mint lombos fa, a fenyők közt, a bürök, literes-palack vastagságú szárral, meg az elvadult kender, fejsze kell hozzá, hogy ki lenessen vágni. Olyan, mint kis terebélyes fa. Itt-ott a kis rengeteget a patak valami árvize megdöntötte, a kórók lefeküdtek, s befutotta őket az iszalag, meg valami *Rubus*-féle; ezen már bajos áthatolni, mert

nyakig besüpped az ember a ropogó kórók közé. Innen bajos volna menekülni valami vad támadása elől.

Kirándulásaimban rendszeren át kellett gázolnom ilyen rettenetes növénytelepen, persze először delejtűvel, mert ha egyszer belementem, kilátást többé nem nyerhettem. Később a magam csapásán könnyebben jártam, csak a patakon volt nehéz átmennem, mert a tulsó parton meredek, laza sziklákat mosott alá a víz, s ezekre néhány lenyúló hársgyökérbe kapaszkodva kellett felmásznom, ha a patakon keresztül egy átbukott fatörzsön szerencsésen átengensúlyoztam magamat.

86. ábra. «Oroszlánkő» gránitesúcs Tien-pao-san mellett. Szerző rajza.

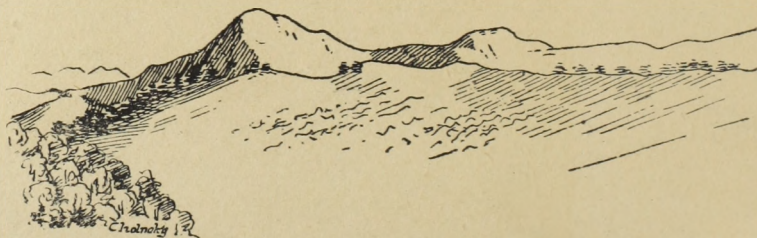
Itt aztán kezdődött az erdő. Folytonos küzdelem és bukdácsolás, kapaszkodás és bujkálás az egész út, inkább kerestem a kopár sziklát, bár ott kézzel-lábbal kapaszkodva kellett előre menni. Csak magasabb hegyhátakon lett az erdő szálasabb, ott a lombos fák közé több túlevelű kezdett keveredni. Itt a földet a lehullott tük sikos takarója fedi, s ebből a talajból csak a páfrányok néhány faja, meg egy különös, vastagszárú, bokrosan felnövő, leveletlen zsurló, sötét karjai álltak útban. Ezzel a zsurlóval tisztították katonáim a fegyvereiket.

Rendkívül békességes, felejthetetlenül kedves napokat töltöttem ebben az egyhangú és mégis oly csodálatosan

változatos világban. Az időjárás, a napszaka, a nézőpont szerint folyton változott a tájkép. Azután a vidék térképe is folytonosan, minden megzavartatás nélkül készült, szabályos, csendes munkával, gondolat-körömet egyáltalán nem is foglalta el más, mint a tiszta, eszményi, magasztos tudomány.

Amint este bevezettem térképemre aznap eredményeit, egyszersmind meg volt állapítva a másnapi program, mert a hegykúpok, a völgyeket, a nyergeket egymásután hódítottam meg, egy-egy győzelmes hadjárat-tal az őserdő ellen.

Rákerült a sor a szép Oroszlán-köre. Közélről tekintve, a 86. ábrán látjuk: maga a kő megmászhatatlan, függélyes

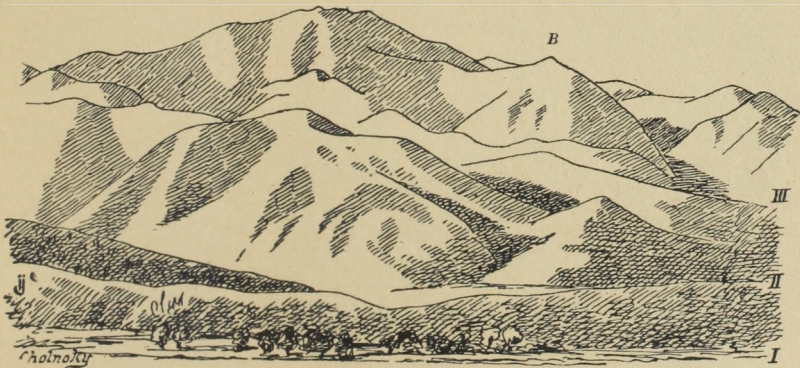
87. ábra. A «Széphegy» Tien-pao-san vidékén. Szerző rajza.

oldalain alig hiszem, hogy fel tudna kapaszkodni a legügyesebb hegymászó is. Csak a mandzsu-cédrus hatolt fel oda is, ott áll büszkén, az óriás-kristály csúcsán! A remete sziklájával szemben, az egyik hegygerincen végig, pompás vulkáni eredetű sziklakúpok ülnek, a legszebbet elneveztem Széphegynek.

Ezt a kúpsort látni a 87. ábrán, balról a Széphegy, mögötte messze-messze a Nen-kan medence vulkáni kúp-jainak a Ma-ngan-c'-sannak halavány körvonalai mosolyognak. A csúcsok közt legmeredekebb a középső. Ez tulajdonképpen éles gerinc. A tüzesen izzó déli napsugarakkal szemben másztam fel a gerincre, nagy, fehér napkalapban, s amint a gerincen felbukkantam, annak déli, napsütötte oldaláról hatalmas vadállat ugrott fel a legelső

fák lombjaira, s aztán csörtetve iramodott tova ágról-ágra, mígnem félelmes horkanásai elhangzottak az erdőben. Valami párduc-féle volt! Alaposan megijedtünk egymástól, hisz nálam csak revolver és kalapács volt, rettenetesen gyöngé fegyverek a kis tigrisrokkal szemben. Ezen a napon katona sem volt velem. Valószínűleg nagy, fényes-fehér napkalapomtól rémült meg. Nem akartam elhagyni az éles gerincet, mert figyelemmel kísérhettem róla a közvetlen környezetet, s némileg védve is voltam. Innen rajzoltam le a Tien-pao csoportját. (88. ábra.)

88. ábra. A Tien-pao-hegy a Széphegyről. Szerző rajza.

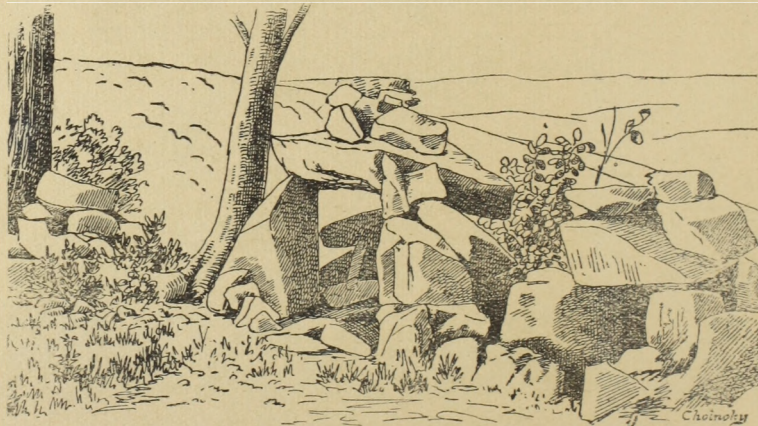
Az öreg Tien-pao állt ellen legtovább a kutató támadásoknak. A 70. ábrán, jobbra fenn, a helység felett látjuk azt a szép kúpalakú hegyet, amit a 88. ábrán *B*-vel jelöltem. Először azt gondoltam, hogy felmegyek erre a *B* hegyre, aztán azon az éles gerincen, amelyik a Tien-paoval összeköti, végighaladva, csakhamar feljutok a hegy tetejére.

A *B* hegyre azonban nagyon nehéz volt felmászni a kegyetlen bozótban. Aztán meg a hegy geológiai felépítése is olyan cifra, hogy késő délután lett, mire a hegy csúcsára jutottam, s ott nagy csodálkozásomra emberi nyomokra akadtam. Két kis liliputi kő-kápolna állt ott, durva, nagy darab kövekből összetákolva (89. ábra). Az egyikben kis, alig arasznyi hosszú, faragatlan kődarab jelképezte a bálványt. Valószínűleg buddhista kínai szénégetők, vagy bá-

nyászok rakták, a falucska temploma is buddhista. Mintha csak valami kőkorszakbeli emléket látnék!

A gerincen aránylag gyorsan ment az előrehaladás, de aztán a Tien-pao oldalán olyan sűrű rengeteg állta utamat, hogy a legszebb alkonyfényben vissza kellett fordulnom. Még egyszer végignéztem a tájat. Véghetetlen csendesség, békesség, s a teljesen tiszta levegőben mindennek olyan gyönyörű színe van! Különösen amikor a Nap már kissé ferdén süt le a mindenféleképpen lejtő, erdős hegyolda-

89. ábra. Kezdetleges kis buddhista oltárok az egyik hegycsúcs tetején, Tien-pao-sanon. Szerző rajza.

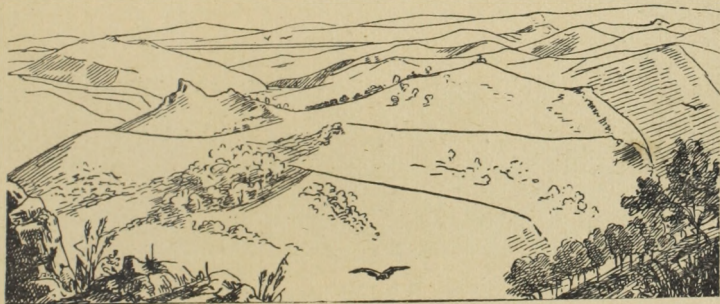
lakra. Önkénytelen arra gondol az ember, hogy mennyivel szebb a világ ott, ahol nem laknak emberek!

Második alkalommal hajnalhasadtával indultam neki, észak felé megkerülvén a hegyet, s valami alkalmasabb feljárót keresve. Éppen úgy jártam, mint a minap. Közvetlenül a legfőbb csoport lábától vissza kellett fordulnom. Olyan későn értem haza, hogy otthon hűséges szolgám már szétkergette a katonákat keresésemre, csak úgy hangzott az erdő a kiabálásuktól, puskalövéseiktől, persze észak felé széledtek el, én meg dél felől közeledtem hazafelé, fényes holdvilág mellett, már ismert csapáson. A bányagazgatóság épülete előtt minden este elsütöttek három tarackot a

kóbor rablók és vadállatok elijesztésére. Most minden negyedórában lőttek vele egyet. Végre megláttak az úton jönni, amint szivarra gyújtottam, volt nagy örömrivalgás, de aztán! Nem hiszem, hogy a feleségetől valaha olyan kukliprédikációt kapjak, mint amilyenben az én kedves szolgálóm részesített. De annál nagyobb igyekezettel állt neki forró teát, jó vacsorát készíteni.

Ilyen kudarcot vallottam a második rohammal. Végre harmadszorra sikerült, de hogyan! A legegyszerűbb, legmeredekebb vízmosáson törtettem fölfelé. Rettenetes út volt! Aki nem járt ilyen őserdőkben, az alig hiheti el, hogy alig 1000 m magasság eléréséhez jó félnapra volt szükség-

90. ábra. Kilátás a tien-pao-sani hegyekről dél felé. Szerző rajza.

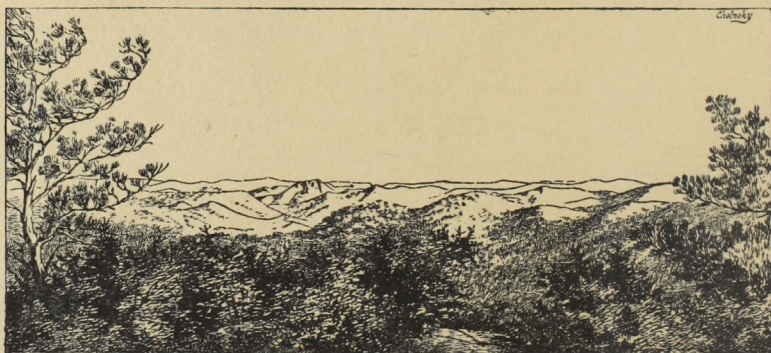
gem. Az a szegény katona, akit rám parancsoltak, tudom, megátkozta a hegyet is, meg valamennyi bolond idegen ördögöt, aki ide jön hegyet mászni!

No de jutalmazva lőn az ő és az én fáradságom is. Ő jól járt, mert visszajövet útközben szép őzet lőtt, aztán meg tőlem is kapott jó borraivalót. De hát mi volt az én jutalmam? Először is a felülmúlhatatlan kilátás. Ez igazán jutalom volt. De másodszer egy rejtvény, olyan nehéz és megfejtethetetlen rébusz, ami hosszú időre elrontotta az álmomat. Azonnal elmondom.

Dél felé azt a kilátást lehetett látni, amit már a falu feletti keleti hegy tetejéről is rajzoltam, s amit a 90. ábrán

mutatok be. A kép jobboldalán, ahol az a fekete madár repül, van az a völgy, amelyikben a bányahelység fekszik. Legelül a nagy madár mély szakadék felett kóvályog, ezen átjáró ösvény volt a faluból a másik baloldali völgybe. Ott látszik effelett a baloldali völgy felett az Oroszlánkő, ezen a képen is. Hátul, messze, ahol az a két madár repül, ott van a nagy Nenkan medence, jól ki lehet venni a teraszok szabályos, vízszintes vonalait, sőt a Mao-san is látszik. Emmögött a medence mögött az észak-kelet-délnyugati irányú szabályos hegyek gerincei látszanak, de eléjük tola-

91. ábra. Tien-pao-san. Kilátás a B-hegyről délnyugat felé. A fölemelt és utólag a folyóvölgyekkel összeszabdalt tönkfelület kitűnő példája. Szerző rajza.

kodik egy hatalmas kelet-nyugati csapású hegylánc, majd még szólok róla. A kép középterén gránit hegycsomók látszanak.

A délnyugat felé való kilátást a 91. ábra mutatja. A mandzsu tönk pompás képe ez. A kristályos kőzetekből és gránitból fölépült, kiemelt hegytönk egyenletes tetőmagasságai megkapóan látszanak.

Erről a pontról, ahonnan ezt a képet rajzoltam, nyugat és észak felé nem lehetett ellátni, mindent magasabb hegyek takartak.

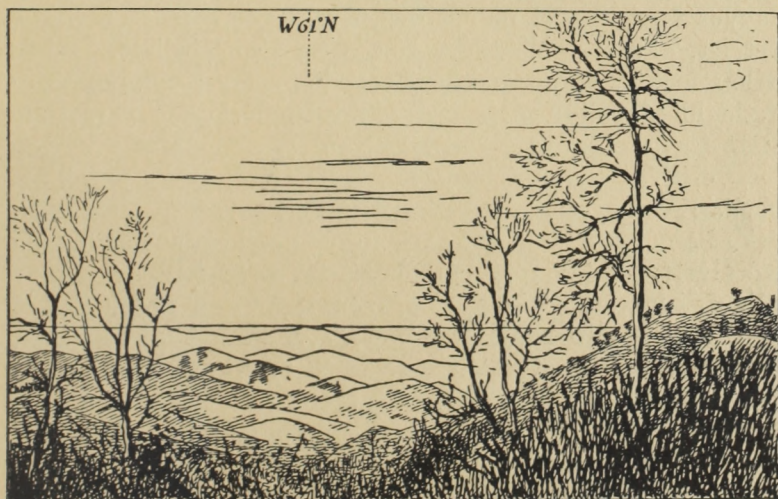
A Tien-pao tetejéről azonban semmi sem akadályozta a kilátást nyugat és észak felé. Az észak felé való kilátást a 92. ábrán igyekeztem kedves olvasómnak némileg vissza-

adni. Amint látjuk, az előtérben olyan hegyek vannak, amelyek mindenestre alacsonyabbak álláspontomnál, a Tien-paonál, mert egyik sem nyúlik a látóhatár vonala fölé. Valamivel messzebb megszűnnek a hegyek és végtelen egyenes vonal határolja az ég alját.

Mit jelent ez?

Nagy alföld volna arra? Ez teljesen ellenkezik a kezemen levő térképekkel, mert ezek azt mondják, hogy innen északra magas hegyek vannak. Aztán meg figyelmes

92. ábra. Kilátás a Tien-pao-hegy tetejéről észak felé. Szerző rajza.

vizsgálat után kiderült, hogy az az egyenes vonal nem szakadatlan, hanem a távcső merev, lépcsős zökkenéseket és rettenetes távolságban fekvő hatalmas vulkáni kúpok félig eltakart szilhuettjeit mutatja. Ilyen zökkenések alföldön alig vannak, ha csak löszplatón nem. De lösznek nyomát sem láttam egész Mandzsorszá-g-ban!

Hogy magas fennföld van innen északra, azt hírül adták már azok a heves, bóraszerű szelek, amik itt döntögetik ki a fákat. De én még ilyen szabályos platót soha életemben nem láttam.

Képzelteti kedves olvasóm, hogy milyen kegyetlen vágyat éreztem megismerni ezt a csodálatos dolgot. És nem mozdulhattam Tien-pao-sanról, mert semmi pénzem sem volt, a szolgám hitelben főzött!

Ez a látvány feldúlta nyugalمامat, nem igen érdekelt már a vidék, csak sietni szerettem volna észak felé, hisz ismertem már minden zeget-zugot az egy nap alatt elérhető területben.

Ezalatt lassankint őszbecsavarodott a szép, száraz, enyhe nyár. A derült melegnek után hirtelen jött néhány fagyos éjjel, reggel már a dér némi nyoma fedte a házak tetejét, október elején. Ez volt a tél első lehellete. Szél és vihar nélkül, szárazon köszöntött be, s így a lombok érintetlenül sárgultak el, s lassankint tündérkertté varázsolódott az őserdő.

Fölfelé menve, a legszebb, legfestőibb völgy patakján, mellette kis gyalogút vezetett összedölt szénégető kemencék felé, bámulva láttam ott azt az ezeregyéji mesevilágot, ami körülvelt. A fák lombja beboltozta, a fű felverte azt az alig felismerhető kis gyalogösvényt, amit a patak itt-ott medernek is elhasznált. De minő fák, minő lombok! Az ihar, meg a tölgy levele égő pirosra hervadt el, mellette a kőris levelein át aranyárgán szűrődött be a Nap, a hárs levele barnás lett, a diófa pedig majdnem fehérsárga. Az alsó bokrokat megvédelmezte a lombmennyezet, a hőszugárzás és dérképződés ellen, azok még haragosan, vagy fűzőlden virítottak; csak itt-ott, a bokor tetején ment át a lomb az aranyárgába és a karmazsinpirosba. Az első sziklafokról leírhatatlan volt a látvány. A legcsodásabb, leheletfinomságú színek valóságos özöne borította a mély völgyet kerítő hegyoldalt, s végig tekintve a völgy mentén, amint az előnyúló hegy-kulisszák mind halaványabb és halaványabb szilhouettekkel követték egymást, a tündéri színpompa barnás-lila tónusba olvadt össze, kigúnyolva Markó Károly legfantasztikusabb ecsetét. S az enyhén mosolygó színzavarból, mint művészi diszsonancia, rítt ki a fenyőfélék haragos-zöld, sokszoros keresztje.

Lenn, a nagy patak völgyében azalatt a «préri» nő-

vényzete teljesen elszáradt, s a recsegő, ropogó kórók közt csörtetve bujkált a vadkan, a bozótlepte hegyoldalón pedig magasakat szökdelve menekültek előlem az őzek. A fácánvadászat eddig is búsásan hozott a konyhára, de most még kedvezőbbé vált, mert a fényestollú fácánkakas nem bujhatott többé a sötétlombú bozót közé.

Aztán hideg északi szél jött, apró jégtűket hordott magával; nem lehetett azt hóésésnek mondani, mert majdnem derült volt az ég, csak vékony homály takarta a Napot; ezzel aztán vége lett a tündérerdőnek. Amikor a vihar után kimentem, zörgő levelek fedték az ösvényeket, s a fák lombtalanul zúgtak a csípős szélben.

Felmentem a bányák fölé a domboldalra, hogy széttekintsek a vidéken. Nagyon le voltam hangolva, hogy ime, itt a tél, s én még mindig nem indulhatok, hogy lássam már, mi az a rejtély ott északon?

S íme, a fővölgyön kis lovascsapat közeledik a bányahelység felé. Szétszórva, lassú léptekkel közelednek, ide piroslik katonaruhájuk. A szél rútol sívít a fák közt, a kiszáradt fűben vitustáncot jár a zörgő falevél.

Egyszerre értünk a tanyához, a fáradt lovascsapat s én. Nem mertem reményleni.

Csakugyan a katonák jöttek vissza Hun-csuenből, azzal az izenettel, hogy mehetünk!

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Mandzsuoországon keresztül.

Végre tehát indulhattunk! *B.* úr nem küldött ugyan több pénzt, mint 25—30 forintot, de az egyik katonatisztnak volt annyi pénze, hogy kisegíthette az expedíciót.

Csak egynapi pihenőt kaptak a katonák, másnap, 1897. október 15-én már útban voltunk Kirin felé.

Vissza kellett mennünk a Nen-kan medencébe Lao-tao-kouhoz, s aztán fordulhattunk csak északra, noha ezzel olyan nagy kerülőt csináltunk, ami egy és félnapi utat jelent, de Tien-pao-santól északra nincsen járható út. Nem is bántam, mert így többet láthattam.

Amint a Nen-kan medencét majdnem egyenesen északi irányban elhagytuk, magas hegyek közé jutottunk, elhagyva a Nen-kan medence főfolyóját, a Csau-jang-hot. Ennek a völgye ugyanis olyan szűk szurdokokból áll, hogy úgy látszik, teljesen járhatatlan.

Ezeket a magas hegyeket láttam a Tien-pao tetejéről, s örültem, hogy közelről megláthattam őket. Legnagyobb részt gránitból vannak, de a magas kúpokat, festőies bérceket régibb és újabb vulkáni kőzetek hatalmas szikláik építik fel, köztük számos festőies részleten gyönyörködhetik az utazó szeme.

Meglehetősen magasan jár itt az út, néha 400—500 méternyire emelkedik a tenger színe fölé, de igazi alpi tájékká nem fejlődik seholsem a környezet, a hegyek az 1500—2000 m magasságon túl nem emelkednek.

Emberi lakás alig van ezek közt a sajátságos, szaggatott bércek között, rendszert hiába keresne bennük a kutató.

Lombos és túlevelű fák kúsza őserdeje váltakozik rettenetes kopársággal ott, ahol az omladozó szikla nem tűri meg az erdőt. Különös kis fészkekben álltunk meg pihenőre, alig volt hely, ahol fedél alá juthattam éjszakára.

Végre ismét elértük a Csau-jang-ho völgyét, nagyon érdekes helyen. A folyó itt hirtelen kanyarulatban kerül meg egy meredek, sziklás hegynyúlványt. Ha a kanyarodónál megállunk és arra nézünk, amerre a folyó vize megy, akkor pompás szurdokot látunk, magas, sziklás hegyek közé kanyarodik be a folyó (94. ábra). Balról az ú. n. U-hei-tien-c', mint meredek fal fogja el a kilátást, jobbról előugró sziklakúp mögött regényes, sziklás hegyormok állják útját a rohanó sellőkön és vízeséseken át tajtékzó folyónak.

Ha pedig északnak fordulunk, oda, ahonnan a folyó jön, akkor meglepetve látjuk, hogy széles medre tágas, nyílt völgyben kanyarog, jobbról csak egy előrenyulakodó magaslat fogja el a kilátást, de mögötte magas hegy nincsen, csak balról látszanak még nagyobb magaslatok (93. ábra).

Csakugyan, ezután az út a Csau-jang-ho, vagy ahogy itt nevezik, Puo-la-ha-tung* széles völgyében visz, nem nagy magasságú hegyek között. Itt már több apró házcsoport, kultivált terület van a folyó völgyben, de a magaslatok itt is, vagy őserdővel vannak borítva, vagy pedig olyan sziklásak, hogy alig van rajtuk növényzet.

Ami a legérdekesebb, a folyó völgyében igen szabályos, nem nagy magasságú terraszok szegélyezik a hegyeket. A hegyek anyaga mindenütt szép, nagyszemű gránit, de a terraszok részben kavicsból, részben pedig fiatalkori vulkánok vízbe hullott hamujából vannak. Ilyen szabályos terrasz egyik darabja az ú. n. Ung-csuenn-lá-c', vagy «Viszszahangzó-hegy», mert függélyes homlokfala erős visszhangot kelt. Alatta a kis Thu-mönn-c' helység azért nevezetes előttem, mert itt láttam az első kalitkában kiakasztott ember-

* A kínai írásjegyek szerint Po-lo-ha-tung. De, amint már többször tapasztaltam, a helyi dialektus jobban utánozza az eredeti mandzsu szavat, amit átírtak kínai betűkkel.

fejet. Később láttam ilyen borzalmas, elrettentő példát többet is.

A völgy azután mindinkább tágul, amint a folyón fölfelé menve, folyton emelkedik az út, a szegélyző magaslatok mindinkább eltörpülnek, utoljára egészen alacsony, erdős halmok szegélyezik a völgyet, s az egyikre felkapaszkodva, fölérkeztünk a nevezetes Ha-la-pa-ling hágóra. Ez már nevezetes vízvásztó. Elvásztja a Thu-mönn-ho, vagy Kauli-kiang vízgyűjtő területét az Amur vízgyűjtő területétől.

A hágóra alig kellett kapaszkodni, enyhén, alig észrevehetőleg emelkedett fel reá az út, s mégis az aneroida 707 mm-re süllyedt, vagyis egészen hozzávetőlegesen számítva, a hágó mintegy 600 méterre van a tenger színe felett. De a kilátás gyönyörű szép is a hágótól! Dél-kelet felé az imént elhagyott hegyvidékre látni, északnyugatra pedig hullámos dombvidék látszott az előtérben, mögötte éppen akkor nyugodott le a Nap izzó gömbje, s a levegő sajátságos homályos volta nem engedte meg, hogy messze ellássak, a legelső dombokon túl nem terjedt látóköröm, pedig sejtettem, hogy itt kell következnie a Tien-pao tetején felötlött rejtvény megoldásának.

A nevezetes hágóról széles, lapos völgybe jutottunk le, feneke nincs 70 méterrel a hágó alatt, s a víz máris stagnál benne. Itt kellett megszállnunk éjjelre, annélkül, hogy a rébusz megoldódott volna.

Katonáim meglepetésére másnap reggel egy órával korábban keltem, mint rendszeren, s megindultam a karavánal egészen szokatlan korai időben, pedig hideg volt, a patak mentén a vizenyős lapály keményre fagyott. Sűrű köd ült a vidéken, s nem láttam semmit, a folyó széles völgyén túl nem vehettem ki semmit. De alig indultunk meg, a köd foszladozni kezdett, s már ugyan messze előre láthattam a sugáregyenes úton előre küldött karavánt, s mégsem tűntek fel sem jobbra, sem balra hegyek.

Végre csípős szél támadt, néhány perc alatt elsöpörte az alkalmatlan ködöt, s bámuló szemem előtt nagykiterjedésű lapály nyílt ki, csak itt-ott látszottak rajta alacsony,

szigetszerűen kiemelkedő, egyforma magasságú dombok, szintén egészen különös, lapos tetővel.

A teljesen fátlan, tökéletesen vízszintes síkságon igazán preri-növényzetet lengetett a szél, de mivel a talaj ingoványos, mocsaras volt, az altalaj minőségéről halavány sejtelmem sem lehetett. Nem voltam képes elhinni, hogy igazi alföldön, alluviális síkságon lennénk, hisz az aneroidám még mindig 720 mm-en állott.

Elértük az első szigetszerű dombot. Anyaga még mindig gránit volt, de hisz egészen közel volt a síkság déli szegélyéhez, s erről jól tudtam már, hogy gránitból van.

A szigetdomb ormáról egészen hasonló a kilátás: végtelen síkság, elszórtan szigetszerű dombok emelkednek rajta. Alig hagytuk el azonban a dombot, az út az eddigi keményre fagyott iszap helyett kongó fekete kövön járt, mintha aszfalton menne. Az első lepattantott kődarab végre megoldotta a rejtvényt, ami nem hagyott nyugodni s ami a végletekre fokozta kíváncsiságomat.

A kocsi kongó, fekete, hólyagos látván, fiatalkori vulkáni kőzetten jártak.

Elértük nemsokára az első nagyobb folyót is. De nem kelhattünk át rajta, mert mintegy 10 m mély, függélyes falú, rendkívül szabályos szakadékban folyt. A szakadék oldalain feltárult a síkság egész szerkezete.

A felszínen alig van egy-két arasznyi iszapos, tőzeges föld, alatta azonnal a fekete láva fekszik, legalább is 10 m mélységig, mert a folyó színében is még mindig ugyanez a kőzet a szakadék falának az anyaga.

Megoldódott tehát a rejtély! Az egész fennföld nagy lávaplató, vagy ahogy Indiában nevezik, trap-pató, tehát óriási lávaömlések borítottak el vízszintes rétegekben hegyet és völgyet.

Kedves olvasóim bizonyára látták már, hogy kemény télen a kút körül a kiöntözött víz egymásra boruló rétegekben fagy meg, s valóságos apró lépcsők keletkeznek az egymásután megfagyott kiöntött vízrétegek közt. Nagyon hasonlít ehhez a mandzsuországi plató. Itt is egymásra borultak a kiömlött láva megmerevült rétegei, és sajátság-

gos, lépcsős szerkezetű, óriási kiterjedésű plató keletkezett, a szem óriási távolságra elláthat rajta, ha a legmagasabb szintájú lávarétegre felhág.

Csakhogy ezeknek a magasabb szintájaknak a pereme roppant meredek, majdnem függélyes, és azért nehéz rájuk feljutni. Mindazáltal a folyók, amelyek az alacsonyabb térszínen kanyarognak, függélyes falú szakadékokban, többször kényszerítettek, hogy felmásszunk egy emelettel magasabbra, mert a folyón nem lehet átkelni. Ezeken a nyaktörő kapaszkodókon aztán akárhányszor megesett, hogy felfordult kocsi, ló, jó szerencse, hogy nyaka nem tört a kocsisnak, meg szolgáltnak, mert ők rendesen a tetemesen felpakolt szekér tetején ültek. Az ilyen magaslatról való kilátás igen meglepő, mert azok a jellemző, éles peremek igen különössé, nagyon idegenszerűvé teszik ezt a tájéket. A magaslatokat csak gyér bozót fedi, olyan a vidék, mintha csak most hült volna ki valami bolygónak a felszine.

Ez a csodálatos platóvidék az, ami olyan egyenes vonalnak mutatta az ég alját a Tien-pao tetejéről. Különösen nyugat felé határtalan messzeségre el lehetett látni, s erre mindenütt ezek a magasabb nivójú platók uralkodnak, köztük széles völgyekkel. Keletre jobban szétdarabolódik ez a magasabb plató, s megmaradt részletei inkább lapos vulkánokra emlékeztetnek.

Igen érdekes részletet látunk a 82. ábrán. Ez is a magasabb nivójú platóról van véve. Elöl ugyanaz a katonatiszt áll, aki kölcsönözte erre az útra a pénzt. Feje felett a nyugati, magasabb platóvidék egyik előugró, hirtelenül elvégződő foka látszik. A kép közepét szép, magányos, tiszta lávából álló lapos kúp foglalja el. Valamivel előtte fehérlik a kis Tung-ó falu, mögötte a fekete vonal a Sá-ho folyam kanyónját, azaz meredek falú, szűk sziklaszorost jelzi. Tung-ó falu mellett át kellett kelniünk a folyón, erre a célra széles lejárót készítettek, s itt ismét meggyőződtem, hogy a platók mélyebb szintjének anyaga szintén fekete, hólyagos, vagy egészen tömör vulkáni kőzet.

A vidék rendkívül egyhangú. A falvakban nagy a víz-

hiány, távol a folyóktól, mert a kemény, rideg, üveges sziklatalajon forrás alig fakadhat. A laposok, lapályos helyek nagyrészt valóságos prérók, azaz füves, itt-ott az esőzések alkalmával felázott területek, a magaslatok oldalait gyér bozót, néha ritkás erdő fedi. A vidék nem lehet valami nagyon termékeny, mert ahol az ekevas eltávolította a védelmező növényi takarót, ott a szél elhordta a talajt, s kemény sziklába karcot az ekevas.

Mindazáltal igen tetemes ide a bevándorlás. Sok vadonatúj telepet láttam, egészen frissen, amerikaiasan építve. Persze a bevándorlók mindig kínaiak, s azzal kezdik a működésüket, hogy nagy kerületben felgyújtják a száraz fűvet. Gyönyörű látvány az óriási füsttömeg, amint itt-ott vészterhes, rengeteg felhő alakjában fogja el a kilátást. Ez a nagy füst volt az, ami az előbbi napok homályosságát okozta.

Időközben elmentünk a nagy történelmi nevezetességű Odoli, vagy ahogyan most nevezik a kínaiak, Ngau-tun-csönn, vagy Tung-hoa-hszien város mellett. Ez a város a régi térképeken egészen rosszul van felrajzolva, némelyiken két névvel két helyen is (Autun, Ejtan, Odoti, Odoli stb.) berajzolták. Nem mehettem be, mert kissé félreesik az útból, és sietnünk kellett, de sárból vert falait láttam. Ez a legősibb fészke a mandzsu nemzetségnek, valóságos legendák fűződnek a városhoz, különösen, mivel igen kevés ember tudta, hogy tulajdonképpen hol van? Aztán meg a térképek ide hatalmas hegyeket pingálnak. Odoli egészen síkságon fekszik, de kongó, fekete láva a talaja, a vízhiány igen nagy.

Végre északon ismét hegyek tűntek fel, s elérkeztünk O-mo-szó nagyobb helységbe, közvetlen a hegyek lábánál. Innen ágazik el a nagy-kirini országút egyrészt Ning-ku-ta, másrészt Hun-csuenn felé, az utóbbin érkeztünk mi. Nem messze a várostól a Mutang-kiang folyam elhagyja kanyónját vagy szurdokát, és az O-mo-szó vidéki alluvialis lapályra lép ki, ez, úgylátszik, valamikor tómeder volt, de aztán kitöltődött kavicssal és homokkal. A Mu-tang-kiang kanyón-

jának a végét a 95. ábrán láthatják olvasóim, jobbról még látszik a roppant meredek, kihült, fekete lávából álló sziklafal, ilyenek közt futja meg a folyó útjának legnagyobb részét ezen a sajátságos, idegenszerű felföldön.

O-mo-szóból kirándulást tettem dél felé, állítólag szenet és vasat találtak délen valami hegyoldalon. A kirándulás alkalmával ismét csak a lávaplatón maradtunk, s így ismereteim nem nagy mértékben bővültek. De aztán tettünk egy másik, 6—7 napra terjedő kirándulást észak felé a hegyekbe. Ez már nagyon tanulságos és érdekes volt.

Amint a kis csinos kínai városkát elhagytuk, azonnal letértünk a nagy országútról, s kis dülőútra fordultunk. Sűrű rengeteg erdőben, hullámos dombvidéken kanyarog. Majd mély völgybe értünk. Komor fenyves zúg a hideg szélben a hegylejtőkön, az út mind rosszabb és rosszabb lett. Első éjjel kis házcsoportnál álltunk meg, ott hátra kellett hagyni a kocsit, s csak a legszükségesebbet pakoltuk öszvérhátakra, s úgy folytattuk útunkat, most már egészen vad, lakatlan vidéken. A következő éjjelt egy favágó kis tanyáján töltöttük. Itt már az öszvéreket is hátra kellett hagyni, s gyalog mentünk előre, 10 katonával, zöldvízű hegyi folyó szurdok völgyében, gyönyörű, szibíriai jellegű őserdőben. Ahol a völgy kiszélesedett, ott a völgyfenéken is őserdő foglalta el, kultúra helyett a lapályt, s ez a legbiztosabb jele, hogy a vidék egészen lakatlan. A kis gyalogösvény, amely eddig vezérünk volt, lassankint alig felismerhető csapássá silányult, végre az is csendesen elhúnyt egy favágó gunyhójánál. Teherrel nem lehetett tovább menni, hisz már így is elég bajuk volt a teherhordóknak a nedves, sűrű lombok között. Innen már csak egyedül mehettek tovább, gyalog, néhány katonával, de úgy, hogy estére visszatérjünk a gunyhóhoz. A favágó fia, vadtekinetű, gigászi alak, vezetett bennünket.

Végre elértük a helyet, ahova igyekeztünk. Szűk völgyszakadék fenekén a fehérre mosott kövek közt volt egy-néhány darab, amelyekben aransárga kristályok csillogtak. Persze nem volt az arany, hanem ugyanaz a fényes-sárga ásvány, amelyik a fekete kőszéndarabokon ragyog, s

amit háziasszonyaink bizonyára már mindnyájan láttak. Piritnek nevezik ezt a tudósok, s nagyon jól tudják, hogy az vasból és kénből áll.

A kirándulásra tulajdonképpen egy mandarin adott fel-szólítást, akivel útközben találkoztunk. Igen intelligens, kellemes modorú, középkorú úriember volt. Kitűnő lovas, megedzve a természet minden ellenségeskedése ellen, meghált a félszerben is, nem restelt engem minden tuskön-bokron, sziklákön át gyalog kísérsni, és folyton kérdezős-ködni, mit jegyzek, mit nézek, mit mérek stb. Végre ki-rukkolt velem, hogy ő is csinált térképeket azokról az utak-ról, amiket ő bejárt. És aztán O-mo-szóban pompás szép térképekkel lepett meg. Igazán bámultam, hogy kis jegyző-könyvéből, amelybe útközben jegyezte föl a folyókat, he-gyeket, helységeket stb., össze tudta állítani az egész vidék szép térképét. Ez a mandarin O-mo-szóban székel, s olyan-forma rangja van, mint nálunk az alispánnak. Egész megye közigazgatását vezeti. Vajjon nálunk akadna-e alispán, aki térképet tudna rajzolni saját megyéjéről, tisztán utazásai alapján? Nem hiszem, hogy sokan volnának.

Igazán érdekes emberek ezek az erdei favágók, prém-vadászok, akiknél megszálltunk ezen a kiránduláson. Tö-szgyökeres bennszülötteknek látszanak, azonban sokat felvet-tek a kínai kultúrából, s jól beszélnek kínai nyelven, noha embereimnek ebben a tekintetben voltak némi nehézségeik. Gunyhóikat kínaiiasan, de a lehető legkezdetlegesebb módon építik. A kukoricát nagyon használják, jó kenyeret sütnek a lisztjéből. Mint a mi tótjaink, mindenféle eszközöket ké-szítanak fából, s azt nagy tömegben hordják el a városokba vásárra, aztán meg csapdákkal vadásznak az erdő prémes-vadjaira, s azok bundáját Ning-ku-tába és Kirinbe viszik vásárra. Az egyszerű, de mégis ügyes csapdát a 97. ábrán látjuk. Ledöntenek egy fatörzset, s arra kis karócskákkal kis árkot cövekelnek ki, s ebben az árokban végigfektetnek két kis deszkát, ezeknek összeérő végeit kis keresztlécecské-vel támasztják alá. Ezt a kis keresztlécecskét, — amint a 97. ábra felső sarkában kirajzolt részlet mutatja — az a kis pecek szorítja az egyik cövekhez, amihez van kötve

a csapda ütőszerkezetének a kötele. Amint látjuk, ez emeltyűvel felfüggesztett, jókora fatörzsből áll. Ha az állat a kis deszkára ugrik, az leüti a kis keresztlécecskét, kiszabadul a pecek, felpattan az emeltyű, s a lezuhanó fatörzs agyonüti az állatot, annélkül, hogy bundájában kár esnék.

A sikertelen, de annál érdekesebb kirándulásról visszatértünk oda, ahol elhagytuk a nagy országutat, útközben sorra fölszedve hátrahagyott teherhordóinkat, az öszvéreket, végül a szekeret, s aztán tovább folytattuk útunkat Kirin felé. O-mo-szó mélyebb alföldjéről nemsokára ismét felmáztunk a láva-magasföld legfelső emeletére. Ez igazán magas van, több, mint 800 méterrel a tenger szintje felett, de nem nagy kiterjedésű, mert régen összeszabdalták a folyók, amelyek a magas platóról minden irányban lefolytak. Ennek a teteje is fiatalkori, fekete lávából van, s a láva, ha elmállik, igen jó termőföldet ad*, s azért buja őserdők lepik el azt a nagymagasságú platót. A 96. ábra a nagy országút egy része ezen a magas platón, a szép, szibíriai jellegű őserdőben. A hullámos magasföld alsó talaja a vizet nem jól ereszti át, s pocsolyákban áll meg rajta, aztán annyira fölázik, hogy feneketlen lesz a sár. Cangkuang-chei úr, Kirin egyik legfőbb mandarinja, végre megépíttette az utat úgy, hogy dorongokat fektetett keresztül az úton, egész sűrűen egymásmellé. Persze ezen nem valami kellemes a kocsikázás, a lovak is csúsznak, bukducsolnak, de legalább a kocsi nem süllyed tengelyig, mint ahol hiányzik ez a csodás útburkolat. Az út-építő mandarin neve után nevezték aztán el ezt Cangkuang-chei-ling (hágó) névvel.

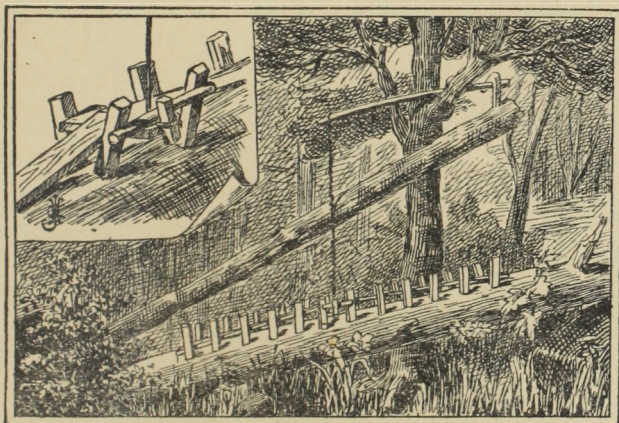
Alig, hogy erről a táblás hegyről lekanyarog az út a völgybe, kilátás nyílik szép tágas, hosszanti völgyre, sűrűn ellepik a falvak, szétszórt házcsoportok, a völgy fenekén fejlett kultúra, mindenfelé élet, jólét és kellemes, megnyerő tájképek.

* Badaacsony és Somlyó kitűnő borai ilyen elmállott láva és homok keverékéből álló földben teremnek. Sajnos, itt nem termelnek szőlőt, különben talán már lakottabb volna a vidék.

Kiértünk a láva-plató országából, a gyér lakosság, a pusztai növényzet, az idegenszerű tájék világából.

A veszedelmes, nyaktörő lejárát után meg kellett pihenni déltájban az első falucskában. Föltűnt, hogy a falu előtt 2—3 levágott emberi fej függött fakalitkában az út széli fákon. Délután U-kuo-cenn nagyobb helységen mentünk át: a helység előtt és után is sorjában függött a kivégzett gonosztevők feje a fákon.

97. ábra. Csapda az O-mo-szó-vidéki őserdőben. Szerző rajza.

Hát a kultúrával velejár ez is? Ahol pusztaságban, vagy őserdőben élnek az emberek, ott jobbak, mint a civilizáció ölén?

Az úton katonák állítottak meg, átvizsgálták poggyásunkat, hogy nem viszünk-e tilos holmit. Majd borzalmas jelenetnek voltam tanúja. Az új telepítvényesek felgyújtották északra az erdőt, az éjjel szél támadt, s a tüzet ráhordta az egyik majorra. Leégett minden takarmány, leégett az egész majorság, a gazda elnyomorított lábú neje nem tudott a lángok közül kimenekülni, bennégett gyermekével együtt. Kétségbeesésében az apa megőrült, beledobálta többi gyermekét is a tűzbe, s maga is utánaugrott.

Amikor arra mentem, akkor szedték ki a füstölgő romok közül az elszenesedett holttesteket.

Az egyik falu elején mandarinnal találkoztam. Hordószéken vitték, előtte néhány katona, puskatussal verték szét az összecsdődült koldustömeget, irtózatosan megcsókított alakokat lehet látni köztük.

Ez az a mosolygó jólét, ami messziről olyan kellemesen, olyan megnyugtatóan hatott reám.

Az egyik útkanyarodónál végre nagyszerű látvány tárult fel. Pompás, csipkésorrú vulkáni kúp fogta el a kilátást nyugat felé. A nyugvó Nap ferdén eső sugarai aranypárával öntötték el a látóhatárt, felette mesésen úszni látszott a bizarr körvonalú sziklabérc.

Másnap elhagytuk a dúsán lakott területet. Az utolsó jelenet, amit innen láttam, mélyen megindított. Künn az erdőszélen fakalitkában levágott fej függött. A kalitka alatt az árokparton szép, fehérselyem ruhába öltözött, csinos, fiatal nő jajveszékelt. Katonáim hozzámentek, vigasztalták, de csak annál jobban siránkozott: hisz férjét, minden vagyonát elvesztette, itt az idegenben, ahol nincs senkije. Messziről, San-tung-ból valók, volt már kis házuk, földjük, de a férfit a gyors meggazdagodás ördöge űzte, összejátszott a hegyek kóbor rablóival, — hisz legnagyobbbrészt földiei! — s áldozatul esett a Mandzsuoországban állandóan hirdett statáriumnak.

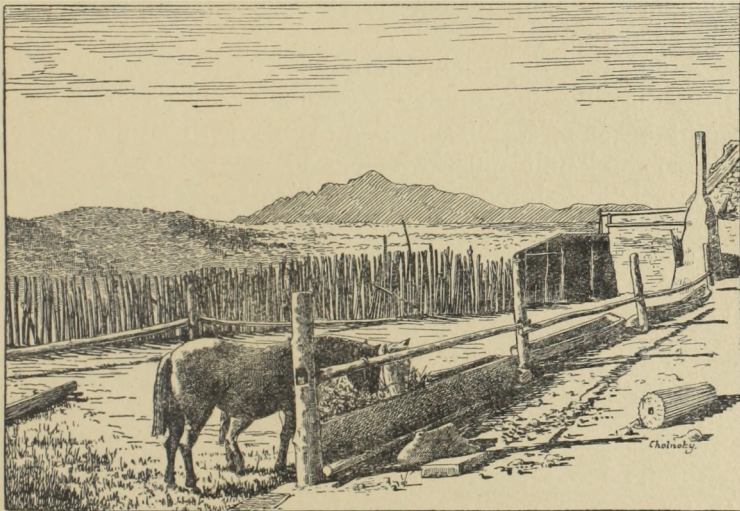
Jó, hogy ismét lakatlan őserdőbe értünk, közelébe annak a gyönyörű vulkánnak, amit tegnap este olyan bűvös fényben láttam, mint valami jelenést. Több fényképet vettem fel útközben róla, de sajnós, ezek közül egy sem sikerült úgy, hogy azt reprodukcióra lehetne használni, azért a 98. ábrán csak tollal rajzolt gyenge másolatot mutathatok be róla. Impozáns körvonalai azonban így is kivethetők.

Sajnos, nem voltam a magam ura ebben az időben, hisz kölcsönpénzen utaztam, meg bányákat kellett még megtekintennem, mielőtt egészen betelel az idő. Így tehát nem mehettem fel a hegyre, s nem járhattam be a lejtőit, csakis a hegy lábánál, a patak görgetegei árulták el, hogy

a hegy valóban vulkán volt valamikor, de az idő vasfoga szétrombolta azokat a szabályos szép lejtőket, amilyenek a vulkánok oldalait oly jellemzővé teszik. A 98. ábra a Ku-pá-c' (majdnem ugyanazt teszi, mint Becsali csárda) vendéglő udvaráról véetett. A hegy neve Lá-fa-lá-c'.

Azután megint magas hágón kellett másnap átkelnünk, ez az ú. n. Lao-je-ling. Ezt már nem takarja látvatararó, magas gránit hegységen vezetett át a meredeken kapas-

98. ábra. Lá-fa-lá-c' kialudt vulkán a Ku-pá-c' vendéglő udvaráról. Szerző rajza.

kodó út. Ez alacsonyabb a Cang-kuang-chei-lingnél, alig valamivel magasabb, mint 600 m a tenger színe felett. Sajnos, kilátást nem élvezhettem ezen a napon, október 27-én sűrű hóesés fogta el a kilátást.

A hóesésnek azonban már másnap vége volt, csak a hegyeken esett egynéhány centiméternyit, aztán csak mesziről láttam csillogni a havat az 1000—1500 m magas ormokon.

Azután még két napig gyalogoltam változatos, érdekes úton, míg végre a második nap délután erődítmények tün-

tek fel az egyik sziklacsoport tetején, megélénkült a forgalom, sűrűn jönnek egymásután a majorságok, tanyák, s este a Szun-hoa-kiang partján voltunk Kirin-nel szemben. Még aznap át is keltünk a 200—300 m széles folyón, s áttolakodva az utcák tolongó néptömegén, éjjelre megszálltunk az egyik vendéglőben.

Kirin tekintélyes, nagy város; a Szun-hoa-kiang sajátos kanyarulata mellett, hosszan nyúlik el, köröskörül változatos, de nem nagy magasságú hegyvidék környezi a félholdalakú, nagy medencét, amelynek északi sarkát foglalja el a város.

A 99. ábrán olvasóim kapják az első térképet a városról, pedig elkészítése nagy veszedelmet hozott a fejemre. Amint később értesültem, a városban (sub titulo: «vasút-építés») letelepült muszkák nem jó szemmel nézték, hogy méricsgélek, bejárom az egész várost, térképeket, fényképeket készítek stb.; valami idegen nagyhatalom kémjének tartottak, s Kirin-ből való eltávozásom után jó darabig nyomon követtek, mindenre elszántan, ha valami gyanúsat vennének észre. Csak amikor meggyőződtek, hogy csak a kövek, meg a hegyek érdekelnek, de az «ember» édeskeveset, akkor hagytak fel üldözésemmel, s tértek vissza Kirin-be.

A város területének egy része fallal van bekerítve, de egyik oldalával a Szua-hoa-kiang-ra dől, ott kezdetleges, fából épült rakodópart — ha ugyan ennek lehet nevezni — szegélyezi.*

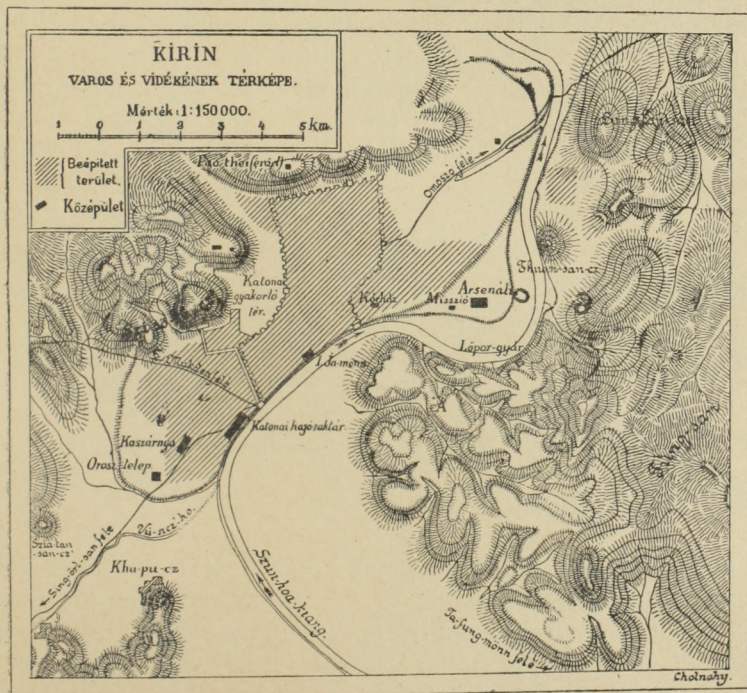
A kirini folyamot korábbi utazók Szongarinak nevezték,

* A város kereskedelme igen élénk. Különösen nagy a szücsárakkal, prémekkel való kereskedés. A rendszeren csatornázott utcákon egymást érik a nagy- és kiskereskedések, pénzváltó-üzletek, kapni itt Mandzsuorszag minden terményét és Kína minden iparcikkét. A város lakóinak számát mintegy 100,000-re becsültem, de igen sok a katona. Érdekes az a nagy hajóraktár a kaszárnya mellett, ahol a parton vízreeresztésre készen hatalmas kompok állanak. A folyamon nagy a faúsztatás is, de a halászat, úgy látszik, nem virágzik, hisz a folyam vize kristálytiszt, s bár 2—300 méter széles, mindenütt át lehet lóval gázolni gyönyörű szép kavicsos medrén. A* folyó ártere majdnem egy kilométer széles s azt mind durva kavics fedi, a folyón komppal átkelve, mindig egészen tisztán lehet látni a tarka, kavicsos feneket.

pedig ez csak mellékfolyója a valódi Szongari-nak, igazi neve Szun-hoa-kiang. A kínaiaknak legalább mind a két névre megvan a jegyük s tiltakoznak az ellen, hogy a Szun-hoa a Szongarinak, vagy Szungari-nak rossz kínai átírása.

A Szun-hoa éppen úgy, mint a Mu-tan-kiang, amelyekkel O-mo-szó előtt találkoztunk, a nagy láva-platóról ered,

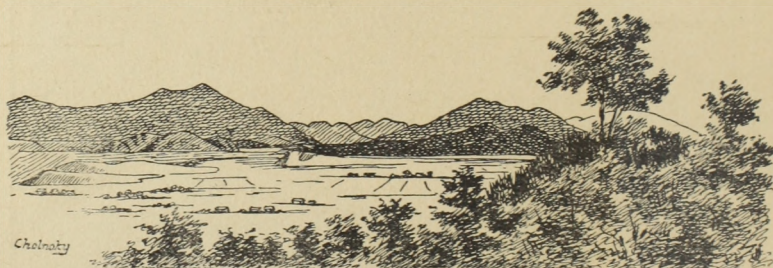
99. ábra. Kirin város térképe, szerző eredeti felvételei alapján.

aztán a láva-magasföld északnyugati szélét szegélyező, szép vulkánok közt tör magának utat s a Ta-fung-mönn, vagy «Nagy-szél-kapu» nevű szoroson lép ki Kirin félhordalakú medencéjébe. A 100. ábrán látjuk a Ta-fung-mönn szorost és a medence alföldjének egy részét. A medence nagy részét mintegy 10–15 m magas terraszok töltik ki.

Ezekkel a tudományos részletekkel nem fárasztanám

kedves olvasóimat, ha érdekes kalandom nem fűződnék kirini tartózkodásomhoz.

Amint megérkeztem Kirinbe, első dolgom volt fölkeresni azt a bankházat, ahova megbeszélésünk szerint B. úrnak kellett volna a pénzemet visszaküldeni, persze távirati úton. A bankban azonban semmit sem akartak tudni a pénz felől. Telegrafáltam tehát Sang-hai ba B. úrnak, hogy küldjön pénzt. Néhány nap mulva kaptam a választ, hogy vegyem fel azt, amit neki egykor D. úr küldött telegrafikus úton. Persze a kínai bankár erről mitsem tudott. Újra táviratoztam tehát, de most már nem D. és B. urak érthetetlen csoportjának, hanem a konzulátusra,

100. ábra. Ta-fung-mönn sziklaszoros. Ezen át jut ki a Szun-hoa-kiang a Mandzsutónkról a kirini medencébe. Szerző rajza.

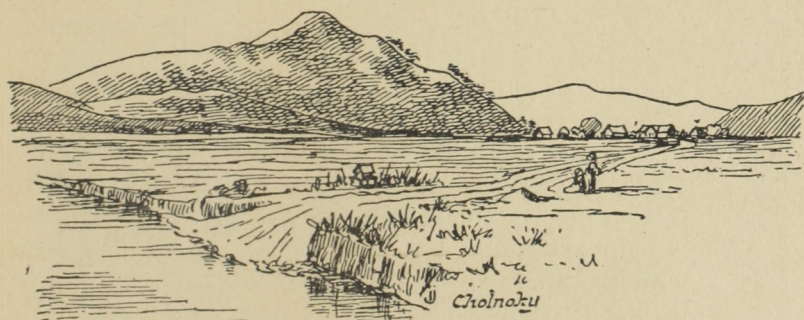
hogy azonnal küldjenek 1000 kínai télt, mert nincs mitennem.

Ezalatt a város egyik magasrangú mandarinja megtudta, hogy bányavizsgálatokkal foglalkozom stb. s föl-kért, hogy nézzem meg az ő szénbányáit. Erre szívesen vállalkoztam s átkelve a folyamon, a térképen megjelölt helyen csakugyan megtaláltuk a szénbányákat, az előbb említett terraszok lábánál. A folyó egészen fiatalkori homoklerakódásaiból kapartak ki néhány silány kis szén-eret, tudtam, hogy itt nem igen lesz több, de ezt nem mondhattam, mert úgysem hitték volna el, azt mondtam, hogy meg kell nézmem a környéket és fel kell keresnem a szén igazi lelőhelyét. Ez titulus volt arra, hogy a mandarin égisze alatt bejárhatom a város környékét.

De végre is kijelentettem, hogy bajos lesz itt több szenet bányászni, mert ami van, az nagyon mélyen kell hogy legyen. A mandarin azonban azt követelte tőlem, hogy jelöljem ki a helyet, ahol keresni kezdhetik az igazi szenet s ahhoz a fogáshoz nyúlt, amiben már volt néhányszor részem, t. i., hogy megakadályozta a városból való távozásomat.

Ez olyan hínár volt, amiből ugyan nehezen szabadulhattam volna ki, hacsak egy jó gondolatom nem jön. Hosszas keresés után a terraszoknak jó magasán fekvő helyét jelöltem meg (a térképen ezt a pontot *A* betűvel jeleztem),

101. ábra. Sing-örl-san kialudt vulkán Kirin vidékén. Szerző rajza.

hogy ott kezdjenek el ásni, úgy 15—20 m mélyen majd meg fogják találni a szenet. De ami megnyugtatta a lelkiismeretemet, az a gyanú volt, hogy a széntartalmú kék, agyagos homok felett levő vastag kavicsban aranyat fognak találni s ez majd kárpótolni fogja őket.

Nagy buzgalommal láttak hozzá az ásáshoz. Ekkor adtam föl a táviratot a konzulnak Sang-hai ba s indultam kirándulásra Sing-örl-san vidékére, megint aranyat keresni, Lo úr társaságában.

Ez a kirándulás azért volt érdekes, mert világot vetett a Kirintől délre fekvő hegyvidékre. Egy hétig tartott az út, ezalatt jókora területet bejártam, térképeztem és tanulmányoztam. Sing-örl-san ismét szép fiatal vulkán (101. ábra), fekete bazalt az anyaga, a kőzet hasadékaiban szép kristá-

lyokban virágzott ki a kén s ennek aransárga fényes kristálykái nézték a jó kínaiak aranyának. Visszajövet azonban nem azon az úton jöttünk, amelyen mentünk, hanem kis kerülővel, hogy más helyeket is jegyezhessek jegyzőkönyvembe. Itt aztán meglepetés ért. Szan-tao-kuo aranytermő kavicsrétegeinek tökéletes hasonmását pillantottam meg a szép Au-hoa-san kialudt vulkán körül (102. ábra). Azonnal nekiálltam a kavicsból és homokból próbamosást csinálni. Persze víz nem volt a közelben, eszközeim sem voltak hozzá kellőképpen: egy nagy üstben, majd porcellántálban mostam, s kaptam is, amit kerestem! A homok utolsó maradéka maréknyi fekete mágnes-vaspor volt, benne párnyi aranszemcsék csillogtak. Nehéz az ilyen kicsiny aranszemcsét a sok mindenféle csillogó holmitól, csillámlemezkéktől stb. megkülönböztetni, de a nagyítóüveg azonnal elárulja az aranszemcsék lekopott, legömbölygetett széleit, idétlen, csomós külsejét, míg a többi csillogó holmi mind szép szabályos kristály.

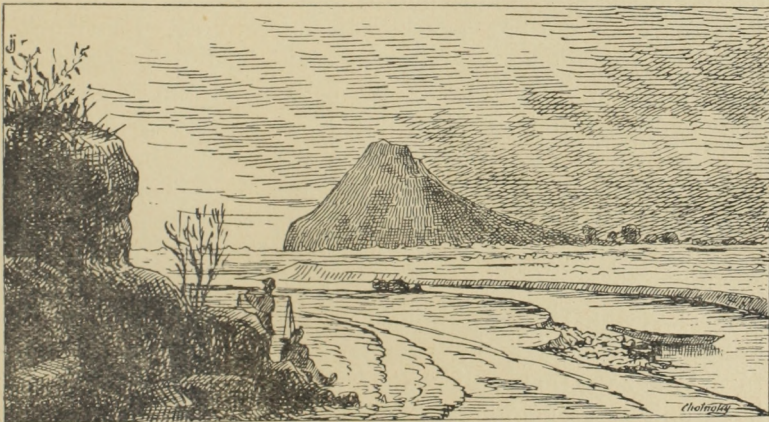
Lo urat véghetetlenül szomorúvá tette az, hogy Sing-örl-sanon nem találtunk aranyat s ezzel arany-ábrándjai füstbe mentek. Annál nagyobb volt az öröme most, amikor konstatáltuk, hogy tényleg van arany ott, ahol azelőtt senki sem gondolt az aranymosásra. Valóságos diadalmenet volt az utam Kirin felé. A katonák egész csodát csináltak belőlem.

Mégis csak nyugtalanul siettem Kirin felé! Bántotta a lelkiismeretemet az, hogy a kirini mandarin ezóta már esetleg a föld közepéig leásott s mégsem talált szenet, de viszont egész izgatott lettem arra a gondolatra, hátha ők is megtalálták ugyanazt az aranytartalmú kavicsréteget, amit Au-hoa-san mellett megtaláltam. Az volna aztán dicső dolog! Bizonyosan honorálna érte a mandarin néhány száz télrel s akkor felmehetnék északra a Kis-Khingan hegy-ségbe, ott még nem járt utazó. Egészen elmerengtem ezen s gondolatban ott jártam az ismeretlen, őserdőkkel koszorúzott hegyek közt. Pedig még csak Kirin előtt álltam, visszatérve a már egyszer megjárt útra. A város minden épületét ki lehetett venni a kristálytiszta, hideg levegőben,

a várostól északra emelkedő sziklás gránitdombok tetején sötétlett a kis templom és kolostor, udvarán mértem néhány nappal ezelőtt a háromszögeléshez szükséges alaponalat — a barátok nagy bámulatára. Ott füstölgött az arsenális európaias kéménye is, hátul, a keleti hegyek sötét és mégis lazúros hátterére mereven rajzolódva.

Még az este nálam volt a mandarin és meghívott másnap az üreg megtekintésére. Megbámultam a kitartásukat, leástak vagy 15 méternyire s még mindig szép sárga homok-

102. ábra. Au-hoa-san kialudt vulkán és medencéje Kirin vidékén. Szerző rajza.

ban jártak, csak az üreg fenekén kezdődött a kavics. A mandarin azt kívánta, hogy maradjak ott, amíg meg nem találják a szenet, vagy az aranyat. Többrendbeli okokból nem tartottam célszerűnek, hogy várjak. Először is havazni kezdett, itt a tél, másodszor meg, ami a fő, s amit bizonyosan kitalált kedves olvasóm is — nem nagyon bíztam sem az aranyban, sem a szénben, ha pedig találnak, akkor ki tudja meddig nem eresztenek el!

Kijelentettem tehát, hogyha nem lesz kocsi, ló, elme-
gyek gyalog, szolgálmat meg felültetem a lovacskámra, ő magához veszi a legszükségesebbeket, nekem pedig nem kell semmi egyéb.

Másnap reggel nagy kosár kavicsot hoztak a mandarin emberei, éppen olyan sárga volt, mint a szan-tao-koui, reményem van még ma is, hogy találtak benne aranyat. Nem tudhatom, mert még aznap délután csakugyan elindultam, de most már a mandarin beleegyezésével, mert egész biztos volt, hogy, ha a kavicsot megjósoltam, akkor az arany is, meg a szén is meglesz, különösen, hogy a katonák útján értesült az au-hoa-sani aranyeletről.

Aznap (1897. nov. 10.) délelőtt már csak a misszionáriusoktól búcsúztam el. Anglikán vallású hittérítők működnek a városban, van kórházuk is, amit a kínaiak igen nagyra becsülnek. A kórház orvosa, tisztelendő dr. Laarmouth, igazi gentleman, rendkívül szívesen fogadott, megmuto-gatta az egész intézetet, sőt sing-örl-sani kirándulásom előtt még gyógykezelt is, mert a hideg, szeles időben meghűtöttem magamat. Azt mesélte, hogy a pogány kínaiak is nagyon szívesen veszik igénybe a kórház jótéteményét és nem hálátlanok, sőt igen szépen szokták honorálni a kórházat.

Végre délután két órakor megindultam. Lo úr és hűséges katonáim kikísértek a város végére, ott igazán érzékeny búcsút vettek tőlem, különösen Lo úr egészen szépen szó-nokolt (a szónoklat alatt annak a színháznak az architektúráját nézegettem, ami mellett megálltunk, a város végén; l. az építésről szóló fejezetet). Végre eltakarta őket a por. Egyetlen katonát vittem magammal, Csau-jöng barátomat, ő aztán hűséges utitársam lett az egész úton. A Tien-pao-sanról jött többi katona visszament szép bérces hazájába.

Fél esztendő mulva, amikor már el is felejtettem az aranykereső Lo urat, Ku úr becsületes ügynökét, egyszer csak megjelent a nagyfejű, holvilágképű kínai és füléig elhúzott szájjal mosolyogva mutatta azt a marék aranyat, amit az Au-hoa-san medencéjében feltalált kavicsból mosott ki.

*

Búcsút vettem Kirin falai alatt hűséges tien-pao-sani katonáimtól is, akik egészen idáig kísértek. Lehetetlen, hogy néhány szóval meg ne emlékezzem róluk, hű úti-

társaimról, mert nemcsak, hogy mindig megadták a kellő tiszteletet, hanem valósággal szerettek s minden kicsinyiséggel kedvemben igyekeztek járni. A hosszú tien-pao-sani tartózkodás alatt meggyőződtek róla, hogy az európaiak tudománya nem nevetni való komédia, hanem hasznos és célszerű valami, de ők nem képesek megérteni. Néhány sikerült gyógyítás, néhány jó tanács a bányászoknak, gazdáknak stb. megtette a kellő hatást s tekintélyem napról-napra nőtt.

Egészen a csodálatig fejlődött azonban ez az elismerés egy alkalommal, amikor katonáim kíváncsiságát kis hazugsággal kellett kielégítenem.

Tien-pao-sanon történt. Egyik nap észrevettem, hogy reggel az aneroidám ész nélkül hanyatlik lefelé, noha a legpompásabb, derült meleg őszi nap volt. Szolgám csodálkozva jön be hozzám reggel kilenc órakor, hogy ma nem megyek-e ki?

— Nem, — feleltem — ma nem megyek sehova sem, mert délután zivatar lesz.

— De uram! Hisz a legpompásabb idő van, felhőt sem lehet látni!

— Ne disputálj velem! Megmondtam, hogy ma zivatar lesz!

Szolgám már megszokta, hogy nekem mindent elhigyen, azért künn az udvaron nagy disputába keveredett a katonákkal, mert teljes fegyverzetben vártak, hogy el-kísérjenek. Ezek a derék fiúk persze, ámbár sok csodálatos és megfoghatatlan dolgot láttak már tőlem, mégis kételkedve hallgatták a szolga nagyhangú kijelentését, hogy ebből a mosolygó, szép napból még délutánra zivatar is válhatik.

Katonáim parancsnoka, a japáni háborúban mellén megsebesült, öreg, rendkívül tisztességes vitéz, bejött hozzám, hogy megnyugtasson: bátran kimehetek, felhőske sem látszik, szellő sem mozdul, az ég és föld elemei pihennek s a viharzó sárkányok messze északon dúlnak, onnan nem tudnak ma ideérkezni, akárhogyan csattogtatják szárnyukat.

Erre a lendületes szónoklatra is csak azzal a ridegséggel feleltem, ami a kínaiak előtt olyan roppant kiállhatatlan az európaiakban :

— Kedves öregem! Bár tisztelettel vagyok agg korod iránt, tapasztalataidat nagyra becsülöm és végtelenül fáj, hogy néked ellent kell mondanom, de mégis kénytelen vagyok fiatalságomhoz nem illő vakmerőséggel válaszolni, hogy a sárkányoknak egyik rakoncátlan ivadéka mégis csak el fog ide látogatni ma, akkor, amikor a Nap hanyatlásnak indul ; szélvész fogja rázni a rengeteg százados fáit s felhők fogják elsötétíteni a Nap mosolygó arcát s mennydörgő robajjal villámokat fog szórni az a sárkány, amelytől mindannyian borzadva félünk.

Megszokták már tőlem az én jó embereim, hogy mindenre ilyen lakonikus rövidséggel felelek (a kínaiak előtt ez nagyon röviden és nyersen volt mondva) s aztán magamra hagytak.

Délre az aneroida nyolc millimétert süllyedt. Lo úr bejött hozzám (tudta, hogy megkínálom pálinkával meg cigarettával), hogy rábeszéljen a délutáni kirándulásra. Ezzel már (kínai modorban) goromba voltam :

— De kedves barátom! Ezerszer bocsánatot kérek tőled, hogy parancsodnak nem teszek eleget, de ne fecséreljük a szót az én csekélységem mentegetésével, hagyjuk el a dolgot s várjuk meg a bekövetkezendőket. De úgy-e nem veszed rossz néven ezt a te legjobban tisztelő, legkisebbik öcsédtől?

Lo úr ezt a «hat fontos gorombaságot» a jó barátság érdekében zsebrevágta s odakünn az embereinek kedvetlenül mondta, hogy az európaiak milyen nyakasak és durvák, hanem hozzátette, hogy azért jó lesz ám, ha a szénaboglyákat jobban lekötik, mert ezek az idegen ördögök nagyon furcsák.

Délután két órakor még felhő sem látszott, csak gyenge déli szellő jött fel a völgyön, az őserdő illatát hozva kis tanyámra, a nyitott ablakon át buján özönlött be az alacsonyan járó őszi Nap sugara.

Az udvaron a katonák gyűltek össze, hogy várják a megjósolt zivatart, s gúnyosan nevettek a markukba, amikor még két óra tájban is a legpompásabb idő mosolygott az égről. Magam is kezdtem drukkolni, hátha korán volt ilyen határozott kijelentést tennem, hisz ennek a vidéknek az éghajlata olyan különös, egészen más, mint a mienk. Szemrehányást tettem magamnak, hogy kabinet-kérdést csináltam abból, amit ez a csodálatos, reszketű ujjú, kis néma műszer tanácsolt.

Az én hűséges szolgálmat is ezek az aggodalmak gyötörték, mert bejött hozzám, ijedt arccal, zavarodottan:

— Uram!

— Nos?

— Az idő nagyon szép!...

— És?

— Talán... jó volna, ha még kimenne délután...

— Miért?

— Akkor a katonák nem nevetnék ki annyira...

Hanem ekkor már az ajtókilincset is fogta, hogyha nagyot találnék kiáltani, gyorsan odébbálljon. Én azonban haboztam, nem tudtam, hogy megmaradjak-e merev kijelentésem mellett, vagy valami egérutat keressek a blamázs elől.

Az ablakhoz menve, kitekinték az égre, az északnyugati hegyhátak mögül akkor dugta elő bolyhos fejét egy vészjósló kumulusz felhő.

Visszafordultam s egész nyugodt méltósággal sujtottam le a szegény fiút:

— Mondottam, ember, hogy még ma zivatar lesz!

Szolgám inkább szomorúan, mint meggyőződve fordult ki szobámból, az ajtónál még kissé megállt, ne forduljon-e vissza még egyszer, amikor őt is, engem is meglepett a katonák csodálkozó felkiáltása.

Amíg ők a háznak délfelé néző oldalánál heverésztek a gyepen, nem vették észre, hogy északról vésszel terhes felhők emelkednek, ijesztő sebességgel. Csak akkor látták meg, amikor már a fél égboltozat elborult. Azonnal futot-

tak Lo úr lakására, a parancsnokkal éppen ebédnél ült (a kínaiak 4—5 óra tájban ebédelnek). De a hírnök már alig ért oda, mert a szélvész teljes erővel zúdult le a völgybe, törve-zúzva maga előtt, szénakazlakat szétszórva, mint a polyvát, a katonák háza tetejéről a zsuppot pedig úgy hordta a levegőben, mintha valami sárkányok táncolnának ott, ahol az elemek harca dúl.

Jégeső, villámlás, mennydörgés volt elég, a megáradt patak harsogva hömpölygette mocskos vizét a völgyön alá, — de minek írjam le, hisz mindannyian láttunk már nyári zivatart!

De «a felhő kimerült, a szélvihar elült» s az én katonáim «lágú zsongással» közeledtek kis tanyám felé, élükön Lo úrral és a parancsnokkal. Mély hajlongások között jöttek bocsánatot kérni.

— Miért? — kérdeztem színlelt meglepetéssel.

— Hogy be nem látva azt, miszerint arcod fiatal üdesége, termeted rugalmassága egy agg bölcseségét takarják, hogy te, óh nagy idegen, bölcsőbb vagy, mint egy száz esztendősséggel, mégis oly kicsinylelkűek, oly botorok és ügyetlenek voltunk, hogy madárzengéshez hasonló hangoddal tett kijelentésed mellett is botorul kételkedni mertünk, stb., stb.

De aztán jött a józanabb kíváncsiság, hogy hát mondjam meg nekik, én bölcs, hogy honnan tudtam én ezt a zivatart előre megjósolni?

— Hát a hegyek színéről láttam, — mondtam — azok nekem mindig elárulják, ha zivatar lesz.

Lo úr hátrafordult s mint nagy ígét mondta tovább, a künn összecsdődült katonáknak, hogy hát a hegyek színéről láttam meg a zivatart.

Azok csodálkozva nézegettek egymásra, meg a hegyekre s végül megállapodtak benne, hogy az lehetetlen, mert ők nem láttak semmit.

Lo úr ugyanezt fejezi ki nekem éktelen szóvirággal, röviden összefoglalva ilyenformán:

— De uram, hisz sem én, sem a katonáim, de még a

legöregebb emberek sem vettek észre semmiféle színváltást a hegyeken, hogyan lehet az?

— Hja, barátom! — feleltem neki — azt fekete szemmel nem lehet látni, azt csakis kék szemmel lehet észrevenni.

Tudjuk, hogy a kínaiaknak kivétel nélkül mindnek fekete szeme van.

Ezt aztán elhitték és esküsznek rá. Ha az aneroidámra hivatkoztam volna, azt mondták volna, hogy ne tartsam őket olyan hülyéknek, hogy ilyent elhigyjenek, hisz az csak óra!

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Utazás Kirintől Mukdenig.

Kirintől Mukdenig a nagy országút a Mandzsu-magasföld nyugati szélén, a hegyek lábánál visz. Az a vulkáni kőzetekkel fedett magasföld, amelyiken végigvezettem kedves olvasómat Tien-pao-santól Kirinig, ennek az országútnak a mentén hirtelen elvégződik s érdekes szerkezetű lejtővel símul el arra a széles alföldre, amit talán leghelyesebben a *daurok* alföldjének nevezhetnénk. Ennek az alföldnek az északi részén laknak ugyanis a hősies daurok, közülük valók a mandzsu császárok legjobb katonái. Ez a terület különben egyike a legismeretlenebbeknek egész Ázsiában.

Amint Kirint elhagyja az országút, nagy kanyarulattal fordul ki a szigetszerűen elszórt, legnagyobbrészt vulkáni kőzetekből felépült dombok, apróbb hegyek közül s északnyugat felé végtelen síkságra nyílik kilátás, de úgy látszik, a síkság nem egészen egyhangú: szigetszerű, meredek hegycsoportok tarkítják, mint a Somlyó és a Ság a kiscelli síkságot.

Az országút mentén sűrűn következnek egymásután a kínai telepek, falvak, városok, de valami különösebb, nagyobb helység nem akad. Az országút azonban rendkívül élénk, egymást érték a gyapotszállító karavánok, mert ezek a tél beálltát használták föl, hogy északi Mandzsuország vizenyős útjain, mivel azok ilyenkor meg vannak fagyva, a szibíriai határig hordják áruikat.

Ahhelyett, hogy utamnak erről a részéről részletes leírást adnék, elmondom az általános jellegét annak a válto-

zatos térszínnek, amelyen az út végig vezet. Minek is fárasztanám olvasómat a kínai helységnevek felsorolásával, meg kisebb-nagyobb kalamitásaim elbeszélésével — nem tanulunk abból semmit, mulatságra meg nem éppen alkalmas tárgy.

Délkeletről folyton lehet hegyeket látni, de sehol sem magasak ezek s mindenütt olyan képük van, mintha nem volnának egyetlen lánc tagjai, hanem némileg sorban elhelyezkedett, különálló hegyek, valószínűleg vulkánok. És minél jobban közeledünk Mukden felé, annál szaggatottabb lesz a hegység látóképe, s végre Thie-ling és Kai-juen városok vidékén már úgy látszik, mintha itt végződnének el olyan hegysorok, amelyek keletnyugati irányúak.

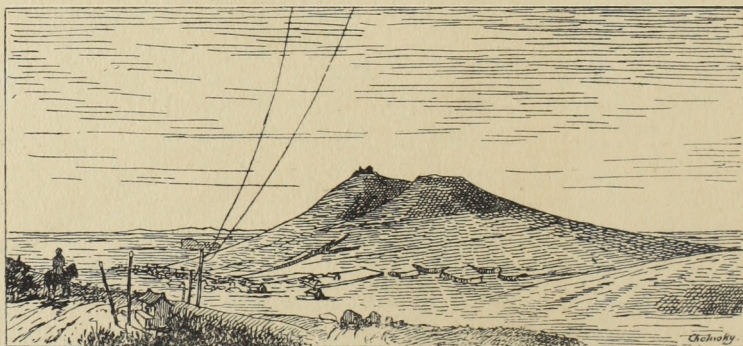
Ezt a hegységet tehát, amelyik az országot mentén határolja a kilátást délkelet felől, nevezik Kuleh hegységnek. A legtöbb térkép azonban túlságosan magasan rajzolta, valószínűleg sehol sem magasabb az, mint a Bakony.

Az országút különös felépítésű magaslatokon, medencékben vagy nyílt alföldön vezet. A magaslatok gránitból, meg más mindenféle kőzetnemből valók, de igen sok helyen nagykiterjedésű kavicsrétegek fedik a területet. A legszebb látnivalók azonban azok a gyönyörű, magányos vulkánok, amelyek közül hármat bemutatok. Az első volt, amelyiknek közelébe férkőztem, a Szi-gyien-san. Tökéletesen síkságnak látszó vidéken, magányosan, teljesen elszigetelten áll ez a kúp, csak igen messze a háttérben lehet nem magas hegyeket látni.

A másik szép vulkáni kúp a Ta-ku-san (105. ábra). Azok a kavicsmagaslatok, amelyekről az elébb szóltam, itt hirtelen elvégződnek s helyet engednek a kép baloldalán látható, nagykiterjedésű mocsaras síkságnak. A kavicsmagaslatok egyik nyúlványán ül a Ta-ku-san vagy Nagy-árva-hegy gyönyörű hármaskúpja, közülük a képen a harmadikat nem láthatjuk, eltakarja azt a két első. A hegy lankásabb lejtőjén mély szakadékokat vájtak a vízmosságok, ezekben nagyon szépen lehet látni, hogy vulkáni hamu is hullott már a kavicsok közé. Gyönyörű, száraz, hideg délután volt, amikor a hegy lábához értünk. Az eget igen sza-

bályos redőkbe verődött báránnyelhomályosították, dícsfényvel övezve a rég kialudt vulkán sötétlő ormait. A képnek egészen európaias jelleget ad a táviródrót, mert hisz Kínában a táviróhálózat volt az első egyike, amit behoztak az európai kultúrából: táviródrótok kötik össze a legtávolabb fekvő helyeket is a birodalom fővárosával. Lábánál a kis falu egyszerű, igénytelen házai szerényen húzódtak meg, a hegy mögött pedig véghetetlen síkságra lehetett kilátni. Ez a síkság még majdnem ismeretlen. A távcső nagy messzeségben magaslatokat fedezett fel. Mi-

105. ábra. Ta-ku-san kialudt vulkán a Kuleh-hegység nyugati lejtőjén.
Szerző rajza.

félék? Hova tartoznak? A tudomány ma még csak kevés valószínűséggel beszélhet róluk.

Korán délután érkeztünk a faluba, volt időm még megtekinteni azokat a mély szakadékokat, amiket az előbb említettem. Csodálatos rétegződése van ennek a kavicsnak! Nem vízszintesek a kavics rétegei, mint rendszeren szokott lenni, hanem a rétegek benne össze-vissza mennek.

Figyelmeztetem erre a tényre kedves olvasóimat, mert a következő fejezetek egyikében még olyan érdekes dolgokkal fogjuk ezt kapcsolatba hozni, hogy nem hiszem, bárkinek az érdeklődését ne ragadná meg, akinek lelki szemei nincsenek csukva. Persze embertársainknak egy része nagyot ásít, amint meghallja azt a szót «geológia». Annál ér-

dekesebbnek tartja azonban a mindennapi kicsinyes pletykákat: milyen kesztyűje volt a szomszédasszonynak; mekkorákat ugrott X. úr, amikor a második leányát is nyakába varrta egy bizonyára «sajnálatra méltó» fiatalembernek stb., stb. Pedig ezek a pletykák ugyanazok minden esztendőben, ugyanazok minden társadalomban, minden emberöltőben és sokan lemorzsolják az életet s meg nem únják végesvégtelen, hogy az a pletyka mindig úgy megyen.

De hisz ezek számára nem írnak könyveket: legfeljebb lóverseny-tippeket.

Térjünk azonban vissza a Ta-ku-san aljára, ahol ezeket a csodálatos kavicsrétegeket lehet látni. A kavics és homok rétegei között vulkáni hamut is fogunk fölfedezni: a kavicsok tehát olyan időben kerültek ide, amikor a vidéken erős vulkáni működés volt. Ez is fontos tudnivaló!

A harmadik szép kis vulkánhoz nem fűződnek olyan kellemes emlékeim, mint a Ta-ku-san-hoz. Ez a kis vulkán nem koronáz hegytetőt, hanem ellenkezőleg völgy fenekén áll. A kínaiak ezt Kis-árvának (Sziao-ku-san) nevezik (106. ábra). Ennek a tetején is, úgy mint a Ta-ku-sanén, kolostor áll, lábánál falucska. Dél előtt érkeztem a falu elé, kocsimat előre küldtem a korcsmába s magam katonám kíséretében a hegy túlsó oldalára mentem, azt egészen közről lefotografálni. A fotográfia nem lett alkalmas a reprodukcióra, azért tus-rajzot készítettem róla, így készült a 106. ábra. Amint a fényképezést befejeztem, a hegyet a másik oldalán megkerülve igyekeztem a faluba. A falunak ezen a végén volt azonban a vásár s valami vásári komédia körül óriási népcsoport verődött össze. De hisz amint megláttak, vége volt a komédiának! Engem különb látnivalónak tartottak minden komédiánál s úgy megrohantak, olyan vadállati ordítással, hogy már-már komoly bajtól kellett tartanom. Hozzájárult még az is, hogy katonám rögtön puskával fenyegette meg őket, mert erre ködöbálásokkal válaszoltak. Ilyenkor csakis a nyugalom használ s mintha mi sem történt volna, nyugodtan siettem tovább s a falu első szűk utcájában már mentve hittem magamat. A nép azonban a főútcán élém

került s harsogó gúnykacajjal fogadott a sikátor kijáratánál. Szerencsére a falu korcsmájában a kocsik a vásár miatt nem kaptak helyet s a főutcán álldogáltak, nem messze a sikátor kijáratától. A legnagyobb tumultusban, hallatlan lárma közt szálltam fel a kocsira és — szégyen a futás, de hasznos — kivágtattunk a faluból. Igazán különös véletlen kellett ehhez a csődülethez, egész úton nem volt semmi bajom a néppel. De hisz ez nálunk is megtörténhetik, próbáljon csak valaki kínai ruhában végigmenni valamely falusi vásáron!

Ezután is változatos talajformák közt folyt az utazás, végre Kai-jüen-hszién mellett majdnem egészen az alföldre értünk ki. Csakhogy ez az alföld nem olyan egyszerű, mint azt a térképek után vártam volna. Mint nagy szigetek az óceánon, meredek falú, különálló magaslatok vannak elszórva a síkság szélén, s csak amikor ezek is elmaradnak, akkor nem zavarja aztán a horizont egyenes vonalát többé semmi sem.

Thie-ling helységet elhagyva, nemsokára egészen hátterbe húzódtak a délkeleti hegyek, teljes síkság tárul fel és feltűnnek Mukden falai.

Az utolsó magaslat szélén, hatalmas kilátással a mukdeni síkságra, áll Mandzsúország egyik legrégebb kolostora Örl-thai-c'. Téglából épített pompás bejáratát a 107. ábrán látjuk. Egyike a kínai építés remekeinek.

Poros alföldön, búzatermő rónaságon fekszik Mukden, vagy ahogy a kínaiak nevezik: Föng-tien-fu. A kínai történelem évezredeihez mérten a város történelme nem nyúlik messzire. A Liau folyó széles síksága nagyfontosságú népmozgalmak színhelye volt, ősidők óta. Hatalmas néptörzsek támadtak itt, megerősödtek, aztán nyugat felé terjeszkedtek, egyik-másik néptörzs kiterjesztette hatalmát egész belső Ázsiára, majd ismét másik Kínára, aztán majdnem nyomtalanul eltűntek. A nü-csönn, vagy nü-csi néptörzs éppen ilyen hirtelen erősödött meg, aztán vezérük a kínai császári trónra került s alapítója lett a XII. században a Kin dinasztíának, ezt csak 1368-ban űzte el a trónusról a kínai nép sikeres fölkelése. Utánuk a Mingek

kerültek trónusra, ők a Liau-ho síkságára is kiterjesztették hatalmukat s ekkor kezdett Mukden vagy ahogy akkor nevezték: Sönn-jang, némi jelentőségre szert tenni.

A XVI. században Odoli (ma Autun-csönn) és Omo-szó vidékén született a mandzsu néptörzs (l. 31. lap), maroknyi nép, alig erős arra, hogy a hullámzó néparadat el ne söpörje. A XVI. században a néptörzs egyik ága dél felé húzódott Mukden vidékére s a kínai határszélt folyton nyugtalanította a hősie, bátor harcos nép. Végre a XVII. század legelején eléggé megerősödött arra, hogy a közeli nagyobb városokat elfoglalják. Áldozatul esett Kai-jüen, Mukden, sőt a tartomány akkori fővárosa, Liau-jang is, délre Mukdentől. Végre aztán Tai-cung fejedelmük még Jung-ping-fut is elfoglalva, birodalma székhelyéül Mukdent tette meg (1630). Aztán a mandzsuk mongol hordákkal szövetségbe, Kínába is betörték s bár már Tai-cung felvette a császári címet, csak fia, Sun-csi foglalta el igazán a trónust (1644).

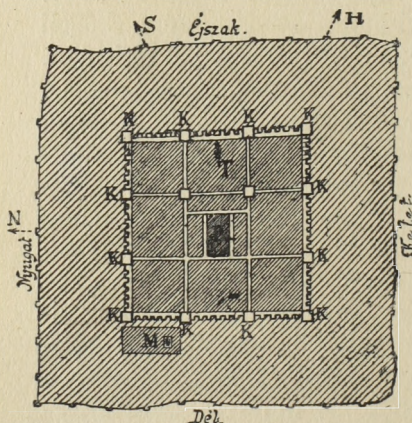
A mandzsu császárok trónralépésével valósággal kiürült az ország. A rengeteg birodalomba elosztották a hódító népet katonáknak, katonai hivatalnokoknak stb. a császárok azonban megengedték a kínaiak betelepülését a lakatlanná tett, de amúgyis gyéren lakott területekre s úgy látszik, ezzel vége szakadt a mozgalmas történelemnek, a szívós, kiirthatatlan kínai faj, mindent elnyomó kultúrájával végleg megpecsételte az ország néprajzi jellemét. Ami a sok különféle népségből még nyomokban megmaradt a nehezen hozzáférhető völgyekben, az el is fog tűnni, fel fog olvadni a kínai népben, mert különösen most óriási méretekben tódul a gyéren lakott, dúsan termő területekre. Eltűnnek lassan a mandzsuk is az országban szanaszét szórva, felolvadnak a kínai népben, s ha sikerülne őket kiverni az országból, nem találnák meg többé hazájukat, eltűnt az örökre.

A mandzsu dinasztia uralkodói sokáig tekintették Mukden-t igazi hazájuknak. A város közepén ott áll a fényes császári palota, de a mai (1897!) uralkodók már nem keresik fel őseik legfényesebb dicsőségeinek színhelyét: a palota

omladozik, 40 éve már, hogy nem látott császárt. Csak temetkezni járnak vissza igazi hazájukba; Mukden mellett van a mai dinasztia pompás temetkezőhelye, ezt meg is látogattam.

A város ma elég élénk forgalmú, de nem túlságos sűrűn lakott. Hatalmas, erős és magas téglafalak kerítik be a belső várost szabályos négyszög alakban (108. ábra). Minden oldalán 2—2 kapu van s a szemben levő kapukat széles, egyenes utak kötik össze, s így a várost kilenc kisebb négyszögre vágják s ezek közül a középsőt foglalja el a császári palota, de ezt fényre és pompára nézve össze sem lehet hasonlítani a pekingivel. A város tiszta, rendez, szép utcái fényes üzletekkel vannak tele, de monumentális épületet, műemléket, amilyen Pekingben annyi van, nem igen láthatunk. A szabályos négyszög alakú belső városon kívül van a külső,

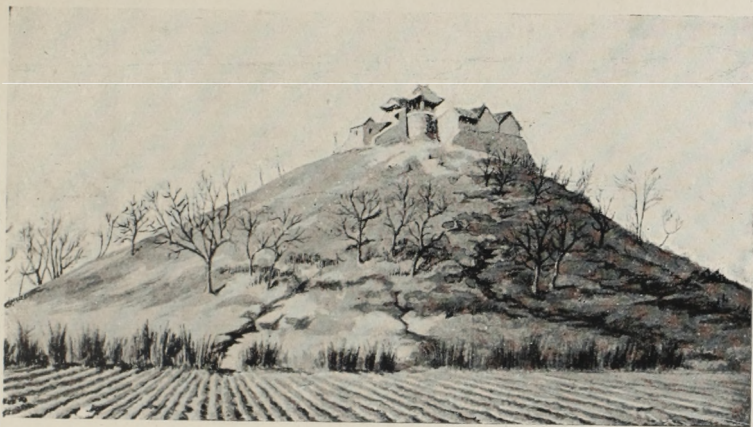
108. ábra.

Mukden város térképe. Mértéke körülbelül 1 : 75,000. *S*) út a Sara-muren völgye felé; *H*) út a Hun-ho völgye felé; *N*) út a Liau-ho hídja felé; *M*) lazarista misszió; *T*) magas pagoda; *K*) kapuk. Középen a sötétebb négyszög a császári palota.

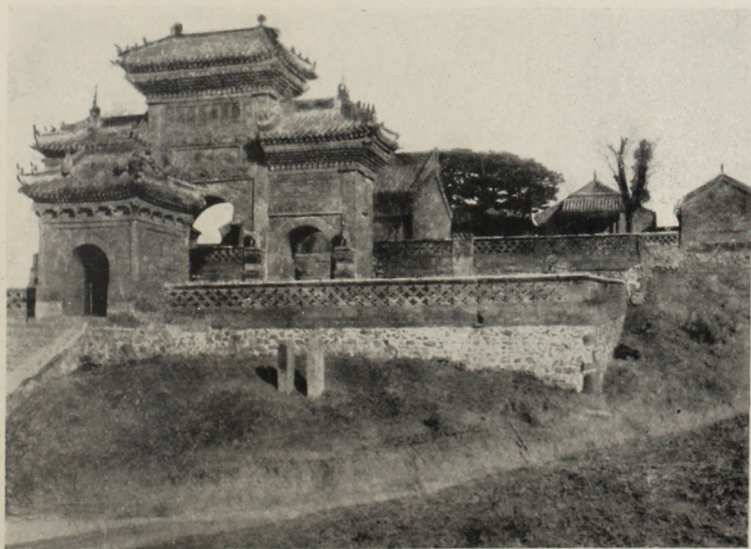
nagyterjedelmű külváros, ezt szintén nagy négyszög alakban alacsony vert fal keríti be. Nem hiszem, hogy az egész város lakosainak a száma jóval felülmúlná a 100,000-et.

A külső város déli részében, az egyik belvárosi kapu közelében áll a lazaristák nagy misszió-telepe. A nagy Kang-hszi császár adott nekik helyet itt, bőkezűen adta: van iskolájuk, árvaházuk, női zárdájuk, kórházuk, kényelmes lakásuk. Szép templomukat a 109. ábrán lehet látni. Úgy látszik, hogy némi sikerrel működnek, mert állításuk szerint a Liau-ho síkságán mintegy 30,000 keresztény kínai él. Egyszersmint püspöki székhely is Mukden s ezért ebben a tekintetben is középpontja a vidéknek.

106. ábra. Sziao-ku-san vulkáni kúp. Szerző rajza saját fényképe után.

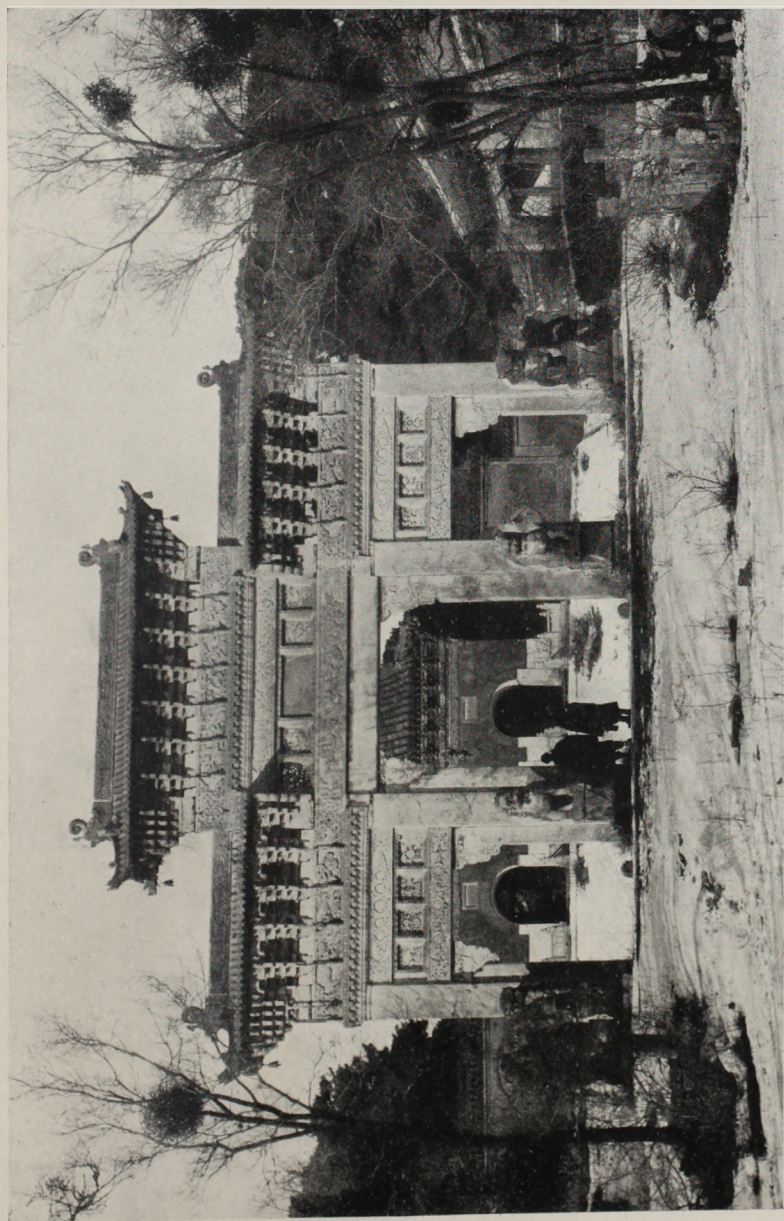

107. ábra. Az Örl-thai-c' kolostor főkapuja Mukden mellett. Szerző fényképe.

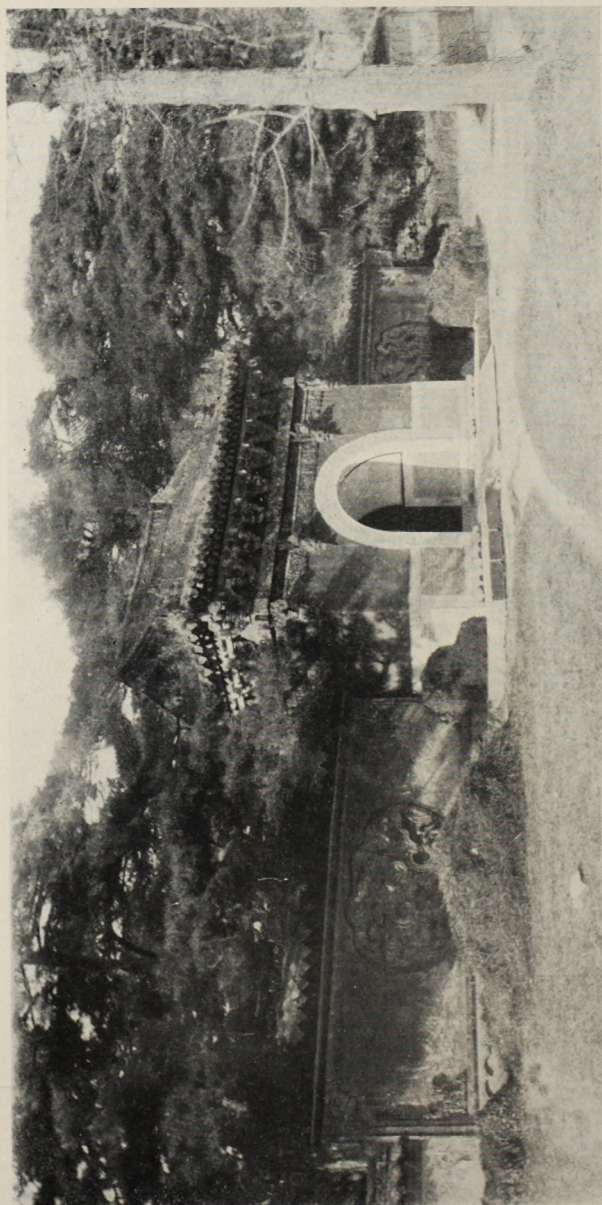

109. ábra. A lazarista misszionáriusok temploma Mukdenben.
Szerző fényképe.

110. ábra. Mukden. A Mandzsu-dinasztia temetőjének főkapuja. Szerző fényképe.

III. ábra. A mukdeni császársírok mellékapuja. Szerző fényképe.

A templom tornyát arra használtam fel, hogy róla fényképeket vegyek fel a városról.

Legérdekesebb látnivaló Mukden vidékén a császárok temetkezőhelye. Nem messze van a várostól északnyugatra, jó kis dülőút visz hozzá, síma, termékeny alföldön, de a Hun-ho árvize néha el szokta önteni.

Vörösre festett téglafal cipruserdőt kerít be, ebben mesterséges dombok alatt pihennek a hatalmas uralkodók. A sírkert főkapuja gyönyörű, fehér márvány épület, remek szép, gondosan készült díszítményekkel. (110. ábra.) A kerítésfal másik két oldalán egy-egy mellékkapun lehet bejutni. Nem tudom, nem ezek-e a legszebb építmények, amiket Kínában láttam. (111. ábra.) Hófehér márványból faragott boltozatai tele vannak miniatűr-művű faragványokkal, fényes zöld majolika tetejét gyönyörű arany és vörös majolika konzolok tartják, a legtisztább kínai stílus szabályai szerint. Különösen gyönyörű az a majolika-bordúr, amely a párkányzat és a boltozat között húzódik végig. A kapubejáró jobb- és baloldalán két majolika dombormű van a falba illesztve: egymással küzdő sárkányokat ábrázolnak, de ezek mintái lehetnek az allegorikus faldíszítményeknek.

S ezt a gyönyörű kaput ősrégi mandzsu cédrusok árnyalják be, örökzöld lombjaik titokzatosan zúgnak a metsző hideg szélben s az őserdők illatával együtt földidézték azoknak felejthetetlen kedves emlékeit is. Ott messze, az őserdőkben a gyökerei, itt a virágai vannak temetve a fényesmultú madzsu nemzetségnek.

Benn a sírkert udvarán ünnepélyes csend honol. A téli Nap sápadt fénye aranyozza a zúgó cédrus sír fölé hajló, haragoszöld lombjait. Kitűnő jó karban tartott, gyönyörű épületek őrzik a hatalmas, mesterséges sírdombok bejáróját. Sajnos, csak egy pillantást vethettem a tündéri pompával környezett sírkert udvarára, nem lehetett a templomokhoz jutnom, éppen előttem ment be egy magasrangú mandarin, teljes kísérettel s mivel a sírkertbe való belépés idegeneknek szigorúan tilos, csakis akkor «lehet» bemenni, amikor látogatója nincs a sírkertnek, mert ilyenkor a kapu-

örök néhány darab ezüstért szívesen megmutogatnak mindent.

Oh! Ha a nagy ősök, Kang-hszi és Kien-lung kikelnének sírjukból, mint vernék le trónjáról az elfajult nemzedéket, amelyik egy fondorkodó vénasszony szeszélyei szerint, gyáván és kicsinyesen kormányoz. Ha a nagy császár ismét kezébe vehetné a kormánypalcát, felrázná tétlenségéből népének millióit s jaj volna akkor a pénzsóvár betolakodóknak! Fölvehetné a kesztyűt fél Európával, ha nem az egészszel szemben s a világ urává tenné a legnagyobb és legrégebb birodalmat.

De hát azok örüljenek, hogy pihenhetnek. Új vér kell a trónusra, új erő, hogy vasakarattal újítsa fel az avult intézményeket s megrázva sarkaiban a világot: a békeszerető népek millióinak ólomsúlyával pecsételje meg az örök béke megvalósulását.

*

Mukden népe barátságosan, illedelmesen viselte magát velem szemben. A legkellemesebb emlékek fűzték volna a szép városhoz — ha az utolsó percben egy pokol nem nyílt volna meg előttem.

Amikor a városból elindultam, a délnyugati kapuk egyike mellett a szegényház előtt mentünk el. Igenis, ilyen is van Kínában! Nagy udvaron adnak enni a város koldús népének. Mindegyik kap egy edény eledelt, nem tudtam kivenni, hogy micsoda, de hús is volt benne. Az udvaron hosszú, egyszerű padok nyúlnak végig, de az ülőhelyeket fakorlátok választják el egymástól, az evő- és ivóedény erősen oda van láncolva a korlát oszlopaihoz. Bizonyára nem értettem volna ezt az óvintézkedést, ha nem láttam volna éppen kicsődülni a koldusokat. Nincs az a félőrült modern festő, aki le tudta volna festeni ezt a rémlátványt: megbénult volna ecsetje az irtózatától. Az alakok némelyike a szikorgó hidegben is majdnem teljesen meztelen, testét csak a szenny és fekélyek fedik. A másik nyomorék, álig vonszolja csonka tetemét, vakok, süketek, örültek és borzalmasan felpuffadt hülyék vezetnek alakokat, amelyek-

ről nem hinnéd, hogy emberek, csak vonagló csonkok, idétlen, alakatlan tömegek.

Alig hogy kiözönlött ez az alvilági had a kapun, néhányan azonnal összemarakodtak, csak valami felügyelőféle fiatalember bambuszpalcája állította helyre a rendet. Szolgám ijedten kiáltott át a hátulsó kocsiból, hogy le ne dobjak nekik valami alamizsnát, mert akkor megrohannak és az kellemetlenebb lesz, mintha ugyanannyi ellenséges indulatú csöcselék rohanna meg. Tudtam már, hogy miért vannak az ülőhelyek korlátokkal elválasztva! Összemarakodnának ezek a minden emberiségükből kivetkőzött, fél vadállatok az ételmaradék felett.

Sajnos! Igen sok közülök nem szerencsétlenség, hanem a kínai büntetési módok némelyikének az áldozatai. Különösen itt Mandzsuoországban kell az erőszakos büntettek ellen statáriálisan fellépni s a büntetések legbrutálisabb módjait alkalmazni. Az egyik mandarin bemondása szerint évenként mintegy 600 embert fejeznek le Mukdenben : s a lefejezettek legnagyobb része San-tung-ból való. A kínai nép óriási mértékben özönlik be ide, a gyéren lakott mandzsuföldre s persze ebben a jött-ment gyülelész nép szintén kiveszi a maga oroszlánrészét. Szerencsevadászok, elzüllött existenciák, rossz hírük elől futamodó kalandorok özönlenek az ígéretföldjének tekintett országba s a gaztettek és bűnök mindennaposak köztük.

A szegényházból kiözönlő koldusok infernális látványa sokáig kísértett utazásom további napjain s kísért még ma is álmaimban, amikor meg-megjelennek ezek az áloműző rémek, ezek az embernek gúnyolt szörnyetegek : a mukdeni koldusok.

Még amikor a város utolsó házai elmaradoztak, akkor is vissza-visszatekintettem, mindig úgy képzelve, hogy táromlygó léptekkel, hörögve, edényét rázva fut utánam valamelyik szörny-alak.

Oh! De jó volt künn a mezőkön, ott tiszta levegőt, derült kék eget látni : az országút mellett galambok lepték el a tarlót, mind ép, mind egészséges ; az állatok közül elhull, amelyik nyomorékká lett, csak az ember van arra

kárhozzátva, hogy a legundorítóbb szörnyeteggé csonkulva is tovább vonszolja életét.

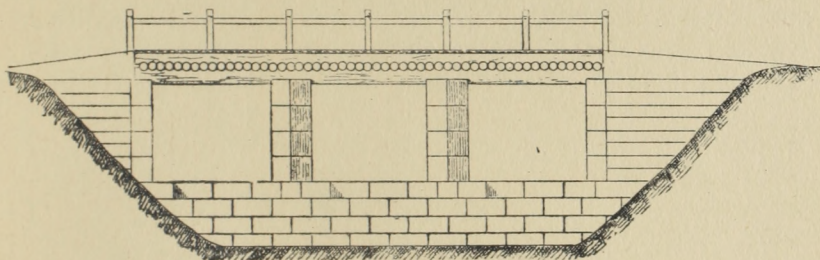
Köröskörül végtelen síkság, csak a nagy város falai sötétlenek keleten. Északon egy kissé magasabb térszín látszott, ugyanolyan homokos, löszös anyagból, mint amilyeneken végig jöttünk Mukdentől északra. Az út nagy fényűzéssel épült, de — kínaiasan. Sugáregyenesen tart északnyugatnak, nagy szabályossággal ültetett két sor nyárfa (?) közt.* Az út szélessége mintegy 100 méter, fel van ugyan töltve, de csak iszappal, homokkal s így a rajta való járás kínos, keserves, különösen nedves időben. A patakokon erős hidak vezetnek át, s hogy mennyire heves lehet itt a vizek járása, azt mutatja a 112. ábrán bemutatott híd, mert ezt úgy építették, hogy nemcsak a hídpillérek alá, hanem az egész híd alá építettek alapozást, hogy így a pilléreket az alámosás ellen megvédelmezzék.

Másnap azonban le kellett térnünk az országútról. Ahol az országút ugyanis a nagy Liau-ho folyón megy át, réven, kompokkal szállítják át a kocsikat. A révészek előző nap valami hibát csináltak, amikor egy magasrangú mandarin akart átkelni a folyón s a mandarin szétkergette őket. Az országút amúgyis nagyon fölkerül északnak s mi a rövidebb utat választva, letértünk az országútról s dülő utakon, homokos ártéren át jutottunk a Liau-ho folyóhoz a kis Kauli-thun helységeknél. De a folyón való átkelés itt sem ment könnyen. Félig már be volt fagyva az amúgy sem nagyon bővízű folyó s átkelésünk helyétől délre fekvő révszolgáltatást is be kellett szüntetni. Ennél a révnél szorul össze tehát három hely forgalma. Amint említettem, ebben az időben nagy, gyapotot szállító karavánok jöttek fel délfelől s ezek olyan tolongást támasztottak, hogy az átkelés valósággal veszéllyel járt. Beszálláskor a kocsik elé fogott mulyákkal volt baj, ezek semmiképpen sem akartak a hajóra szállni, aztán meg kiszálláskor a partról benyúló töltést úgy ellepték a kocsik, hogy csak a legnagyobb élet-

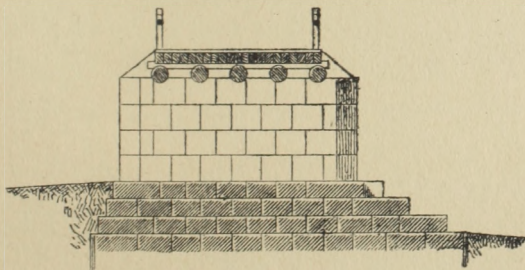
* Télvíz idején járván arra, nem tudtam meg, miféle fák, de nagyon vének, látszik, hogy az út igen régi.

veszéllyel tudtunk keresztülvergődni köztük. Szerencsére egy mandarin is volt az átkelésre várakozók közt s a legnagyobb szorultságban kiségitett, mert leparancsolta a kocsikat a töltésről, legalább nem jártam úgy, mint az a muszka utazó, akit Mandzsuoország térképezése céljából küldtek ki, aztán minden felvételét belevesztette a folyóba. Otthon aztán fejből csinálta meg Mandzsuoország térképét. Ezt a

Oldalnézet.

Kerestmetszet.

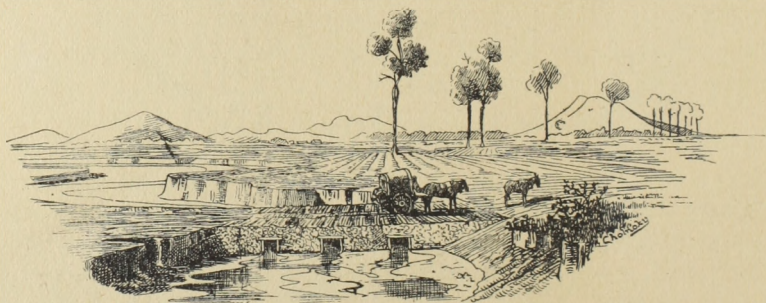
112. ábra. Egész hosszában alapozott híd Mukden vidékén. Szerző rajza.

mukdeni misszionáriusok beszéltek, óva intvén engem is az átkelés veszélyeire.

Meglepett, hogy a folyó milyen kicsiny. Pedig hatalmas nagy terület összes vize folyik itt le. Már az egyik misszionárius figyelmeztetett Mukdenben, hogy amikor ő innen északnyugatra járt, nem találta a Szira-muren nevű folyót, helyette majdnem egészen száraz árkon kelt át. Olyan kevés víz jön tehát le a nyugati hegyekből, hogy

innen a Liau-ho alig kap táplálékot. Hogy a torkolatánál mégis annyi vize van, azt inkább a keleti lejtőkről jövő vizeknek, különösen a Hun-honak köszönheti.

Estére kelve, amint a holt medrekkel, homokbuckákkal és árvíztől pusztított térségekkel telt lakatlan pusztaságon tévelyegtünk, nagy meglepetésemre egyszer csak nagy város utcájára fordultunk be a hepe-hupás, gidresgödörös pusztaságról. Szorosan egymás mellett következnek az üzletek, korcsmák, nagykereskedések, egész udvarok vannak áruval telerakva, az utcákon szakadatlan sorban állnak a kocsik egymás hegyén-hátán. Ennek a helynek,

113. ábra. Kialudt vulkánok a Liau-ho síkságán. Előtérben kukoricaszárból hevenyészett híd. Szerző rajza.

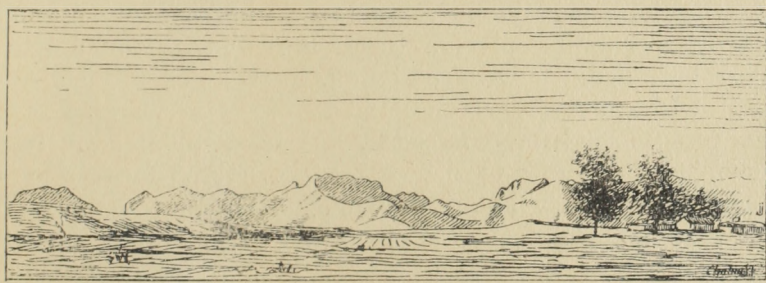
Hszin-min-thunnak kereskedelme igen élénk lehet, úgy lát-szik ebben a tekintetben erős versenytársa Mukdennek, amint már Richthofen is mondja.

Hszin-min-thunnból másnap (1897. november 30-án) reggel hózivattal indultunk el. Az utolsó hóesés, amit láttam, akkor volt, amikor a Lao-je-ling-en keltem át (október 27-én). Több, mint egy hónap mult el tehát azóta, hogy hó esett volna, pedig ugyan kegyetlen hideg volt! Folyton derült kék eget jegyeztem jegyzőkönyvembe. Délre azonban megszűnt ez a hóesés is, és másnap úgy eltűnt, hogy alig maradt nyoma, pedig nem olvadt, hanem valósággal elpárolgott, hisz a levegő csodálatosan száraz.

Hszin-min-thunn után egymást érik a falvak, házcsoportok, az út mellett alig lehet valami okosat cselekedni, foly-

ton udvarok, házak állnak az országút szélén. Igaz, hogy nem is valami mulatságos az út: végtelen alföld mindenfelé, de a kultúra nem teljes, sokat szenved a vidék árvizektől, a falvakban mindenfelé dereglyék állnak készenlétben. Végre harmadnap dombok tűntek fel, szép magányos kúpok, Richthofen könyve azt mondja róluk, hogy vulkánok. Én nem tekinthettem meg őket közelebből, csak az országútról való látványt mutatom be olvasóimnak a 113. ábrán. A kép előterében kukoricaszárból hevenyészett híd visz át egy széles árterű szakadékban folyó patakon. Aztán elérkeztünk a hegyek közelébe. Az első igazi magas hegység,

114. ábra. Részlet az I-vu-lü-san-hegységből, a Liau-ho alföldjéről nézve.
Szerző rajza.

amelyik feltűnt, az I-vu-lü-san. Ez már, ha a hegyek csoportosítását tekintjük, nem tartozik Mandzsuországhoz, hanem Észak-Csili-hez, a mongol puszták szegélyhegységeihez. A hegy teljesen kopár s emmiatt minden domborzatát, tagozatát gyönyörűen lehet látni (114. ábra). Mint a suhogó selyem ragyogó redői, habosan tagozott, tar sziklafallal esik le a magas hegyvidék a Liau-ho alföldjére, illetőleg arra a sajátságos, lapos dombvidékre, ami inentől kezdve egészen San-hai-kuan-ig, végig-végig szegélyezi a tengerpartot s a Liau-ho alföldjét. Erről a következő fejezetben fogok szólni.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Mit művelnek a tenger hullámai?

Olvasóim bizonyosan mindannyian hallottak már arról az óriási erőről, amivel a tenger hullámai ostromolják a partokat. Pedig ha meggondoljuk, kissé különös dolog ám ez, mert amikor a víz hullámszik, akkor a vízcseppek nem végeznek haladó mozgást. A rendes hullám, amelyik nem habzik, nem tarajzik, az a vízbe dobott fácskát nem mozdítja el a helyéből. A hullámhegy sebesen toványargal, az úszó fadarabot egy kicsit meglóbálja, aztán a helyén hagyja.

Tényleg nem is mozognak a hullámszó vízcseppek úgy, mint a folyóvíz, hanem egészen más, különös, szabályos és önmagába visszatérő útvonalon mozognak a cseppek.

Hogyan fejthet ki tehát a hullámszó oly rengeteg erőt, hogy tonnás köveket vet ki helyéből, megrendül az egész sziklaszirt, ha egy-egy tetemesebb hullám hozzáütődik.

Ha a hullámszó víz cseppeinek azt a nyugodt, szabályos, köralakú mozgását valami megakadályozza, akkor a szabályos mozgás helyett a meglódult vízcseppek nagy sebességgel pattannak vissza az akadályról, hatalmas ütést mérve arra.

Az osztrák Lloyd legszebb gőzöse, a «Trieste», ugyan csak küzdött a nyári monszonnal, amikor Bombayból Aden felé tartottunk visszautazás közben. A hullámok féldalról jöttek s a hajó szép, méltóságteljes ingásokkal lebent hullámhegyről hullámhegyre. A hajó orrán megtörő hullámok tetemes magasságra szökelltek s özönnel borított

ták el a hajó elejét; a sósvíz zuhatagként ömlött a fedélzetre és sisteregve folyt ismét le a mellvédő fal nyílásain.

Ennek a gyönyörű látványnak a szemléletébe merültem el Badnartz kapitány barátommal, mert ő régi hajós létére sem únta meg soha ezt a fenséges látványt. Úgy látszik, a kormányos is elfeledte szemét a felszökő habtornyokon, kissé eleresztette a kormányt s a hajó némileg oldalra fordult. Persze az ötezer tonnás (5 millió kilogrammos) hajótestnek idő kell arra, amíg a rendes, szabályos ingást felveszi, s ezzel engedve a hullámoknak, kikerüli azt a lökést, amit különben kapna. De ha a hajó hirtelen elfordul, akkor nem olyan irányú ingásban van, mint a hullámok kívánják, s a legelső hullámhegy rettenetes erővel csapódik a hajó oldalának.

Így történt akkor is. Hatalmas rázkódást éreztünk, ágyúdörejhez hasonló robajjal. A kapitány karomat megkapva, a kémény emelvényére rántott fel: ideje is volt, a hullám a következő percben lesöpört volna a fedélzetről. A váratlanul beszökött hullám hatása rettenetes volt. A hátsó fedélzet ponyváját állványaival együtt lekapta, az összes vízfelőli korlátokat eltörte, egy vízvezetőcsövet, lehetett karvastagságú, az egyik hatalmas oszlop mellől elragadva, összegöbörgette, mint valami gumicsövet, elszakította s csak a csonkjait találtuk meg a második fedélrész korlátjain fennakadva. Legszerencsétlenebbül jártak a papagályok. A matrózok, utasok stb. ugyanis nagyon szívesen visznek haza papagályokat emlékebe vagy eladni. Ezek a fedélzeten, a ponyvatartó gerendán függöttek. Legnagyobb részüket teljesen elsodorta a hullám, de az egyiknek fele ott maradt. A szép, aranyos kalitkát a korláthoz vágta a hullám, a kalitka felső része s a papagály felső teste eltűnt, az alsó ott maradt a fedélzeten.

Ha egyetlenegy hullám ilyen rettenetes pusztítást képes véghezvinni, hogyan állna ellen a tenger haragjának a legszilárdabb sziklafal is, ha azt a hullámok évezreden át, meg nem szűnő erősséggel ostromolják?

Amikor Kelet-Ázsiába kifelé utaztam, élveztem azt a pompás látványt, amint a délnyugati monzun-szél a hullámokat

nekihajtja Colombo kikötőjének hullámtörőjéhez. Igaz, hogy Colombo, Ceylon szigetén nagyon ki van téve a szélnek, de hisz ez a sorsa majdnem minden nyílt partnak. Képzeltetjük, hogy az ilyen hullám, amelyik 30—40 m magasra felszökkenik, milyen hatalmas ütést mér a hullámtörő kőcöckaira. Colombo kikötőjében nem szállhattunk partra, egy napig a hajón kellett maradnunk a vesztegzár miatt, azért órákig elgyönyörködtem ebben a pompás látványban. Lassan, méltóságteljesen közeledik a hullám, föl sem tűnik, olyan széles a völgye a hullámhegy magasságához képest. A hullámgáthoz közeledve, a hullámhegy felmagasodik, tompa morajjal bukik alá, alapjaiban rázza meg a gátat s aztán mintha ágyúból lötték volna ki, elementáris erővel szökik fel, hófehér habbá verődve.

Csakugyan, aki a tengeren utazik, azt fogja látni, hogy a magányos sziklaszigetek mind meredek, majdnem függélyes fallal határolódnak, s ezeken a hullámok folyton tarajozva, mint a pusztulás szellemei szökellnek fel s ostromolják a sziklabércet. Csak aki ladikkal közeledik ezekhez a meredek sziklafalakhoz, az vesz észre még valami mást is. Még nyugodt tengeren sem igen tudja ezeket a meredek sziklafalakat egészen megközelíteni, mert azt a tengerből alig kilátszó, sőt a tenger színével egészen egymagasságú sziklapárkány szegélyezi, néha nagy szélességben. Ez az alapzata a korábban idáig kinyúló sziklaszigetnek, de amiről a bércet lerombolták a hullámok.

Ki ne hallott volna már kedves olvasóim közül arról, hogy miképpen pusztul Helgoland szigete, miképpen omladoznak meredek homokkő falai s ma már kis sziklaszirt az egész, holott évszázadokkal ezelőtt tetemes kiterjedésű volt. Az elpusztult sziget alapzata még most is megvan, s a nehéz hajók emmiatt alig közelíthetik meg a sziget partjait. (115. ábra.)

A tengernek ezt a működését *abrázió*nak nevezik tudományos nyelven. Ha ilyen abráziót szenvedett terület a földkéregnek valamiféle mozgása miatt ismét szárazra kerül, tehát a tengerből kiemelkedik, akkor olyan síkság áll előttünk, amelynek felszínén alig van valami lazább, újabb

képződésű földnem, hanem a legkülönbélebb, esetleg igen kemény sziklafélék vannak a síkság felszínén is.

Ha a természetvizsgáló valamely síkságon azt tapasztalja, hogy annak alsó talaja kemény szikla s a kőzet rétegei nem fekszenek vízszintesen, hanem ferdén, esetleg összevissza gyűrve, s mégis a gyűrt rétegek teteje hiányzik, azok egyenetlen síksággá vannak letarolva, azonnal a tenger hullámaira gyanakszik, s ha egyéb tünetények is összevágának, akkor az illető síkságot «abráziós plató» néven nevezi.

*

Amint elhagytuk a Liau-ho alluviális síkságát, azonnal ilyen sziklaplatóra értünk, a mai tenger színe felett mintegy 40—50 m magasságban.

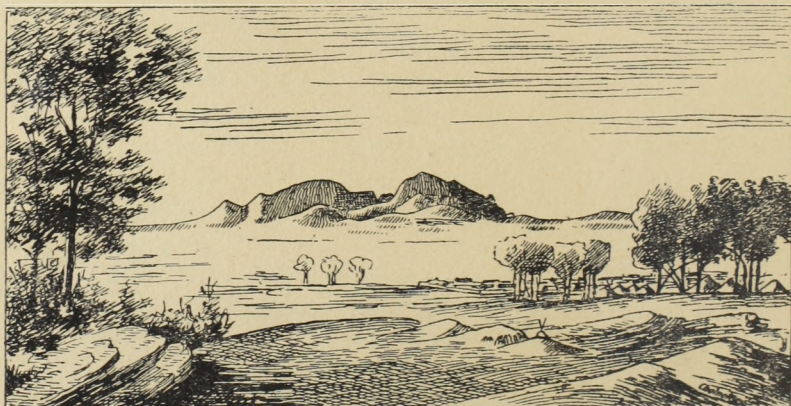
Persze a patakok és folyók már mély völgyeket vagdaltak s összeszabdalták az eredetileg sík területet, de ami érintetlenül maradt, az típusa lehet az abráziót szenvedett területeknek.

A nyugati hegyek, amint azt már a 114. ábrán láttuk, meredeken, rögtönösen szűnnek meg. Előttük alacsony hátaik, széles, lapos dombok 10—15 km széles sávval kerítik a hegyek lábait s ezek a dombok meredeken, rögtönösen végződnek a tenger partján. És ez egészen végigmegy, ameddig csak láthattam, Kvang-ning-hsziéntől a pekingi síkságig.

A tenger hullámai nem egyformán bántak el a különféle kőzetnemekkel. Némelyik kőzetcéle egészen épen maradt, csak a rétegek folytatásai vannak lemarva. De a gránit, ez a legkeményebb és legtartósabb kőzetcéle olyan lazává és porhanyóvá lett, hogy felszántják. A víz éppen olyan meredekfalú szakadékokat vág bele, mint a löszbe. Pedig meredek falain világosan lehet látni, hogy a gránit a maga helyén áll, nem a víz hordta össze a gránit törmelékeit, hanem a síksággá letarolt gránit ellazult, elmállott igen nagy mélységig. Az idevaló gránit nagyszemű, vöröses, sokszor egészen sötétvörös színű. Hóféhér kvarcerek hálózzák be s ezek a szántóföldeken éppúgy, mint a szakadé-

kok falain, szerte cikáznak, mutatva, hogy a gránit csakugyan eredeti helyén van.

Némely helyen azonban a gránit keményebb, nem engedett a tenger hullámainak s a tengerből valószínűleg mint szirt-sziget állott ki, bőszült erővel törtek meg rajta a sós hullámok. Ennek gyönyörű példája a Sö-zsan-san vagy Tizenháromhegy (116. ábra). Pompás látvány volt, amikor a hegyet először megpillantottam. A kép előterén ferdén kibukkanó, kemény kőzetrétegeket (gnejsz) lehet látni. Valamikor ezeknek a folytatása is megvolt, de azt a hullá-

116. ábra. A Sö-zsan-san (Tizenhárom-hegy) Liau-hszi síkságán. Szerző rajza.

mok letarolták, ma síkság az egész magaslat. Közepütt kis falu fekszik széles, homokos patak völgyben. A többi részletet a középtéren eltakarja az a vékony pára, ami a tenger felől húzódott be a mélyebb lapályokra. Hátul azonban a Sö-zsan-san csodálatos szirtjei látszanak a pára fölött lebegni, sötéten, komoran, csak a fényes napsugár aranyozza meg tar szirtjeit.

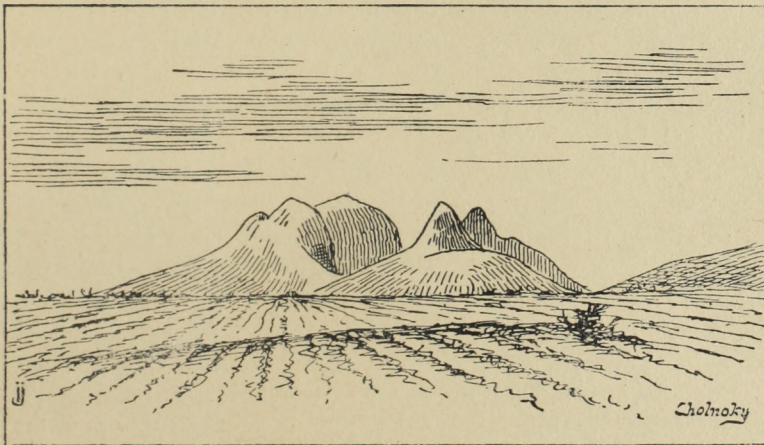
Mint valami hadvezér, akit soha háborúban le nem győztek, most elvénülten, megtépetten várná a csendes pusztulást, de még így elvénülten is: tekintete parancsoló, tiszteletet gerjesztő.

A komor sziklaszálakat csak a szántóföldeken átgázolva

közelíthettem meg. A szántóvető ekevasa a tiszta, szétporlott, de helyén álló gránitot barázdálja fel. A szirtek meredek falai kemény, egészen ép gránitból valók, nincs rajtuk talpalatnyi növényzet sem, de minden él, minden szöglet kerekre, símára csiszolódott le, lehetetlen rájuk felkapaszkodni (117. ábra).

Később, továbbutazás közben arra a tapasztalatra jutottam, hogy az az általános letarolás, ami ilyen csúnyán bánt a gránittal s a többi kőzettel, nem hagyta érintetle-

117. ábra. A Sö-szan-san gránit-kőbörc egyik részlete. Szerző rajza.

nül a vulkáni kőzetet sem. Egészen fiatalkori vulkáni kőzetek szintén csak úgy le vannak gyalulva az elvonult tenger hullámaitól, mint a legrégebb kőzetek.*

Rendkívül érdekes út volt ugyan ezen a platón, de mégis sajnáltam, sőt fájó szívvel tekintettem folyton a nyugati hegyekre, mert csodálatos változatossággal fogták el a látás határát. Szirtes, kopár oldalaikon a hegység minden tagozatát, majdnem a belső szerkezetét föl lehetett ismerni s bár olyan közelieknek látszanak, a teljes ismeretlenség

* Félek, kedves olvasóm, hogy unalmasnak fogja találni az ilyen megjegyzést. Nagyon fontos azonban tudnunk, hogy a vulkáni kitérések ezeken a vidékeken előbb voltak, mint a most leírt abrázió.

fátyola borítja őket. Ezek mögött a hegyek mögött van Észak-Kína legismeretlenebb területe.

Ma már nagyon sajnálom, hogy félre nem téve minden tekintetet, el nem hagytam az országútat és neki nem indultam a hegyeknek.

Sejtettem már azonban, hogy pénz dolgában szűkében leszek, ha még a Hoang-ho-t is látni akarom. Azután meg rettenetes kemény hidegek jártak. Még az országúti vendéglők sem nyújtottak kellő védelmet az arktikus hidegek ellen, hát még a gyéren lakott hegyek közt, ahol esetleg falut sem találunk? Ilyen eshetőségekre nem volt fölszerelve expedicióm s embereim bizonyára nem vállalkoztak volna rá. Ha csak megpendítettem az eszmét, készen volt a kétségbeesés, mindannyian, kivéve Csau-jöng katonámat, a faképnél hagytak volna.

1897. november 25-én indultam el Mukdenből s december 6-án voltunk a kis Sá-ho-szo helységben, a Peking—San-hai-kuan-i vasút akkori végződésénél. Ez a kis düledező városka nincs már messze San-hai-kuan-tól. A kínai nagy fal ott végződik el a tenger partján.

A vasút bevágásai az abráziós platót mélyen átszelik. A bevágásokat igen mélyre lehetett készíteni, bár tiszta gránitba vágták. De milyen ez a gránit! Tökéletesen el van mállva, csak a cikázó kvarcerek mutatják, hogy eredeti helyzetben van. Sőt, szégyenére a kövek királyának, a gránitnak, nem is lehetett függélyes oldalú bevágásokat készíteni, hanem igen lankás lejtővel. Igazán különös látvány!

Az egész úton valami nagyobb esemény nem történt. Egyedül a Ta-ling-ho folyamon való átkeléskor fenyegetett bennünket komoly veszedelem. A folyó már be volt állva, de a jég még nagyon gyöngének látszott arra, hogy terhes kocsit elbírjon. Meg is parancsoltam, hogy a kocsikról le kell rakni minden terhet, aztán a ládákat egyenkint kell átszállítani s a kocsik üresen fussanak keresztül. Ha így történik is baj, legalább nem veszik oda egyszerre minden.

Mialatt azonban magam a folyó vízmennyiségének meghatározása végett néhány mélységmérést próbáltam végre-

hajtani, a kocsisok megindultak és pedig mind a három, megterhelt kocsival, egymásután, egymás nyomában, gyors vágatással.

A hajam szála is az égnek meredt, amint láttam a kocsikat félig csúszva, félig gördülve rohanni keresztül a ropogó, repedező, zengő jégen. Segíteni már lehetetlen volt, kövé meredten álltam a part felett s néztem ezt a vakmerő kísérletet. Ha valamelyik ló elesik, vége van talán mind a három kocsinak jegyzeteimmal, gyűjteményeimmal együtt.

Szerencsésen átértek azonban a túlsó partra, ott elnyelte őket az a vékony télies pára, ami a befagyott folyó völgyén ült. Siettem aztán utánuk s bezzeg volt dolga a bambusznak! Szolgám tisztos távolba menekülve nézte, amint a kocsisokat végigpüföltem. Csak katonám segített szídni őket, mert ő is ellenezte a vakmerő kísérletet.

Katonámmal lassankint egész folyékonyan megtanultunk beszélgetni. Ő tanult néhány magyar szót, amit tőlem hallott s néhány angol szót, amit szolgálammal való beszélgetésünk közben lesett el. Csodálatos zagyvalék volt! Más aligha értette volna meg! A fiú pénzt sohasem fogadott el, mindig azt mondta, hogy neki úgy sem kell pénz, megél annélkül is. Amikor azonban Kvang-ling-hszién közelébe értünk, az egyik faluban álltunk meg ebédelni s míg a déli pihenőt tartottuk, azalatt katonám bejött hozzám s arra kért, hogy adjak neki öt forintot, mert Kvang-ling-hsziénben lakik az anyja, öreg, törődött szegény asszony, nem akar üres kézzel bemenni hozzá. Adtam neki némi pénzt, többet, mint remélt, azzal lecsapta a tálat, amit behozott, futott ki az ajtón, felkapott kis lovamra, különben is mindig ő használta, s elvágatott, csak úgy porzott utána az út. A város nagyon kiesett útunkból, nem látogathattam meg, de a fiúnak is ugyancsak igyekezni kellett, ha még világossal meg akart fordulni a városból ki, újra az országot mellett fekvő egyik kis faluba, amelyikben meg akartunk háltni. Hogy segítsen útfelvételemnek ő is, lerajzolta a város térképét. Behajtotta egy ív pakoló papirosnak a négy szélét, az így támadt éleket bekente tussal, ezzel megvolt a város négy fala, aztán berajzolta a kapukat, a ja-mönnt,

vagy a városházát és a pagodákat. De nem elégedett meg ennyivel, hanem lerajzolja a hegyeket is egy levélpapírosra! Nem tudtam elképzelni, minek kell neki a ceruza? Cukor-süvegszerű hegyeket pingált, aztán azokra templomokat, mindenféle kanyargós szerpentinákat, s ha a papírosdarab hossza nem volt elegendő, derékszög alatt elfordította a másik oldalára s ott folytatta minden zavar nélkül a hegyek kontúráit. Úgy látszik, egész este vesződött vele, mert másnap reggel behozta nagy diadallal, hogy ezt is tegyem el útijegyzeteim közé, meg is mutatta, hova ragasszam be, mert Kvang-ling-hszién az ő szülővárosa s az olyan valami gyönyörű szép, hogy márcsak a világ közepe, Peking lehet ennél szebb. Akkor még nem látta Pekinget, a világ közepét, később, amikor meglátta, azt mondta, hogy még annál is szebb Kvang-ling-hszién!

*

Reggel öt órakor indult a vonat Sá-ho-szo helységből kegyetlen hidegben. Külön kocsit kellett vennem, hogy minden holmim beleférjen, de legjobban aggódtam ammiatt, hogy megvesz bennünket a hideg. Kellemes meglepetésemre azonban katonám vett egy vasmelencét 30 krajcárért, azt telerakta faszénnel, s még ammellett egy fél zsákkal tett be a kocsiba s így olyan kellemesen befűtötte a vaggont, hogy semmi panaszom sem lehetett. Ugyanezen a parázson főzte meg szolgám a reggelit, ennek elköltésére a főkalauz is bekértem, szívesen is jött, mert bizony ő csak délelőtt 9 óra tájban kaphatott enni San-hai-kuan-ban. A főkalauz európai, angol, sok újságot tudott mondani, hisz eznap december 6-át írtuk s én augusztus eleje óta nem hallottam hírt Európáról.

Gyorsan robogott a vonat a mállott gránit vörösszínű bevágásaiban, majd keresztül a nagy falon, a rendetlenül tört résen át. Ekkor tűnt fel San-hai-kuan, vagy Lin-jü-hszién helység a sziklahegység lábánál. A hegyekről megmászhatatlan meredekségeken kanyarog le a csodálatos nagy fal, miután 4000 km hosszúságban kerítette be ezt az exotikus birodalmat.

115. ábra. A tenger hullámainak pusztítása Helgoland partjain.

118. ábra, Csau-csou-tysiao, boltozatos kőhid, Szerző rajza.

124. ábra. A Hoang-ho révje a nagy országúton. Szerző rajza.

125. ábra. Földbe temetett templom a Hoang-ho árterén.

132. ábra. Átkelés a szin-an-dieni patakon. Szerző fényképe.

133. ábra. A Huai-ho. Széles, homokos ártere nagy árvizeiről tanuskodik. Szerző fényképe.

Aztán hegyek közé fordul be a vasút, gyönyörű tájképek nyílnak meg jobbra-balra, különösen szép Fu-ning-hszién vidéke mert egészen meredek fallal végződnek a hegyek a síkságon, csak későbbi omlások lejtősítik némileg a kopár falak lábát. Künn a síkságon, a zöld vetések közül egy-egy sziklacsoport mered ki, a sziklacsoport gránitból van, minden éle kerekre gömbölyítve, mintha csak ma hagyta volna oda a tenger, amelynek lágy vize olyan könnyörtelenül tud pusztítani.

Aztán elmaradnak a hegyek s a vasút kiér a végtelen kínai nagy alföldre.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Utazás Pekingtől a Hoang-hoig.

Igazán örültem, amikor ismét viszontláttam Pekinget, ezt a minden tekintetben rendkívül érdekes várost, hisz annyi nagy történelmi emlék fűződik hozzá, hisz a modern, új házak sarokkövei valami régi, elpusztult műemlék gyögyörűen faragott köveiből valók, s ammellett a műemlékek stílusa minden itthon megszokott stílustól teljesen elüt.

Bizonyos megnyugvással jöttem ekkor már a városba. Ha nem is sokat, de mindenesetre végeztem már annyit, hogy egészen hiába nem jöttem keletre. Fontos teendőm volt azonban még hátra! A Hoang-ho folyót feltétlenül meg kellett látogatnom, egész utazásomnak ez volt egyik főcélja!

Igaz, hogy pénzem volt, de már nem sok, tudtam, hogy nem lesz tovább elegendő, mint Kai-föng-fu városig, a Hoang-ho mellett. Egyéb tőkékről kellett tehát gondoskodnom. Hanem hát ez nagy feladat! Bizonyos megnyugvással gondoltam azonban a pénzszerzés egyik egyszerű módjára, a kölcsönkérésre, vagy adósságcsinálásra, mert hisz D. úr és társai még csak 1000 dollárt küldtek, pedig alkuvásunk szerint ez már majdnem a havidíjából kikerült s ammellett még útiköltségeim is hátra voltak, meg az az 500 kínai tél, amit B. úrnak kölcsönöztem Tien-pao-sanon. Számítottam tehát még mintegy 1000 dollárra, sőt ezt még D. úr — reményeim szerint — bizonyára megtoldandott némi honoráriummal. Ezekkel a szép reményekkel eltelve, a vendéglősnek Pekingben elutazásom előtt utalványt adtam, megmagyarázván a dolgot. Olyannyira

világos volt előtte is ez a dolog, hogy minden szó nélkül elfogadta 270 dollár vendéglői tartozásom fejében a D. úrra szóló utalványt. December 9-től 24-ig, tehát két hétig voltam Pekingben, de a vendéglői számlába benne voltak azok a bevásárlások is, amelyeket a következő utazásomra tenem kellett. De azonkívül szerencsém is volt. Egy amerikai bányatársaság kiküldöttje, Shokley úr arra kért, ha útközben széntelegekre vagy egyéb bányaszatra érdemes dolgokra találnék, adjak neki róla részletes értesítést. Előlegképpen 100 kínai télt adott rendelkezésemre.

Pekingben azért kellett ennyi ideig maradnom, mert utazásomon készült fényképeimet kellett előhívnom és ezt csakis éjjel tehettem, aztán meg leveleimet kellett bevélnom, amelyeket Sang-haiból küldtettem Pekingbe.

Végzetlen hálára kötelezett követünk, wahlborni Czikann Móric báró, mert minden lehetőt megtett, hogy utamat elősegítse s szíves vendégszeretete feledtette velem az oly régen nélkülözött családi tűzhelyet. Karácsony estére is meghívott a karácsonyfa alá s örökre felejthetetlen lesz előttem ez a kellemes este.

Másnap reggel elutaztam. De hogy miképpen fog végződni utam? arról fogalmam sem volt. Három kocsival indultam, mivel kis lovamat még Sá-ho-szoban el kellett adnom.

Kínában szerzett legjobb barátom Silvestri Hugó, akkor követségi attasé, ott volt elindulásom percében. Biztatott, hogy ne aggódjam, ha valami baj lesz, csak telegrafáljak, minden lehetőt meg fog tenni érdekemben. Ő tudta, hogy milyen vakmerő vállalatnak indulok neki: csak annyi pénzzel, hogy éppen az út feléig lesz elegendő! De hát a Hoang-hót látni akartam, ha nem tudom mibe kerül is! Majd csak kitoloncolnak valahogy az ország határára!

No de a kocsik végig düllöngéreztek végre Peking utcáin s ismét a falakon kívül lévén, felejtve volt minden: az édes természet ölen. Azon a nagy országúton haladtam, amely San-hszi magas földjének lábánál vezet, egyenesen délre, Kai-föng-fu felé.

Pekingtől délre éppen olyan homokos pusztaság van,

mint tőle északra. Itt jön ki a hegyekből a Hun-ho és Tien-cin alatt egyesül a Pei-ho folyóval. A Hun-ho felett soknyílású boltozatos hídon dőcögtek át a kocsik, de effelett a híd felett építik már az új vasúti vashidat. Ottjártamkor ugyanis már majdnem készen volt a vasút Pao-ting-fu-ig, persze mindenütt az országút közelében jár, mert ott vannak a legnagyobb helységek.

Amint a Hun-ho vidéki homokos, kavicsos, rossz termő és gyéren lakott helyet elhagytuk, Liang-hsziang-hszién városkához értünk. Mészkből való sziklaplató lábánál fekszik. A sziklaplatóban a rétegek vízszintesen fekszenek, nem lehet megmondani, hogy volt-e itt olyan abrúzió, mint amilyent az előbbi fejezetben ismertettem. Később azonban meggyőződtem, hogy az alföldet nyugat felől, közvetlen a hegyek lába alatt végesvégig, egészen le a Huai hegységig, abrúziós platók szegélyezik, meg olyan platók, amelyek egészen fiatalkori, vízbeli képződményeknek látszanak. A tenger még nem is olyan nagyon régen (geológiai értelemben) itt járt tehát egészen a hegyek lábánál.

A Liang-hsziang-hszién mellett talált alacsony mészkőplató után délre aztán lösszel borított terület következett. Ez a kínai nagy alföldnek kétségkívül a legtermékenyebb talajneme. Ahol lősz borítja a területet, ott van az igazi kínai sűrű lakosság, ott van az igazi pompás földművelés.

Egész utamon mármost ez a háromféle tájkép változott: 1. az egyhangú abrúziós platók, akkor jár rajtuk az út, ha nagyon közel jó a nyugati hegyekhez; 2. a lösszel borított területek ott, ahol nem jön le nagyobb folyó a hegyekből s végül 3. a nagyobb folyók melléke, igazi homokos, kavicsos pusztaságok.

Ehhez a három jellemző vidékféléhez, még egy negyediket is csatolhatunk, ezt azonban csak északon, Tien-cin vidékén, meg délen, a Jang-ce-kiang torkolatánál ismerem saját tapasztalataim után, de egyéb helyeken is bizonyos dolgok azonnal beigazolják következtetéseimet. Ez a negyedik talajnem a nagy folyók deltáinak az öve, ezek a delták adják a kínai nagy alföld legtekintélyesebb részét: közvetlenül a tenger partján, annak szegélyét. Minden jel

arra mutat, hogy ezek a delta vidékek ott, ahol a Hoang-ho jár, gyéren lakottak, a Jang-ce-kiang deltája pedig egyike a világ legsűrűbben lakott helyeinek.

Majd a következő fejezetben, amikor a Hoang-hóról lesz szó, térképen is be fogom mutatni kedves olvasóimnak ezeket a dolgokat, s ha ezt a pár sort nem únta meg valaki figyelemmel átolvasni, olyan dolgokat fog megtudni, amelyeknek mindenkit érdekelnie kell, hacsak nem akar egészen vak és süket lenni a természet iránt.

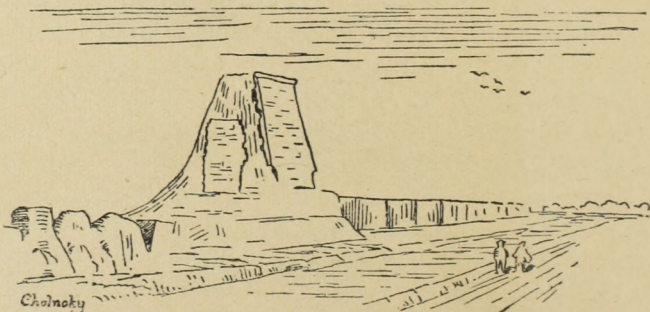
A nagy országút bizony meglehetősen rossz állapotban van, pedig hogy milyen pompás műút lehetett, azt itt-ott fennmaradt részletei igazolják. Hatalmas 1—2 m hosszú kövekkel volt kikövezve, mintegy 10—15 m szélességben. Ma, aki csak teheti, elkerüli ezeket a megmaradt részleteket, mert senki sem gondolja őket, a kövek egészen gömbölyűre koptak, egyik-másik besüllyedt vagy hiányzik, s így a kocsival rajta való járás minden torturánál pokolibb kínszenvedés. Éppen ilyen állapotban vannak a hidak burkolatai is, pedig ezek pompás építmények lehettek! A liang-hsiang-hsziéni híd után nemsokára a Sziao-jü-hídon, majd a Csu-csou-hídon vezet át az út, mindkettő inkább viadukta, ízléses mellvédő falakkal. Igen különös azonban az úgynevezett Csau-csou-tysiao * (118. ábra). A híd szerkezete is rendkívül érdekes, de erről most nem szólhatok.

Ma már azonban, mint mondtam, ezeket a hidakat senki sem gondolja, az út is legnagyobb részben elpusztult s a pusztán földön járnak a kocsik. Hol tengelyig süllyed a kerék a futóhomokba, hol meg a fagyott löszön, kegyetlen mély kerékvágásokon bukácsol kocsi és ló. A löszös területeken az utak mélyen bevágódtak, valóságos szakadékokban visznek ott, ahol valami folyó völgye van közel. Csak ahol még nem vágódott be mélyen az út, az igazi lösz platókon, ott kellemes a járás, mert roppant széles helyet hagytak az útnak, nem igen tudták elrontani a kocsik. Az utak mellett

* Az angolok a híd kínai nevét *kiao*-nak írták, mert nem tudták kiírni az első mássalhangzót másképpen. Ha cs betűt t és s egymásután való kiejtésével próbálhatjuk utánozni, akkor ezt a kínai hangot legjobban megközelítjük a ty és az s összevont kiejtésével.

bizonyos szabályos távolságokban magas tornyok állnak. Ezek valamikor az út védelmére szolgáltak (119. ábra), tég-lából épült a külső, négyszögletes alaprajzú faluk, bel-sejüket pedig sárgafölddel töltötték ki. Richthofen azt mondja, hogy San-hszi tartomány igazi lösz területein, a folyók völgyeiben a szakadékokból gyakran meg-meg-marad nak egészen különálló toronyszerű darabok, amiknek a tete-jébe a nép nehezen megközelíthető váracsokat szokott épí-teni. A síkvidéki nép alighanem ezeket a lösz-tornyokat utánozta romlásnak indult, dűledező tornyaival.

Minden 10 kínai li, vagyis mintegy 5 km távolságban utászházak vannak az út mellett (120. ábra), katonai őrség

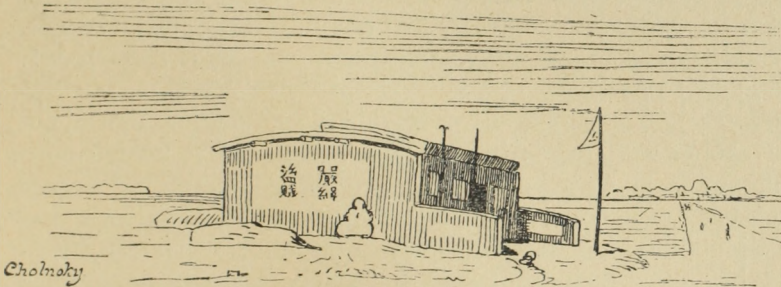

119. ábra. Útvédő tornyok a kínai alföldön, a nagy országot mentén.
Szerző rajza.

lakik bennük. Ezeknek volna kötelessége az utakat gon-dozni, de azonkívül, hogy a kocsik után maradt szemetet összegyűjtik — mert jó áron eladhatják — édeskeveset tesznek az utak érdekében. Néha láttam kopott, piszkos alakokat, amint az úton valami ásófélével kapargáltak. De ezek a kocsiktól kéregetnek, s amint a kocsi eltűnt a láthatárról, azonnal leülnek az árokpartra pipázni. Amint azonban kocsit látnak, rögtön kapják az ásót, nagy buz-galommal kezdik megint döngetni a mély kocsinyomokat, de csak azért, hogy a kocsitól joguk legyen kéregetni. Az őrházakban azonban a fegyveres katonaságnak az a fontos célja van, hogy az utakon csendőrszolgálatot tel-jesítsenek.

A nagy alföldnek azok a részei, amelyek lösszel vannak borítva, a világ legideálisabb országaihoz tartoznak. Minden talpalatnyi földet minuciózus gondossággal művelés alá fogtak, a legnagyobb rendben tartják. A búzát sem vetik hanyagul, mint minálunk, hanem szabályos, széles

120. ábra. Utásház és rendőrállomás a nagy országút mentén. Szerző rajza.

barázdákba ültetik, legalább így láttam északon. Délebbre azonban csak úgy boronálják, mint nálunk. A szántóföldeken egyáltalában nincsen fa, ezt a kínai nem tűri meg, mert helyet foglal, árnyékában a gabona silányabb lesz s

121. ábra. Falu végén... Szerző rajza.

aztán meg rendetlenséget is csinál a barázdák között, pedig azt telivér kínai földműves nem tűrheti!

A délibáb aztán csalóként takarja el a fátlan mezőket s szigetekké varázsolja a rejtőző falvakat.

A helységek azonban tele vannak fával! (121. ábra.)

Messziről alig lehet látni a házakat, csak a pagonyszerű lombátorról lehet felismerni, hogy ott falu van. És olyan sűrűen vannak egymásmellett a falvak, hogy sehol sem látni el messzire. Sajnálom, hogy ezt a paradicsomi vidéket nem láttam nyáron, amikor a fák zöldelnek, télen lombtalan gallyak között olyan siváran süvölt a szél! A falvak tiszták, rendesek, sokkal tisztábbak, mint a mi falvaink, ennek egyik főoka az, hogy itt nincsen marhatenyésztés. Alig kell ugyanis a földnek valami csekély trágya s mégis kétszer is hoz egy évben. A föld táplálóerejét pótolja a levegőből még ma is folytonosan hulló por! A levegő mindig poros, a Nap korongját barnássárga porfelhők homályosítják, sőt, amint említettem, a porhullás gyakran a Pecsili öbölben olyan erős, hogy a hajókat is ellepi. Mindazáltal megbecsülik ők azt a csekély trágyát is, amihez a lovak és különösen az emberek után jutnak, de ez olyan ízléstelen tárgy, hogy bővebben nem foglalkozom vele.

A falvak azonban tiszták, a házak rendesek, a nép jó, a közbiztonság bámulatos jó lábon áll. A békeszerető kínaiak minden tumultustól tartózkodnak. Az európaiaknak is jobb híruk van itt s nem is volt bántódásom sehol. Sőt akárhányszor megtörtént, hogy valamelyik faluban fáradtan ültem le a ház előtt a padra, a kapu mellé s a gazda azonnal kijött, bevezetett a lakásába, teával kínált meg s minden jelét adta vendégszeretetének. A gyerekeknek aztán adtam némi kínai cukorsüteményt s ezzel ki volt a számadás egyenlítő, nem fogadott el semmit tőlem.*

Mondhatom, hogy az a látvány, amikor az ember köröskörül lomberdőkbe burkolt, apró falvakkal látja magát körülvéve s mindenütt rend és tisztaság, jólét: megirigyli ennek a becsületes, derék munkás népnek a helyzetét. Milyen boldog is ez az ország a mienkhez képest! Latifundiumok nincsenek, adót nem sokat fizetnek, azt is természetesen, aztán katonát alig kell tartaniok, nemzetiségi kérdés nincs, finác ismeretlen, s az az egyetlen elv, hogy «tisz-

* Majdnem minden parasztházban láttam könyveket, esetleg egész kis könyvtárt.

teld atyádat és anyádat meg az öregeket» képes a legkomplicáltabb közigazgatást és igazságszolgáltatást valami sokkal jobbal pótolni.

Némi árnyék borul azonban erre a csodaszép képre, amint a nagyobb városok felé közeledünk. A nagy városok közellétét jelzik először is a nagy sírhelyek. Szabályosan ültetett ciprusfák kis ligetet árnyékolnak be s a haragoszöld lombok közepén emelkedik a kerek, kúpalakú sírhalom. De ezenkívül régi emlékkövek, ép vagy rombadőlt kőkapuk rég elfelejtett sírokat, emlékeket jelölnek, aztán feltűnnek a város falai. Homokos területen rendesen úgy befujja a homok a falakat, hogy alig lehet hozzájuk férni, löszvidéken pedig a fal is olyan színű, mintha csak valami löszszakadék széle volna. A városban az iparosnép lakik. Ezek közt már nagyobb a nyomor és a szenny, de azért mégis hasonlíthatatlanul kellemesebbek ezek a városok, mint a délvidékiek, mert azoknak szűk és bűzhödtt sikátorain tolong a nép. Ezeknek a városoknak az utcáin kocsival lehet járni, az utak szélét fasorok szegélyezik, a házak tisztábbak, rendesebbek, a nép békésebb, komolyabb és erkölcsösebb. A vendéglők a városokban is, meg a falvakban is karavánok befogadására is alkalmasak, olyan nagy az udvaruk; mindig van megkülönböztetett, rendesen háromszobás lakosztály, ahová az úri nép száll.

Az útközben ért nagyobb városok közül fölemlítem Pao-ting-fu-t, a legszebb löszterületen fekszik. Kissé szabálytalan az alakja, de nem olyan nagy, mint vártam volna. Különösen a falaktól bekerített tér nem nagy, az igaz, hogy a város lakosainak számát a falakon kívül épült külső városok tetemesen emelik.

Tőle délnyugatra rendkívül érdekes város Csönn-ting-fu. Szilveszter estéjén Hszin-lo-hszi-én helységben álltam meg éjszakára. Valamivel jobb szobát kaptam, jobban el lehetett zárni a csikorgó hideg éjszakán. Fűteni a szobát itt is, mint a többi helységeken csak úgy lehetett, hogy nagy vasmedencében faszenet gyújtottunk meg s azt beállítottuk a szoba közepére. Persze, azért téli kabátban, kalapban és flanell felcipőben kellett az asztal mellett ülni, ha

nem akartam megfagyni. Egyetlen egyszer sem sikerült a szoba hőmérsékletét $+6^{\circ}$ C-nál magasabbra emelni. De hozzátörődtem ehhez is, azért jókedvűen és élvezettel fogyasztottam el vacsorámat s nem törődtem vele, hogy éjjel a bajuszom odafagyott a vánkosomhoz, mosdóédényemben pedig reggelre fenéki fagyott a víz.

Hszin-lo-hszien-ben azonban valamivel jobb volt a helyiség, a papírosfal fedett folyosóra nézett s így sikerült a szobát olyan melegre felfűtenem, persze nyílt szénparázzsal, hogy levethettem téli kabátomat. Oh, de jól esett egy kissé könnyebben mozogni! Éppen Szilveszter estéjén! Nagy lakomát rendezett szolgám s finom szivarfüst karikáit gyűrűzve, elméláztam, szép hazámra gondoltam, vajjon mit csinálnak az enyéim? Aztán bejött szolgám, megvetni az ágyamat. Ilyenkor diskurálni szoktunk. Arról beszélt, hogy milyen rettenetesek a sárkányok. Gúnyolódva kérdezgettem, hogy szokott-e a sárkány pipázni, meg teát inni? Megfenyegetett, hogy ne bántsam a sárkányt, mert nem jó azzal tréfálni! Sokáig elbeszélgettünk még, a napi fáradtság azonban ágyba parancsolt, s mint szoktam, azonnal elaludtam. Néhány óra mulva azonban arra ébredtem, hogy rettenetesen fáj a fejem, zúg a fülem. Körülnézve a szobában, megpillantottam a vasedényt, a még mindig izzó parázzsal. Azonnal arra gondoltam, hogy széngáz fejlődött az izzó szénből s ez mérgezett meg. Lázas képpé olvadt a gyengén világított szoba látványa, a parázs óriási nagyra látszott nőni, mintha valami sárkány izzó, tüzet lehelő torka volna. Nem bírtam mozdulni, egy hangot sem tudtam kiadni. Ismét elvesztettem eszméletemet s jó idő telhetett el, mire a szűró fájdalom ismét eszméltre hozott. Karjaimat meg tudtam mozdítani, de fejemet képtelen voltam fölemelni. Széles, téglából épített ágyamra oda volt téve szépen hímzett papucsom — drága kezek hímezték azt! — ez volt azt hiszem életmentőm. A papucsot sikerült a papirosablakhoz hajítanom. Az kiszakadt s azonnal éreztem a metsző hideg éji levegőt betódulni a nyíláson. A tört résen át a kristálytisztá égboltról fényes csillag mosolygott be.

Hát van, aki győzedelmeskedik a sárkány felett!

Ismét elaludtam s reggel óriási fejfájásra, szédülésre, totális gyomorrontásra és torokgyulladásra ébredtem fel. A következő nap azonban valami 40 kilométert gyalogoltam s ez használt, estére megjött az étvágyam.

Csönn-ting-fu falait majdnem egészen eltemette a homokfűvás.

A város fallal kerített része alig van beépítve, de gyönyörű műemlékek tesznek róla tanúságot, hogy hajdan nagy fénye lehetett. Késő este volt ugyan, de azért elmentem a misszionáriusokhoz, nagyon csábított a büszkén emelkedő katolikus templomtorony. Nagyon szívesen láttak a jó lazaristák, ott tartottak vacsorára, jó erős borral kínáltak meg, ez használt a széngázmérgezés utókövetkezményei ellen. Gyönyörű helyük van, Kang-hszi császár egyik nyári lakát ajándékozta nekik, azt alakították át kedves, festőies misszióteleppé.

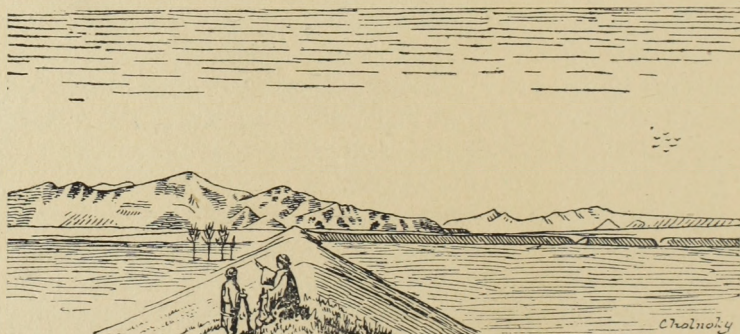
Másnap reggel útközben ismét betértem a misszionáriusokhoz s ekkor átvezettek a szomszéd buddhista kolostorba, és gyönyörű szép templomába. Véghetetlenül sajnálom, hogy ennek az igazán tiszta kínai stílusban épült templomnak a részleteit alaposabban nem tanulmányozhattam, de tudják kedves olvasóim, hogy sietnem kellett, üldözött a szegénység. Valami 11 m magas bronz buddhaszobor áll a templomcsoport egyik csarnokában. Ennek a csarnoknak az arhitektúrája ugyan kínai, de a belső díszítések teljesen indiaiak, a vallással együtt, amelynek sugallatára épült. Úgy látszik, hogy a misszionáriusok igen jó lábón állnak a buddhista barátokkal.

Csönn-ting-fu látnivalói között még meg kell emlékezni arról a gyönyörű szép, hindu-kínai stílusban épült pagodáról, amely helyes arányainál fogva egészen elüt a városban látható többi esetlen és banális pagodától.

Délre a várostól folyik a tekintélyes Hu-to-ho, a várost magas, fákkal beültetett árvízgátak védik ellene. Az árvízgáttól délre homoksvatag következik, majdnem fél napig tartott, amíg átvergődtünk, aztán megint löszös terület következett, ott fekszik az a Csau-csou város, amelynek

különös hídját már a 118. ábrán láttuk. A várost teméntelen rom és egész halmaz épülettörmelék környékezi, úgy látszik, hogy valami nagy csapás érte a város környékét, talán a Tai-ping lázadóknak az a kirándulása, amikor egész Tien-cinig eljutottak.

Ezután is váltakozik a futóhomokos terület a löszös területtel. Rendesen a lösszel borított területek hirtelen fallal vagy szakadékkal megszűnnek s alul a folyó árterén csodálatos nagy, futóhomokkal borított területen kell át-küzködni a lovakkal. Sa-ho-hszién falai alatt, délre Sun-

122. ábra. San-hszi hegyei és a hegyek lábánál végignyúló terraszok, Csau-van-csang sáncairól nézve. Szerző rajza.

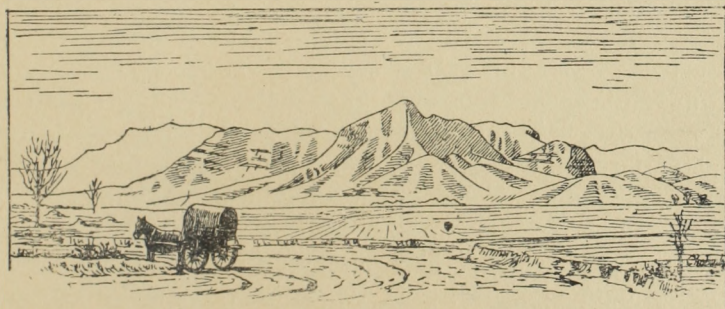
tö-fu tól hat kilométer széles ez a homokos ártér, nem terem rajta semmi, nincs talán egy szál fű sem, hanem mindent a csillogó, fakósárga, buckákba verődött homok borít, mélyen belesüllyed a kocsikerék és susterogva szűri a kül-lők közt, hogy a lovak majd megszakadnak a vontatásban. Sa-ho-hszién vidékének térképét a 130. ábrán látjuk.

Sun-tö-fu vidékén visszatértünk a san-hszi-i magasföld lábához s azonnal ismét megjelentek a sziklaterraszok, de most még azonkívül olyan terraszok, amelyek fiatalkorú rétegekből vannak, de nem látszanak tengeri eredetűeknek. Innentől kezdve a nyugati hegyeket is jól szemügyre lehetett venni, sokszor egészen közel vannak az országút-hoz. Különösen gyönyörű látványt nyújtanak a hegyek és az előttük elterülő terraszok Kan-tan-hszién vidékéről,

ezt a 122. ábra vázlatán láthatjuk. Óriási, földből készült, szabályos négyszögalakú sáncokra akadtam itt, törme-
léknek nyoma sincs. A sáncok tetejéről vettem a képet,
jól lehet látni közepén az egyenletes magasságú, itt laza
homokkőből álló terraszokat, s hátul a teljesen kopár he-
gyeket, mögöttük, vagyis inkább tetejükön a búzatermő
San-hszi tartomány terül el. A terraszok laza homokkő és
kavicsrétegei nagyon hasonlítottak ahhoz a különös, össze-
vissza rétegezett kavicsához, amit még Mandzsuországból, a
Ta-ku-san lábáról ismertünk meg.

(Ha B. úr olvasná azt, amit itt leírok, bizonyosan azt

123. ábra. Különálló hegykúp a san-hszii magassföld peremén. Szerző rajza.

mondaná, «hát aztán mi a csuda közünk van nekünk ehhez
a kis különös kavicsához? bánom is én, akármilyen kavics-
rétegek is vannak Csau-vang-csang-csing-csung-csang vagy
ahogy hívják kínai város mellett!» De B. úr ezzel a meg-
jegyzésével is úgy járna, mint a szan-tao-koui terraszokkal :
ezekből is sül még ki valami érdekes dolog!)

A nyugaton látszó hegyek ezután, minél délebbre me-
gyünk, annál tisztábban, annál közelebről látszottak. Egy
helyen fel lehetett közöttük ismerni egy sajtáságos, külön-
álló hegykúpot (123. ábra). A hegyek többi részén hatá-
rozottan fel lehetett ismerni, hogy azok vastag, vízszintes
rétegekből vannak, ezen a kúpon semmiféle rétegzést sem
láthattam. S a róla lejövő patak kavicsai között csakugyan
egészen fiatalkori vulkáni kőzeteket találtam, nagyon ha-

sonlókat ahhoz a fekete hólyagos bazalthoz, amit Mandzsorszámban ismertünk meg.

Egyszer aztán gyönyörű, kerek, lapos kúp tűnt fel, majdnem meg lehetett olvasni a rétegek számát, olyan világosan odalátszottak az útra (nem mehettem oda, már alig volt pénzem). Mint egy nagy dobostorta: kerek lapos, vízszintes rétegekből épülve. A kerek hegyen túl ellapultak a hegyek s határábeláthatatlan alföld vette kezdetét nyugat felé is: a Hoang-ho lapályára érkeztünk. Egészen ideges lettem arra a gondolatra, hogy íme itt vagyok hát a Hoang-ho közvetlen közelében. Így érkeztünk Vei-huái-fu nagy városba, éppen a platók vagy terraszok egyik legdélibb nyúlványán.

Amikor a város utcáin végimentünk a kocsival, valamivel nyugtalanabb volt a nép, mint eddig szokott. Eddig a gúnyos jankocé' (idegen ördög) kiáltást is alig hallottam, itt a szekerem körül csődület támadt, de legnagyobb meglepetésemre egy vásárfelügyelő néhány szép szóval szétkergette a népet. Tehát rendőr is van Kínában.

Másnap már a Hoang-ho árvizeitől pusztított vidéken jártunk. A nép rendkívül ellenségesen kezdte magát viselni, minden falut el kellett a kertek alatt kerülnünk. Az előrehaladás is lassú volt a futóhomok-, vagy vízenyős, szikes területeken. Harmadnap délben végre tetőpontjára hágott az ellenségeskedés. Délre a kis Csi-gyien, vert fallal kerített falucskában álltunk meg (itt minden falut magas, vert falak kerítenek az árvizek ellen.) Mint rendesen, a korcsmaudvarra fedett, boltozatos kapu alatt lehet bemenni, a kapu mellett, az utcai homlokzatra néznek a kocsmáros, egy személyben szatócs lakásának ajtai. Az udvar leghátulján, szemben a kapuval megkülönböztetett épület áll: az úri szobák vannak abban. Jobbra és balra kétoldalt az olcsóbb szobák és a nagy evő-terem, konyha stb. kaptak fedelet. Szokás szerint a lovakat nem fogtuk ki, hanem csak a zablyát vették ki a lovak szájából s jászolt tettek eléjük. Magam a főépületbe vonultam, szolgám és katonám pedig az egyik szárnyépületben kezdtek az ebédfőzéshez. Alighogy elhelyezkedtünk azonban, megtelt a korcsmaudvar. Eleinte

csak kíváncsiak sompolyogtak be, a kocsikat nézegették, szobám papírfalain kandikáltak be, de hisz ehhez hozzá voltam szokva. De a tömeg aggodalmasan nőtt. Máskor legalább csendesesen voltak s az ajtó nyitását lesték, hogy azon bekandikáljanak. Most zajongani, nevetgélni, viháncolni kezdettek. Különösen egy hórihorgas, pállott szájú, toprongyos, piszkos alak felmerészkedett a szobám ajtajához vezető lépcsőre és csöndesen kinyitotta az ajtót, aztán elbődült, mint valami behemót, s röhögve ugrott vissza. Katonám csitította őket, mitsem használt, a tolakodás kezdett minden határon túlmenni. Az ajtót elreteszelttem. Akkor a papírosablakokat szaggatták be s azon bámultak be. Egyszer aztán a fenn tisztelt mamlasz benyomta az ajtót a vállával, s konfidens mosollyal állt meg a szoba közepén. Megfogtam a karjánál s egész nyugodtan pöndörítettem ki. Lekalimpált a lépcsőn, a többiek nyaka közé, de abban a percben megint fenn volt. A tömeg künn ekkor már torkaszakadtából üvöltött, szolgálmat becsukták a konyhába, katonám kirozott ugyan, de csakhamar elnyomták, nem tudott segítségemre jönni. Ekkor szakította be a hórihorgas az ajtót másodszor s rémülve láttam, hogy a kocsikat kezdik kifosztani, a kocsisok hiába védekeznek. Többet egy percet sem lehetett késni. Főlkaptam geológuskalapácsolmat, jó, hosszúnyelű, súlyos eszközt, veszélyes fegyver annak a kezében, akit nem véd más! — megcsóváltam a fejem felett, hogy szétzúzzam a pállottsájúnak a koponyáját, de elugrott s esseveszetten rohant kifelé. Amint kirohantam, ész nélkül futott szét a tömeg, csak a távolállók dobtak felém néhány tégladarabot. Szerencsésen elértem az egyik kocsit, felugrottam rá s rávágtam a lovakra. Azok úgylis meg voltak már vadulva, sebes vágatással indultak ki a kapun. A sarokkövön majdnem elfordultam, de hisz magam sem tudom, hogyan jutottam ki az utcára s rohantam dél felé, ki a déli kapun. Künn a mezőkön nem csendesítettem a sebes rohamot mindaddig, amíg a falu egészen el nem maradt. Akkor megálltam s visszatekintettem. Az egyenes országúton vissza lehetett messze látni, sem üldözőm, sem a másik két koci nem jött.

Mit csinálók, ha azokat agyonverték? Egyesegyedül ezen a homokpusztán, sehol egy jó barát, sehol, akihez segítségért fordulhatnék, senki, akit tökéletesen megértenék. Végre a falu kapuja előtt embercsoportot láttam megjelenni, a kocsik is jöttek, de lehet, hogy már üldözőim ülnek rajta.

Végre a két kocsi külön vált és lassú trappban ügetett felém s nemsokára felismertem hű katonámat, sipkáját lengette felém (ezt tőlem tanulta). Valósággal megölelt, határtalan öröm látszott az arcán, amikor hozzám érkezett. Elmondták aztán, hogy a másik két kocsi azonnal utánam iramodott, de megszorultak a kapuban s emmiatt a csöcselék nem tudott utánam jönni, hanem a kerítéseken át a szomszéd udvarokba kezdtek átugrálni, de nem érhettek utol. A falu előljárója is megjelent ezalatt és kikérdezte a szolgát, szétkergette a tömeget s ő maga segítette kiszabadítani a kocsikat, sőt sürgette embereimet, hogy siessenek utánam, hogy az úton valami bajom ne essék.

Estére a Hoang-ho gátjai alatt tértünk pihenőre, jelentéktelen kis házcsoport mellett. Itt is támadt csődület, de békésen eloszlottak, amikor szolgám elmondta, hogy kik vagyunk.

Másnap (1898. januárius 14-én) reggelre csúnyán beborult az ég, hideg északi szél támadt s némi hó hullott. Ez volt az a nagy nap, amelyen átkeltünk a Hoang-ho folyón. A folyóról a következő fejezet fog részletesen szólni, most csak azokat az eseményeket írom le, amelyek olyan csodálatos szerencsével bonyolódtak le.

Korán reggel indultunk, hogy elérjük a 10 km távolságban levő révet (124. ábra), mielőtt a komp átindulna. Reggel kilenc órakor indult a komp s bár az északi szél tetemesen segített bennünket, mégis délután négy órára bírtunk csak átvergődni a déli partra, olyan sebesen folyik a víz. Aztán futóhomokon kocogtunk, azaz sisteregtünk tovább, lakatlan pusztaságon át. Csodálatos folyam ez! Más folyó közelségét dús népeesség, üde zöltség, buja tenyészlet hirdeti: ennek az országa kihalt homokpuszta, élettelen sivatag. Talán magával hozta a sivatag egy részét, amelyiken keresztül jött?

Nagyon későn értünk Kai-föng-fu elé, a kapu már be volt csukva, kénytelenek voltunk a falakon kívül a külváros egyik kurtakorcsmájában megszállni. Más kínai városoknak rendesen nagyobb a külvárosa, mint az, ami a falakon belül van, Kai-föng-fu külvárosa néhány rongyos ház, a szegényebb vásárosok, utasok hálnak meg bennük.

Kai-föng-fu alatt az első éjjel nem aludtam valami jól, aggasztott a jövő, mert soha sötétebb színekben nem állt előttem. Este azt a hírt hozta szolgám, hogy a városban a nép nagyon fel van bősztülve az európaiak ellen, mert állítólag a németek San-tung tartományt elfoglalták. Amikor Peking-ből megindultam, még szó sem volt a németek kínai operációjáról, roppantul meglepett a dolog, s ha csakugyan elfoglalták a németek ezt a tartományt, akkor nekem nincs menekülésem. 5—600 kilométerre minden tengerparttól, ha a háború kitört az európaiak és kínaiak közt, akkor nem marad más hátra, mint menekülnöm a hegyek közé, mert oda nehezen jutnak el a háborús hírek s valahol más úton jutni ki a kínai területről. De pénz nélkül! Ez lehetetlen!

Akármilyen ellenséges is a nép, nekem mégis be kell mennem a városba, hogy a mandarinnal beszéljek s tőle valami úton-módon pénzt csikarjak ki. Kai-föng-fuban van ugyan távíró, de Sang-haiból ugyan hiába kérnék! amint még Pekingben meggyőződtem, a sang-haii konzulra nem számíthatok.

Másnap reggel megindultam be a városba. A kapu alatt az örök feltartották kocsimat s útlevelet kértek. Útlevelem előtt tisztelettel hajoltak ugyan meg, de az örök addig nem akartak beereszteni, amíg a kapu őrzésével megbízott hivatalnok meg nem érkezett. Meg kellett tehát a kapu alatt állnom. Ebből csődület támadt. Kiváncsiak állták körül a kocsit, látták, hogy különös idegen ül abban, de azt még nem tudták, hogy európai vagyok, hisz a városban 20 év óta nem fordult meg európai. De aztán kiszült, hogy micsoda madár az a csúnya, szürke kaputos, kékszemű, sápadt alak, aki olyan csodás nyugalommal ül kocsijának ernyője alatt.

A nép kezdett szitkokat szórni felém, egyik-másik

ököllel fenyegetett. Erre aztán megijedtek a kapuőrök és beküldtek a városba, sőt még két fegyveres őr fel is ült kocsimra, úgy mentünk sebes vágatásban befelé. Ez kellett csak a népnek! Ordítva, sivalkodva rohant utánam a folyton növekedő tömeg. A vendéglők kaput zártak előttünk, féltek, hogy a tömeg szétdönti a fogadót. Kénytelenek voltunk a városháza elé hajtani. Szolgám leugrott és rohant be a prefektushoz rögtöni segítségért, kezébe tartva a császári útlevelet, amely a mandarinokat felelőssé teszi életemért. Az óriási zshivajra persze a mandarinok amúgy is kijöttek az udvarra és így nem soká tartott, amíg szolgám benn járt. De ez az idő elég volt arra, hogy kocsimról leszakítsák a ponyvát, engem leköpdössenek s aztán kezdtek a kocsiból kirángatni. A két alabárdal fölfegyverkezett kapuört a falhoz szorították, katonám kétségbeesetten dulakodott a kínai utcasöpredék néhány díszpéldányával. Nyugalmamat most sem vesztettem el és csak kalapácsom nyelével osztogattam ütlegeket, hogy legalább rövid időre feltartsam a csöcseléket. Az volt a szerencsém, hogy köröskörül vett a nép, különben agyondobáltak volna kövekkel.

Végre — nekem egy órának tetszett, — kijött a prefektus és harsány hangon csendre intette a népet. De csak kocsim körül tágitottak, az egész nagy tér a városház előtt tömve volt emberekkel. Sajnálom, hogy nem álltunk még egy perccel tovább, már nyultam fényképezőgépemért, de ekkor a városházán volt hajduk utat törtek a tömegben s mi sebesen megindultunk. Lóháton futott előttünk egy magasabbrangú rendőrtiszt és az egyik vendéglő udvarát felnyitatta. Berobogtunk, utánunk a tömeg, de a hajdúk bezárták a kaput és betámasztották. Mi volt azonban ez a tömegnek? Az ajtó pár perc múlva recsegett, a kőkerítésen ordító alakok kezdtek megjelenni, a tégladarabok pedig záporként hullottak az udvarra.

Szolgám kétségbeesve tördelte kezét s álrüháról kezdett gondoskodni, hogy végső esetben valahol a kerítéseken át elmenekülhessünk. Katonám künn verekedett a kapunál, kapott is már a fejére egy tégladarabot, de vastag prémes süvegje megvédélmezte.

A helyzet igazán kétségbeejtő volt, mert a hajdúk kezdtek álláspontjukat feladni és a félszerekbe menekültek. Ha a tömeg beront az udvarra, egy darabig megvéd revolverem és ökleim, de aztán könyörtelenül martalékul esem a felbőszült csőcseléknek.

A végsőre elkészülten torlaszoltam el a belső szoba ajtaját: drágán fogom adni az életemet!

Egyszerre azonban más zaj ütötte meg a fületem. Harsány hangú vezényszó, fegyvercsörgés! A kerítésről az alakok gyorsan eltűntek, majd a kapu megnyílt és 300 szuronyos, puskás kínai katona vonult be az udvarra.

Hát ilyen is van?

A hadnagy azonnal tisztelgett nálam, én pedig hálás szívvel köszöntem meg neki azt a gyorsaságot, amivel mentésemre siettek. Legfőbb ideje volt, mert a kövek közt már tüzes szalmacsóvák is repültek az épület felé. A szuronyok láttára persze a tömeg eltisztult a kapu alól, de nem oszlott el. Egész nap hallottam a csőcselék zaját az utcán, néha-néha egy-egy csetepaté hangjával váltakozva. A katonák az udvaron sátort ütöttek s egész nap és egész éjjel őrizték féltett tetemeimet.

Nemsokára eljöttek a város legfőbb hivatalnokai vigasztalni, bátorítani és megengesztelni, hogy az ő békés városukban ilyen skandalum történt. Ezek aztán elmondták a santung-i eseményeket a maguk valóságában, de ez a nép közé túlzottan híresztelődött el. Tudjuk, hogy ekkortájtiban történt, hogy Kiao-csouban két német misszionáriust megöltek s a német császár a mandarinok fejét s a város területének bérbeadását követelte elégtétel gyanánt.

A német császár erélyes fellépése alighanem nagy segítségemre volt, mert a mandarinok szörnyen féltették az életemet. Az egyik előkelő mandarin a társalgást azonnal azzal is kezdte, hogy van-e Ausztria-Magyarországnak nagy hadihajója? Szolgám látta a «Panther» és a «Franz Joseph» nevű nagy hadihajókat Csi-fu előtt, no hisz mesélt aztán ezekről! Magam sem hittem volna, hogy ilyen fantáziája van egy egyszerű pincérnek. Bizony másképp állnánk az európai koncertben, ha olyan flottánk volna, mint ahogy

azt az én kedves szolgám lefestette. Kis ravasz szemével ammellett hamisakat pislantott felém, úgy viselte magát, mint igazi diplomata, ide is teszem az arcképét, megérdemli, ügyesen intézte el ezt a komplikált zürzavart, aminek minden részletét pontosan ismerte (104. ábra).

Az urakat teával és szivarral kínáltam meg, többek közt osztrák virginia-szivarokkal, még Pekingben kaptam Rosthorn követségi titkártól. Ilyent még nem láttak, volt is kelete, mindegyik egész zsebbel vitt el belőle. Végre sikerült is őket egészen megnyernem s az ünnepélyes látogatásból az lett, hogy hárman a legelőkelőbbek közül nálam maradtak reggelire.

Igazán mondhatom, hogy jól mulattam velük (odakinn meg-meg újult a zaj és a «deszítsd meg») finom, művelt úriembereknek bizonyultak, európaikat még nem láttak s ennél fogva naiv kíváncsiságuk mulatságos volt. Reggeli után ugyan ünnepélyesen búcsút vettünk egymástól, de soha egy percre sem hagytak magamra, hol az egyik, hol a másik volt nálam. Egyszer aztán a tartomány kormányzójának kiküldötte jött, kellemes külsejű, jómodorú fiatal ember. Ez ismét elkérte útleveletem s annak figyelmes áttekintése után értésemre adta, hogy ezentúl hadnagy vezetése alatt egy csapat katona fog kísérni, hogy ne legyen bántódásom, mert a nép mindenféle nagyon ellenséges. Ezt örömmel is, meg aggodalommal is vettem tudomásul, mert utcai skandalumok ugyan így nem érhetek, de szabadságomnak is vége van; ha nem is nyílt, de bizonyára mindenféle fufanggal kötött menetben kell ezután haladnom.

Felkért ezután a tiszt, hogy holnap hajnalra legyek készen, mert indulunk.

Hja! de nem úgy van ám! Nekem okvetlen telegrafálnom kell Sang-haiba pénzért, mert az enyém elfogyott. Mire arra válasz jön, az eltart négy napig. Azalatt meg-nézem a várost és a környékét.

Az én tisztelt barátom erre a kijelentésemre hirtelen leült arra a székre, amivel korábban kínáltam. Nem tudott szólni, csak mosolygott és ammellett kétségbeesett arcot csinált, gondolta magában: «Hogy a sárkány vitt volna el,

te fertelmes idegen ördög, — de ne a mi tartományunk határain belül!» Hangosan azonban azt mondta, hogy a nép nagyon ellenséges, el nem hagyhatom a vendéglőt. A vidéken nincs semmi nézni való, a Hoang-ho régi elágazásából nem lehet semmit sem látni, régen elhordták a régi töltéseket már az újakhoz (ez így is van valóban), a város körül nincs más, csak kegyetlen homok, nem terem benne semmi. Induljak csak neki holnap reggel jókor, hajnalhasadtával, amikor még nincsen nép az utcákon, különben nem állhat jól semmiért stb., ismert kínai szóvirágokkal tele.

De ha nincs pénzem!

Felugrott és elszaladt. Fél óra múlva ismét ott volt, markában 150 tél, azaz körülbelül 200 forint értékű ezüsttel. Nyugtát sem kívánt, csak arra kért, hogy táviróval küldjem Czun-ji-kung bankár címére.

Mentve voltam!

Ezzel tehát eljutok Han-kouba s onnan már nincsen messze Sang-hai! Gőzösök járnak a Jang-ce-kiangon!

Másnap hajnalban csakugyan el is indultunk, de már annyi nép volt az utcákon, hogy csakis leeresztett függönynyel elzárt kocsiban mehettem végig a városon. Amennyit mégis ki tudtam venni a függöny résein át, hogy szép templomok s európaiasan berendezett, nagykéményű arzenális mellett mentünk el, mígnem egyszer visszhangozva döngött a kocsi a kapu boltozata alatt s künn voltunk a végtelen, határtalan alföldön!

TIZENHATODIK FEJEZET.

A Hoang-ho.

Még Vei-huai-fuban történt, hogy szolgám este vacsora után beállított hozzám :

— Uram, holnap reggel jó lesz ám korán nekiindulni.

— Miért? — kérdeztem.

— Mert messze van a helység, ahol ismét meghálhatunk.

— Hogyan, hisz eddig minden lépten-nyomon volt falu, ahol megszállhattunk volna, minden faluban majd lehúztak bennünket a kocsiról a vendéglősök : hát holnap is majd megszállunk valami faluban.

— Nincs! (No got!)

— Hogy-hogy nincs?

— Igen sok a homok!

És csakugyan! A Hoang-ho közeledtét rettenetes homok-sivatag adja hírül, ez az ő feltétlen birodalma, onnan nem sikerült öt évezredek kultúrájának kiszorítani. Hiába minden kísérlet a homok megkötésére : újabb árvíz és megint mindennek vége van!

Messze benn, Ázsia szívében, a Kínai Birodalom Kukunor nevű tartományában ered ez a folyamszörnyeteg, még nagyon kevéssé ismert helyen. A folyó hossza nem is olyan tetemes, hisz a Duna hossza Donaueschingentől a Fekete-tengerig 2806 km, a Hoang-ho csak felével hosszabb, mint egy 3860 km forrásától egészen a mai torkolatáig. Felső folyásában Kuku-nor tartomány ismeretlen bércei közt,* aztán Kan-szu löszlepte vidékein át a sivatagnak veszi útját,

* A Hoang-ho forrásait egy pöndít fedezte föl. Pönditnek nevezik azokat a bennszülött tibeti eredetű hindu alattvalókat, akiket az angolok a Himalaján túl fekvő területek kikutatására küldenek ki. Megtanítják őket,

ott teménytelen vizet veszít, mert elszivárog, eltűnik a homokban. Kuku-khoto város vidékén fordul ismét délnek, hogy visszatérjen azoknak a hegyeknek a lábához, amelyeknek távol, nyugati folytatásai között fakadtak első forrásai.

Amint ezekhez a kelet-nyugati irányú hegyekhez ér, sarkon fordul keletnek és sellőkön, kataraktákon át siet az alföld felé. Ezek a kelet-nyugati hegyek szétágaznak itt, úgylátszik, mint a legyező szárnyai: egy részük észak-keletnek látszik fordulni, más részük lefelé fordul dél-keletnek s így az alföldnek hosszan benyúló, folyton szűkülő kiágazása támad s ezt kereste fel a Hoang-ho, hogy azon át az alföldre jusson.

Itt a folyó, úgy látszik, igen régi időkben, talán még az emberiség életének hajnalkorában nagyon közel érte a tengert, talán mindjárt ott, ahol kilép a mai alföldre. Hisz a tenger nem régen hagyhatta el akkor a hegyek lábát; nyomait most is ott látjuk azokon a szikla-teraszokon, amelyekkel az előbbi fejezetben untattam kedves olvasómat.*

De a folyam akkor talán még több homokot és iszapot hozott mint ma, pedig ma is elsőrangú ebben a tekintetben. Ezzel a sok hordalékkal aztán feltöltötte a tengert, mert ez valószínűleg akkor sem volt mélyebb, mint a Pecsili-öböl, vagy a Belső-Hoang-hai, San-tung-tól északra, a mai nap. Ennek a tengeröbölnek a legnagyobb mélysége nem haladja túl a 40 métert, de közepesen alig több 20 méternél. Ha nagyobb vitorlánhajó elsüllyedne benne, bizony mindenütt kilátszanának az árbócai!

Ilyen lehetett az a tenger is, ami nyugatról övezte San-

hogy miképpen kell a sextanssal, meg az aneroidával dolgozni s térképet rajzolni. Persze kereskedőnek álcázva, titokban teljesítik feladatukat s hogy a tibetiek véletlenül rá ne jöjjenek a turpisságra, még a nevüket is titokban tartják, amikor eredményeiket nyilvánosságra bocsátják.

* Kérem kedves olvasómat, most kísérje figyelemmel a 126. ábrán bemutatott térképvázlatot, mert az itt mondandók illusztrálására szolgál. A térkép mellé odarajzoltam Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye határait, hogy mértékünk legyen a területek összehasonlítására. A hegyvidékeket csak keresetül vonalkáztam, azoknak a szerkezetére most nincsen szükségünk.

tung-ot, mint szigetet. — Még egy fontos tényező azonban nagyon elősegítette a tenger feltöltődését. Ez a porhullás, mert ez korábban kezdődött, mint a Hoang-ho egyáltalában létezett volna. Kétségtelen, hogy a por nemcsak a szárazföldre, hanem a tengerbe is hullott és segítette a folyók feltöltőmunkáját.

De a Hoang-ho nem elégedett meg azzal, hogy csak betemesse a tengert! Sokkal több és nehezebb hordaléka van, hogysem ennyivel megelégedhetett volna. Óriási törmelékkúp alakjában rakta azt rá a tengerből alig kiemelkedő delta tetejére. Ma már a síkság Kai-föng-fu körül mintegy 130 méternyire van a tenger mai szintje felett.

Mielőtt láttam volna a Hoang-hó-t, azt hittem, hogy az alföldön lassan tovakanyargó, lomhafolyású folyamat fogok találni, mint amilyen a mi Tiszánk. Annál jobban meglepett aztán az az eszeveszett sebesség, amivel a folyam medrében hömpölyög. De azonnal megértjük ezt a nagy sebességet, ha kissé összehasonlítjuk a folyó lejtését más folyókéval. Ez alatt a «lejtés» vagy «esés» alatt értsük azt a számot, amely megmutatja, hogy egy kilométer hosszúságban mennyivel van magasabban a folyó vize a kilométer hosszúságnak elején, mint annak végén.

Kai-föng-fu tengerfeletti magassága mintegy 130 m; Fritsche pontos mérései szerint Ci-ho helység 37 méterre van a tenger színe felett. A kettő közötti magasságkülönbség 93 méter, a két helység között pedig a folyó hosszúsága 340 km. Így tehát 1 km hosszúságra 0·276 méter magasságkülönbség jut. Ez óriási nagy, azonnal kitűnik, ha más folyamokkal összehasonlítjuk, például:

a Tisza esése Tokaj és Szolnok közt	..	0·0284	m	km-kint
a Tisza esése Szeged és a Duna közt	.	0·0182	«	«
a Duna esése Esztergom és Mohács közt		0·0700	«	«
a Po esése Cavanellánál	.....	0·050	«	«
a Nilus esése Kairónál	.....	0·144	«	«
a Hoang-ho es. Kai-föng-fu és Ci-ho közt		0·276	«	«

. Majdnem tízszer olyan nagy az esése tehát, mint a Tiszáé Tokaj és Szolnok közt.

126. ábra. A kínai nagyalföld vázlatos térképe. Szerző rajza.

Nem is eredeti lejtőn fut le, hanem azon az országokat elborító törmelékkúpon, amibe felhalmozta azt a teménytelen homokot és iszapot, amit a lösszel borított területeken szedett össze. Ha alaposan megtekintjük a 126. ábrát, azonnal látjuk, hogy a folyók mind sugarasan folynak szét arról a helyről, ahol a Hoang-ho az alföldre lép. Egészen a

Hoang-ho gátjainak a lábánál eredő patakok sem keresnek utat a nagy folyamba, hanem egyenesen futnak le a törmelékkúpon. Sőt, ha a Hoang-ho áttöri a gátakat és kiönt, azonnal lefolyik a törmelékkúpról, valamelyik sugarasan szertefutó folyó medrét használva fel. Így történt az 1887-ben is, amint a térképen is látjuk, mert ekkor a folyam árvize a Sá-ho medrét használta fel.

De nem először esett ez meg ekkor. Tudjuk a Jü-kung leírása szerint, hogy Kr. e. mintegy 2500 évvel a folyó végigfolyt észak felé a terraszok lábánál s valahol Tien-cin vidékén folyt a tengerbe.

Sokszor változtatta még aztán a medrét! Hol északnak, hol délnek vette útját, San-tung hegyeitől majd északra, majd délre ömlött a tengerbe. Az a terület, amelyen megjártatta mocskos vizét, magában foglalja úgyszólván az egész kínai nagy alföldet, Peking síkságától egészen a Huai-ho völgyéig.

Ha ugyanis a törmelékkúp déli szárnya túlerősödött, akkor a folyó északnak fordul stb. s minden ilyen helyváltoztatása az emberiség történelmének legrettenetesebb katasztrófái közé tartozik. Utoljára 1852-ben változtatta meg irányát. Addig dél keletnek folyt, hatalmas magas töltések közt, torkolatánál élénk forgalmat és kereskedelmet találtak a követség tagjai, akik a Nagy-csatornán Peking felé igyekeztek. Áttörte aztán a folyam Kai-föng-fu alatt, Lung-mönn-kou mellett a gátjait, elöntötte az egész területet a folyamtól északra s ki tudja, hány millió ember életébe került ez? Még 1868-ban sem volt rendes medre, csak úgy kóválygott szerte a lapályon, árkok, patakok medreit használva föl. Az 1887-i gátszakadás alkalmával 1.942,400 hektár teljesen elpusztult, 3.107,850 hektár pedig sokat szenvedett, az elveszettek száma ismeretlen, azt pedig meg sem lehet becsülni, hogy hányan vesztették el mindezüket ebben a katasztrófában!

1884-ben hét gátszakadást, 1885-ben kilencet és 1886-ban öt gátszakadást jegyeztek fel, ezeket azonban sikerült ismét eltönni.

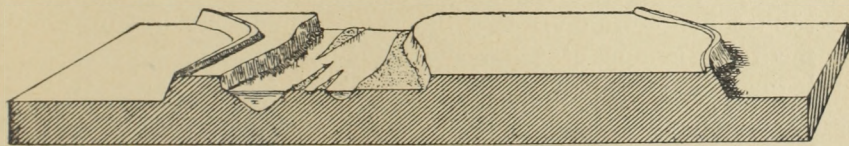
Ennyi árvíz persze rengeteg sok hordalékot hoz ki az

ártérre s azt még mai nap is hatalmasan tölti föl. Kai-föng-futól délre annak a folyónak a vidékén, amelyet az 1887. évi gátszakadás alkalmával kitóduló folyamvíz használt föl medrének, találtam egy régi kis templomot, félig a földbe temetve. Olyan egyenes síkság van köröskörül, mint az asztaldeszka s a templom az ajtó derekáig a földben áll (125. ábra).

Korábban is láttam már régi síremlékeket félig a földbe temetve, pedig köröskörül egészen vízszintes a síkság, ameddig a szem ellát.

A legérdekesebb bizonyítéka a terület gyors feltöltődésének azonban Kai-föng-fu helyzete. A város mély gödörben fekszik, a mandarin állítása szerint a régi falak tetejébe újat kellett emelni, mert a régi falnak már a koronájáig

127. ábra. A Hoang-ho keresztmetszete Kai-föng-fu mellett. A gátak egymástól 11 k a távolságban vannak s 13—14 méter magasak. Szerző rajza.

ért a külső felszín. Minden kis eső vízzel lepi el a várost és ezt igen nehéz eltávolítani. Persze a falak árvízgátakul szolgálnak, s mint ilyenek nem engedik a városba bejönni az árvizet iszapjával, homokjával együtt. Ha azonban most elöntené, megtelne a város a házak tetejéig nemcsak vízzel, hanem iszappal is és alighanem eltűnnék a föld színéről az egész sok százezer lakosú város. Ez volna talán a legborzasztóbb árvízkatasztrófa az emberiség történetében.

A folyót már ősidők óta, néhány ezer év óta árvízgátak közé fogták. Óriási gátak ezek, alig hiszem, hogy párjuk volna még valahol a világon. Ahol a folyón átkeltem, ott az a következőleg fest (127. ábra):

Észak felől jöttem, mint tudják kedves olvasóim, s a szíkes, kopár lapályon már messziről feltűntek a 13·7 m magas gátak. Semmi fű sem védelmezi s a szívárgó vizek, meg az eső ugyancsak hatalmas pusztítást vittek véghez

rajta. Nagynehezen megmászva a gátakat, azt hittem, hogy most a folyóra fogok kilátást nyerni. Az ám! Valósággal megrémültem a látványtól! A gátak a folyó felől csak $2\frac{1}{2}$ m magasak! A folyam tehát a gátak közötti tért $11\cdot 2$ m magasságra töltötte fel! Az északi és déli gát egymástól ott, ahol átkeltem a folyamon, mintegy 11 kilométer távolságra van! A folyó maga ezen a helyen $2\frac{1}{2}$ kilométer széles, a többi területet a gátak közt feltöltötte a folyó iszappal és homokkal, majd nem a gátak koronájáig. A 127. ábra nyújt kellő képet erről a borzasztó állapotról. Ottjártamkor a folyó körülbelül közepes vízállásban lehetett s a folyóvíz színe $3\cdot 7$ méterrel van magasabban, mint a külső, mentesített terület.

Gondolhatja kedves olvasóm, ha itt a folyam áttörné a gátjait, milyen óriási pusztításokat vinne véghez s hogy többet nem térne vissza ebbe a régi, magasan fennfüggő medrébe, hanem utat keresne másfelé, arra felé, amerre a legmeredekebb a térszín lejtése, tehát arra, amerre leg-rövidebb úton lejut saját óriási törmelékkúpjáról. Leg-rövidebb pedig a törmelékkúp abban az irányban, amerre legrégebb ideje, hogy nem járt a folyam.

Európában is ismerünk ilyen magasra feltöltődött folyókat. Ott van például az Adige Lombardiában, ennek kis vízszíne helyenkint öt méterrel van magasabban a külső mentesített térszínénél. Néhány mellékfolyója még rosszabb helyzetben van, mert még medrük feneke is magasabb a külső, mentesített terület színénél. Japánban, Oszaka vidékén néhány erősebb patak jön le a hegyekből a partot szegélyező síkságra. Ezek úgy feltöltötték árvízgátak közé fogott medrüket, hogy a vasút nem hídon vezet át rajtuk, hanem alagútat fúrtak a magas gátak és feltöltött ártér alatt. Calabriában is láttam ilyent.

Dehát ezek csak olyan jókora patak-félék a Hoang-ho-hoz képest. A Hoang-ho 20 év alatt $4\text{—}5$ méterrel töltötte fel új medrét, amit 1852 óta használ.* Pedig a folyó méretei

* F. v. Salverda: «Memorandum rel. to the improvement of the Hoang-ho.» The Hague 1891.

tetemesek: amint tudjuk, a gátak eredetileg 13—14 m magasak s egymástól 11 km távolságban vannak, de a gátak közötti tért a folyam feltöltötte a gátaknak majdnem a koronájáig. A sebesen rohanó folyam tulajdonképpeni medrét nagyon elzátonyosítja, s az egész zátonyos meder szélessége ott, ahol a réven átjárnak rajta, 2 ½ kilométer.

Persze ezt a feltöltődött árteret felszántották, sőt részben be is építették, templomokat emeltek mesterséges töltésekre. Valószínűleg így lehetett ez korábban is, és az épületek, kerítések stb. csak segítettek megfogni a homokot és iszapot, amit az árvíz hozott magával. Hiszen a víz homok- és iszaptartalma rengeteg! P. G. Van Schermbeck és A. Visser észleletei szerint, ha a folyó vizéből kimerítünk 1000 liter vizet, abban 3—4, sőt majdnem hat kilogramm iszap fog az edény fenekére leülepedni. A Rajna iszaptartalma 1000 liter vízben (1 köbméterben) legfeljebb 1174 gramm, azaz csak valamivel több, mint egy kilogramm, de néha csak 10 gramm köbméterenkint. Kingsmill ugyancsak megmérte a Hoang-ho iszaptartalmát s ő is 2—4 kgr iszapot, homokot talált 1000 liter vízben.

Ennyi homokot, iszapot a folyó képtelen a tengerig elszállítani. Lerakja, leejti a gátjai közt, vagy ha azoknak gyöngye védelmét keresztül szakította, akkor előnti a környéket s ott ülepedik le a vízből a homok és az iszap.

Kétségtelen, hogy a folyam el fogja hagyni ezt a medrét is, amit a mai árvízgátak fognak közre Kai-föng-fu mellett. Hisz az árvíznek már alig van helye a gátak közt! Pláne a déli gátak előtt! A homokot ott a szél buckákba, barkhánokba halmozta, azok ellepik a feltöltött árteret *magasabban, mint a gát koronája!* Ellepték ezek a homok-hegyek a gátakat is úgy, hogy helyenkint lehetetlen felismerni az eredeti helyzetet, vagy állapotot. A buckák közt lankás út visz fel a gátra, aztán annélkül, hogy ismét lefelé menne, a folyó felett levő terraszcra érünk, ezt azonban szintén lehetetlen felismerni a teménytelen futóhomok miatt. Közvetlen a gátak lábánál pocsolyák, vagy sókivirágzással fedett horpadások sora húzódik, de ezeken túl futóhomok takar el mindent, valóságos sivatagjellege van a vidéknek.

A folyó felett a feltöltődés szakadékos partjain szépen ki lehet venni a homoknak és az iszapnak a rétegezését. Mintegy 30—50 cm vastagok ezek a rétegek, közöttük mindig 2—3 cm vastag növényi korhadékokból álló, fekete réteg látható. Biztos jele ez annak, hogy mennyivel szokta egy-egy árvíz a talajt feltölteni: minden homok-réteg egy árvizet, s minden növényréteg egy hosszabb, rövidebb ideig tartó olyan korszakot jelent, amely alatt az árteret nem lepte el a víz.

De nemcsak a gátak között, a feltöltött ártéren ilyen rétegezett a talaj, hanem a gátakon kívül, amerre a folyó csak valaha járt, mindenütt ilyen rétegezett az, bizonyítva, hogy a folyó töltötte fel a környéket is.

A mellékelt térkép tanulmányozása érdekes dologra vezet. A Hoang-ho alsó folyása és egyéb folyók között lényeges különbség van. Más folyók még a lapályon is magukba gyűjtik a síkságra másfelől jutott vizeket, árkokat: de a Hoang-ho, amint kilép a hegyek közül, többé mellékfolyót, de még csak egy hitvány árkot sem vesz fel, egészen a san-tung-i hegyek lábáig, ott már a folyam deltáján jár s ammellett elfogja az utat a hegyekről jövő patakok elől. Nemhogy gyűjtőmedre volna a lapály vizeinek, hanem valóságos vízvásztó, tökéletesen elválasztja a Vei-ho vizeit a Huai-ho adózóitól. Sőt a Huai-ho mellékfolyóin is azonnal meglátszik, hogy valami különös, szokatlan térszínen futnak át, mert annélkül, hogy egyes fontosabb gyűjtőerekké egyesülnének, egyenkint, minden mellékpatak nélkül s külön-külön futnak a Huai-ho felé.

Az az esőcsöpp, amely a Hoang-ho árvízgátjainak a külső oldalán gördül le, nem folyik a folyamba, hanem a töltés lába alól egészen másfelé veszi útját s dél felé a Huai-ho révén jut a tengerbe.

De nemcsak vízrajzi, hanem úglátszik az állatok és növények elterjedésére nézve is határvonal a Hoang-ho. Így pl. a Jang-ce-kiang deltáján ismert kagyló- és csiga-féléket csakis a folyótól délre találtam meg, északra más jellege van a folyóvizek puhatestű állatvilágának. Sőt még

az emberek közt is különbség van. A folyótól északra a komolyabb, morálisabb észak-kínaiak laknak, műveltségükön és építészetükön nagyon meglátszik a San-hszi és Senhszi tartományok löszvidékeinek őseredeti, különös kultúrája. A folyótól délre a nép egészen másjellegű: a löszlakásokra emlékeztető építés helyett a bambusz-kultúra kezdődik, de valami sajtószerű idegenszerű dolgokkal, amelyek ezt a népfajt egészen elkülönítik az igazi dél-kínaiaktól, vagy a Jang-ce-kiang völgyének lakosaitól.

A Hoang-ho azonban csakis addig szolgál ilyen választóvonal gyanánt, amíg folyásán lefelé el nem éri a Nagy-csatornát, amely a Jang-ce-kiangot a Vei-ho-val köti össze. Ez a csatorna ugyanis úgylátszik, hogy éppen a delták határán húzódik, majd aztán azt a mélyedést kereste fel, ami San-tung félsziget hegyeinek nyugati lábánál akképpen képződött, hogy a rettenetes folyam törmelék-kúpja nyugatról körülfogta. Cau-csou-fu vidékén ugyanis néhány sziget-hegy, talán nagyobb összefüggő magaslat, megakadályozta azt, hogy a folyam valaha egyenesen nekifusson San-tung hegyeinek, hanem mindig északkeletre, vagy délkeletre talált lefolyást. Törmelék-kúpja is rövidebb tehát erre s valósággal körülzárja azt a hosszas lapályt, amely San-tung hegyeinek nyugati lábánál húzódik.

Amint Kingsmill leírja, San-tung-tól északra is, meg délre is sok feltöltött és elhagyott folyammedret lehet látni, mind hajdani, óriási munka árán gátakkal körülvevett Hoang-ho. Ahol a Nagy-csatorna a régi és új folyammedret átszeli, ott rendkívül elhanyagolt állapotban van minden, szomorúság a vidék tekintete!

Méltán kérdezheti kedves olvasóm, hogy hát van-e remény arra nézve, hogy akár azon a módon, amint a kínaiak csinálják, akár pedig valami más módon sikerülni fog-e valaha a folyót rendes mederbe kényszeríteni s úgy szabályozni, hogy ne veszélyeztesse többet a vidéket?

Bizony rettenetes, ha elgondoljuk, de ki kell mondanom, hogy alig van rá remény, hogy valaha a folyamot tökéletesen szabályozni lehessen. Amint már említettem, a Hoang-

ho tökéletesen hasonlít valami vad hegyi patakhoz. Meredek lejtőjű völgyén sebesen, apró zuhatagokon, sellőkön át rohan a kis hegyi patak, útközben teménytelen vízmosás torkollik völgyébe. Ha zápor ömlik a hegyvidékre, a leomlott víztömeget ezek a vízmosások, nagyesesű patak-völgyek gyorsan hozzák le a fővölgybe, azzal a temérdek homokkal, kavicssal, görgeteggel együtt, amit útközben elragadtak a vad vizek. Amint a hegyi patak szűk völgye azonban kiér a síkságra, ott persze a víz nem folyik olyan gyorsan, mint a völgyszakadéokban s nem bírja tovább hurcolni a kavicsot, homokot, nem bírja tovább görgetni a leszakított sziklatuskókat, felhalmozza azokat a völgy kijáratára előtt az úgynevezett «törmelék-kúp» alakjában. Persze a patak a saját törmelékén rendetlen, szerteágazó mederben folyik le s lehetlenné teszi azt, hogy a törmelék-kúpon kultúra fejlődhesse ki.*

Az ilyen hegyi patakot szabályozni meglehetősen nagy feladat. Az eljárás a következő. A hegyekben, ahol a vad-vizek összegyűlnek, a talajt meg kell kötni gyepesítéssel, mert így a záporvíz nem tud annyi törmelékkel felszedni. Azután a vízmosásokba keresztgátakat szokás építeni fából vagy kőből, esetleg csak vesszőfonásból, hogy azok a rohanó vizet feltartsák, megállapodásra bírják s így kényszerítsék, hogy a magukkal huzott törmelékkel a gátak mögött már lerakják s ne hordják le az alföldre. A patak fővölgyében szintén ilyen nagy keresztgátakat, úgynevezett «völgyzáró»-kat szokás építeni, ezek is arra szolgálnak, hogy a patak vizét fenntartsák. A törmelék-kúpon aztán gátak közé kell szorítani a patak medrét, hogy ki ne öntessen s hogy folyása olyan sebes maradjon, hogy a mégis magával hozott törmelékkel levigye egészen a tóba, vagy tengerbe, esetleg a főfolyóba, ha annak nem árt.

Igen szép, sőt csodálatos ilyen hegyi patak szabályozást láthatunk a Dráva felső völgyeiben, aztán az Adige

* Igen szép ilyen törmelék-kúpot lehet látni Visegrád előtt, illetőleg Visegrád falu javarészből erre a törmelék-kúpra épült. A gőzhajóról igen szépen lehet látni a lankás lejtőjű, szabályos nagy kúpot, a patak rendetlen mederben folyik rajta a Dunába.

(vagy Etsch), meg a Po néhány mellékpatakjának vízgyűjtő területén, s végül a Rhône néhány mellékfolyójának felső folyásain. Óriási anyagi áldozatokba, rengeteg kitartó munkába került ezeket az apró patakokat is annyira javítani, hogy ártalmatlanok voltak némileg elenyészett.

De mit csináljunk olyan folyamszörnyeteggel, mint a Hoang-ho?

Valami rakoncátlan gyerek tűzzel és fegyverrel kezében mondhatatlan veszedelmes a környezetére nézve. De milyen óriási veszedelem volna az, ha ennek a felfegyverzett, rakoncátlan gyermeknek annyi testi ereje volna, mint a felnőtt férfinak?

A Hoang-ho a hegyi patakok, vagy torrensek minden jellemvonását magán viseli. Hirtelen árad és apad, néhány nap alatt 4—5 méterrel emelkedik a víz színe s ugyanannyi idő alatt megint alászáll. Esése a felső völgyeiben olyan nagy, hogy a folyó majdnem egész hosszában hajózhatatlan. Hordaléka, homok és iszapmennyisége, amit magával hoz a magasföldekről, minden fogalmat felülmúl s ha aztán kiér az alföldre, ezt a rengeteg homokot és kavicsot csodálatos nagyságú törmelékkúp alakjában halmozza fel s aztán ezen szerteszét ágazó irányokban, nagy sebességgel rohan az óceán felé.

A Hoang-hót is úgy kellene tehát szabályozni, mint valami hegyi patakot. Be kellene erdősíteni az egész vízgyűjtő területét, különösen a lösz-vidékeket. Aztán a vadvizeket, vízmosásokat, hegyi patakokat mind szabályozni kellene s végül a törmelékkúpon a folyó medrét olyan szűk és magas gátak közé kellene fogni, hogy az árvizeknek elég nagy sebessége legyen a hozott hordalékot egészen a tengerig szállítani.

Az elsőtől az utolsóig lehetetlen.

Ne higyjük, hogy van valami elrejtett módszer, amivel majd egyszer előáll valami nagy zseni és szabályozni fogja ezt a szörnyfolyamot. Ilyen módszer nincs. Javítani lehet valamelyest a helyzetet, elejét lehet venni sok nagy katasztrófának, de tökéletesen, vagy csak jól is szabályozni, a lehetetlenségek közé tartozik, felülmúlja ez az ember erejét.

A folyam a gátak közti teret mindig igen gyorsan fel fogja tölteni, a gátak emelése hiú kísérlet, mert ez csak ideig-óráig elodázza a veszedelmet, hogy annál nagyobb legyen az, ha bekövetkezik.

Utazók, mérnökök, szakértők stb. stb. adtak ugyan már számtalan tervet a folyó szabályozására nézve s mindegyik igyekezett kimutatni, hogy mennyire lehetséges az: de ezek a tervezetek — ha javítának is valamit a mai helyzeten, — gyökeres orvoslást nem rejthetnek magukban.

Szomorú képet festettem itt kedves olvasóimnak, de még szomorúbb ez a kép azoknak, akiknek a feje felett folytonosan ott függ az az irtózatos veszedelem, amit a könyörtelen folyam mocskosan hömpölygő vizei előbbutóbb a környezetre fognak hozni.

Az 1851—53. évi katasztrófának a folyam északi partján nem maradt hírmondója. Azon a vidéken, ahol eddig folyt a tengerbe a Hoang-ho, tehát San-tung hegyeitől délre, a Hung-ci tó vidékén, ott a nagy költséggel berendezett öntözések, hajózó csatornák, egyáltalában a folyamból vett vízre támaszkodó kultúra teljesen tönkrement, a vidék elnéptelenedett, a hajdan virágzó városok pangásnak indultak, pusztult, veszett az egész dúsan termő, sűrűn lakott lapály, mint a virágos kert, amit többé nem öntöznek. San-tungtól északra, Cinan-fu vidéke ellenkező helyzetbe jutott. A csendes Ta-cing-ho folyt eddig itt a tengerbe s közvetítve a belföldi forgalmat, nyugalom és béke ütötte fel tanyáját ezen a szép országrészen is. Egyszer aztán a Ta-cing-ho, amit szelíd, csendesjárású folyónak ismertek, elkezdett nőni, néhány nap, talán néhány óra alatt túllépte eddigi medrét s a végítéletet hozta a meglepett lakosságra. De más folyó, ha el is öntötte a környezetét, amikor visszavonult, ismét művelhetővé vált a síkság, sőt talán termékeny iszap is maradt a nyomán. Ez a monstrum nemcsak vízzel, de homokkal és iszappal is elöntötte a síkságot, eltemette a falvakat, igazán temetővé tette a virányos alföldet, nemcsak százezrek élete és minden vagyona, hanem az egész vidék összes kultúrája is sírját lelte benne. Elias Ney, 1868-ban meglátogatta a Hoang-ho

új medrét s a következőleg írja le ezt a homokkal, iszappal való eltemettetést :*

«A házak gyakran majdnem egészen az ereszekig fel vannak töltve s lakói rendszeren elhagyták, csak néhányat ástak ki. Például említhetek egy templomot, amely néhány jardnyira áll a folyamtól, s ott a folyam lerakódása mintegy 10 láb (3·3 m) lehet a víz színe felett. Aki be akar menni ebbe a templomba, annak először az eresz alá kell bújni, aztán, ha belül van, akkor látszik csak az ajtón történt változtatásokról stb., hogy a lakosok eleinte alkalmazkodni próbáltak a háznak folyton kisebbedő magasságához, de aztán egy vagy két évvel ezelőtt kénytelenek voltak elhagyni. A lerakódás az épület belsejében tökéletesen azon a magasságon állt, mint az épületen kívül stb . . . »

A kínaiak nagyon régen ismerhetik a folyamnak ezt a tulajdonságát, mert messze-messze a veszedelemnek kitett helyektől, ott is, ahova a Hoang-ho vize talán sohasem juthat el, szeretik magaslatra építeni a templomokat. Különösen azonban a folyam árvizeitől látogatott területeken a templomok mindig mesterséges, vagy természetes magaslatokon épültek. Természetes magaslatok is vannak itt ugyanis : régen megkötött, begyepesedett homokbuckák, ezeknek sokszor tetemes magassága arra enged következtetni, hogy csúnya világ lehetett itt valaha!

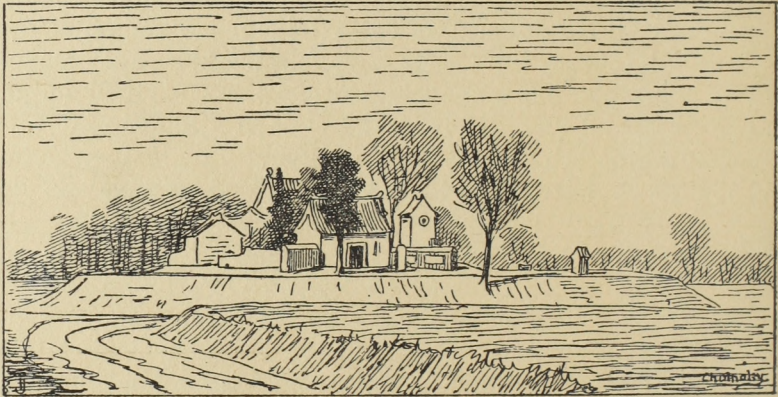
Ilyen mesterséges feltöltésre épült templomot látunk a 128. ábrán. Ezt a képet a Hoang-ho-tól messze délre, a Sá-ho völgyéből rajzoltam, tudjuk róla, hogy 1887-ben a Hoang-ho árvizét vezette le.

Csak a templomait építi így ez a nép. Gyenge viskóit, gyorsan összeüthető fészkeit nem félti annyira, de hisz lehetetlen is volna minden háznak külön hegyet összehordani! Hát őseinek a sírjával mi lesz? Bizony azok jól el lesznek temetve! El az egész generációval együtt, amely sírjukat ápolni lett volna hivatva.

Majd valamikor, amikor az európai kultúra is utat tört

* Elias Ney : «Notes of a Journey to the New Course of the Yellow River in 1868.» (Journal of the Roy. Geograph. Soc. London 1870. p. 1.)

a kínai alföldre, valami kút ásásakor nagyot fognak nézni a tudósok, hogy 10—15 méter mélységből magaskultúrájú nép sírhelyei kerülnek ismét napvilágra!

128. ábra. Mesterséges feltöltésre épült templom és kolostor a Hoang-ho árterén, Hszi-ping-hszién közelében. Szerző rajza.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

A Hoang-hótól Han-kouig.

Döcögve, bukdácsolva, félig a homokba süllyedve vándorogtak a kocsik a vígasztalan pusztaságon át, én meg a mellém rendelt tiszt kíséretében sétáltam a kitaposott gyalogösvényen. Persze a katonák is mind a nyomunkban. Az én hű mandzsuországi katonám bizonyos arrogans leereszkedéssel beszélt a többieknek, persze rólam folyt a diskurzus. Egyszer aztán a homokból néhány csigát emeltem föl s bizony! telivér kínaiaknak még csak elgondolni is rettenetes — zsebre dúgtam őket. A tiszt komolyan fogta fel a nevetséges dolgot, de a katonák bizony nem igen tartották vissza derült hangulatuk kifejezését. Erre aztán a tisztnek, amennyire lehetett, kezdtem magyarázni, hogy mit jelentenek ezek a csigák. Nem igen értettük meg egymást, ezért előállítottuk szolgálmat s megmagyaráztam, hogy egyszer egy európaít küldött ki a kínai kormány a Hoang-ho megtekintésére, azzal a felszólítással, hogy tegyen javaslatot a folyam szabályozására nézve. Ez az európai ott is járt s azt mondta, hogy a vidéket vastag tengeri homok fedi s a folyam nagy feltöltéseiből egy szó sem igaz. Ha azonban ez a homok tengeri homok volna, akkor tengeri csigákat meg kagylókat kellene benne találni, de mivel folyami, sőt szárazföldi csigák vannak benne, ez a homok nem lehet tengeri eredetű, hanem csak a Hoang-ho-tól származhatik. Ezeket a csigákat magammal viszem s majd megmutatom a szakértőköröknek s azok rögtön látni fogják, hogy az előbbi javaslattevő nem értett a dologhoz s ne bízzák reá a folyó szabályozását.

A tiszt értelmes ember volt s akkorát bámult rá, mint Archimedes bámulna, ha villamos kocsit láthatna. Sem ő, sem a katonák nem molesztáltak azután többet gúnyos kíváncsiságukkal, mandzsu katonám pedig még három ujjal magasabban hordta a fejét s úgy nézett a többiekre, mintha mondaná, hogy «látjátok, ti ezt mind nem értitek!»

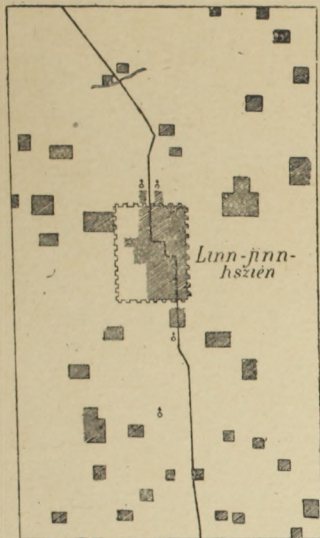
Másnap elértük azt a kiszáradt, ma már nádassal ellepett folyómedret, ahol a Hoang-ho 1887. évi árvize folyt le, de amelyet megszüntettek úgy, hogy eltömték nagy fáradsággal a gátszakadást.

Egyszer csak magas, szakadékos part állta útunkat, mély úton át kellett felkapaszkodni a part tetejére. Mintha más világba jutottunk volna! A puszta homokterületről löszmagaslatra értünk, ugyanaz a mosolygó, paradicsomi tájkép nyílt meg, mint északon a löszös alföldön. Igazán szembetűnő a különbség a kétféle terület között. A 129. ábra Lin-jinn-hszién vidékének a térképe. Ez a város itt fekszik Ho-nan tartományban, löszterületen. Amint látjuk, falu-falu mellett fekszik, sűrűn, hogy miattuk alig látni az egyenes horizont. A 130. ábra Sá-ho-hszién vidékének a térképe. Sá-ho-hszién délre van Sun-tö-fu várostól. Itt jön ki a hegyekből a Sá-ho (Homok-folyó) s óriási szélességű medre valóságos fiók-sivatag, a teljesen meddő futóhomokon kívül semmi sincs az $5\frac{1}{2}$ km széles mederben, még víz sincs! A meder legdélibb részén látszik ugyan valamivel mélyebb, homokkal kitöltött árok, ebben valamivel nedvesebb a homok, de folyóvíznek nyoma sincs. A vidéken is nagyon sok a homok, kevés a falu, az egésznek igen szomorú tekintete van.

Összehasonlításuképpen a 131. ábrán bemutatom ugyanolyan méreteken hazánk egyik, aránylag sűrűn lakott vidékének, Zala-Egerszeg környékének részletét, első pillanatra látszik rajta, hogy körülbelül a két bemutatott kínai vidék között a lakosság sűrűsége tekintetében középhelyet foglal el.

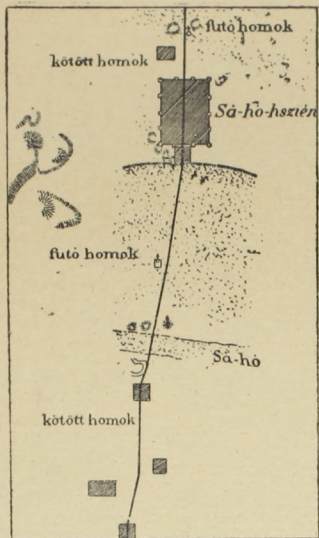
A városokban mindenütt ellenségesen fogadtak. Rendesen előre tudták, hogy jövök s az utcák zsúfolásig tömve voltak néppel. De a katonák mindig elegendő védelmet

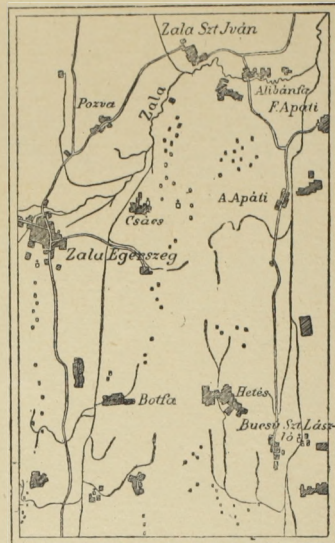
129. ábra.

Részlet a kínai nagyalföld löszsel borított területeiről. A falvak sűrűn vannak elszórva a termékeny síkságon.

130. ábra.

Részlet a kínai nagyalföld futóhomokos területeiről. A falvak nagyon gyéren vannak elszórva.

131. ábra.

Részlet Zalaegerszeg vidékéről, a két előbbi térképpel való összehasonlítás végett, ugyanabban a mértékben.

nyújtottak, hogy gúnyos kacajon és néhány goromba megjegyzésen kívül más ne érjen. Egyik helyen nyugodtan ebédelgettem valamelyik korcsmaszobában, kifúrták a szoba vályogfalát s rakétákat sütögettek be a szobába. Máskor a parasztok támadtak meg a mezőkön, de ezeket könnyű volt szétriasztani.

Igen kellemetlen volt az is, hogy az ország kezdett ünnepi mezt ölteni; közeledett a kínaiak újéve. Minden városban nagy vásárok vannak ilyenkor, mindent teleaggatnak élénk narancsszínű, arannyal behintett, nagy betűkkel teleírt papirosokkal. A falakon, az oszlopokon, a fák törzsén, a kocsikon, sőt még a mulyák homlokán is díszeleg ilyen élénk, narancssárga papíros. A nép is bizonyos nyugtalan, ünnepelőtti hangulatban volt, minden heccen kapva-kapott. Minden templom előtt provizórium-színpadokat állítottak föl, népoktató tragédiákat nyújtak rajtuk a színészek.

Bámulatós, mennyire szereti látni a nép ezeket a groteszk, unalmas, vége-hossza nincs előadásokat. A színészek sohasem beszélnek rendes hangjukon, hanem mindig iszonyú magas fejhargon, mint amikor a férfi női hangot próbál utánozni. Női szerepeket is férfiak játszanak, az arca mindegyiknek fertelmesen ki van festve, a nagy tekintélyt óriási, az orr alól induló, a száját is eltakaró, fekete szakáll jelképezi. Zene is kíséri a darabot, de arról jobb nem szólni. A mi falusi csimpolyánk nyekegése ehhez az egyhangú doboláshoz, csörgetéshez képest kamara-zene! Hozzá a színészek vontatott, visító nyávogása — igazán csodálatos diszsharmónia a nép egyébként jóízléséhez képest.

Végre a mi időszámításunk szerint januárius 22-én (1898.) beköszöntött a kínai újév napja. Ezen a napon Hsziping-hszien rongyos városkában maradtunk egész napra. Egész nap esett az eső, hó, hallatlan piszkos, rongyos vendégszobát nyitottak, egyéb nincs a városkában. Különben minden csukva volt ezen a nagy napon, a rakéták egész nap recsegték, mindenki ünneplőruhában sietett ismerőseit felkeresni és meggratulálni; az én hú kísértőm, Jü úr is megtisztelt hatalmas üdvözlőiratával, amire hasonló jókkal kellett persze válaszolnom. Eljöttek azonban katonáim, a

ja-mönn szolgálai is, éppen mint nálunk — s jó néhány forintomba került — éppen mint nálunk.

Lin-jinn-hszién után délre lassan elmaradt a lössz-plató s humuszos, mocsaras lapály vette kezdetét. A hegységek ritkábban következtek egymásután. Amiket a távolban lehetett látni, azok mind nyugatra voltak az országúttól, keletre egyetlen fa, egyetlen épület sem volt látható, végtelen kopárság, barnásszínű, tőzeges, homokos lapály, ameddig csak el lehetett látni, pedig itt-ott messze elláttam, mert a folyókat szédületes magas árvízgátak fogják közre s ezeknek a tetejéről tengernyi földet be lehet látni.

Hszi-ping-hsziénben * töltöttem az újév napját. Túrelmetlenségemet még fokozta az a dolog, hogy a legjobb térképeken a várostól délre hegyek vannak jelölve. Végre tehát változatosabb vidéket remélhettem. Az ám! Határtalan síkság mindenfelé.**

Délután azonban nyugaton hegyek tűntek fel! Tündéri látvány, hisz már két hete nem láttam magasabb emelkedést, mint a Hoang-ho buckáit meg gátjait. Sajátságos hegyek ezek! Keresztben állnak a világ leghatalmasabb hegyrendszere, a Kuen-lün keleti vége előtt.

Néhány szakadozott, merev irányú, rögös lánc ez az egész hegység, egyes részei között végtelen alföldre lehetett kilátni délnyugat felé.

A kínai újév második napján Kió-san-hszién-be érkezünk. Ez a város már szilárd kőzetekből álló dombok északi lábánál fekszik. A dombok azonban csak csekély szélességűek, tőlük délre megint síkság, de kavicsos, homokos plató terült el, a folyók mélyen belevagdalták ágyukat.

Egyszerre aztán pompás szabályos heglánc bukkant elő (132. ábra) s nagy meglepetésemre északnyugatról délkeletre húzódik. Ez egészen szokatlan irány Kínában! Olyan

* Ez a város Ju-ning-fu mellett fekszik, kedves olvasóm megtalálja a 126. ábra alsó bal sarkán. Ott az utam is jelezve van egészen Hszin-jang-csou városig.

** Ez a hiba még Richthofen kitűnő térképeibe is belekerült, sőt ő ki is jelölte, hogy ezek a hegyek kristályos palából valók. Teljes tévedés, hegyeknek nyoma sincs!

magányosan, olyan egyedül húzódik ez a lánc, mint valami tünemény, amelyik megjelenik, aztán elmúlik. Kemény üveges kvarcit-homokkőből van, s ennek a homokkőnek a rétegei hatalmasan fel vannak torlaszolva.*

Este aztán elővettem s belerajzoltam, nagy gonddal ezt a hegyláncot a térképemre, mert ott persze ennek nyoma sem volt, hisz eddig teljesen ismeretlen volt a tudomány előtt. Megpróbáltam aztán összekötni a Kuen-lun keleti ágával s azonnal látszott, hogy ez a most felfedezett keskeny hegylánc azoknak szerves folytatása. A hegylánc iránya egyenesen Kin-ce-kvan erődhöz csapott, ott mesterem, Lóczy Lajos ugyanilyen kvarcit-homokköveket, ugyanígy feltorlaszolva talált. Csak az értheti meg ujjongásomat, amiben kitörtem, amikor ez a tény evidens lett, aki maga is természetvizsgáló, meg aki ismeri azt a rajongó tiszteletet, amellyel tanítómesterem iránt viseltetem. — Szolgám persze azt hitte, hogy egy kicsit megháborodtam; meg is kérdezte, hogy nem ártott meg megint a széngőz?

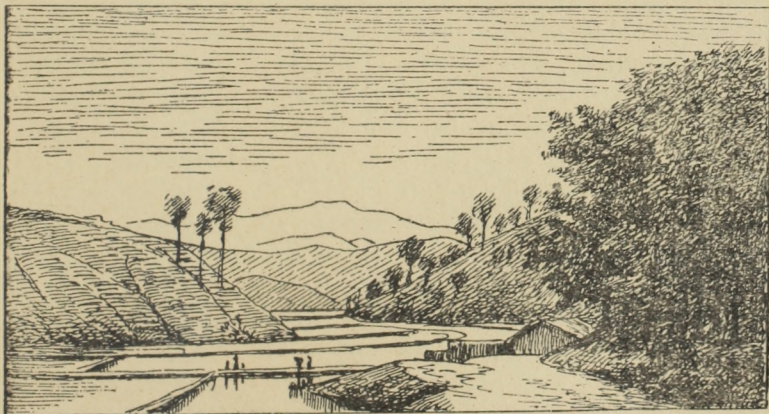
Ott, ahol a hegylánc nyílásán átmegegy a nagy országot, kis patak is utat talál. Komppal kellett átkelnünk rajta, ezt a pillanatot le is fotografáltam (132. ábra). Hátul a most leírt hegylánc keleti részlete látszik, balról a meredek, agyagból való, szakadékos partok, elül pedig a folyó homokos ártere. Rendkívül hangulatos, kedves tájkép volt ez: az omlott földnek, a homoknak mind olyan mély, élénk színe volt, mintha a természet legpompásabb festékdobozát nyitotta volna fel. Hozzá a halványan és mégis üde színekkel visszatükröző hegy, felette a hamvaskék ég: kár, hogy nem festhettem le természetűen, az ultramodern festés hívei megpukkadtak volna mérgükben, hogy hát a természet mégis csak szebb, mint az ő tudatlanság- és ízléstelenség-takaró fantazmagóriáik.

A hegylánc után megint síkságon jár az út, de ez már nem tartozik az alföldhöz. A síkság talaja egészen más anyagokból van, egyenetlen és változatos.

* Ezt a hegyláncot is feltüntettem a 126. ábrán, a kínai nagy alföld vázlatos térképén. Sajnálom, hogy nagyobb mértékű térképen nem mutathatom be; nagyobb térkép készítése sok tanulmányt igényel még.

Ezen a síkságon folyik a nagy Huai-ho (133. ábra). Roppant széles, vakító fehér homokkal borított árterén kínos volt a kocsikkal átvergődni, de ennél kellemetlenebb volt az a nagy néptömeg, amely az idegen ördög csodájára kiszaladt a parton álló Kuen-san városból s végig követett a folyóig, mert nem tudtunk gyors hajtással menekülni tőlük, mivel a homokban tengelyig süllyedtek a kerekek. A 133. ábrán is lehet látni még a folyó tulsó partján egy részét a csőcseléknek, mert makacsul bevárta, amíg a magas parton eltűntem a bozót között.

134. ábra. Első kilátás a Huai-hegység főláncára. Előtérben rizsföldekkel ellepelt völgy, jobbra fa-ültetvény. Szerző rajza.

A vidék jellege a Huai-ho déli partjain egészen megváltozott. Bambusz-ültetvények és — rég nem látott ismerős — rizsföldek veszik kezdetüket. A vidék éppen olyan, mint a ning-kuo-fui laterit-vidék. A talaj minősége is nagyon emlékeztet erre a rejtélyes anyagra: éppen olyan változatos, vörösszínű, vizet át nem eresztő, megfajthetetlenül hallgatag, mint a délvidékek típusos lateritje.

Ammellett az egyenetlenségek mind tetemesebbek, végre az egyik völgykanyarulatnál feltűntek a Huai-hegység tekintélyes körvonalai (134. ábra). Ez már igazán magas

hegység! Éppen olyan iránya van, mint a Kió-san-hszién mellett felfedezett láncnak: északnyugatról délkeletre húzódik.

Csodálatosan van művelve a hegyek lejtője. Mint óriási lépcsők, sekély medencék emelkednek egymás fölé, mind-egyiket kis gát keríti s ezek a medencék tele vannak vízzel. Ameddig csak ilyen medencéket építeni lehetett s ameddig azokat vízzel el lehetett látni, felkúsznak a hegyek oldalán ezek a lapos, széles lépcsők (135 és 136. ábra). Persze ezekben a medencékben lerakodik az az iszap, amit a hegyekről hoznak a patakok s feltöltötte azokat annyira, hogy ma már egészen sajátságos lankás lejtők keletkeztek, a használat után elbocsátott kristálytisza víz pedig mély és szűk szakadékokban, sebesen rohanva hagyja el a hegyoldalakat. A medencéket kerítő gátakon mindenütt gyalogutak vannak s ezeken járva, csodálatos kilátás nyílik a szanaszét ágazó völgyek oldalait sajátságosan ellepő medencékre. A rizstáblák felett, ott, ahol a patak jó le valami szűk völgyszakadékból, közös nagy gyűjtőmedence van, hogy a rizstáblákra eresztett víz mennyiségét szabályozni lehessen. Néha ez a medence éppen a vízvásztón van, ha a vízvásztó elég alacsony arra, hogy a gyűjtőmedence még tekintélyesebb patakot kaphasson (135. ábra).

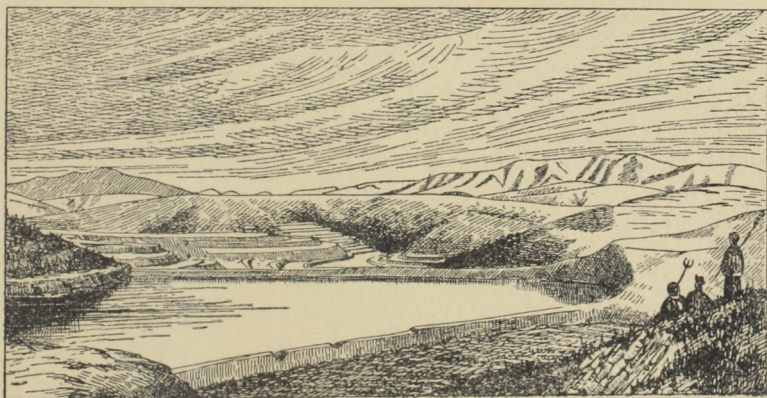
Ahol pedig nem alkalmas a terület ilyen apró medencék építésére, ott a bambusz-ültetvények sötétlenek (137. ábra). Csodálatos «erdők» ezek a «nádasok»! Nádasnak túlságosan nagy, hisz a bambusz törzsei néhány centiméter vastagok s 10—15 m magasra is megnőnek! Erdőnek meg nagyon furcsa a sok ágatlan törzs, olyan sűrűn egymás mellett, hogy alig lehet köztük elszurranni. Sötét, haragoszöld lombjuk feltűnően elüt a környezettől, a liget belsejében pedig van valami a fenyőerdők komolyságából. A 137. ábra éppen vízvásztó, a hosszú árok, amelyen a boltozatos híd vezet át, vízgyűjtőmedence, belőle táplálkoznak a völgyek lépcsős rizstáblái.

A Huai-hegység legmagasabb gerincének egyes csúcsai bizonyosan magasabbak 1000 méternél.

Huai-hegységnek éppen a főgerincén megy végig Ho-nan

és Hu-pej tartományok határa. A hegységen átvezető nagy országúton ezt a határt kis templom s emlékkő jelöli. Innen vettem azt a képet, amit olvasóimnak is bemutatok a 138. ábrán. Balról magas csúcs látszik, még fehérlik rajta a tél hava. Középen azt a nagy völgyet látni, ami olyan sajátosan vágja ketté a hegyláncot, mintha csak vasút számára alkotta volna a természet. Elöl a kikövezett úton közeledik az a katonai kíséret, amit Hu-pej tartományból küldtek elém: azoknak, akik eddig kísérték, vissza kellett

135. ábra. Dombvidék Csönn-gyá-hántól délre, a Huai-hegység déli lejtőjén. Elöl vízmedence, a lépcsős rizsföldeknek vízzel való ellátása végett. A dombvidék régi kőzetek letarolt és fölemelt tönkje, jobbra az előtérben a rétegek meredek dőlése a kísérő katonák alatt jól látszik. Szerző rajza.

térni Hszin-jang-csou-ba, mert egyik tartomány katonái nem mehetnek a másikba.

A Huai-hegységnek északi és déli oldalán hatalmas kiterjedésű abráziót találunk. Az északi oldalán azok az agyagok csatlakoznak hozzá, amelyekről említést tettem, délen pedig laterit-platók. Az abráziós platókon is, meg az agyag- és a laterit-magaslatokon is a rizstenyésztés a fő termelő ág. Amint azonban olyan a talaj, hogy a medencéket nem lehet vízzel tetszés szerint megtölteni, vagy pedig hogy a medencék nem tartják meg a vizet, akkor a rizskultúra

helyett hüvelyesvetemények és gabonaneműek termelésével foglalkoznak a földművelők.

A Huai-hegység déli oldalán elterülő abráziós plató felszínén látszik, hogy a sziklatalaj majdnem egészen függőlegesen álló rétegekből van, tehát világos lesz olvasóim előtt is, hogy itt a tenger működött, az tarolta le a hegyeket ilyen símára. Amint elvégződött a sziklatalaj dél felé, kezdetét vette a laterit, de azért a plató magassága nem csökkent. A laterit azonban hirtelen elvégződött meredek, szakadékos falakkal s a Jang-ce-kiang alluvialis síkságán voltunk*

Hszü-ping-hszüen és Sui-ping-hszüen vidékén elhagytuk az igazi kínai nagy alföldet s a nép szokásai, eszközei, építésmódja megváltozott. A Huai-hegység lakói ősnép, már itt lakott akkor, amikor a kínaiak kezdtek a nagy alföldön terjeszkedni. Huai barbároknak nevezik őket a kínai történetírók s erős, több századon át tartó ellenállásuk azt bizonyítja, hogy már akkor is bizonyos fokán állottak a kultúrának. Építésük lényegesen különbözik a kínai építéstől, bár felületes vizsgáló nem venné észre. Észak-Honanban a földművesek sajátos négykerekű kocsikat használtak, de a Huai-hegység lakói igen fejlett formájú kétkerekű, egyrudas kocsikon járnak.

Az észak-honani kocsik a lehető legügyetlenebb járómű, amit valaha láttam. Azokra a kis játék-kocsikra emlékeztetnek, amiket a szegény ember szokott összeütni gyermekei számára. Egyszerű, négyszögletes, mély szekrények, négy tömör keréken, a kerekek tengelyei szilárdul hozzá vannak erősítve a láda fenekéhez. Rúdja nincs, csak hámfája, két hosszú istránggal kötik hozzá a mulyát. Persze a kocsik csak úgy tud fordulni, ha kerekei keresztben kotródhatnak a földön. A kerekek alig nagyobbak 50—60 centiméter átmérőnél. Ügyetlen, nehézkes és kellemetlen járóművek ezek, nem tudnak kerülni s ammellett minden fordulónál tönkreteszik az utat.

A Huai-hegység északi lejtőjén használt kocsik annyi-

* A tudomány halad. Ma (1934) valószínűbbnek látszik előttem, hogy folyami terraszokat találtam itt, tehát nem a tenger, hanem a Jang-ce-kiang tarolta le a tetőket.

ban lényegesen különböznek a kínai kocsiktól, hogy csak egy rúdjuk van s a rúd mellé a bivalyokat vagy ökröket járommal fogják be. A kocsinak saroglyája is van.

Hszin-jang-csou azonban az utolsó város, ahova kocsi-val el lehet jutni. Tőle délre már nincsenek kocsiutak, csak gyalogösvények, nekem is úgy kellett utaznom, hogy minden holmimat gyalogszerrel szállították tovább. Szolgámat egykerekű taligán kellett tovább vitetnem, katonám mindig kapott kölcsönlovat a városokban a mandarinoktól. Entestem kényelmes továbbcepeltetésére palankint, azaz hordószéket kellett fogadnom, ebbe azonban nem ülhettem bele, mert a fotografáló műszert, a teodolitot s néhány más dolgot kellett benne hurcoltatnom.

Amint kiértünk a Huai-hegység sziklás, festőies völgyzugaiból, a gránit és gnejszfalak közül, kezdett a vidék egészen délies jelleget ölteni. Szeles esők jártak, örökzöld fák sötétlettek a mezőkön, jól határolt falvak helyett szét-szórt tanyák, apró házsoportok. A búzatermő rónák helyett rizsföldek váltakoznak mindenféle veteményekkel. De vége volt ám annak az ideális szép országnak! A házak bambusból épültek, a falvakban rettenetes piszok és bűz fogadja az utazót, a lakosok durvák, barátságatlanok és fertelmesen piszkosak.

Amint a laterit-platóról leértünk az alluviális síkságra, azonnal látni lehetett a nagy Te-an-fu város falait, csodálatosan magasan. A város az abráziós plátónak egy sziget-szerű darabján épült, a városba úgy kell a sziklákon kapaszkodva felsétálni.

A városból messzire elénk jöttek a katonák s ugyancsak rémült ábrázattal mesélték, hogy mi történt a városban. Az előre küldött futár, aki azzal volt megbízva, hogy a városházán tudassa jöttömet s katonákat kérjen, elbeszélte városszerte, hogy «idegen ördög» jön. Az utcacsócselék nagy csapatokba verődve járta be az utcákat, hogy keresse az «idegen ördögöt», ilyen ugyan még sohasem látott, de eleget hallott róla, hogy gyűlölje s érdemesnek találja agyonverni. Egyszer aztán az utcán egy nyomorult kantoni nőt találtak. A kantoni nők egészen másképp öltözködnek,

mint az idevalók, ruházatuk inkább hasonlít az idevaló férfiak öltözetéhez. Ammelllett a nyelvét abszolute nem értik meg. Ezt fogták elő, ezt a nyomorult, védtelen nőt s helyet-tem agyonverték. Csak amikor már kiadta a lelkét, akkor vették észre, hogy nő, s csak akkor sült ki, hogy az egyik katonatiszt felesége. Persze akkor meg a csöcselék került bajba, mert a gyilkosokat a felbőszült katonák üldözőbe vették, néhányat stante pede lenyakaztak stb.

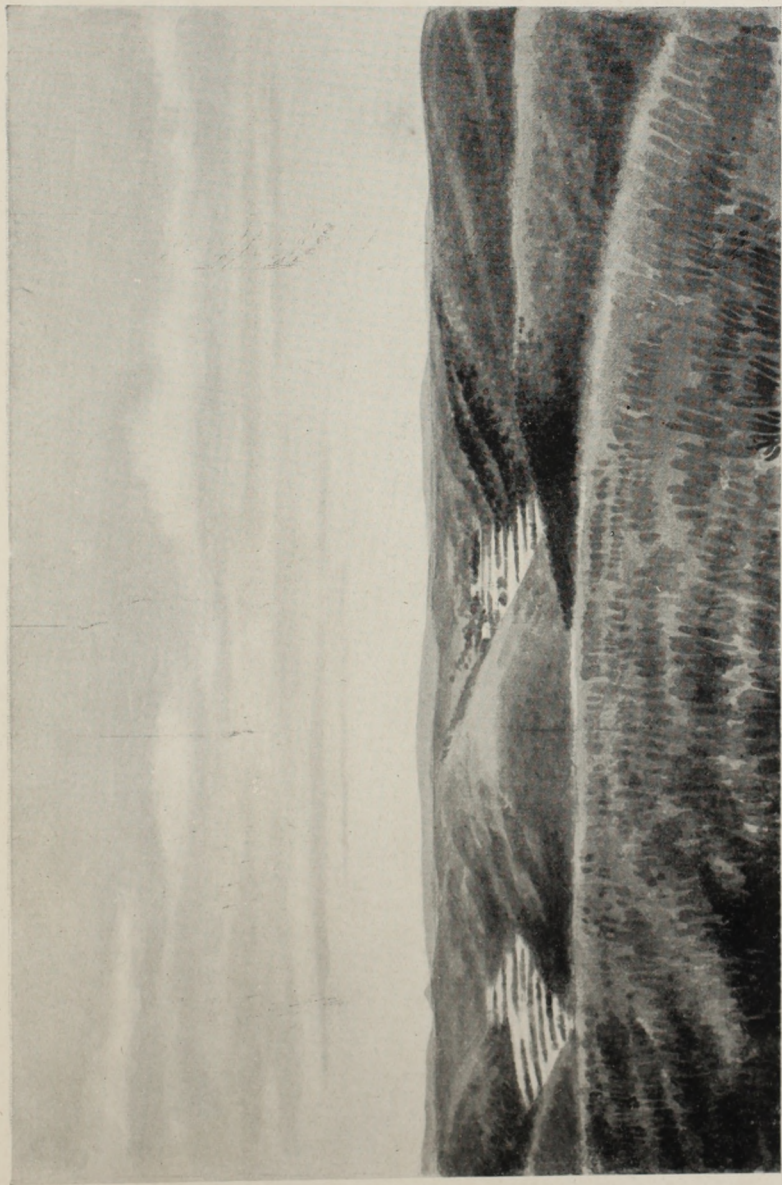
Egyszóval felfordult az egész város fenekestől.

Nem is tartottam tanácsosnak, hogy falai közé menjek, hanem miután itt úgysem volt egyéb tanulmányozni való, a város alatt folyó patakhoz siettem, mert már apró ladikkal lehet rajta járni. Mindent felpakoltunk két ladikra s megindultunk a folyócskán lefelé.

Az út fáradalmi ezzel véget értek, mert nincs kényelmesebb, mint a kínai vizeken hajókázni. Eleinte a patak olyan sekély volt, hogy a ladik minduntalan megfeneklett. Később a kanyargós kis patak megerősödött, pompásan vitorlázgattunk lefelé. A parton a falvakból kicsődült a nép bámulni az idegenszerű málhát, amely a ladikon volt felhalmozva (magamat nem láthattak, mert a ladikot gyékénysátor fedé). Végre a patak néhány mással való egyesülés folytán annyira megerősödött, hogy nagyobb hajóba költözhettünk át.

Persze ez a művelet csak nagyobb helység előtt történhetett, ahol hajókat lehetett volna bérelni. Kikötöttünk. Szolgám sietett a község házára, ott a bírói tisztet egy kisebbrangú mandarin viselte. A bíró azonnal szerzett két jó hajót, eljött meglátogatni s egypár csirkét küldött prezentbe. Ez a prezent már engesztelés volt. T. i. bíró uram kifecsegte a feleségének, hogy európai utas van a falu alatt. Az elmondta a komámasszonynak, az meg a szomszédasszonynak s egyszer csak tudta az egész falu s futott le a folyópartra, nem egészen barátságos szándékkal. Megtelt a folyó meredek lejtője emberrel, megdobálták a hajókat téglával és sárral. Amikor indulóban voltam s a nép már megunva a haszontalan incselkedést, oszlófélben volt, lefotografáltam őket (139. ábra). A csillogó masinától megijedtek, de aztán.

136. ábra. Harmadkori tengeri rétegek fennsíkja a Huai-hegység északi oldalán. A völgyekben lépcsős rizsföldek. Szerző rajza.

137. ábra. Bambusz-erdő és vízmedence a Huai-hegységben. Szerző fényképe.

138. ábra. Kilátás a Huai-hegység fő vízválasztójáról, Ho-nan és Hu-péi tartományok határán. Szerző-fényképe.

[139. ábra. Kíváncsi néptömeg a szerző hajója körül. Szerző fényképe.

140. ábra. Cei-dzsei vámállomás Han-kou előtt a Han-kiangon.
Szerző fényképe.

annál jobban kezdtek dühöngeni, hanem ekkor már kereket oldottunk.

A következő napokban heves északi szél tört ki, hozott esőt és hideget, de főképpen megakasztott bennünket. Az itt Fu-hónak nevezett patak annyira kanyarog, hogy igen sokszor egészen észak felé fordul. Az ilyen helyeken aztán képtelenek voltunk átvergődni, meg kellett állnunk. Így vesztettünk valami másfél napot.

A folyót ezentúl árvízgátak kezdték kísérni. A vízhálózat komplikáltabb, a tájék változatosabb lett. Néhol igazán csinos, festő ecsetje alá való részletek kerültek szemem elé. Kár, hogy a fák még lombtalanok, az idő nedves, ködös volt, a nép pedig ellenséges, különben jobban tanulmányozhattam és többet rajzolhattam volna ezen a vidéken.

Egy reggel arra ébredtem fel, hogy igen korán mozgolódnak az embereim; ahogy megindultunk, elhagytuk az eddig követett szélesebb csatornát s szűk, magaspartú mederbe kanyarodtunk, roppant sebesen folyt benne a víz. Egy darabig veszedelmes sebességgel laviroztunk a kanyargós, zátonyos meder örvényei között, egyszer aztán kiértünk a Han-kiang-ra.

Ez az a nagy folyó, amelyen a Széchenyi-expedíció utazott fel észak felé, a hegyek közé. Hatalmas magas árvízgátjai miatt, az árvízgátakat folyton ellepő házcsoportok miatt nem mehettem ki, hogy szétnézzek a vidék felett. Nagy öröömre azonban szigetszerű dombok tűntek fel, egyiknél megálltam. Tiszta, kemény kvarcithomokkőből vannak, tetejükről végtelen alföldre esett a kilátás, dél felé pedig nagy városra lehetett látni.

Aztán a Cei-dzsei nevű vámállomás mellett mentünk el (140. ábra). Nagy vitorlás, ágyúval felszerelt hajók állnak itten készenlétben, hogy elcsípjék a hajókat, amelyek vám nélkül akarnak átszökni a vonalon. Hajómon a mandarin-zászló függött künn, persze szabadon engedtek át.

Aztán a jobbparton megint hegy tűnt fel, folyó felőli oldala egyetlen nagy kőfejtő. Ezt már európaiak művelik. Innentől kezdve a folyó összeszűkül, jobbról és balról ház-sorok kezdődnek, itt már folyik a kínai ipar, a folyót meg-

számlálhatatlan hajó lepi el, részint kikötve, részint mozgolódva, alig jutott hely a folyó közepén a közlekedésre, pedig ez veszedelmes, mert a folyam vize nagy sebességgel fut a Jang-ce-kiang felé.

Ez a város a világ egyik legnagyobb beépített területe: az összeépült Han-kou, az európaiaknak megnyitott kikötőváros, Han-jang-fu és Vu-csang-fu. A Han-kiang és a Jang-ce-kiang összetorkolásánál keletkezett három szögletben fekszik a három város. Aki csak a Han-kiangon jön végig, az már eleget látott, hogy fogalmat szerezzen a városok óriási voltáról. Ha pedig valaki emeltebb helyről tekint körül, elámul azon a rettenetes tömeg házon, amely itt a két folyam partjait ellepi.

A Han-kiang on meg kellett állnunk, mert a nagy hajók nem akartak lejönni a Jang-ce-kiangig, igen nehéz onnan felhozni a hajókat a sebesen rohanó folyamon. Kifizettem tehát hajószármakot s kis szampánokon siettünk tovább. A hajók kifizetése után 20 (mexikói) dollárom maradt, talán elég arra, hogy jegyet váltsunk a gőzhajóra, ha éppen itt van. Ha nincs itt és meg kell hálnom Han-kouban, akkor nem lesz elég a pénzem, nem tudom mit fogok csinálni.

Azonban a gőzös ott állt a parton, kéményéből hatalmas füstgomolyok emelkedtek, nagy sürgés-forgás a kikötő hídján, — siessünk! siessünk! azonnal indul!

A két kínai evezős nagyokat nyögve, egész erőből evezett s éppen elértünk a gőzöshöz. Rohantam fel a lépcsőn, de a kapitány elem állt:

— Tele van egészen, senkit sem vehetek fel!

Azzal begördítették a bejáró hidat, a hajó sípolt és nagy kerekei megindultak.

Embereim majd megverték a kikötő-őröket, mintha azok tehettek volna valamit a szerencsétlenségről.

Lógós orral mentem be a városba. Csinos európai negyede van Han-kounak, különösen szép a «bund» vagy eszplanád a Jang-ce partján.

A vendéglőben csinos szobát kaptam, jól befűtve; első dolgom volt, hogy megfürödjem: két hónapja először!

Azalatt szolgám a sokat hányódott holmit rendezgette,

a konyhát feloszlatta, az ágyat végleg lekötözte. A ládákban rendet csinált, nagy szakértelemmel. Egyszer csak mintha megszúrták volna, felsikoltott s mint az eszelős rontott be hozzám a fürdőbe. A lélegzetem is elállt, nem tudtam mi történt vele!

Egy marék pénzt hozott, fennen villogtatva.

A lakkcipőmben találta. Ekkor jutott eszembe, hogy azt még Tien-pao-sanon rejtettem oda, mert nem tudtam beváltani, hasznát pedig nem vehettem. Valami 24—25 dollár volt, fölösen elég a Sang-haiba való jutásra.

Másnap fölszálltam a Teh-sing nevű gőzösre, hogy Sang-haiba vigyen.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

A Jang-ce-kiang.

Messze benn Tibet határain, a Föld legismeretlenebb helyén veszi eredetét az Ó-világ leghatalmasabb folyama. Itt születik ez a rengeteg folyó, az «óceán fia», ahol még természetvizsgáló nem járt, csak a félvad tibeti legelteti nyájait. Még nem tudjuk határozottan, hogy hol vannak a forrásai. Annyi bizonyos, hogy a Tang-la-hegység északi lejtőin gyűlnek össze azok a vizek, amelyek aztán Mur-usszu név alatt már 4200 m magasságban olyan tekintélyes folyóvá erősödnek, hogy Przsevalszkij kozákjaival nem tudott átkelni rajta. Alább a megerősödött folyam megint ismeretlen hegyek közé — ki tudja milyen magas, milyen hozzáférhetetlen bércóriások közé — fordul. Egy darabját aztán megint ismerjük Belső-Kína határain. Itt már Gyhü-csunak nevezik s medre magasabban van, mint 3000 méter. A határon egyenesen délnek fordul s azt a hosszanti völgyet követi, amely a hátsó-indiai hegláncok között nyílik. A Széchenyi-expedíció, s néhány más utazó feljegyzései alapján itt már meglehetősen ismeretes, különösen a Széchenyi-expedíció egy darabig a folyó völgyében haladt. Addig, amíg a folyam a hegyek közt fekvő hosszanti völgyben folyik, völgye meglehetősen széles, esése nem túlságos nagy. Amint azonban elhagyja a hosszanti völgyet, keletnek fordulva áttöri az útjában álló bérceket, völgye azonnal szűk szurdokká lesz, nagy esésben zuhog alá sellőkön, forgókon át. Sietnie is kell a hegyekről való leszállással, mert itt még 2000 méter magasságban van.

Heves, nagy kanyarulatokkal töri át a hegységet és siet kelet felé. A hátsó-indiai hegláncok között 70 kilométerre fut egymástól a Szalvin, a Mekong és a Jang-ce-kiang, de

a Szalvin egyenesen délnek Börma partjain folyik a tengerbe, a Mekong kissé délkeletnek fordulva, Kocsin-Kína lapályait öntözi. A Jang-ce-kiang azonban, amikor 700 kilométer távolságra került a tengertől, hirtelen északkeletnek fordul és csak mintegy 2600 kilométer futás után éri el a Sárnga-tengert.

Ahol a folyó kifordul az északdéli irányú vad völgyéből s Kína felé veszi útját, ott az Arany-homok-folyója (Kinsá-kiang) nevet veszi fel. A folyam homokjából csakugyan mosnak aranyat.

Szui-csou-fu-tól kezdve már javában hajózható a folyó, járnak is rajta a kínaiak, de gőzhajóval nem lehet még ideig feljönni, mert a folyamnak sebes rohanói, sellői vannak. I-csang fölött olyan sebesen folyik sziklás medrében, hogy nagyvízkor még a kínaiak sem tudnak rajta közlekedni. A folyó itteni tájképei nagyon hasonlítanak a mi aldunai tájképeinkhez. Különösen Pa-tung és I-csang között gyönyörű tájképek közt surrannak a kis kínai dzsunkák, habár a folyó sebessége három métert is megtesz másodpercenként. A sziklák abból a vörös homokkőből vannak, amely ellepi majdnem az egész Sz-csuen tartományt s amelyet én is láttam a Huai-hegység északi és déli oldalán. I-csangnál a han-koui nagy lapályra ér a folyam s ott kanyargósan, lomhán folyik árvízgátjai között, de azért mégis tetemes árvízkárokat okoz. Itt már akkorára nőtt az óriás folyam, hogy a tekintélyes Han-kiang csak amolyan pataknak látszik mellette.

A han-koui lapály déli részét a nagy Tung-ting tó foglalja el, igazában nem is állandó víztükör, hanem az árvizek szerint nő és fogy.

Han-koutól kezdve, amint tudják kedves olvasóim, magam is végighajóztam a folyamot, alsóbb szakaszán többször is. Mondhatom, hogy szebb viziutat, bájosabb tájképeket ritkán láttam, mint az Alsó-Jang-ce-kiangon. Pompásan művelt síkságok, változatos dombvidékek, tekintélyes hegytömegek, mint pl. az 1800 m magas Lü-san Kiu-kiang felett, aztán nagy városok, kopár sziklafennsíkok, gyönyörű, kies völgyek ölen meghúzódó falvak váltakoznak: mindez

aztán olyan felejthetetlen, olyan harmóniás képpé egyesül, hogy a Jang-ce-kiangnak legalább az a szakasza, amelyen én végig jöttem, a világ legszebb tájkéaihoz tartozik.

Különösen elbájoló részletek azok, ahol a folyam egyik vagy másik partján meredek, esetleg egészen függélyes sziklafalak lábát mossa. Ott van pl. a Kis-Árva sziklaszirt (141. ábra), vagy az Arany- és Ezüstsziget Csönn-kiang-fu előtt. A Kis-Árva sziklaszirt a folyamnak a balpartjához egészen közel van, pedig a balpart egészen lapályos, csak nagy messzeségben látszanak hegyek. A jobb, vagyis déli part pedig meredekfalú sziklafokokban határolja a folyamot. Távolról nézve azonban meglátszik, hogy a sajtáságos sziklaszirt hajdan a déli parthoz tartozott, de valamiképpen lefűrészelte a folyam. Képünk a folyó szerint felülről mutatja a szirtet, alsó oldalán lankásabb sziklapad és homokzátony csatlakozik hozzá. A sziklaszirten emeletes ház magasságában fehér vonalat látunk. Ez a legmagasabb, nyári árvizeknek a nyoma.

Csönn-kiang-fu sziklái alatt hagyja el a folyam azt a hegyvidéket, ahol olyan kedves tájképek közt kanyargott. Kiu-kiang, An-csing-fu, Nan-king, Csönn-kiang-fu városok nevei mind egy-egy csodaszép képet juttatnak eszembe. Mindegyik kép ammellett, hogy természetileg is valami különös, még teljesen kínai is. A hegyormokon rendszeren krenellált falak, erődítmények csipkézik a szilhuettek, a kimagaslóbb csúcsokon karcsú pagodák ékeskednek, minden festői sziklacsoportot kolostorok, templomok épületei tesznek élővé s bár a bércek kopaszon maradnak, az alföldeken smaragdzöld lomberdő közt zezugosan kanyargó hajócsatornák cikáznak, máshol meg mint valami eltörött óriási tükörnek ezernyi darabja, csillognak a rizstáblák. Aki végig nézi a kínai művészek tájkép-rajzait, rendkívül különösnek, fantasztikusnak fogja azokat tartani. Tegyen meg azonban egy utat nyílt szemmel a Jang-ce partjain s ezeket a fantasztikus képeket hű utánzatoknak fogja találni.

És csakis így szép ez a szelíd folyam: amint partjain igazi, hamisítatlan kínai tájképek vonulnak el az utas szeme előtt, a folyam hátán pedig ezrivel surrannak a

festőies szárnyú kínai vitorlások. Vedd el ezeket a denevér-szárnyú hajókat s tégy helyükbe angol «yacht»-okat, pusztítsd le a templomokat s a völgyekbe állíts fel füstölgő gyárkéményeket, a parton pedig robogjanak a vonatok: s előtted áll a legmindennapibb európai tájkép, és ez bizony ellentétben állna a folyam óriási méreteivel. Ezt az egyet nem tudnánk európai méretekre leszállítani. Ilyen folyam születéséhez Ázsia kell az ő bércóriásaival. S ilyen folyamat szabályozni: ahhoz Kína kell az ő sokezer éves kultúrájával és csodálatos kitartásával.

Óriási nagy is ez a folyam! Torkolati szakaszát már bemutattam a 4. ábrán, még alább már nem lehet látni többé a folyam közepéről a partokat. Ha az a mocskos sárga, iszapos víz nem venné körül a gőzhajót már egy fél nappal a torkolat előtt, bizony senki sem sejténé, hogy édes vízen, a Jang-ce hullámain járunk.

A Jang-ce-kiang nagy vízkor majd 40,000 tonna vizet önt *minden másodpercben* a tengerbe! Rettenetes víztömeg!* Minden órában két millió és 800 ezer jól megrakott tehervonatot kellene útnak indítani, ha ezt a víztömeget vissza akarnánk hordani. A Dunán Budapest alatt az 1897. évi nagy árvíz alkalmával, amikor a vízállás augusztus 9-én 6 méter és 73 centiméterre emelkedett, tehát csak $2\frac{1}{4}$ méterrel maradt az addig észlelt legnagyobb (1838-i) árvíz alatt, átfolyt másodpercenként 7200 tonna. Annak a területnek a nagysága, amelyről minden víz a Jang-ce-kiangba folyik, majdnem két millió négyszögkilométer. A Duna egész vízgyűjtő területe pedig 808,600 négyszögkilométer. Érdekes mármost, hogy a Jang-ce-kiang árvízmenyisége majdnem hétszer akkora, mint a Dunáé, vízgyűjtőterülete csak $2\frac{1}{2}$ -szer akkora. Tetemesen több esőnek kell tehát a Jang-ce-kiang vízgyűjtőjére hullani, mint a Dunára.

* Egy tonna annyi, mint ezer kilogramm. Tudjuk, hogy egy kilogramm víz pontosan egy liternyi. Ezer liter víz pedig éppen akkora kockaalakú edényt töltene meg, amelynek minden oldala egy méter. Az ilyen edény irtartalmát egy köbméternek nevezzük. Egy köbméter víz súlya tehát éppen egy tonna.

Ha a Balatont egészen kiüresítenénk s ilyen üres medencéjébe bele ereszténénk a Jang-ce-kiangot Keszthely mellett, vajjon mi történnék? A folyó olyan sebesen folyik, hogy vízceppjei már 19 óra múlva Kenesén volnának. Igen ám, csak hogy a tó medencéje már 13 óra alatt teljesen tele volna! A Jang-ce-kiang medre tehát tetemesen öblösebb, mint a Balaton medre.

Kedves olvasóimnak az előbbi fejezetekben leírtam a Hoang-ho-t, s a kép rettenetes, amit róla nyujthattam. Milyen egészen más ennek a gyönyörű folyamnak a környéke, vízjárása, magaviselete! Pedig közel erednek egymáshoz, forrásvidékein 200 km távolság választja el őket. Aztán eltávoznak úgy, hogy 1700 km választja el ott, ahol a Hoang-ho legészakabbra, a Jang-ce meg legdélebbre jár. Aztán a torkolatuknál megint összejönnek, sőt 1851 előtt árvizeiket össze is keverték, mert a Hoang-ho vize belejutott a Jang-ce-kiang-ba.

Elmondtam már, hogy a Hoang-ho-t nagy esése, rengeteg sok törmeléke, hirtelen járó árvizei teszik veszedelmessé.

A Jang-ce-kiang azonban sokkal szabályosabb járású. Minden évben majdnem egészen egyformán árad és apad az alsóbb szakaszokon; legkisebb a vize februáriusban, s legnagyobb július végén s augusztus elején. Oly szabályos ez a változás, hogy majdnem biztosan meg lehet mondani minden hónap vízállását előre. Igaz, hogy a legnagyobb és legkisebb vízállások közt 12—15 m a különbség, de nyugodtan, szabályosan árad és apad s a védelem mindig készenlétben lehet.

A folyam völgyében fekvő alföldeket árvízgátak védik. Mivel azonban ezeken az elönthető lapályokon sűrű hajózó csatornahálózat van, ezeket is be kellett gátolni, hogy a folyammal szabad összeköttetésben maradhassanak. Ez a sok gát aztán ezeket a lapályokat olyan apró részletekre osztotta fel, hogy egy-egy gátszakadás nem is okoz nagy veszedelmet. Néhány száz hold, esetleg csak néhány hold kerül víz alá s azzal vége van a gátszakadás minden pusztító hatásának, mert a falvak mindig a gátak tetejére, hosszan elnyúlva épültek. A mélyenfekvő

mentesített területeken még csak egyetlen ház sincs. Az úgynevezett belvíz sem nagyon árt ezeknek a területeknek. Belvíz alatt azt a vizet értjük, ami a gátakon kívül gyűlik össze, a lehullott eső vizéből, a forrásokból s árvizek alkalmával a gátak szivárgása folytán. Ezt a belvizet árvízkor csakis szivattyúval lehet a folyóba emelni, mert hisz ilyenkor a folyó vízszíne magasabb, mint a mentesített terület. Mivel a Jang-ce-kiang völgyének mély lapályain mindenütt a rizst termelik, a rizstáblák meg úgysis egész évben el vannak árasztva, a belvíz sok kárt nem tesz. De hisz ki is tudják a kínaiak szivattyúzni a belvizet olyan paternoszterekkel, mint amilyent már a 49. ábrán bemutatam olvasóimnak.

Természetes, hogy minden szelídsége mellett is a Jang-ce-kiang is okoz károkat, gyorsan változtatja medrét, homokos partjait. Jól tudják ezt a hajósok s ugyancsak vigyáznak, különösen az árvíz elvonulása után, hogy zátonyra ne kerüljenek. Minden óvatosság mellett is megtörténik azonban, hogy a hajók bajba keverednek. Amíg Han-kou-ból Sang-haiba jutottam, három hajószerencsétlenségre tett figyelmessé a kapitány. Kiu-kiang kikötője előtt kisvízkor egy elsüllyedt gőzös géproncsai bukkannak ki a vízből, nagy veszedelmére a tapasztalatlan hajóknak. Alább a homokparton teljesen széthullott vashajó utolsó maradványait lehetett látni: olyan nehéz darabok, hogy nem lehetett a laza homokparton elszállítani. An-csing-fu vidékén pedig éppen akkor terhelték le a Kínai Kereskedők Társaságának egyik pompás gőzösét. Fölszaladt a homokpartra s a folyó fenekén mozgó homok azonnal kezdte betemetni. Sietni kellett a hajót kiüríteni, hogy így némileg kiemelkedve a vízből, felszabaduljon kellemetlen helyzetéből. Szerencsésen sikerült is ez a művelet, s néhány napra megérkezésünk után láttam a gőzöst besántikálni Sang-hai kikötőjébe.

Bár a folyó tetemesen kevesebb iszapot szállít aránylag, mint a Hoang-ho, mégis óriási víztömegével sokat hord le a tengerbe s gyorsan növeli deltáját.

Guppy hajóorvos szolgáltatta a legjobb adatokat a

folyam ismeretéhez. Azt találta, hogy egy köbméter, vagyis egy tonna vízben 256 gramm, tehát csak $\frac{1}{4}$ kilogramm iszap van. Én is megmértem az iszap mennyiségét. A folyam közepéről merítettem árvízkor s azt találtam, hogy egy köbméterben 270 gramm iszap van, ez nagyon jól egyezik Guppy adataival. Emlékezzünk, hogy a Hoang-ho vízének minden tonnájában 2—3—4 kilogramm iszapot találtak, tehát 8-szor, esetleg 16-szor annyi iszapot visz aránylag, mint a Jang-ce-kiang. Igen, csak hogy a Jang-ce-kiangnak a vízmennyisége tetemesen nagyobb, mint a Hoang-hoé. Nagy árvízkor a Jang-ce-kiang tehát másodpercenként:

$40,000 \times \frac{1}{4} \text{ kg} = 10 \text{ tonna iszapot visz a tengerbe,}$
egy perc alatt tehát annyit, amennyit három megterhelt tehervonat. — Amikor a Jang-ce-kiangnak kis vize van, akkor persze a vízmennyiséggel együtt kevesebb az iszap mennyisége is, de a folyóvíz aránylag tisztább is ilyenkor.* Mégis Lóczy Lajos számításai szerint évenként mintegy 140 millió tonna iszap jut a tengerbe, nem számítva a folyó fenekén gördülő, nehezebb iszapot, pedig ez szintén kitesz néhány millió tonnát. A folyó évenként valami 150 ezer hold földet tudna egy méter magasan föliszapolni. (Egy tonna iszap kevesebb, mint egy köbméter, mert nehezebb a víznél.) — Tíz-tizenegy év alatt betöltené ez a folyamóriás az egész Balatont iszappal, homokkal úgy, hogy abban egy csepp víznek sem maradna hely többet. Épített is a folyó akkora deltát, hogy talán ennek a területe vetekedik a magyar alföldével.

Ezt a deltát már ismertettem olvasóimmal. Sűrűn lakott, áldott vidék az, a folyam ajándéka, az irígy tenger ellen hatalmas partvédelmező művekkel védték meg a delta hangyaszorgalmú lakói.

A Jang-ce-kiang a legkitűnőbb természetes út az ország belsejébe. Valóságos nyitott kapu az európai kultúra számára. Seholy sincs annyi megnyitott kikötő, annyi európai

* A folyó legkisebb vízmennyiségét Guppy Han-kou alatt körülbelül 4000 köbméternek, közepes vízmennyiségét körülbelül 18,000 köbméternek mérte másodpercenként.

telep, mint a Jang-ce-kiang mentén. Amint egy kikötőt megnyitottak az európaiak számára, annak a forgalma egyszerre tetemesen kezdett emelkedni. Ilyen Csönn-kiang-fu, Nan-king, Vu-hu, Kiu-kiang, Han-kou, I-csang stb. A folyamon hatalmas angol, francia, amerikai gőzösök járnak, de legélénkebb forgalmat a Kínai Kereskedők Társasága teremtett. Csinos gőzösei, személyszállításra kényelmesen vannak berendezve, európai kapitányok vezetése alatt kitűnően szolgálják a személy- és teheráru-forgalmat. Nincs olyan nap, hogy meg ne forduljon a kikötőkben legalább egy hajó, de néha 2—3 is. Az új gőzösök között régidivatú, tiszteskorú folyami gőzösöket is lehet látni. Azelőtt bizony nem volt olyan nagy sem a rend, sem a biztonság. Akárhányszor megtörtént, hogy a régi fahajók meggyulladtak a folyam közepén.

A Teh-sing kapitánya borzalmas eseményt mesélt az egyik régi gőzösről, és ez nagyon jellemző az európaiaknak a kínaiakkal való bánásmódjára nézve.

Háromszáz kínai és mintegy 10—12 európai utassal indult meg az egyik hajó fölfelé a Jang-ce-kiang-on. An-csing-fu felett jártak már, amikor kigyulladt a hajó belseje. Amint a kapitány azt látta, hogy a hajó menthetetlen, felpakolta az európaiakat mentőcsónakokra s elhagyta velük együtt az égő gőzöst, sorsára hagyva a szerencsétlen kínaiakat. A hajón már kínai gépészek is voltak alkalmazva, ezek, meg a kínai segédkormányos valahogyan visszafordították a hajót s An-csing-fu előtt szerencsésen zátonyra juttatták. A kínaiaknak van azonban egy rettenetes babonájuk. Azt tartják, hogy a veszedelemből jövő ember magával hozza a veszedelmet. A város lakói azonnal a gőzöshöz sereglettek s nem engedtek arról senkit sem partra szállni. A kínaiak legnagyobbbrészt nem tudnak úszni. Persze ott veszett mind egy szálig, ki a vízben, ki a lángokban.

Ma már ilyen nem fordulhat elő, mert az európaiak és kínaiak között is rendezettebb lett a viszony, de meg a hajók is mind vasból vannak s a rendőrség is szigorúbb a kikötőkben.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

A kínaiak építéséről.

Kínába való megérkezésem után az első tanulmánytárgy, ami különösen megragadta figyelmemet, az a kínaiak építkezése volt. A mienktől teljesen eltérő, valami egészen különös ez a kínai építkezés. Nem csoda hát, ha azonnal lekötötték figyelmemet azok a különös, szokatlan szerkezetek, idegenszerű díszítmények, a mienktől teljesen eltérő építés-elvek, amelyek minden igazi kínai házon azonnal felötlenek a vizsgáló szeme előtt. Tanulmányaim meglepő eredményekre vezettek s azért, mielőtt búcsút vennék kedves olvasóimtól, röviden összefoglalom tapasztalataim eredményeit. Különös, hogy a kínaiaknak a mienktől eltérő szokásait olyan korán észrevették az utazók, sőt nagy részletességgel, alaposan és behatóan meg is tárgyalták, de a néprajzi dolgokkal, a kínaiak iparágaival, eszközeivel, technikai képességeivel szakszerűen még igen kevesen foglalkoztak. Valóban dús tanulmányozni való nyílt előttem a hajózás, szárazföldi közlekedés, halászat, építés, folyószabályozás, néhány iparág, földművelés stb. terén. Ezek közül részletesen csak az építést fogom olvasóimnak röviden bemutatni.

Úgy hiszem, hogy olvasóim a kínai házakat nem is ismerik másképpen, mint csúnya, felkunkorodó, kajla tetőkkel, girbe-gurba ablakokkal, túlterhelt cifrasággal. Én is így képzeltem a kínai házakat.

Annál nagyobb volt a meglepetésem, amikor azt láttam, hogy a közönséges kínai házak teteje nem kajla, hanem egészen rendes. Még inkább meglepett az építés Kína

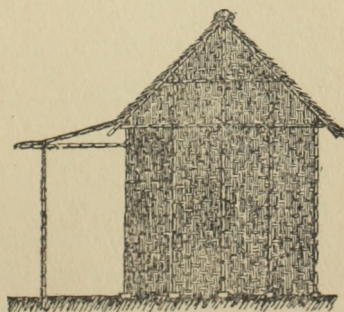
északibb részeiben, mert ott még a középületek teteje is alig hogy egy kicsit van felgörbítve.

Erről a különös, mindenféleképpen görbe tetőről arra a következtetésre jutottak, hogy az tulajdonképpen nem más, mint a sátor utánezata. Olyanforma sátort képzeltek ennek a hipotézisnek a felállítói, mint amilyent a 31. ábra előterén látunk.

Meg kell mondanom előre, hogy ez a feltevés már nekem eleve nem tetszett. Nem hiszem, hogy akármilyen sátoros pásztornép letelepülvén, sátorát igyekeznék utánozni épületeivel. Ellenkezőleg, azt hiszem, hogy az okkupált ország lakóit elűzvé, azoknak a házait foglalta el, aztán ha épített, azoknak a mintájára készítette új épületeit. Vagy ha a nép békésen meghódolt, akkor a megtelepültek átvették az őslakoságnak mindazokat a szokásait, amelyek az állandó megtelepüléssel együtt jártak és amelyeket a lassan-lassan betelepülő sátoros pásztoroknak is utánozni kellett, ha békés földműveléshez, állandó lakóhelyhez, rendezettebb társadalmi viszonyokhoz akartak jutni.

Sang-hai vidékén feltűnt már a sok bambusz-ház, a bambusznak szélteben-hosszában való alkalmazása. Bambuszból épült házak! Különös is az! Azt hiszem az egész épület összes anyagát fel lehetne rakni egy kocsira. Az épület váza vastag, erős bambusz-rudakból van, a falak sárral tapasztott, vagy egészen egyszerű nádfonásból, a tető rizszalmából, vagy bambuszból, de leggyakrabban cserépből.

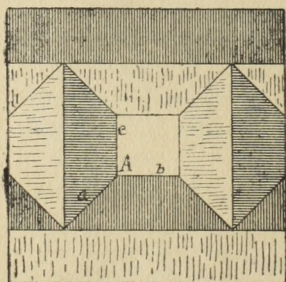
A 142. ábrán látjuk az egyszerű bambusz-ház tűzfalát. Öt erős bambusz-oszlop van felállítva, ezeknek a tetejét vízszintes bambuszgerendák kötik össze. Ezzel a tűzfal váza készen van. De ne higyjük, hogy ezek a gerendák csappal, vagy más nálunk megszokott gerendakötéssel vannak egymáshoz erősítve.

142. ábra.
Egyszerű bambuszház tűzfala
és ereszes tornáca. Szerző rajza.

Nem! Ilyent lehetetlen csinálni az üres bambusz-csővekből. Egyszerűen össze vannak kötve erős hánccsal, vagy az elhasított bambusz vesszőivel.

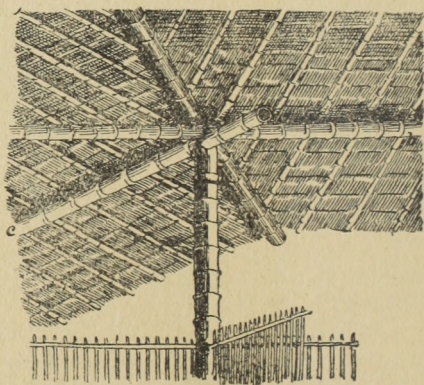
A tűzfal mindegyik függélyes oszlopának a tetején aztán egy-egy szelemen fekszik, azaz olyan gerenda, amely egyik tűzfaltól a másokhoz nyúlik. Ezekre a szelemenekre sűrűn raknak vékony bambuszrudakat, ezekre meg a fedél héja, a szalma, vagy bambusz-csővek jönnek.

143. ábra.

Bambusból épült kocsmaház teteje felülről nézve. A betűk a 144. ábrán ugyanazokkal, betűkkel megjelölt szerkezeti részleteket jelentik.

Szerző rajza.

144. ábra.

A bambuszépület vápájának kötése. A betűk a 143. ábrán ugyanazokkal a betűkkel megjelölt szerkezeti részleteket jelentik.

Szerző rajza.

A házak előtt a mi gyékényünkhöz hasonló ponyvák-ból eresz készült, néhány összetákoltt bambusz-rúd tartja. Ez a kezdetleges építmény a kínai építés alapja.

Különösen érdekesen lehet tanulmányozni a bambusz-építést a délvidéki falvak nagy korcsmaépületein. A 143. ábra ilyen bambusz-korcsmának a tetejét mutatja, amint azt látnók, ha fölülről nézhetnénk rá. Közepén kis négyszögletes udvar van, köröskörül veszik az épületek. Az utcával párhuzamosak az átmenő vagy teljes gerincek, közéjük épül a két harántos, rövidebb gerincű tető. Így aztán két tető közt homorú vápának nevezett szögletek támadnak. Meg is jelöltem az egyiket a betűvel. A tető-

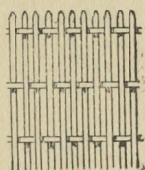
szerkezetnek azt a szögletét, ahova az *A* betűt rajzoltam, a 144. ábrán látjuk. Látni itt az *a* vápa-szarút, aztán a *b* és *c* szelemeneket, ezek mind a sarokoszlop tetején jönnek össze s ott össze vannak kötözve. Látni aztán a tetők sűrű lécezetét, rajta a szalmafedélhéjat.

Egyik gerenda sincs a másikba belecsapolva, egyik sincs a másikra «rálapolva», amint az ácsok mondják.

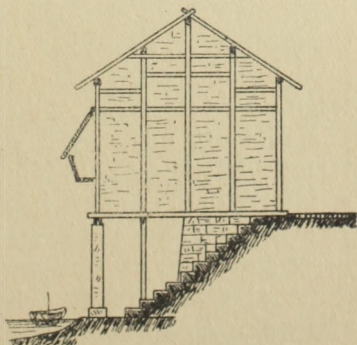
A szobák közötti választófalak a széthasogattott bambusz vesszőiből készültek, úgy, amint a 145. ábra mutatja. Persze egyik szobából át lehet látni a másikba, sőt az udvarról mind-egyikbe be lehet látni. A ház minden bútora bambuszból van: a lóca, a szék, az asztal, még a dobozok, eszközök, díszítmények legnagyobb része is. Csak az épület határfalai vannak sározott vesszőfonásból, vagy vályogból, deszkából stb. a korcsmáros anyagi helyzete szerint.

A városi házak legnagyobb része azonban már Sanghai vidékén is fából és téglából van. A 146. ábra mutatja egy közönséges városi háznak a tűzfalát. A bemutatott épület éppen csatorna, vagy folyóparti ház, de szerkezete tulajdonképpen ugyanaz, mint a teljesen szárazföldi házaknak, csak éppen hogy a víz felől alá van támogatva kő- és fapillérekkel. A ház belsejéből, mint valami pincelejárón át le lehet jutni a csatornához, ott a háziúr díszes fogata, a kis ladik ki van kötve.

A bemutatott ház fa-vázás. A fagerendák közei téglával vannak kitöltve. A faváz teljesen hasonlít a bambusz-házak favázához, de a mienktől lényegesen különbözik abban, hogy a gerendák mind vagy függélyesek, vagy víz-

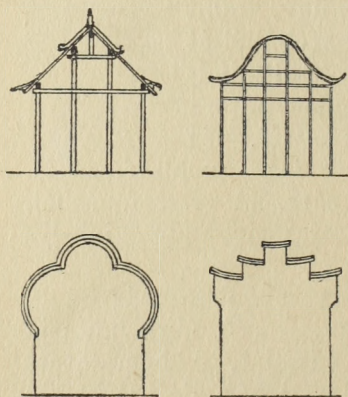

145. ábra.
Bambusz választó fal.

146. ábra.
Egyszerű favázás ház hajócsatorna partján. Szerző rajza.

szintesek, átlósak egyáltalában nincsenek köztük. Az európai ácsok föltétlenül megszilárdítják az egyszerű négyszög alakú mezőket átlósan fektetett gerendákkal. Kínában az ilyen ferde kötés, az átlós átfogás teljesen lehetetlen, tökéletesen ismeretlen. Persze ilyen nem lehet bambuszból csinálni, tehát a faépületeken sem használják. A házelőtti ereszből nem maradt más, mint az a sajátságos, csapóajtós, erkélyes ablak, amelynek a szerkezetét hasonlóképpen látni lehet a vázlaton.

147. ábra.
A tűzfalak különféle formája.
Szerző rajza.

A tűzfalak persze díszesebb házakon nem ilyen egyszerűek, hanem sokféle alakúak, közülük néhányat a 147. ábrán látunk. De a tűzfal rendszeren nincs bevakolva s így jól lehet látni a tűzfal vázának a szerkezetét: A fakonstrukciók mindig ugyanazok, mint az előbb elmondtam: átlósan kötő gerendák soha sincsenek benne. Ilyen egyszerű építményeket lehet látni a 11. ábrán is.

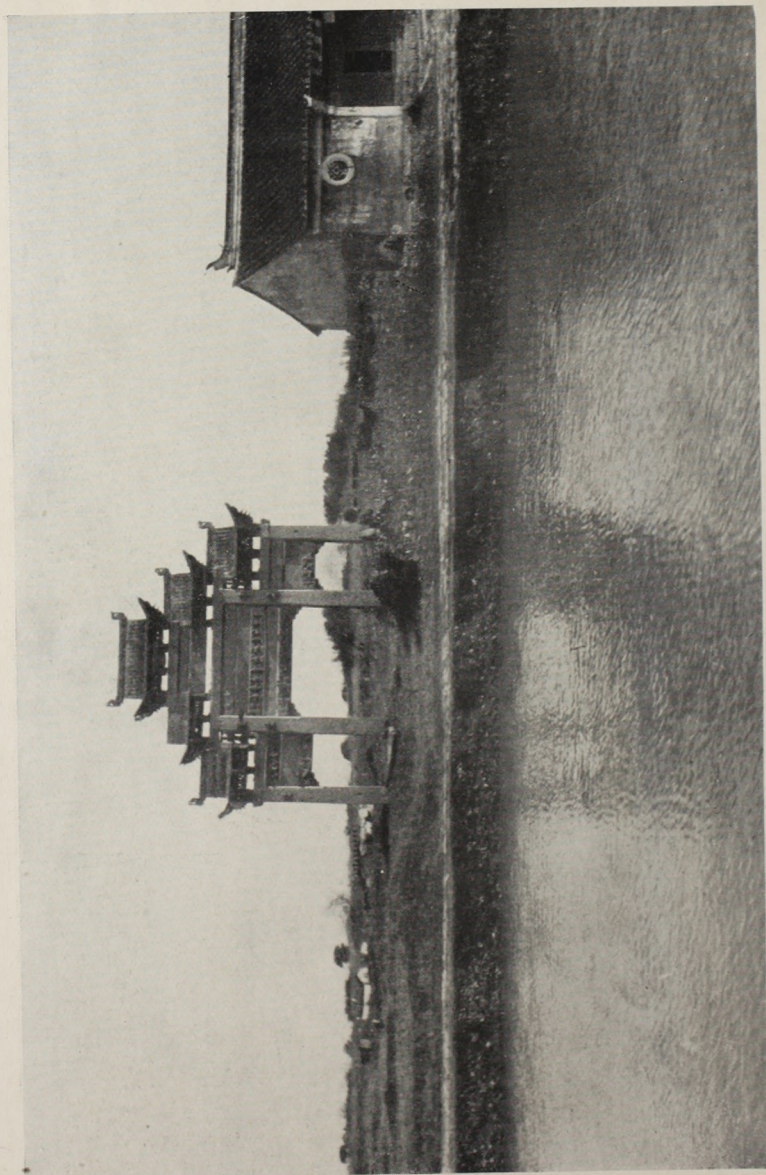
Olyannyira típusa ez a kínai építményeknek, hogy járhatunk bárhol az országban, soha olyan gerendakötést, amelyhez ferde csapra volna szükség, egyáltalában soha átlós irányban menő gerendákat nem fogunk találni. A tetőszerkezeteket jól lehet látni a legtöbb kínai házon, mert mennyezet rendszeren nincs, azaz a szobák és termek felett csak a főtetőzet van. Persze így a padlás is ismeretlen, annál is inkább, mert ha mennyezet van is, az olyan gyenge, papirossal beragasztott vékony nádfonás, hogy még a rajta járó macskákat sem bírja meg.

A tetőszerkezetek sohasem szarufásak, mindig szelemenesekek. A szelemeneket mindig egyszerű, vízszintes és függélyes gerendákból álló székek tartják. Olyan sűrű ez a szerkezet, hogyha volna is padlástér, a fedélkötők miatt lehetetlen volna azon a közlekedés.

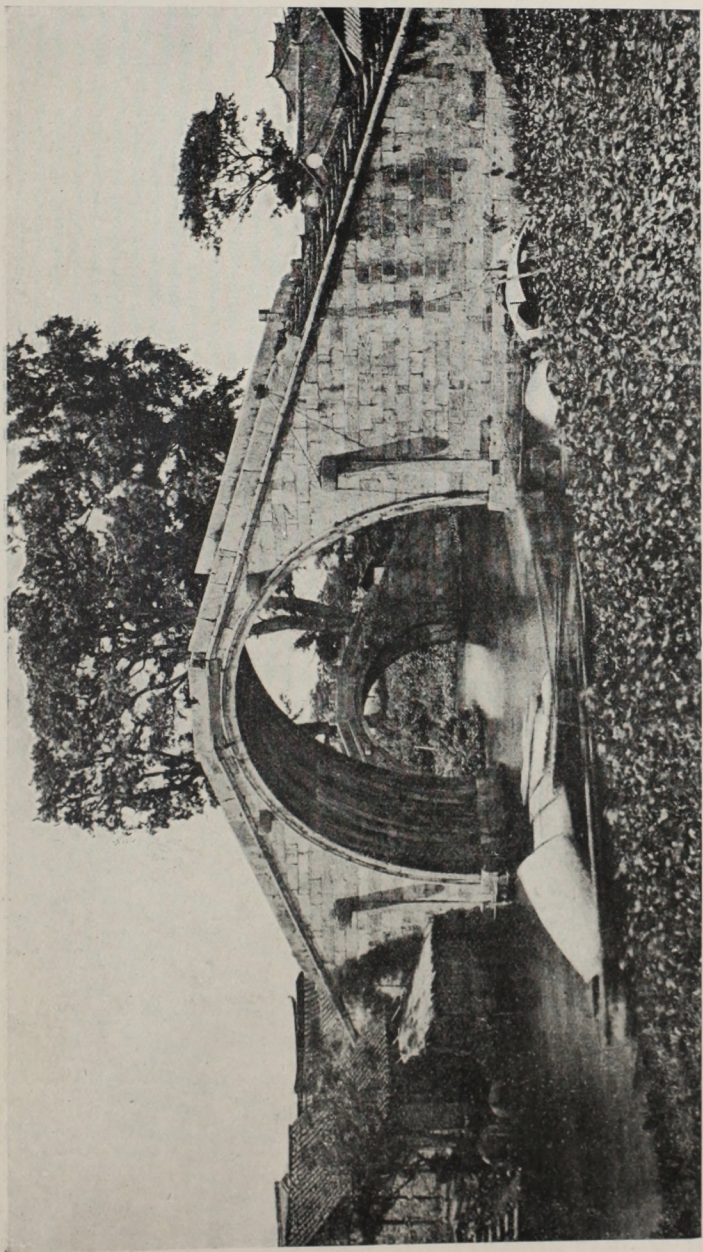

141. ábra. Kis-Árva sziklaszirt a Jang-ce-kiang folyón. Vásárolt fénykép.

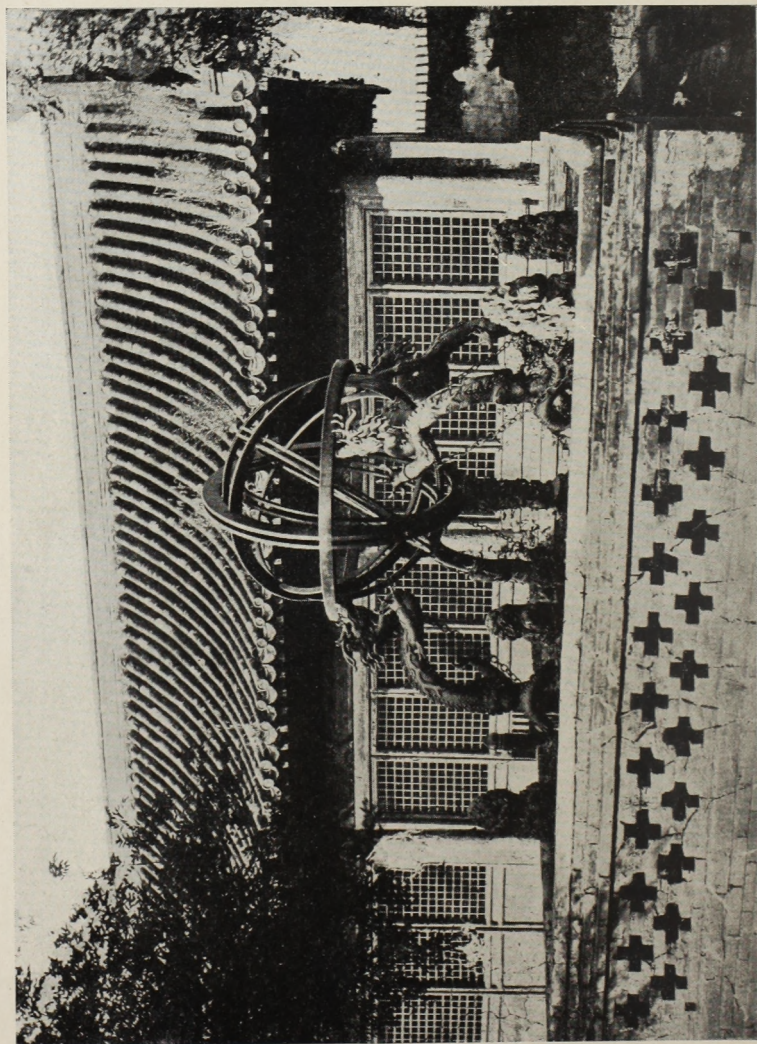

154. ábra. Faragottkő emlékkapu a Nagy-esatorna mentén Kia-sing-fu mellett. Szerző fényképe.

158. ábra. Kóholtározatos híd a Jang-ce-kiang deltájának egyik esatornáján. Vásárolt fénykép.

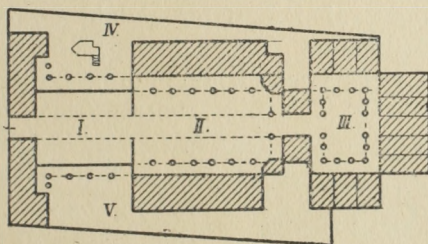

164. ábra. A pekingi csillagászati obszervatórium egyik műszere, Vásárolt fénykép.

Ilyen egyszerű épületekből van összetéve a legfényesebb úri porta, a legkényelmesebb mandarin lakás is. A 148. ábra alaprajza annak az úri laknak, amelyben Sao-hszing-fu-ban való tartózkodásunk alatt szállva voltunk. Ferde telken épült, de az épületek mind egyszerű, négyszög alakúak. A kapu előtt némi távolságban ellen-fal áll. Erre pompás tigrisek, sárkányok vannak festve. Ennek a falnak különös magyarázata van. A sárkányok t. i. nem tudnak másképpen, csak egyenesen röpködni. Hogy a kapun be ne röpködhessen valami kócska sárkány, azért áll előtte ez a fal. Görbén nem tud röpködni, hogy kikerülhetné.

Az utcai kapu az I. udvarra visz, köröskörül pusztá falak kerítik, csak az utca felé van jobbra és balra két épület, amelyeknek az igazi homlokzata azonban a IV. és V. udvarra néz, mert

148. ábra.

Előkelő kínai házának alaprajza Sao-hszing-fúban. A számok az udvarokat jelölik. Szerző rajza.

ott vannak a kertek; a IV. udvarban kis vízmedencét is mélyesztettek a földbe.

A kapuval szemben nyílik a bejárás a II. udvarba. Ennek már mind a két oldalán arkádok futnak, hosszú csinos épületek előtt. Azután néhány apróbb épület közt a III. udvarra jutunk, ennek leghátulján van a főlakás, gyönyörű faragványú homlokfallal. Az udvarról a középső szobába lehet menni s ebből jobbra-balra még két másikba. Téglából az épületnek csak a külső falai vannak. Azok a falak, amelyek a II. és III. udvarra néznek, azok csak díszes faragványú, papirossal bevont farácsok, alul deszkával burkolva. Mindegyik építmény kis emelvényen van, hogy már az arkádos folyosóra lépcsőn kell felmenni. Sao-hszing-fu annyira délen van már, hogy ez a csodálatosan könnyű építmény csak kellemes, szellős, minden szobája világos és végzetlenül kedves, kellemes. Ha hozzávesszük

még, hogy az épületeken levő minden diszítvány egészen más, mint amihez a mi szemünk szokott, sőt még az udvarok kövezete is egészen eltér attól, amit megszoktunk, elképzelhetjük, hogy egészen különösnek tűnik fel az ilyen építmény, de semmiesetre sem kellemetlenek.

Sajnos azonban, a kínai oly konzervatívus az ő szokásaiban, hogy Észak-Kínában, bár csikorgó hidegek a telek, éppen ilyen könnyű, papirosfalú, mennyezetnélküli épületeket épít. Lehetetlen ezeket az épületeket melegen tartani s valóban lehetetlen, hogy ez a hihetetlenül könnyelmű építésmód itt született volna. Föltétlenül délről jött az, onnan, ahol a papirosfalak, szellős szobák, hús udvarok a kellemesek.

Majd később elmondom, hogy hol van eltérés ettől az építésmódtól. Most azonban térjünk át a ház néhány részletére.

149. ábra.
Kínai kupás cserepek.
Szerző rajza.

A tető külső burkolására, városi házakon, vagy díszesebb épületeken mindig, majdnem kivétel nélkül a cserepet használják. De a cserepek nem olyan egyszerűek, mint a mieink, hanem félhengeresek (149. ábra). Mintha csak fél

bambuszrudak volnának váltakozóan egymásba fektetve. S hogy a származást, vagy az utánzást magyarázza az építő, az eresz mentén a domborúan fekvő cserepeket egész körlappal befejezi, a homorúan fekvő fél csövek végére pedig csipkeszerű csepegőket rak, mintha a fél bambusz-cső kihegyezett vége le volna görbítve. Ezt a nagyon szép cserépfedést látjuk a 19. ábra kis díszes építményén.

A tetők gerincén és oromfalain végighúzódnó, pompás díszítmények az épület legszebb részei s az építők erre nagy gondot is fordítanak. Színes cserepből, majolikából készülnek ezek, különösen szeretik a fényes zöldet s az aranyárgát használni. A pekingi császári palota teteje például aranyárga majolika. Sajnos, hogy a templomok, középületek falai és gerendaszerkezete nem sokkal szilárdabbak, mint a közönséges épületekéi s a rendkívül súlyos, pompás fedél alatt csakhamar meggörnyednek a gerendák, össze-vissza gör-

bül, törik a tető. Ha a délvidéken új épületeken olyan tetőket látunk, amelynek a gerince hajlott, bizonyos, hogy régi építmények tetejét utánozzák, ez pedig természetesen erősen meggörbült már. De hát a régiek tisztelete és utánzása, ez tartja fenn a birodalmat!

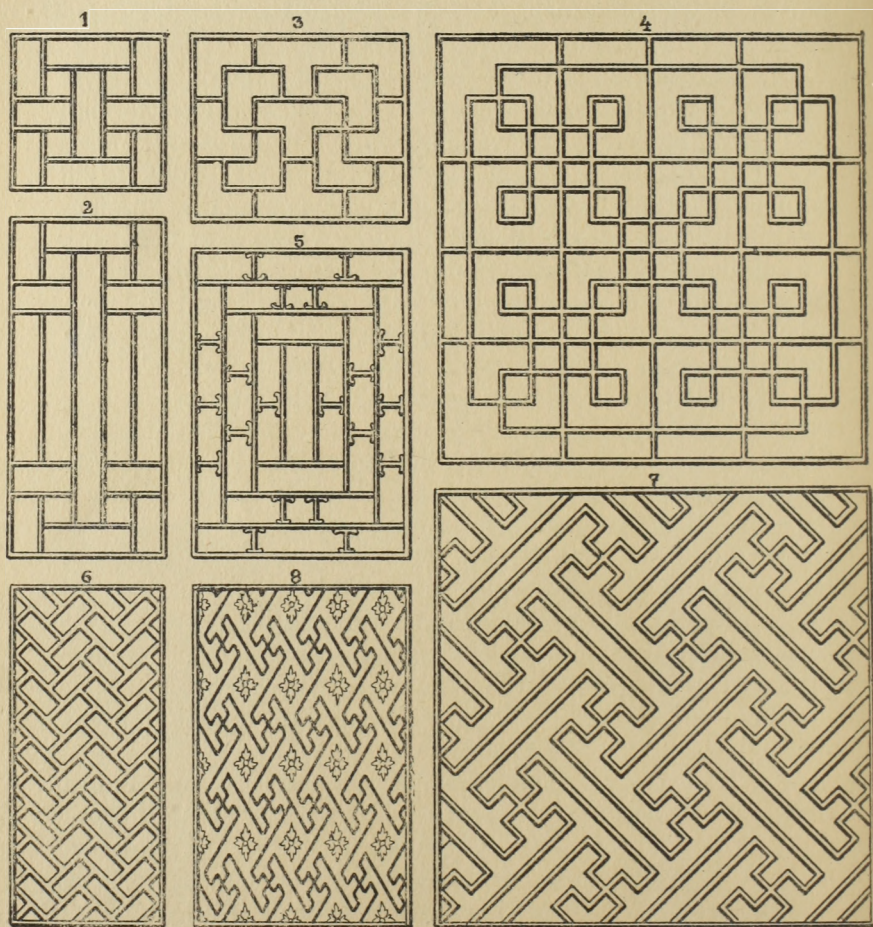
A téglafalakon szintén sok érdekeset látunk. A téglákat sajtáságosan égetik szürkére, s ez nekem sokkal jobban tetszik, mint a modern európai épületek vörös, fakópiros és sárga téglái. A téglák azonkívül olyanok, hogy kívül kemény kérgük van, benn azonban lazábbak. Mindenestre kitűnőek ezek a téglák, érdemes volna őket utánozni. Az épületek lábazata legtöbbször nem téglából, hanem terméskőből van (ott, ahol ilyen kapható) s azt a mi ciklopszfalazataink mintájára rakják össze. Különösen pedig ott látni így épült házakat, ahol az árvizektől kell félni.

Az épületeknek azokon a falain, ahol csak farács van, papirossal beragasztva, érdekesen tanulmányozhatjuk a díszítményeket. A kínai városokban, kínai épületek közt való járkálás közben azonnal szembeötlik, hogy a rácsok legnagyobb része egymásra merőleges, függőleges és vízszintes lécekből készült. A 150. ábrán összeállítottam a legjellemzőbb rácsokat. A legegyszerűbb az 1. és 2. számú. Mind a kettő fonásmintát utánoz. Két-két lécecske egy-egy szalag határát jelöli, a szalag egyszer felette, másszor alatta megy el a keresztbemenőknek. Ez a leggyakrabban, majdnem általánosan alkalmazott minta, minden léptenyomon szemünk elé kerül.

A vízszintes és függőleges lécecskék összerakása aztán még végtelen változatossággal fűződik össze. Például hozom a 3. és 4. mintát. Észak-Kínában, különösen Pekingben nagyon kedvelt az 5. minta. A kis keresztlécecskének a végein látható kis csigás díszítmény kétségtelenül a közbeszorító ékek díszes kiképzése folytán származott.

Látni azután olyan rácsokat, mint a 6. minta. Tökéletesen ilyen minta szerint vannak fonva a mi gyékényeinkhez hasonló szalma, vagy ratang-ponyvák.

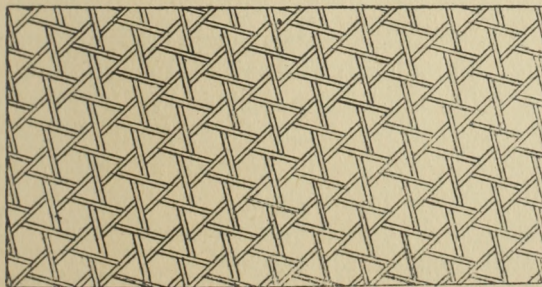
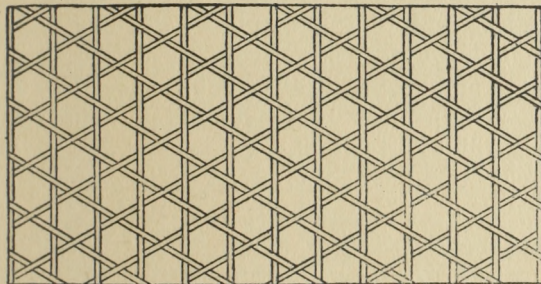
Legszebb fonásdíszítmény a 7. minta. Ez talán a legszebb valamennyi rács között. Figyelmes szemlélés, külö-

150. ábra. Kínai, díszesen készített ablakrácsok. Szerző rajza.

nösen, ha nem hagyjuk a figyelmünket lekötöni a kis X-alakú kereszttekkel, amelyek a laza fonás közeit kitöltik, akkor azonnal észre vesszük a legegyszerűbb, legtisztább fonás-mintát.* Lényegesen ugyanezt a mintát láttam köemlék-kapun, mint domborművet. Ezt a 8. minta állítja elénk. Csakhogy most a fonott szálak egy lécecskéből vannak

151. ábra. Komplikált, fonásmintájú rács. Fenn a fadarabkákból összeállított eredeti rács, lenn ugyanannak fejlettebb formája.
Szerző rajza.

s így a kis X-alakú kereszttecskék soronkint kimaradnak, s helyettük kis rozettát alkalmazott a művész.

Végül még egy rácsozatról kell megemlékezni. Sok

* Jámbor hittérítők észrevették, hogy ezt a díszítményt mindenütt alkalmazzák: épületeken, szöveteken, porcellánokon, bronzvázákon. Ők csak a kis keresztet látták s annak ily nagy elterjedését csodás miszticizmussal magyarázták.

gondot okozott ez nekem! Dirib-darabját, egyes rossz részleteit mindenfelé látni lehet, mint kusza, össze-vissza hányt háromszögek, négy- és sokszögek halmazát. Egész utazásom alatt nem jöttem rá a származására, míg végre utolsó látogatásom a sang-hai templomban megoldotta ezt a rejtélyt is. A templom egyik rácsfala olyanforma, mint a 151. ábra alsó része, de nem ilyen szabályos. Ezen az ábrán ugyanis a kis hatszögek pontosan, egyenes sorokban vannak. A sang-hai-i templomablakán azonban ezek a hatszögek nem egyforma nagyok, másodsor pedig nem is egyenes, hanem görbén futó sorokban vannak elhelyezve.

Ennek a mintának a származását nehéz volna megértenünk a föléje rajzolt fonásminta nélkül. Az ábra felső részén látható minta szerint szokták fenni a gyékénykosarakat, meg a halászok vékáit, haltartóit stb. Persze amikor a rácskészítő kézműves ezt a fonásmintát akarja utánózni, azt csupa apró kis lécecskékből kell összeraknia. Ha a kis lécecskéknak a hossza nem pontosan akkora, mint ahogy a minta készítése megkívánja, nem jön ki ez a szabályos alak, hanem a szálak kúszaltabban mennek. Ha pedig még ammellett a kis fácskák nem is egyforma hosszúak s nem is jól vannak elhelyezve, akkor a legzűr-zavarosabb, össze-vissza figura jön ki belőle. Ez a nem sikerült utánzás úgy látszik nagyon tetszik a kínaiaknak s valamivel szabályosabban, tudatosan csinálják úgy, mint az ábra alsó részén mutattam be.

Ez a különös, nehezen érthető minta tehát eredetileg szintén fonásminta.

A többi díszítés legnagyobb részét is vissza lehet vezetni a bambusz-házak alkotórészeinek mintáira.

A kínai épületek szerkezeti elemeiről kimutattuk, hogy azok a bambusz-építés utánzásából származnak. A díszményekről most mutattam ki ugyanezt. Elmondhatjuk tehát bátran, hogy a kínai építés stílusa a bambusz-építés.

Európai stílusaink kivétel nélkül a fából való építkezésből származtak. Tökéletesen, világosan sikerült ezt a görög arhitekturáról kimutatni. — Ez az európai stílus.

Mexico és Peru elpusztult kultúráinak emlékei azt mu-

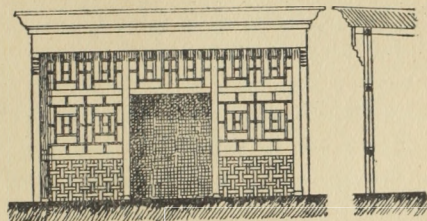
tatják, hogy ott a kőből való építés stílusa fejlődött ki. — Ez az amerikai stílus.

Ehhez a kettőhöz hozzácsatoljuk a kínai bambusz-stílust, mert lényegesen elüt mind a két előbbitől s meglehetősen függetlenül, magasra fejlődött.

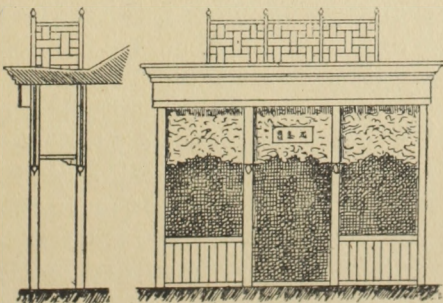
Mielőtt annak a tárgyalására térnénk át, hogy mi-féle más idegen elemek hatottak a kínaiak építkezésére, néhány szót szólok a díszesebb és monumentális építményekről.

1. Igen érdekesek a pekingi boltok. Ezeknek leg-egyszerűbb alakját a 152. ábrán látjuk. A lakóház oldalához építik a lapostetejű kis boltokat s azoknak homlokfala valóságos tanulmány a tehnikus szemé előtt. Az egyszerű pekingi bolt homlokzatán legfelül csinos párkány van, a klasszikus párkányzatra emlékeztet. A párkány egyes tagjai festett, vagy domborművű levelekkel, vagy egyszerű fonást utánzó ornamentumokkal vannak díszítve. A homlokzat lábát sűrűbb, deszkával bélelt rács, a többi részt pedig papirossal beragasztott ritkább rács fedi. A rácszat fent rendesen olyan, mint a 150. ábra 5. számú mintája, a lábamat pedig változatosabb, de leggyakoribb az 1. sz. minta.

Sokkal díszesebb a 153. ábrán látható homlokzat. Az üzlet két sarkán két oszlop áll a homlokzat előtt s ezek tartják azt a drapériászerű díszítményt, amely a homlokzat

152. ábra.
Egyszerűbb pekingi bolt homlokzata.
Szerző rajza.

153. ábra.
Díszesebb pekingi bolt homlokzata.
Szerző rajza.

előtt kis folyosót fed be. A drapéria gyönyörű fafaragvány, dúsan aranyozva, a bolt nappal úgyszólván egészen nyitott, vagy papírosablakok zárják el. Az épület tetejét kitűnő jó ízléssel, kis rácsos korlát koronázza.

A legdíszesebb boltok előtt végre magas diadalkapuszerű portálék állanak, s magasra felnyúló árbócaikkal impozáns látványt nyújtanak.

2. Az emlékkapuk talán a kínaiak legszebb építményei. A sírhelyekre való bejáratok elé, továbbá erényes özvegyek emlékére és sok más célra nagy kapukat szoktak a kínaiak építeni. Az északi vidékeken a faépítmény tartósabb, azért fából is építenek ilyesmit, közülük igen szép példány a Pekingben a Cung-li-ja-mönn, azaz az idegen hatalmakkal érintkező hivatal udvarán áll. Ez a kapu is, mint a legtöbb kínai monumentális épület: félig rom, düledezőben van. A kapu szerkezete minden látszólagos cifrasága mellett is egyszerű s három kapuból látszik összetéve lenni; a három közül a középső nagyobb és magasabb s ez hordja a felírást. A kapu tetőzete fényes zöld cserép s szépen készült tetők példájául szolgálhat.

Itt látjuk, hogy a tető alig, hogy kicsit kajla, sarkai alig hogy fel vannak görbítve. Itt találkozunk egyszersmint először azokkal a cifra konzolokkal, amelyek a tetőket közvetlenül tartják.

Ehhez nagyon hasonlítanak a kőkapuk. Bemutattam már egy egyszerűbbet a 34. ábrán, amelyik a Csi-ming-san tetején áll. De, bár ennek a szerkezete is lényegesen olyan, mint a többié, díszítményein mégis a hinduépítés erős befolyását lehet látni, azért részletesebben nem foglalkozom vele. Annyiból érdekes azonban a kapu, hogy ugyanazok a ferde támasztékok, amelyeket a Cung-li-ja-mönn kapuján véletlenül, szükség folytán alkalmaztak, itt most arhitektonikus kiképzést nyertek. A kapu építője valóban csinosan oldotta meg a ferde támaszok harmóniás alkalmazását.

Sokkal gyakrabban lehet azonban látni az olyan kapukat, aminőt a 154. ábra láttat. Ennek minden része kőből van. A kapu építése a következőleg történik:

a) Felállítják a négyszögletes keresztmetszetű kőoszlo-

pokat falazott alapzatra, az alapzaton mélyedés fogja be az oszlop alját (így nálunk faoszlopokat szokás felállítani). Az oszlopokat elől és hátul támasztókövekkel szilárdítják. Ezek a kőoszlopokba be vannak csapolva!

b) Az oszlopok belső oldalán hasíték, vagy horony (Schlitz, Falz) van, ebbe beletolják felülről a vízszintes gerendákat és felírásokat hordó kőlapokat. Alul kis csapos konzol látszik ezeket megtámasztani.

c) Az oszlopok tetejét keresztgerenda fogja össze, ezeken az oszlopok vagy pillérek fejezete is rajta van. A pillérek csappal és kis sarok-konzollal csatlakoznak ehhez a fejgerendához.

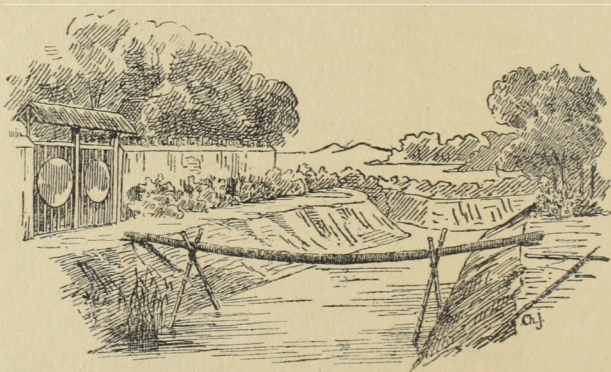
d) A fejgerenda fölé állítják fel a ráába foglalt, írott követ, föléje szintén kis fejgerenda jő.

e) A fejgerenda szabadon maradt vállaira és az írott kő fölé jönnek a tetők. A tetőket kőlemezekből készült konzolok tartják s mindez tökéletes utánzata bambuszstílusú faépítményeknek. A tetők már tetemesen felkunkorodnak, de a kunkorodás a kő merevsége miatt nem olyan karcsú és elegáns, mint a közönséges tetők sarkain lehet látni.

A 154. ábrán látható kapu háromnyílású, de a tetők elhelyezése monumentálisabb, mint a fakapun. Ez a kapu a Nagycsatorna mentén Kia-sing-fu mellett áll, gyönyörű fehérszínű kőből van.* Lehetne-e szebb kőkaput mutatnom olvasóimnak, mint a mukdeni császársírok főkapuját (110. ábra)? Szerkezetéről látjuk, hogy lényegesen ugyanaz, mint az előbb vázolt kőkapuk, de impozáns méreteivel, gyönyörű arányaival messze felülmúlja azokat. Megállapodott, nagy tökéletességre fejlődött stílussal van itt dolgunk, méltán foglalhat helyet a világ legszebb stílusai között. Nem rontja itt az egységes hatást sem a díszítmények túlterheltsége, sem a kínaias aprólékosság, sem pedig a tetők ízléstelen kajlasága. Ez a kapu hófehér márványból van, minden egyes része befejezetten tökéletes s ren-

* Ki akartam szállni a hajóból, amikor Sao-hszing-fuba igyekeztünk, hogy közelebről megtekintsem, de D. úr istentelen káromkodások közt akadályozta meg.

dezett környékénél, teljes épségénél fogva a kínai architektúra egyik klasszikus műremeke. Sajnos, hogy a kínai építésről szóló művekben rendszeren unalmasan kajlatetejű pagodákat, incen-finc filagóriákat stb. hoznak fel mutatoul, de ezek a műremek (a mukdeni császársírok kapui, a Ming-sírok építményei, a pekingi kaputorony, a császári paloták stb.) ismeretlenek a nagyközönség előtt. Éppen olyan eljárás ez, mintha az európai építészetet ízléstelen falusi templomokon, szedett-vedett barokkizlésű villákon mutatnák be, de legtöbbször olyan, mintha a «Fliegende

155. ábra. Egyszerű bambuszgerenda-híd. Szerző rajza.

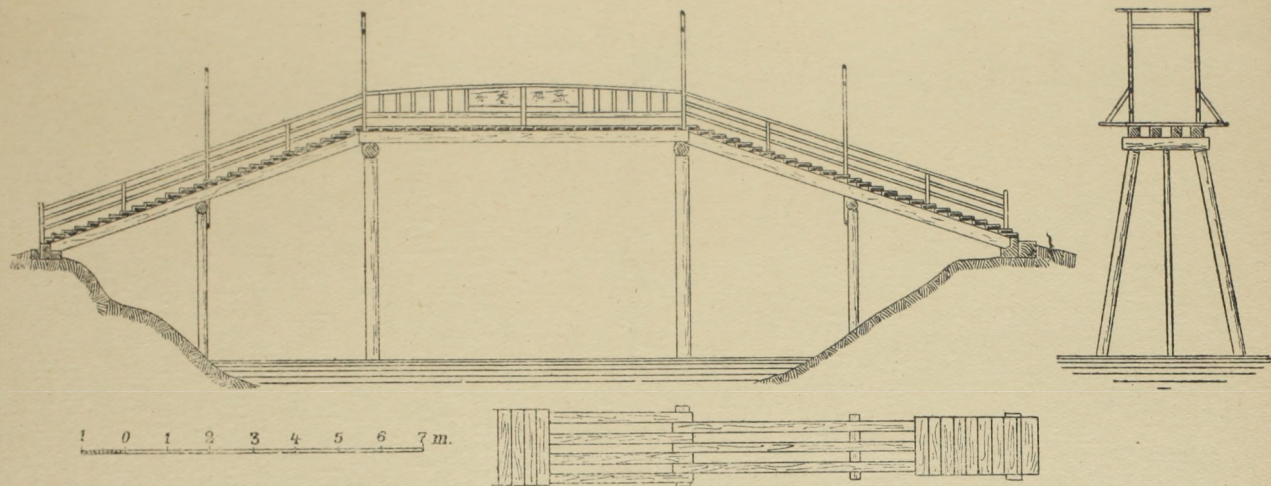
Blätter» Commerzienrath-kastélyait mutogatnánk: íme az európai stílus!

3. Igen különös építmények a kínai hidak. Erről a tárgyról sokat mondhatnék kedves olvasóimnak, de meg kell elégednem annyival, hogy néhány típust bemutassak.

A legegyszerűbb híd, amit Kínában látni, szalmával becsavart bambusz-rúd, két bambuszbakon át keresztül teszik az árkon (155. ábra). A parton két pózna van, ezzel támogatja magát az, aki átmegy a hídon s aztán visszahajítja a póznákat.

A délvidéki hajózó-csatornákon csakis gyalogjárók számára készültek a hidak s így lépcsősen emelkednek a híd-pálya közepéig, hogy a híd alatt a hajók kényelmesen el-

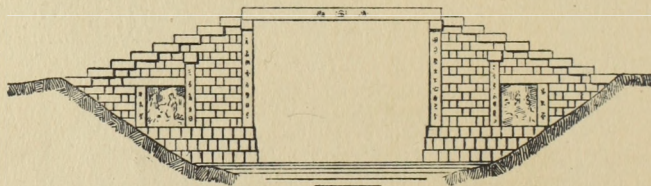

156. ábra. Kínai fahíd és szerkezete. Szerző rajza.

férjenek. A legegyszerűbb kötéseken kívül semmiféle rácsozást, függesztő, vagy feszítő művet nem találunk. A fahidak rendszeren olyanok, mint a 156. ábra. A feltűnő csak az, hogy még a pillérek sincsenek úgynevezett András-keresztekkel, átlós rácsokkal megerősítve.

Teljesen a fahidak mintájára készítenek kőgerendákból is hidat. Ezeknek a legegyszerűbb formáját a 157. ábrán, látjuk. A hídhoz masszív hídfőket építettek, a hídfők falába csinos domborművű faragványokat illesztettek. Vannak olyan kőgerenda hidak is, hogy mederpillérjei is hatalmas kőszálakból vannak, s a pilléreken átfektetett kőgerendák néha 5—6 méter hosszúak. Igen sokszor láttam ilyen hidakat korlát nélkül s mivel magasak, hogy a hajók

157. ábra. Egyszerű kőgerenda-híd. Szerző rajza.

alattuk akadálytalanul elmeheessenek, hajmeresztő látvány, amint egykerekű taligával átegyensúlyozzák egymást a taligás és vendégei (3. ábra).

Sokkal szebbek ezeknél a hidaknál a boltozatos hidak (158. ábra). Igazán pompás, merész, félköralakú ívek hidalják át a csatornákat a Jang-ce-kiang deltáján; szolid, kemény kőből való építmények ezek, igazán mindig gyönyörködtem bennük.

A boltozatot nem úgy építik, mint mi, hogy a boltozat kövei keresztben állnak az ív vonalán, hanem ellenkezőleg, hosszú, görbére faragott kövek teszik ki az ívet, aztán soronkint felváltva kötő kőgerendák fogják össze őket.

Nem egészen félköralakú boltozatra csak igen gyéren akadhatunk Kínában. Az egyik a híres Csau-csou-tysiao Csönn-ting-fu közelében (118. ábra). Ez a híd annyiból nevezetes, hogy a boltozat felett tehermentesítő ívek van-

nak. Az egész hídnak a konstrukciója egészen helyes, mintha európai útmutatósokra készült volna. Meglehet, hogy valamelyik misszionárius tanácsokat adott az építéséhez.

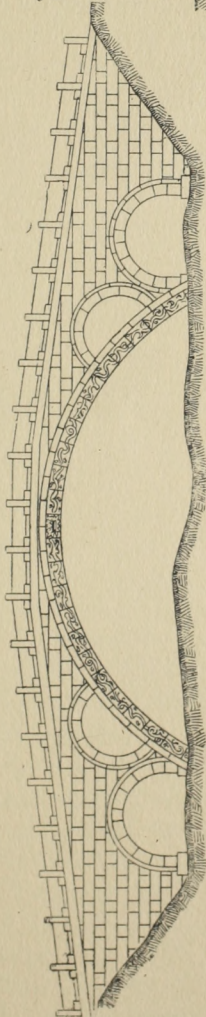
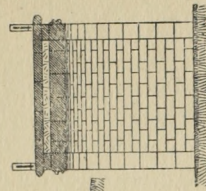
Ezt a hidat akarta utánozni az, aki Csang-tö-fu vidékén építette a 159. ábrán vázolt kis csodát (Jo-ho-tysiao). Nagyon elhibázta a tehermentesítő boltozatokat, csoda, hogy a híd megáll. Pedig amúgy gyönyörűen van ám a híd építve! Az íveket gyönyörű domborművek ékesítik, a korlát minden köve kis műremek. Ez is, meg a Csau-csou-tysiao is kocsiközlekedésre épült s azért szélesebb, erősebb, mint a délvidéki ívhidak.

A hidak kőkorlátjai rendszeren igen ízlésesek. Különösen csinosak a korlátok végződésai (160. ábra), ha a híd erős emelkedéssel megy fel az ívek tetejére.

A kínai hidak azonban nem alkalmasak arra, hogy rajtuk a kínai stílus tanulmányozzuk. A boltozatok hindu befolyás alatt készültek, a többi pedig olyan egyszerű, hogy vajmi kevés rajta a szerkezeti és díszítő elem, amit érdemes volna tanulmányozni.

4. A templomok a legmonumentálisabb kínai építmények. Ezekhez sorozhatjuk még a városok kaputornyait s más egyéb díszes épületeket, amelyek vallásos, vagy hivatalos célúak. Ide tartoznak a pagodák is.

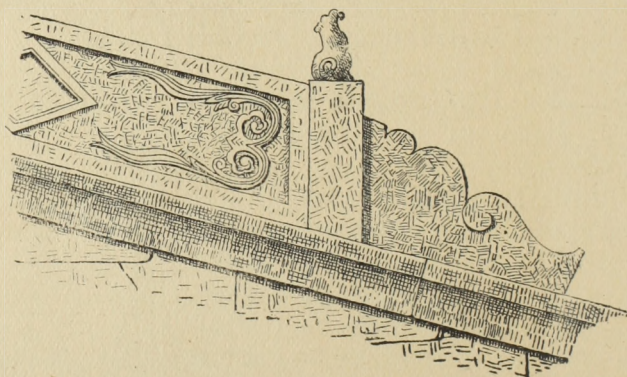
Az ilyen épületek legfőbb jellemvonásai ugyanazok, mint amelyeket már a közönséges épületek leírásakor hangoztattam. A klasszikus épületek igazi

159. ábra. Jo-ho-tysiao, hibás szerkezetű ívhíd Csang-tö-fu vidékén. Szerző rajza.

teteje nem kajla, csakis az eresz-rész, az, amit a konzolok támasztanak alá, vagy ami oszlopokon nyugszik, az van a sarkain felkunkorítva. Nézzük csak meg a 111. ábrán a mukdeni császár-sírok mellékkapuját. Egészen külön áll annak egyenes teteje, tűzfalával s az egész építményt körül-futja a konzolokkal alátámasztott, alig meggömbített eresztető. Olyan elegáns, olyan ízléses és befejezett az egész, hogy ilyen célú építménynek már szebbet nem is képzelhetünk.

Az utazók legjobban hozzáférhetnek a pekingi kapu-tornyokhoz. Nem azokat az idétlen magazinokat értem,

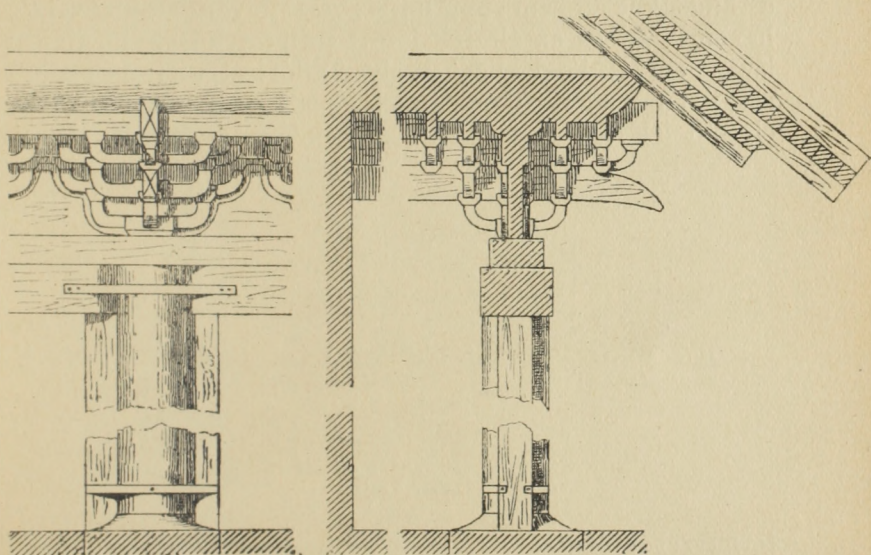
160. ábra. Kőkorlátok végződése kínai gyaloghidakon. Szerző rajza.

amelyek a kapu külső kerítőfalán állnak s festett ágyúikkal rémítik a békeszerető népet, hanem a belső, régiebbeket. Tökéletesen az előírtam szabályok szerint épültek, csakhogy egy emeletesek. Ha kínai oszloprendről szó lehet, akkor azt ezen az épületen állapíthatjuk meg (161. ábra). Az oszlopokhoz hozzátartozik az a különös konzol-rendszer, ami a sarkain kissé felkunkorodó eresztetőt tartja. Mondhatom, hogy az egész épület olyan harmonikus, olyan megnyugtató, hogy órákhosszat eltálgattam körülé, tanulmányozgatva az épület részleteit, arányait.

Hasonló szépet mondhatok a Ming-sírok épületeiről. Több helyen leírták már ezt a császári temetkezőhelyet, sajnálom, hogy a hely szűk volta nem engedi hű képekben

és leírásban bemutatni azt a sok pompás dolgot, amit ott kiválogathatunk a romok, a kevésbé sikerült alkotások közül. Az utazók rendszeren azt a csodálatos állat- és ember-szobrokkal szegélyezett utat dicsérik, amelyik a sírhelyhez vezet. Pedig semmiben sem olyan szerencsétlen a kínai képzőművészet, mint az állati és emberi alakok szobor-

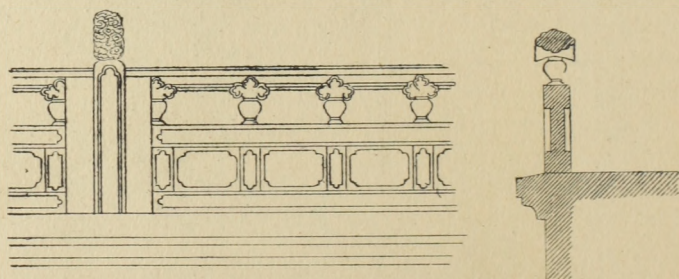
161. ábra. A pekingi kaputornyok oszloprendje. Nézet és metszet.
Szerző rajza.

utánzataiban. Ezek a kőkolosszusok idétlen monstrumok, egyetlen szép sincs közöttük.

A Ming-sírok építményei között ezeknél sokkal szebb, sokkal érdekesebb dolgokat tanulmányozhatunk. Sajnos, mint mondám, ezeknek a leírásába, helyszűke miatt nem bocsátkozhatom. Csak — mintegy lopva — mutatom be a 162. ábrán a Jung-lo császár sírtemplomát kerítő márvány-terasz korlátját.

Áttérek most még azoknak az idegen hatásoknak a felsorolására, amelyek a kínai arhitektúrát módosították.

Abban a sang-haii templomban, amelyről már szóltam, fantasztikus összevisszaságban épültek az apró, nagyobbára faépületek, a mesterséges sziklagruppokkal és tavakkal díszített udvarokon. A tavak vizét zöld hínár, békalencse és itt-ott valami sás féle lepi el. Ez így tetszik a kínaiaknak, nem mintha ez csakugyan szebb volna, hanem mert ez az általuk látott természet leghűbb imitálása. Nem látni a délvidéken olyan állóvizet, amit a növényzet ilyen módon állandóan el nem lepne. Nem különös, elfajult izlés ez, hanem általános emberi, mert az ember a

162. ábra. Márványkorlát Jung-lo császár sírjának terraszain.
Szerző rajza.

természet utánzását tartja mindig a művészet legbővebb forrásának. A sziklacsoportok is csak erre vallanak. A tekervényes kis utacschkák, a rosszul ábdált kölépcsők, a sziklából itt-ott kinyúló fatörzsek, mind a természetszeretetre utalnak, mert csakugyan, a sziklák közt az apró kínai utak mindig ilyen módon csavarognak.

Az építmények fantasztikus rendetlenségének magyarázatául szintén utánzást gyaníthatunk. A kínai az ő templomait sziklabarlangokba, meredek sziklafalak párkányaira, rejtélyes zugokba szereti építeni,* s ilyen helyeken az épületek nem a szimmetria szabályai szerint fejlődnek ki,

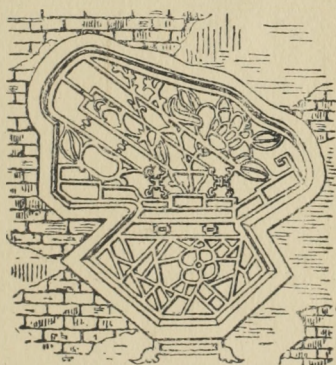
* Emlékezünk a Csi-ming-san tetejére épült kolostorra, a Jang-ce-kiang sziklaszirtjére (Kis-Árva) s a mandzsuoerszági Sziao-ku-san bazaltkúpra.

mint azt sík helyeken épült, különösen az északi vidékeken levő templomokon lehet látni, hanem alkalmazkodik a természet nyújtotta lehetőségekhez ; fészkek módjára tapad a sziklapárkányok szabálytalan kontúráihoz. Ennek az utánzása a kanyargó, zeg-zugos fedett folyosók, a tört, zeg-zugos hidak, apró, fantasztikus épületsoportok, filagória-összeköttetések. A barlangtemplom félig a sziklába van vájva, félig építve : ablakai néha csak a szikla természetes falán áttört nyílások : talán ezeket imitálják azok a fantasztikus ajtó- és ablaknyílások (163. ábra), amelyeket olyan túlzottan és torzítva szoktak a világhírű pingálni. Az ablakon rendetlen rostélyzat látszik, mintha a külső meredek sziklafalról kúszó növények kapaszkodtak volna rája : zöld majolika stilizált virágai egészítik ki a poétikus rácsozatot. Erősen hiszem, hogy a sziklatemplomokat szeretik utánozni a kínaiak fantasztikus építményeikkel.

Nagy befolyása van a kínai bambusz-építésre még San-hszilösz-vidékeinek troglodita-építkezése. A nagy alföldnek azon a részén, amely közel van San-hszii tartományhoz, a házak teteje laposabb, sőt egészen el is lapul, mint a 120. ábrán látható utászház teteje. Az ilyen házaknak a tetőszerkezete tökéletesen olyan, mint az a gerendaszerkezet, amivel a löszbe vajt lakásokat szokás kipécézni. De az épület többi része, a kerítések, a fedés módja stb., stb. mind nagyon emlékeztetnek a löszlakásokra s majdnem bizonyos, hogy azoknak az utánzatai. Említettem, hogy a san-hszii telepeselek elvitték ezt az arhitektúrát Madzsuoországba is.

A Huai barbárokról is meséltem már. Legjobban meg látszik az ő öskultúrájuk az építésen. A Huai-hegység északi lejtője az egyetlen hely Kínában, tudomásom szerint,

163. ábra.

Szabálytalan ablaknyílás az egyik sang-hai templomban. A barlangtemplomok sziklaníllásait utánozza.
Szerző rajza.

ahol a tetők nem szelemeneseek, hanem szarufásak. Itt van padlástér, erős mennyezet, nem használnak egyszerű fedél-széket, hanem csak erős szarufákat, ezek egymáshoz ollós csappal, vagy teljes rálapolással illeszkednek. Látszik, hogy az őslakosok igen régi idő óta fából építkeztek.

Azt hiszem, hogy Dél-Kínában még számos ilyen lokális hatást, egyéb őskultúrák nyomait lehetne felfedezni. Ilyent láttam, de alaposan nem tanulmányozhattam Szvatauban, Hong-kong szigetén, meg Mandzsuországban, amint említettem. Hasonló befolyás érte a kínaiak építkezését a koreaiak, aztán, mint Lóczy mondja, a tibetiek s talán délen a malájaiak részéről is.

Igen nagy hatással volt a kínai építkezésre a hindu-építés, hatását a hindu buddhista papok meg a zarándokok hozták be. Többször említettem az egyes nevezetesebb épületek leírásakor, hogy erre vagy arra nagyban hatott a hindu stílus. Így például a 63. ábrán bemutatott kis márvány pagoda csinos keveréke a kínai és hindu építésmódnak. Pekingben és vidékén is akárhány ilyes építményt lehet látni.

Végül még meg kell emlékezni az európaiak befolyásáról. Nem érdemel sok szót az a csúnya keveredés, ami az európaiaknak megnyitott kikötővárosokban botránkoztatja a jóízűeket. Európai vállalkozók építettek bérházkolóniákat a kínaiak számára: kegyetlen rossz kínai stílusban: vasgerendákkal, európai gipszfigurákkal stb. Másutt meg valami lebontott európai ház alkotórészeiből épített az egyik vállalkozószellemű kínai házat — európai mintára, de kínai észjárás szerint. Fertelmes zagyalék lett belőle.

Sokkal érdekesebb az a csekély befolyás, amit az első jezsuita atyáknak sikerült elérni. A császár pekingi nyári palotájában, a gyönyörű Jüen-ming-jüenben látni lehet még néhány francia renesszansz stílusú épület romjait. Ezeket is úgy, mint a többi, összelövdözték az angolok az ópiumháború alkalmával.

A pekingi falak mellett áll egy magaslat: a jezsuiták hajdani obszervatóriuma. Ma is csodálatot gerjesztenek azok a gyönyörű, művészi kivitelű bronzműszerek, amiket

ott látni lehet. (164. ábra). Olyan épek, olyan szépek még ezek a műszerek, mintha ma kerültek volna ki a művész kezéből. Az európai tudomány műszereire olyan sajátágoosan illenek a pompás sárkányok, kínai motivumú díszítmenyek. De hogy nagyon szépek, azt el kell ismerni mindenkinek!]

*

A kínai belvizi hajózásról részletesebben írtam a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közönyében (1899. V. füzet); a kínaiak hídépítéséről ugyanott (VI. füzet). A kínai folyószabályozásokról és talajjavításokról a Vízügyi Közlemények XXI. kötetében igen részletesen írhattam, hála a Földművelésügyi Minisztérium Vízügyi Osztálya szívességének (1905). A Földrajzi Közlemények 1905. évfolyamának VI. füzetében olvasóim igen szép, nagyméretű térképet is láthatnak a kínai alföldről. Kínai utazásom útfelvételéről írtam a Kataszteri Közöny 1899. évfolyamában. A kínai építészet stílusának eredetéről a Genfi IX. Nemzetközi Földrajzi Kongresszuson tartottam előadást. (Les Bases de l'Art Chinois. Compte Rendu, III. kötet, 40—51. oldal.)

BEFEJEZÉS.

Jó egészségben, lankadatlan munkakedvvel érkeztem vissza 1898. februárius 8-án Sang-hai-ba. Amint a gőzös kikötött, siettem a konzulátusra. Meglepett, de nem nagyon barátságos arcok fogadtak. Nem is sokat időztem, hanem a szokásos örvendezkedés után leveleimet kértem. Átadtak. Pénz nem jött. Más hír nincs.

— De igaz! — szólt a konzul savanyú ábrázattal, — van itt most még egy magyar ember, valami... hogy is hívják? Igen! Gubányi Károly! Ő is olyan izé...

— Mizé? És ki az az «is»?

— No igen, hát ő is olyan, olyan jó magyar ember.

— Értem! Hol lakik?

— A Sassoon-féle házban.

Bíz' én nem tudom, nem felejtettem-e el köszönni, hanem futottam le az utcára, belevágtam magamat az első riksába s a kulinak úgy a fülébe találtam kiáltani a Sassoon nevet, hogy az esze nélkül szaladt. Az osztrák-magyar konzulátus ugyan a város legkülső végén van, mégis pár perc alatt a Nan-king-utca és Sze-csuen-utca sarkán álltunk, a Sassoon kapuja előtt. A kínai portás nem ismerte a Gubányi nevet, bizonyosan úgy elferdítették azt már, hogy a tulajdonosa sem ismerne rá. Fölmentem tehát a kaszárnyaszerű épületbe s kerestem sorra az ajtókat.

Benyitottam egyikbe is, másikba is, hol udvariasan, hol gorombán dobtak ki. Egyik sem volt Miszter Gubányi. Végre az egyik ajtó előtt két hatalmas kalucsnit láttam tátongni. A kalucsni bélésére fényes betűkkel volt nyomtatva: Földvály Imre, Budapest. Hohó! Ez az én emberem. Elhatározó lépéssel nyitottam be.

— Miszter Gubányi?

— Jesz!

* Intelligens arcú fiatal ember állt fel a hintaszékről s nem egészen barátságosan közeledett felém. Ekkor jutott

eszembe, hogy hisz úgy festek, mint valami vagabundus, nem is voltam a vendéglőben átöltözni.

— A tagadóját! Csak hogy megtalálalak!

(Ah! De jól esett magyarul szólni olyan hosszú-hosszú idő után.)

— Te vagy? — szölt (be sem mutattam magamat) s azzal egymás nyakába borultunk, de aligha volt jó szagom, hamar eleresztett.

— Hol isszuk le magunkat ma este? (Be kell vallanom, hogy ezt én kérdeztem.)

Ezen aztán elkezdtünk tanakodni s csak akkor kérdezősködtünk egymás állapota felől, amikor ezt a fontos kérdést már megállapítottuk. Persze este együtt voltunk, de sokkal több beszélni valónk volt, hogysem eszünkbe jutott volna az ivás, pláne az Astor-house rettenetes műboraiból.

Másnap reggel a vendéglőben meglátogatott Gubányi. Leültettem s teával kínáltam meg.

— Köszönöm már ittam, inkább kérek egy szál cigarettát.

— Sajnálom, hogy nem kínálhatlak meg, de nem dohányzom.

— Miért?

— Elvből.

— Elvből? Hisz tegnap este tíz manilla-szivaromat szív-tad el!

— Azóta megváltoztak az elveim.

— Hamar változtak meg! De legalább hozass fel nekem egynehányat.

— Bocsáss meg, de tegnap adtam oda az utolsó tízcentesemet annak a riksának, aki hazahozott.

— Hát nincs pénzed? Értem elveid hirtelen való megváltozását!

— Ugye-érthető?

— No de azon könnyű segíteni! S azzal megnyitotta erszéneyei feneketlen javait.

Igy segített ki hazámfia a legszorultabb helyzetből. Sőt többet tett. Lehetővé tette, hogy a Hoang-pu folyón, Sang-hai kikötőjében érdekes mérést hajtsak végre. Néhány szóval be kell még erről kedves olvasóimnak számolnom.

Tudjuk, hogy Sang-hai kikötője a Hoang-pu folyó kiszélesedett medre, vagy esztuárium. Csakhogy a folyó olyan közel ömlik bele a Jang-ce-kiangba annak torkolatához, hogy a tenger dagálya feljár a folyóba s így a Hoang-pu vize Sang-hai előtt napjában kétszer megduzzad és kétszer leapad. Ennek a ritmusos mozgásnak a hatása alatt aztán a folyó torkolata előtt homokzátony keletkezett. Minden folyó torkolata előtt, amelyik a tengerbe nyílik, van ilyen, kisebb-nagyobb rekesztő-zátony. Nagy folyókon ez nem sok bajt okoz, mert a zátony felett elég mély víz van, hogy a hajók akadálytalanul átjöhetnek-mehetnek rajta. Nagy baj azonban ez a zátony Sang-hai kikötője előtt, mert ezen a nagyobb hajók sohasem, a kisebbek is csak dagály idején jöhetnek át. A sang-hai-i kereskedelmi kamara már letétbe helyezett bizonyos összeget a rekeszzátony eltávolítása céljából s ennek a szándéknak hallatára sok tervet adtak be különféle szak- és nem szakemberek a kamarához. Egyik csatornával akarja a folyót a tengerrel összekötni, a másik meg akarja szorítani a folyó medrét a torkolatnál, hogy így sebes áram keletkezzék és elvigye a homokzátonyt.

Mindegyik terv felületes, alapos tanulmányok nélkül készült. A csatorna a lehető legrosszabb, mert akkor nem csak a csatorna előtt fog rekesztő-zátony képződni, hanem a folyó torkolata előtt is meg fog nőni a zátony.

A megszorítás veszedelmes, mert a zátony ekkor a megszorítás alatt vagy felett fog képződni, de ammellett létrejöhet az özönár.

A helyes szabályozáshoz tudnunk kell, hogy mennyi a saját vize a folyónak, vagyis mennyi víz jön a szárazföldről az esztuáriumba. Hogy ezt megtudhassam, ki kellett mennem a folyóra hajóval, annak sebességét mérni. Sang-hai felett hajtottam végre ezt a mérést, ott, ahol a gőzhajók közlekedése már nem zavar.* Rendkívül érdekes eredményekre jutottam.

* Kértem a konzult, hogy járjon közbe a kamaránál, hogy ebben a tanulmányban valamivel segítsen. Eppen akkor fontos látogatások voltak napirenden, nem ért rá. A német konzul, Stübel úr azonban szólt néhány szót érdekemben.

A folyó vize akkor, amikor a tenger apad, gyorsan folyik a tenger felé. Amint a tenger mindjobban és jobban apad, a folyó mind sebesebben és sebesebben folyik kifelé. Egyszerre azonban a sebességmérő műszer azt mondja, hogy a sebesség hirtelen alábbhagy. Olyan gyorsan csökkenik a sebesség, hogy alig lehet nyomon követni. Néhány perc múlva teljesen megáll a folyás, a hajó ide-oda lebeg a folyó hátán. Amíg az előbb a horgony kötele csak úgy reszketett, úgy meg volt feszülve, most egészen meglazult, a hajó szabadon lebeg a vízen. De ez nem tart tovább, csak néhány percig, máris visszafelé fordul a hajó, a víz kezd sebesen visszafelé áradni s tíz perc múlva oly sebesen folyik visszafelé, hogy a hajó orrán feltorlódik a víz, a sebességmérő alig bírja regisztrálni a veszett sebességet. De ez sem tart sokáig. Az áram sebessége lassan csökken, lassan, de folytonosan, míg végre hosszú-hosszú csökkenés után megáll és sokáig nem lehet tudni, hogy merre folyik, olyan gyenge az áramlása. Elmúlik egy-két óra, míg végre ismét kezd szép lassan kifelé áramlani. Ennek a kifelé való folyásnak a sebessége csak lassan nő, fokozatosan, míg végre, amikor a legnagyobb sebességet elérte, hirtelen fordul meg megint, mint ahogy az előbb leírtam.

Azt hiszem, kitalálták olvasóim, hogy apálykor folyik kifelé és dagálykor befelé a folyó vize.

Olyan hirtelen fordul meg az apály kifelé való áramlása a dagály visszaáramlásává, hogy ez igen veszedelmes jelenség. Ha ügyetlen szabályozással még elősegítjük a tünetment, a dagály olyan hirtelen tódul be a folyóba, hogy ugyanaz a hatalmas tünetment áll elő, amit már láttunk a Cien-tang-kiang torkolatában: az özönár. Ezzel aztán persze tönkretennénk Sang-hai egész kereskedelmi forgalmát.

Amikor elmondtam eredményeimet néhány öreg úrnak, akkor figyelmeztettek rá, hogy volt már eset, hogy a dagály özönár alakjában jött be a kikötőbe s tekintélyes károkat okozott.

A folyam torkolatát csakis úgy lehet szabályozni, ha megakadályozzuk az ellenáramlás létesülését, vagy legalább azt annyira gyengítjük, hogy hatása igen csekély lesz. Ez

pedig csakis úgy lehet, ha a folyót Sang-haitól egészen a torkolatáig, Vu-szung erődig, mintegy 15 kilométer hosszúságban összeszorítjuk annyira, hogy azon a szűk, szoros medren végig ne tudjon több víz folyani, mint a folyó saját vize s így a sang-hai-i kikötőben állandóan olyan magasan, vagy talán valamivel még magasabban álljon a víz, mint a tenger színe dagály idejében.

A tervezet részleteivel nem fárasztom már kedves olvasóimat, csak elmondom, hogy mi történt ezután az én jelentésemmel.

Lefordítottam díszesen-dísztelenül angol nyelvre, aztán megkértem K. urat, hogy dolgozza át. Meg is tette nagy szívességgel s be is adta az eredeti magyar memorandumot az angol fordítással együtt a kamarának.

Még csak köszönőlevelet sem kaptam érte, pedig a tanácsot megköszönhatték volna, mert nehéz munka, fáradtságos tanulmány eredményei.

Később, amikor már itthon voltam, megtudtam, hogy egyszer tárgyalták a kérdést, de ennek eredményéről nem tudok semmit.

A tanulmányt ugyan csak a magam tanulságára csináltam, de azt reméltem, hogy a kamara behatóbb tanulmányok vezetésével fog megbízni s így érdekes munkát végezhettem volna s ammellett — lett volna annyi pénzem, hogy legalább hazautazhassak.

D. úr ugyanis mitsem akart többé arról tudni, hogy nekem tartozik. Olyan számlát tett elém, amikor a tiszteletdíjamat kértem, hogy most is pirulok a bosszúságtól. Védelemre sehol sem számíhattam, meg kellett elégednem azzal a tudattal, hogy még én tartozom a szindikátusnak 37 forint és 56 krajcárral, de amit kegyesen elengedtek. Ezalatt mult az idő. A vendéglőben tartozásaim tetemes összegre nőttek, hazuról semmi biztatás, ha Gubányi ott nincs, bizony kétségbeesem. Végre kaptam hazuról a Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úr kegyességéből 500 forintot. Ebből kifizettem legégetőbb adósságaimat: szolgám félévi bérét (!), katonám hazautazásához szükséges költségeket, szabó-számlámat s a vendéglői számla egy

részét stb. Persze nem sok maradt belőle, a hazautazásra meg éppen semmi.

Ekkor már április közepén voltunk! Két teljes hónapot kellett tehát a legsúlyosabb anyagi gondok, keserves megaláztatások és teménytelen intriga ellen küzködve eltöltenem ebben a Sang-hainak nevezett Sodomában.

Végre tovább nem várhattam. Május elején volt indulandó a Lloyd hajó Hong-kongból hazafelé, elhatároztam, hogy ezt a hajót felhasználom a hazautazásra. A konzulatus kieszközölte számomra a Lloyd-társaság ügynökénél, hogy jegyet kapjak a Trieste nevű hajóra oly feltételek mellett, hogy azt csak otthon fizetem ki. Igen ám! de még a vendéglőben nagyon sokkal tartoztam, aztán meg Hong-kongig is el kell jutnom! Ingyen pedig nem visznek el!

Kölcsön kellett vennem tehát 500 forintot s azzal kifizetve tartozásaimat, jegyet váltottam egy angol hajóra, amely elvitt Hong-kong-ig. Útközben érintettük Szva-tau kikötőt s mivel egy napig ott álltunk, besétálhattam a gyönyörű hely környékét.

Hong-kongban kitettek a partra.

A Lloyd ügynöke tudtomra adta, hogy a hajó csak nyolc nap múlva lesz itt. Pénzem persze nem volt, azt kérdeztem tehát magamtól, hogy hol fogok én most lakni, mit fogok enni nyolc napig?

A hong-kongi konzul azonban kiségtett. Száz dollárt adott kölcsön s ezzel fedezhettem hong-kongi tartózkodásom költségeit.

Vége 1898. május 13-án megindultunk a Trieste hajóval. Megismerkedtem ott a hajóorvossal, dr. Desaler úrral, rendkívül kedves, művelt tiroli ifjú volt s kellemesen töltöttük a napokat.

Szingapurba megérkezve (pokoli hőség volt), persze sietünk a partra.

— Jöjjön velem! — szólt az orvos.

— Köszönöm, majd én gyalog sétálok be.

— Tudja, hogy gyalog jó fél óra járásra van a város? Csak nem akar ebben a hőségben gyalogolni!

— Hozzá vagyok szokva, szeretem a meleget.

— No jó! De legalább a vendéglőben találkozunk egy pohár sörre.

— Köszönöm! Elvből nem iszom sört.

— Elvből? Hisz tegnap még ivott! Gyorsan változnak az elvei!

— Hja! A hajón kontóra adják.

— Úgy? Most már értem! Jöjjön velem és legyen vendégem.

— Azt már nem teszem! Önnek is szüksége van a pénzére, majd megleszek én Szingapurban sör nélkül is. Csak azt sajnálom, hogy a botanikus kertbe nem mehetek ki, az nagyon messze van.

— Tudja mit? Adok önnek kölcsön két aranyat, annyi éppen van nálam, majd megküldi hazulról.

Két arany! Hisz az 24 forint, egész vagyon! Ebből nemcsak itt, hanem valamennyi kikötővárosban megnézhetem a város környékét.

Úgy is lett. A 24 forint elegendő volt arra, hogy mind-egyik kikötővárosban fedezzem azokat az apró postaköltségeket és elmaradhatatlan kiadásokat, amelyek fel szoktak merülni.

Bombay-ban hosszabb időt töltöttünk, de a pestis olyan nagyon grasszált, hogy nem volt tanácsos hosszabb kirándulásokat tenni.

Kiszálltunk Karaccsiban is. Ezt a várost akkor, amikor kifelé jöttünk, nem érintettük, újság volt tehát reám nézve. Az Indus-folyó torkolata közelében, a keletindiai sivatag délnyugati sarkában fekszik, ahol a sivatag lejt egészen a tengerre. Mögötte, nem messze a várostól, egyike Ázsia legkevésbé ismert területeinek, Beludzsisztán hegyvidéke terül el. Sokszorosán érdekes volt tehát rám nézve ez a város. Azonban nem sok rajta a látnivaló. Szétszórt házsorai között valóságos kis fiók-homoksivatagok öntik a port és lehelik ki a kemenceszerű forróságot. Csak a pálmafélék adnak némi árnyékot: kiirthatatlan bozót alakjában lepik el ezek a növények a kerítéseket, mesgyéket és parlagterületeket.

Éppen ekkor tört ki a délnyugati monzun és ugyancsak

meghányta a hajónkat egész Adenig. A Vöröstengeren megkegyetlen hőség gyötört, különösen rettenetes volt az izzó forráság a Szezei-csatornán. Nyílt tengeren legalább a hajó sebes járása folytán állandó légmozgás van, de a csatornában a hajók lassan mennek, jobbról-balról pedig az izzó homok csak úgy süti a meleget a hajóra.

De aztán okosabb klíma alá érkeztünk s 1898. július 4-én Triest előtt vetettünk horgonyt. Triestben várt rám pénz, kifizethettem belőle hajótartozásaimat s elutazhattam Fiuméig. Ott azonban pénz híján ismét megakadtam.

Vajjon mit tegyek itt? Szégyenlem, de bevallom, hogy egyik legkedvesebb ismerősömet kellett megpumpolnom s így végre! végre! haza jutottam!

Csak futólag, röviden mondtam el azt a sok anyagi kellemetlenséget, teménytelen aggodalmat, lelki gyöttrődést, amelyen átestem, hogy haza juthassak. Minek fárasztanám a részletes leírással kedves olvasóimat: elmúlt, elfelejtett dolgok, de azért örök nyomot hagytak lelkemben s kellemes emlékeimnek ez az egyetlen árnyoldala, amit itt a befejezésben mondtam el. Hogy a teménytelen adósság, becsületbeli kötelezettség tönkre nem tettek, azt a Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úrnak és Semsey Andor úrnak köszönhetem, mert ők kisegítettek ebből a hínárból, amibe a tudomány szeretete, a megismerés után való ellenállhatatlan vágyódás sodortak.

*

Kedves olvasóimnak a jelen kötetben beszámoltam élményeimről, tanulmányaimról annyiban, amennyiben az élmények érdekesebbek voltak a feljegyzésre s a tanulmányokat közérthető alakban közölni sikerülhetett. Nagyon rövid áttekintése azonban ez a könyv azoknak a dús tapasztalatoknak, amelyeket több mint másfél évig tartó utazásom alatt gyűjtöttem.

Szakemberek fogják ugyan megmondani, hogy mennyire vált ez az utazás a tudomány hasznára, de lelkiismeretem nyugodt, mert megtettem minden lehető, amennyit szellemi és anyagi tehetségeim megengedtek. Nekem bizonyosan

több szellemi hasznom volt ebből az utazásból, mint a tudománynak, mert világot láttam, láttam azokat a bűvös-bájos országokat, amelyekről annyit olvastam már, amióta az ezemet tudom.

Ázsia volt a geografiának mindig legérdekesebb problémája. Óriási lángelmék foglalkoztak rejtelseinek megfejtésével, csodálatos vakmerőségű utazók próbálták földeríteni ismeretlen régióit, Humboldt és Ritter óta minden nagy geografus Ázsiára fordította elsősorban figyelmét s bizony még ma sincs annak minden része átkutatva s ha nagy részét a topografia ismeri is, igen kevés az, amit elegendőképpen tudományos szempontból ismernénk. Nem lesz-e életemnek mindig a legfőbb java az a tudat, hogy itt-ott én is járultam hozzá egy-egy porszemmel a tudomány egyik legnagyobb kérdésének megoldásához?

De hiszem, hogy még a tudományra nézve is hasznosítani fogom az itt gyűjtött tapasztalatokat. Kinek ne szélesbítené egy ilyen utazás a látókörét, kit ne edzene meg a kutatásokhoz szükséges türelmes kitartásra egy ilyen gondterhelt és fáradságos küzdelem. Azután meg adósnak is érzem magamat. Hazámnak tartozom azzal, hogy ennek az utazásnak a gyümölcseit hazai tudományunk művelésére és fejlesztésére fordítsam. Kötelességem ez és életem célja, ennek szentelem minden erőm és minden tehetségem.

Kedves olvasóim között pedig, ha akad lelkesülni tudó fiatal ember, merítsen az itt elbeszélt utazásból kedvet a Föld megismerésére, a hazánk területén kívül fekvő világok látására. S ha kegyelmes lesz hozzá a sors és megengedi, hogy nagyobb utazást tegyen, utazzék nyílt szemmel, emelt kebellet s fordítsa tapasztalatait édes hazánk javára, hisz olyan nagyon, de nagyon szüksége van reá!

TARTALOM.

ELSŐ KÖTET.

	Oldal
Bevezetés	5
I. Fejezet. Budapesttől Sang-haiig	12
II. „ A Jang-ce-kiang deltáján	28
III. „ Kirándulás Sao-hszing-fu vidékére	47
IV. „ Peking	58
V. „ A szél munkája	75
VI. „ Kirándulás a mongol pusztákra	87
VII. „ Kirándulás Ning-kuo-fu vidékére	104
VIII. „ Nan-king	120
IX. „ Vladivosztoktól Tien-pao-sanig	130
X. „ Szan-tao-kou aranymezői	146

MÁSODIK KÖTET.

XI. Fejezet. Tien-pao san	5
XII. „ Mandzsuoországon keresztül	26
XIII. „ Utazás Kirintől Mukdenig	50
XIV. „ Mit művelnek a tenger hullámai?	64
XV. „ Utazás Pekingtől a Hoang-hóig	74
XVI. „ A Hoang-ho	94
XVII. „ Hoang-hótól Han-kouig	107
XVIII. „ A Jang-ce-kiang	124
XIX. „ A kínaiak építéséről	132
Befejezés	157

KÉPEK JEGYZÉKE.

1. Hong-kong kikötője.
2. Kilátás a hong-kongi hegyekről dél felé.
3. Egykerekű taliga.
4. Jang-ce-kiang a folyam közepéről nézve.
5. Sang-hai vidéke.
6. A házhajó szerkezete.
7. Tengeri partfal Hai-ning előtt.
8. Az özönár Hai-ning előtt.
9. Hang-csou-fu vázlatos térképe.
10. Szigethegy a Nagy-csatornán.
11. Vu-kiang-hszién.
12. Kilátás a Tai-hu-tóra.
13. Kincses övhíd vontató-út viaduktja a Nagy-csatorna mellett.
14. Tung-pa esúsztató zsilip.
15. Sekély tó a laterit-fennsíkon.
16. A sao-hszing-fui temető.
17. Sao-hszing-fu környékének térképe.
18. A Ta-kiang első szurdoka.
19. A Ta-kiang felső duzzasztó műve felülről tekintve.
20. A Ta-kiang felső duzzasztó műve alulról tekintve.
21. A Ta-kiang zsilipje.
22. Peking és Budapest összehasonlító térképe.
23. Esernyőjavító Peking utcáin.
24. Házaló «kifőzde» Peking utcáin.
25. Előkelő kínai hivatalnok.
26. Csang-tyió úr.
27. Lösz-konkréciók Kína Kan-szu tartományából.
28. Homokfúttá hegyek a Hun-ho egyik szurdokában.
29. A futóhomok buckáinak befejezett, vándorló alakja a barkán.
30. Lösz-mélyút Észak-Kínában.
31. Homokvihar.
32. Karavántábor Sibirithai mellett.
33. Csi-ming-san mészkőszirt.
34. Kőkapu a Csi-ming-san tetején levő kolostor udvarán.
35. Kalgán térképe.
36. Kalgán északi részének képe.
37. A mongol fennsík pereme Kalgán fölött.
38. Mongol sátrak.
39. A mongol sátor szerkezete.
40. Ha-pa-csao falucska a mongol pusztákon.
41. Gránit-szurdok a Luann-ho felső völgyében.
42. A nagy fal Ku-péi-kou mellett.
43. A sui-jang-csönni hegylánc nyílása.
44. A sui-jang-csönni hegylánc képe a nyílás fölött.
45. Jó-csá-kou.
46. Gyalogút Csing-hszién vidékén.
47. A Hang-csou-hegység látképe.
48. Falu a Jang-ce-kiang egyik mellékfolyójának árvízgátján.
49. Járgányos vízemelőgép a rizsföldek öntözésére.
50. Házhajó Dél-Kínában.
51. Kisebb vitorláshajó.
52. Nagy Jang-ce-járó dzsunka.

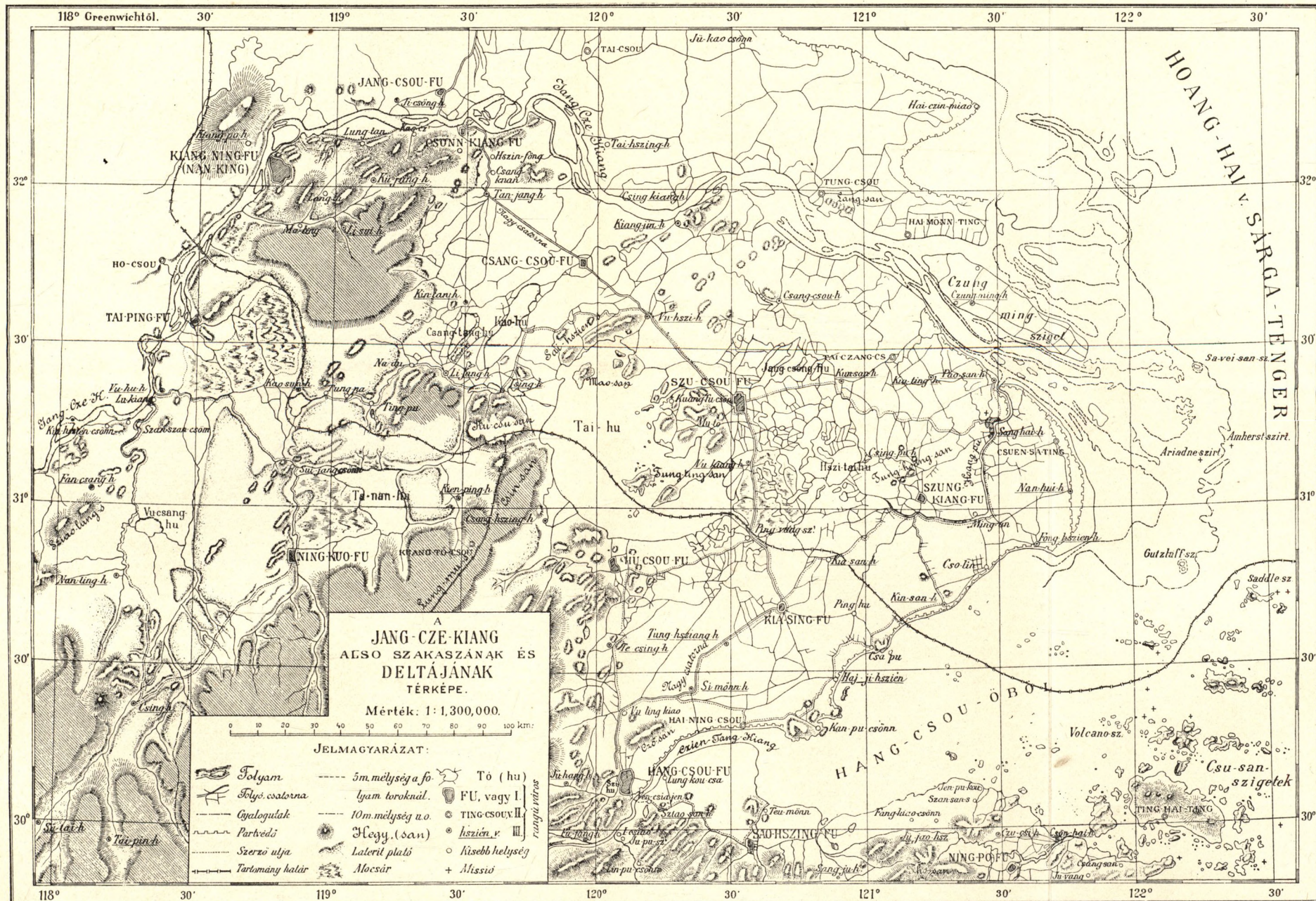

53. Rendőrhajó a csatornákon.
54. A far-evező használmódja.
55. Az oldalevező használata.
56. Az evező alakja és vasalása.
57. Lábbal hajtott evező.
58. Legszokottabb díszítés a ladikok orrán
59. Egyszerű komp.
60. Tutajvontatás a hajócsatornákon.
61. A far-evező használata kínai rajz szerint.
62. A nan-kingi szénbányák művelésmódja.
63. Márványpagoda földszinti része.
64. Kilátás a novokievszki postaház udvaráról.
65. Átkelés a Hung-csi-hón.
66. A hun-csuenni vendéglő udvara.
67. Hun-csuenn látképe.
68. «Petronella» bazalt vulkáni kúp Dél-Mandzsországbán.
69. Ku-lung-san vulkáni kúp.
70. Tien-poa-san bányahelység.
71. A ta-ho-jeni megerősített kocsmaudvar.
72. Koreai nép.
73. Aranymosók a Szan-tao-kou-ho völgyében.
74. Szan-tao-kou aranytermő medencéjének térképe.
75. Szan-tao-kou aranytermő medencéjének panorámája.
76. Aranytermő terraszok a Szan-tao-kou medencéjében.
77. Szan-tao-kou medencéjének keresztmetszete.
78. Szan-tao-kou medencéjének hosszmetszete.
79. Koreai kölesháncsoló malom.
80. Tájkép Szan-tao-kou medencéjéből.
81. A szan-tao-koui aranymosók szerszámai.
82. A mandzsu láva-fennsík Tung-ó falu mellett.
83. A tien-pao-sani remete lakása.
84. Szénégető kemence Tien-pao-san vidékén.
85. Európa és Ázsia izotermás térképe.
86. «Oroszlánkő» gránitesűcs Tien-pao-san mellett.
87. A «Széphegy».
88. A Tien-pao-hegy a Széphegyről.
89. Kezdetleges kis buddhista oltárok.
90. Kilátás a tien-pao-sani hegyekről dél felé.
91. Tien-pao-san.
92. Kilátás a Tien-pao-hegy tetejéről észak felé.
93. A Csau-jang-ho felső völgye.
94. A Csau-jang-ho szurdokai
95. A Mu-tang-kiang kanyónjának kijárata.
96. Út az őserdőben.
97. Csapda az O-mo-szó-vidéki őserdőben.
98. Lá-fa-lá-c' kialudt vulkán.
99. Kirin város térképe.
100. Ta-fung-mönn sziklaszoros.
101. Sing-örl-san kialudt vulkán.
102. Au-hoa-san kialudt vulkán.
103. Csau-jöng-hsziang hűséges kínai szolgám.
104. Pekingi szolgám, Thang.
105. Ta-ku-san kialudt vulkán.
106. Sziao-ku-san vulkáni kúp.
107. Az Örl-thai-c' kolostor főkapuja.
108. Mukden város térképe.
109. A lazarista misszionáriusok temploma Mukdenben.

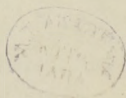
110. Mukden. A Mandzsu-dinasztia temetőjének főkapuja.
111. A mukdeni császársírok mellékkapuja.
112. Egész hosszában alapozott híd Mukden vidékén.
113. Kialudt vulkánok a Liau-ho síkságán.
114. Részlet az I-vu-lü-san-hegységből.
115. A tenger hullámainak pusztítása Helgoland partjain.
116. A Sö-zsan-san (Tizenhárom-hegy).
117. A Sö-zsan-san gránit-köböre egyik részlete.
118. Csau-csou-tysiao, boltozatos kőhíd.
119. Útvédő tornyok a kínai alföldön.
120. Utászház és rendőrállomás.
121. Falu végén.
122. San-hszi hegyei.
123. Különálló hegykúp a san-hszii magasság peremén.
124. A Hoang-ho révje.
125. Földbe temetett templom a Hoang-ho árterén.
126. A kínai nagyalföld vázlatos térképe.
127. A Hoang-ho keresztmetszete.
128. Mesterséges feltöltésre épült templom és kolostor.
129. Részlet a kínai nagyalföld löszel borított területeiről.
130. Részlet a kínai nagyalföld futóhomokos területeiről.
131. Részlet Zalaegerszeg vidékéről.
132. Átkelés a szin-an-dieni patakon.
133. A Huai-ho.
134. Első kilátás a Huai-hegység főláncára.
135. Dombvidék Csönn-gyá-hánntól délre.
136. Harmadkori tengeri rétegek fennsíkjá a Huai-hegység északi oldalán.
137. Bambuszerdő és vízmedence a Huai-hegységben.
138. Kilátás a Huai-hegység fő vízválasztójáról.
139. Kíváncsi néptömeg a szerző hajója körül.
140. Cei-dzsei vámállomás.
141. Kis-Árva sziklaszirt.
142. Egyszerű bambuszház.
143. Bambuszból épült kocsmaház teteje felülről nézve.
144. A bambuszépület vápájának kötése.
145. Bambusz választófal.
146. Egyszerű favázás ház.
147. A tűzfalak különféle formája.
148. Előkelő kínai házának alaprajza.
149. Kínai kupás cserepek.
150. Kínai, díszesen készített ablakrácsok.
151. Komplikált, fonásmintájú rács.
152. Egyszerű pekingi bolt homlokzata.
153. Díszesebb pekingi bolt homlokzata.
154. Faragottkő emlékkapu a Nagy-csatorna mentén.
155. Egyszerű bambuszgerenda-híd.
156. Kínai fahíd és szerkezete.
157. Egyszerű kőgerenda-híd.
158. Kőboltozatos híd.
159. Jo-ho-tysiao, hibás szerkezetű ívhíd.
160. Kőkorklátok végződése kínai gyaloghidakon.
161. A pekingi kaputornyok oszloprendje.
162. Márványkorklát.
163. Szabálytalan ablaknyílás.
164. A pekingi csillagászati obszervatórium egyik műszere.
165. A Jang-ce-kiang alsó szakaszának és deltájának térképe.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVTÁRA 2528 /1957 N. SZ.

